

**T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI**

**KEMAL TAHİR'İN ROMANLARINDAKİ
İKİLEMELERİN TÜRKÇE ÖĞRETİMİ
BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Kadir KORKUTAN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Jale ÖZTÜRK**

Hatay-2016

**T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI**

**KEMAL TAHİR'İN ROMANLARINDAKİ
İKİLEMELERİN TÜRKÇE ÖĞRETİMİ
BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Kadir KORKUTAN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Jale ÖZTÜRK**

Hatay-2016

ÖN SÖZ

İkilemeler, dilimizde çok kullanılan, değişik oluşumları ile dikkatleri üzerinde toplayan, ifade ve anlam bakımlarından zengin dil birlikleridir. Bununla birlikte hâlâ giderilmeye ihtiyaç duyulan problemleriyle ikilemeler araştırmaya açık bir anlatım biçimidir.

Çalışmanın amacı, Kemal Tahir'in beş farklı romanından elde edilen ikileme örnekleriyle ikileme konusunu çeşitli açılardan inceleyip Türkçe öğretimi bakımından değerlendirmek ve bu konudaki çalışmalara bir yenisini eklemektir. Tespit edilen ikilemeler, Kemal Tahir'in üslubunu ve romanların geçtiği bölgelerdeki ağız özelliklerini ortaya koyması bakımlarından önem taşımaktadır.

Çalışmada ikilemeler öncelikle tarihsel süreçte incelenmiş daha sonra yapı, tür, anlam, sıralama kuralları, aldıkları çekim ekleri, fiilimsi ekleri ve oluşumları gibi farklı açılardan ele alınarak sınıflandırılmıştır. Herhangi bir başlık altında sınıflandırılmayan ikilemelere ise ayrıca yer verilmiştir. Bunun yanında eserlerde kullanılan ikilemelerin çeşitliliği ile kullanım sıklıkları bu araştırmada ortaya konmuş ve sonraki araştırmalar için veri imkânı sunulmuştur.

Çalışma sürecinde benden yardımlarını esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Eyyub COŞKUN, Doç. Dr. Bilginer ONAN, Doç. Dr. Mehmet TEMİZKAN, Doç. Dr. Bülent ARI ve Yrd. Doç. Dr. Kemal Zeki ZORBAZ'a teşekkür ederim. Yoğun mesaisine rağmen görüş ve önerileriyle çalışmama destek olan Yrd. Doç. Dr. Ahmet BALCI'ya şükranlarımı sunarım. Çalışmamda yol gösterip ufkumu genişleten kıymetli tez danışmanım Prof. Dr. Jale ÖZTÜRK'e bana zaman ayırdığı ve birikimlerini benimle paylaşıp beni desteklediği için minnettarım.

Çalışmamda bana yeni fikirler veren ve her an beni dinlemeye hazır olan kadim dostum Ahmet KANAT'a, maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen değerli aileme teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak sınırsız sabrı ve desteğiyle her anımda yanımda olan sevgili eşim ile varlığıyla bana güç veren sevgili oğluma tüm kalbimle teşekkür ederim.

Kadir KORKUTAN

HATAY, 2016

KEMAL TAHİR'İN ROMANLARINDAKİ İKİLEMELERİN TÜRKÇE ÖĞRETİMİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kadir KORKUTAN

Türkçe Öğretimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016

Danışman: Prof. Dr. Jale ÖZTÜRK

ÖZET

Araştırmada ikilemeler, çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Araştırmanın amacı Kemal Tahir'in romanlarını (Bozkırdaki Çekirdek, Damağası, Körduman, Rahmet Yolları Kesti, Sağırdere) ikilemeler açısından incelemek ve ikilemelerin Türkçe öğretimi bakımından durumunu ortaya koymaktır.

Araştırmanın giriş bölümünde, konuyla ilgili problem durumu, varsayımlar, sınırlılıklar ve ilgili araştırmalara yer verilmiştir. Bu bölümde ayrıca araştırmanın modeli, evreni, örnekleme ve araştırmada kullanılan veri toplama araçları ile veri çözümleme tekniklerine değinilmiştir.

Araştırmanın kavramsal çerçeve bölümünde, öncelikle bu yapı için kullanılan çeşitli terimler üzerinde durulmuştur. Terim karmaşasının önüne geçmek amacıyla ikileme terimi tercih edilmiştir. İkilemenin tarihi seyri içinde gösterdiği değişim ve gelişim ortaya konmuştur. Bununla birlikte ikilemenin Türkçe öğretimi açısından önemine değinilmiştir.

Araştırmanın bulgular bölümünde ikilemeler, yapı, tür, anlam, sıralama kuralları, aldıkları çekim ekleri, fiilimsi ekleri ve oluşumları bakımından incelenerek sınıflandırılıp tablolar hâlinde gösterilmiştir. Bunun yanında herhangi bir sınıflandırmaya girmeyen ikilemeler de çalışmaya dâhil edilmiştir.

Tartışma ve sonuç bölümünde, elde edilen verilerden hareketle, ikilemelerin rastgele değil çeşitli kurallara bağlı kalarak oluştuğu belirtilmiştir. Öneriler kısmında ise bu gramer birliklerine Türkçe öğretiminde nasıl yer verilmesi gerektiği örnek etkinliklerle gösterilmiştir. Bu etkinlikler okuma, yazma, dinleme, konuşma ve dil bilgisi kazanımları doğrultusunda Türkçe Dersi Öğretim Programı esas alınarak hazırlanmıştır.

ANAHTAR KELİMELEK

İkileme, Yineleme, Tekrar, Yapı, Tür, Anlam, Türkçe Öğretimi, Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, Damağası, Körduman, Ramhet Yolları Kesti, Sağırdere

EVALUATION OF HENDIADYOINS IN TERMS OF TURKISH LANGUAGE TEACHING IN NOVELS OF KEMAL TAHİR

Kadir KORKUTAN

Department of Turkish Language Teaching, Master's Thesis, 2016

Consultant: Prof. Dr. Jale ÖZTÜRK

ABSTRACT

In the research, hendiadyoins have been examined from various aspects. Aim of the research is to study hendiadyoins in novels of Kemal Tahir such as 'Bozkırdaki Çekirdek, Damağası, Körduman, Rahmet Yolları Kesti, Sağırdere' and to reveal the applicability of those hendiadyoins in Turkish Language Teaching.

Prologue section of the research is including problem status, hypothesis, restrictions and related surveys about the topic. Besides, model of the research, its nature, its sample, data collection tools and data analysis techniques are mentioned in this section.

In conceptual framework section of the research it has been laid emphasis primarily on various terms which are used for these structures. To avoid incomprehensibility and terminological confusion it has been decided to use the term of hendiadyoin. The progress and change that the hendiadyoins have had in historic process has been presented in the research. In addition to this, the importance of hendiadyoins in Turkish Language Teaching is mentioned in the research.

In the findings section hendiadyoins have been classified and shown in charts by examining them in terms of structure, type, meaning, sequencing rules, inflexional suffixes and verbals they take and formation of them. Besides, othe hendiadyoins which are out of classification have been included in the research.

Based upon the gained datas, in discussion and conclusion section, it's mentioned that hendiadyoins have not been formed randomly but formed according to some rules systematically. In suggestion section it is shown how to use these grammatical structure in Turkish Language Teaching by example activities. These activities are prepared according to Turkish Language Teaching Programme towards the language skills and acquisitions such as reading, writing, listening, speaking and grammar.

KEY WORDS

Hendiadyoin, Repetition, Reiteration, Structure, Type, Meaning, Turkish Language Teaching, Kemal Tahir, Bozkırdaki Çekirdek, Damağası, Körduman, Ramhet Yolları Kesti, Sağırdere

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖN SÖZ.....	I
ÖZET VE ANAHTAR KELİMELEER	II
ABSTRACT AND KEYWORDS	IV
İÇİNDEKİLER.....	VI
TABLÖLAR LİSTESİ.....	XIII
KISALTMALAR	XIV

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Problem Cümlesi	4
1.3. Alt Problemler	4
1.4. Araştırmanın Amacı ve Önemi	5
1.5. Varsayımlar	5
1.6. Sınırlılıklar	5
1.7. İlgili Yayın ve Araştırmalar	6

İKİNCİ BÖLÜM

2. YÖNTEM	10
2.1. Araştırmanın Modeli.....	10
2.2. Evren ve Örneklem	10
2.3. Verilerin Toplanması	11
2.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması	12

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	13
3.1. İkileme	13
3.2. Türk Dilinin Tarihi Gelişiminde İkilemeler	21
3.2.1. Eski Türkçe Dönemi.....	22
3.2.2. Orta Türkçe Dönemi.....	24
3.2.3. Osmanlı Türkçesi Dönemi.....	32
3.2.3.1. Divan Edebiyatı.....	32
3.2.3.2. Halk Edebiyatı.....	38
3.3. İkilemelerin Türkçe Öğretimindeki Yeri ve Önemi	40

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR	44
4.1. Sözcük Yapısı Bakımından İkilemeler.....	44
4.1.1. Basit Sözcüklerden Oluşan İkilemeler.....	45
4.1.2. Türemiş Sözcüklerden Oluşan İkilemeler	56
4.1.2.1. +II / +IU Yapım Ekli İkilemeler.....	57
4.1.2.2. +sIz / +sUz Yapım Ekli İkilemeler	60
4.1.2.3. +II +sIz Yapım Ekli İkilemeler	61
4.1.2.4. –GIIn / –GUn Yapım Ekli İkilemeler.....	63
4.1.2.5. +II / +UI Yapım Ekli İkilemeler.....	65
4.1.2.6. +Ir / +Ur Yapım Ekli İkilemeler	66
4.1.2.7. – k Yapım Ekli İkilemeler	69
4.1.2.8. +Ar / +Şar Yapım Ekli İkilemeler.....	71
4.1.2.9. Diğer Yapım Eklerini Alan İkilemeler	72
4.1.3. Birleşik Sözcüklerden Oluşan İkilemeler	77

4.2. Sözcük Türü Bakımından İkillemeler	80
4.2.1. İsimlerden İkillemeler	81
4.2.2. Zamirlerden İkillemeler	97
4.2.3. Sıfatlardan İkillemeler	100
4.2.4. Zarflardan İkillemeler	106
4.2.5. Ünlemlerden İkillemeler	121
4.3. Sözcük Anlamı Bakımından İkillemeler	125
4.3.1. Aynı Sözcüğün Tekrarıyla Oluşan İkillemeler.....	126
4.3.2. Tek Sözcüğünün Anlamı Açık Olmayan İkillemeler	150
4.3.3. Eş Anamlı Sözcüklerden Oluşan İkillemeler	152
4.3.4. Yakın Anamlı Sözcüklerden Oluşan İkillemeler.....	154
4.3.5. Zıt Anamlı Sözcüklerden Oluşan İkillemeler.....	157
4.3.6. Anlamca İlişkisi Açık Olarak Görülmeyen Sözcüklerden Oluşan İkillemeler	161
4.3.7. Bir Sözcüğü Olumlu Diğer Sözcüğü Olumsuz Olan İkillemeler	163
4.3.8. İki Sözcüğü de Olumsuz Olan İkillemeler	167
4.4. Sıralama Kuralları Bakımından İkillemeler	170
4.4.1. Ünlü Kuralları.....	170
4.4.1.1. a/e a/e Sıralama Kuralına Uyan İkillemeler	172
4.4.1.2. a/e ı/i Sıralama Kuralına Uyan İkillemeler	179
4.4.1.3. a/e o/ö Sıralama Kuralına Uyan İkillemeler	183
4.4.1.4. a/e u/ü Sıralama Kuralına Uyan İkillemeler	186
4.4.1.5. ı/i a/e Sıralama Kuralına Uyan İkillemeler	189
4.4.1.6. ı/i ı/i Sıralama Kuralına Uyan İkillemeler	191
4.4.1.7. ı/i o/ö Sıralama Kuralına Uyan İkillemeler.....	193
4.4.1.8. ı/i u/ü Sıralama Kuralına Uyan İkillemeler.....	194
4.4.1.9. o/ö a/e Sıralama Kuralına Uyan İkillemeler	196
4.4.1.10. o/ö ı/i Sıralama Kuralına Uyan İkillemeler	199
4.4.1.11. o/ö o/ö Sıralama Kuralına Uyan İkillemeler	201

4.4.1.12. o/ö u/ü Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler	203
4.4.1.13. u/ü a/e Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler.....	206
4.4.1.14. u/ü ı/i Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler	208
4.4.1.15. u/ü o/ö Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler	209
4.4.1.16. u/ü u/ü Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler	211
4.4.2. Ünsüz Kuralları	214
4.4.2.1. İkinci Sözcüğünün Başında b- veya p- Bulunan İkilemeler	215
4.4.2.2. İkinci Sözcüğünün Başında m- Bulunan İkilemeler	218
4.4.2.3. İkinci Sözcüğünün Başında Diğer Ünsüzlerin Yer Aldığı İkilemeler	226
4.4.3. Hece Sayısı Kuralları.....	228
4.4.3.1. Azalan Hece Sayısı Kuralına Uyan İkilemeler	228
4.4.3.2. Çoğalan Hece Sayısı Kuralına Uyan İkilemeler	231
4.4.4. Eş Heceli İkilemelerde Ünlü-Ünsüz Kuralları	242
4.4.4.1. İlk Sözcüğü Ünlü, İkincisi Ünsüzle Başlayan Eş Heceli İkilemeler ..	243
4.4.4.2. İlk Sözcüğü Ünsüz, İkincisi Ünlüyle Başlayan Eş Heceli İkilemeler	248
4.4.4.3. Her İki Sözcüğü Ünlüyle Başlayan Eş Heceli İkilemeler	250
4.4.4.4. Her İki Sözcüğü Ünsüzle Başlayan Eş Heceli İkilemeler	252
4.4.4.5. İlk Sözcüğü Ünlü, İkincisi Ünsüzle Biten Eş Heceli İkilemeler	262
4.4.4.6. İlk Sözcüğü Ünsüz, İkincisi Ünlüyle Biten Eş Heceli İkilemeler	264
4.4.5. Mantık Kuralları	265
4.4.5.1. Azdan Çoğa Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler	266
4.4.5.2. Öncekinden Sonrakine Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler	269
4.4.5.3. İlk Evreden Son Evreye Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler	271
4.4.5.4. Temel Kavramdan Yardımcı Kavrama Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler	274
4.4.5.5. Olumlu Sözcüğün Başa Geçmesi Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler	277
4.5. Çekim Eki Alan İkilemeler	281
4.5.1. İsim Çekim Ekleri Alan İkilemeler	281

4.5.1.1. İlgi Durumundaki İkilemeler	281
4.5.1.2. Yükleme Durumundaki İkilemeler	284
4.5.1.3. Yönelme Durumundaki İkilemeler	288
4.5.1.4. Bulunma Durumundaki İkilemeler	293
4.5.1.5. Çıkma Durumundaki İkilemeler	295
4.5.1.6. Çıkma ve Yönelme Durumundaki İkilemeler.....	297
4.5.1.7. Vasıta Durumundaki İkilemeler.....	300
4.5.1.8. İyelik Eki Alan İkilemeler	301
4.5.1.9. İyelik ve Yönelme Ekleri Alan İkilemeler	305
4.5.1.10. Çokluk Eki Alan İkilemeler	307
4.5.2. Fiil Çekim Ekleri Alan İkilemeler	308
4.5.2.1. Bildirme Kip Eki Alan İkilemeler.....	308
4.5.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman Eki Alan İkilemeler.....	309
4.5.2.1.2. Duyulan Geçmiş Zaman Eki Alan İkilemeler	311
4.5.2.1.3. Şimdiki Zaman Eki Alan İkilemeler	313
4.5.2.1.4. Gelecek Zaman Eki Alan İkilemeler	313
4.5.2.1.5. Geniş Zaman Eki Alan İkilemeler	314
4.5.2.2. Tasarlama Kip Eki Alan İkilemeler	316
4.5.2.2.1. İstek Eki Alan İkilemeler	316
4.5.2.2.2. Emir Eki Alan İkilemeler	317
4.5.2.2.3. Dilek – Şart Eki Alan İkilemeler	318
4.5.2.2.4. Gereklilik Eki Alan İkilemeler	319
4.6. Fiilimsi Eki Alan İkilemeler	320
4.6.1. İsim-Fiil Ekleri Alan İkilemeler	321
4.6.1.1. -İş / -Uş Ekleri Alan İkilemeler	321
4.6.1.2. -mA Eki Alan İkilemeler.....	322

4.6.1.3. – mAk Eki Alan İkilemeler.....	323
4.6.2. Sıfat-Fiil Ekleri Alan İkilemeler.....	324
4.6.2.1. – An Eki Alan İkilemeler.....	325
4.6.2.2. – AcAk Eki Alan İkilemeler	327
4.6.2.3. – AsI Eki Alan İkilemeler.....	327
4.6.2.4. – DIk Eki Alan İkilemeler	327
4.6.2.5. – mAz Eki Alan İkilemeler.....	327
4.6.2.6. – mIş / – mUş Ekleri Alan İkilemeler	328
4.6.2.7. – Ir / – Ur Ekleri Alan İkilemeler.....	328
4.6.3. Zarf-Fiil Ekleri Alan İkilemeler	329
4.6.3.1. – (y)A / – (y)I Ekleri Alan İkilemeler.....	330
4.6.3.2. – DI – (y)AlI Ekleri Alan İkilemeler	335
4.6.3.3. – DI – mAdI Ekleri Alan İkilemeler.....	336
4.6.3.4. – DIkçA / – DUkçA Ekleri Alan İkilemeler	338
4.6.3.5. – (y)Ip / – (y)Up Ekleri Alan İkilemeler	339
4.6.3.6. – ken Eki Alan İkilemeler.....	340
4.6.3.7. – r (–Ar / –Ir / –Ur)..... – mAz Ekleri Alan İkilemeler	341
4.7. Aralıklı İkilemeler.....	345
4.7.1. Sorulu İkilemeler	346
4.7.2. Sayılı İkilemeler	347
4.7.3. Bağlaçlı İkilemeler.....	348
4.7.4. Edatlı İkilemeler	349
4.7.5. Ayrı İkilemeler	349
4.7.6. Üçlemeler	350
4.7.7. Dörtlemeler.....	353
4.8. İkileme Kuralına Uymayan Diğer İkili Yapılar	355

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. TARTIŞMA VE SONUÇ	359
5.1. Yapı	360
5.2. Tür	361
5.3. Anlam	362
5.4. Sıralama Kuralları	363
5.5. Çekim Ekleri	366
5.6. Fiilimi Ekleri	366
5.7. Oluşum.....	367
5.8. İkileme Kuralına Uymayan Diğer İkili Yapılar	368
5.9. Kullanım Sıklığı	369

ALTINCI BÖLÜM

6. ÖNERİLER	373
KAYNAKÇA	375
EKLER	382
Ek-1. 28 Kasım 2013 Tarihli 8. Sınıf Ortak Sınav Sorusu.....	382
Ek-2. 29 Nisan 2015 Tarihli 8. Sınıf Merkezi Ortak Sınav Sorusu.....	383
Ek-3. 16 Mayıs 2015 Tarihli 8. Sınıf Merkezi Ortak (Mazeret) Sınav Sorusu	384
Ek-4. İkilemelerin 6. Sınıf Düzeyinde Yer Alan Temel Becerilere Yönelik Örnek Kazanım Tablosu	385
Ek-5. Örnek Etkinlik Metni.....	386
Ek-6. Örnek Ders İşleme Süreci.....	389
Ek-7. Okuma/Anlama Becerisine Yönelik Örnek Etkinlikler.....	391
Ek-8. Konuşma/Dinleme Becerilerine Yönelik Örnek Etkinlik.....	392

Ek-9. Yazma Becerisine Yönelik Örnek Etkinlik	393
Ek-10. Dil Bilgisi Konusuna Yönelik Örnek Etkinlik	394
Ek-11. Dil Bilgisi Konusuna Yönelik Örnek Etkinlik	395
Ek-12. Dil Bilgisi Konusuna Yönelik Örnek Etkinlikler	396

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Sözcük Yapısı Bakımından İkilemeler.....	44
Tablo 2. Türemiş Sözcüklerden Oluşan İkilemeler	56
Tablo 3. Sözcük Türü Bakımından İkilemeler	80
Tablo 4. Sözcük Anlamı Bakımından İkilemeler	125
Tablo 5. Ünlü Kuralları Bakımından İkilemeler	170
Tablo 6. Ünsüz Kuralları Bakımından İkilemeler	215
Tablo 7. Hece Sayısı Kuralları Bakımından İkilemeler	229
Tablo 8. İlk Sesleri Bakımından Eş Heceli İkilemeler	242
Tablo 9. Son Sesleri Bakımından Eş Heceli İkilemeler.....	243
Tablo 10. Mantık Kuralları Bakımından İkilemeler	265
Tablo 11. Çekim Eki Alan İkilemeler.....	281
Tablo 12. İsim Çekim Ekleri Alan İkilemeler	282
Tablo 13. Fiil Çekim Ekleri Alan İkilemeler	308
Tablo 14. Bildirme Kip Eki Alan İkilemeler.....	309
Tablo 15. Tasarlama Kip Eki Alan İkilemeler	316
Tablo 16. Fiilimsi Eki Alan İkilemeler	320
Tablo 17. İsim-Fiil Ekleri Alan İkilemeler.....	321
Tablo 18. Sıfat-Fiil Ekleri Alan İkilemeler	324
Tablo 19. Zarf-Fiil Ekleri Alan İkilemeler.....	329
Tablo 20. Aralıklı İkilemeler.....	345
Tablo 21. Kullanım Sıklığı Bakımından İkilemeler	369

RESİMLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Resim 1. Thomas Kinkade	386
Resim 2. Jean Francois Raffaelli	387
Resim 3. Rosa Bonheur.....	388

KISALTMALAR LİSTESİ

- bkz** : Bakınız
- BÇ** : Bozkırdaki Çekirdek
- BK** : Bilge Kağan Yazıtı
- c** : Cilt
- D** : Doğu Yüzü
- DA** : Damağası
- DLT** : Divan-ı Lügat-it Türk
- G** : Güney Yüzü
- H** : Hikmet
- K** : Kuzey Yüzü
- KD** : Körduman
- KE** : Kısasü'l-Enbiyâ
- KT** : Kül Tigin Yazıtı
- ME** : Mukaddimetü'l Edeb
- MEB** : Millî Eğitim Bakanlığı
- MM** : Mu'înü'l-Mürid
- NF** : Nehcü'l-Ferâdis
- RYK** : Rahmet Yolları Kesti
- S/s** : Sayfa Numarası / Satır Sayısı
- SD** : Sağırdere
- TDK** : Türk Dil Kurumu
- TONY**: Tonyukuk Yazıtı
- vb** : Ve Benzeri

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın “Problem Durumu”na, “Problem Cümlesi”ne, “Alt Problemler”ine, “Amacı ve Önemi”ne, “Varsayımlar”ına, “Sınırlılıklar”ına ve çalışmanın konusu ile alakalı yapılmış “İlgili Yayın ve Araştırmalar”a yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

İkilemeler, çeşitli dillerde yararlanılan anlatım biçimleri olduğu gibi dilimizde de sıkça kullanılan dil birlikleridir. İkileme, anlamı kuvvetlendirmek, vurgulamak ve güzelleştirmek için aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya eş, yakın ya da karşıt anlamlı sözcüklerin yan yana kullanılmasıyla elde edilir. Temel olarak anlamı kuvvetlendirmek için kullanılan ikilemeler Türkçede de çok sık başvurulan biçimlerdir.

İkileme konusu üzerine bugüne kadar yapılan araştırmalarda terim üzerinde tam bir görüş birliğine varılamamıştır. Araştırmacılar söz konusu dil birliği için ikileme (Hatiboğlu, 1971: 9; Şimşek, 1987: 382; Korkmaz, 1992: 82; Bilgin: 2002: 67; Akyalçın, 2007: 1; Vardar, 2007: 119; Hengirmen, 2009: 208; Gülensoy, 2010: 487), ikizleme (Ağakay, 1953a: 189-191; Gencan, 2001: 217; Bilgegil, 2014: 150), tekrar (Tuna, 1949: 429-447; Güneş, 1995: 353; Ergin, 1997: 377; Karahan, 1999: 26; Delice, 2012: 31), koşma takım (Banguoğlu, 2004: 308), sıralama (Grönbech, 2011: 101) ve yineleme (Karaağaç, 2012: 195) gibi terimler kullanmışlardır. Kullanılan terimlerin hepsi aynı dil birliklerini ifade etmektedir. Bu sebeple araştırmada, özellikle, çekimli eylemlerde de meydana gelişi dikkate alınarak, *ikileme* teriminin kullanılması tercih edilmiştir.

İkileme, Osmanlıcada “atf-ı tefsiri, terkib-i ihmâlî, mühmelât”; Fransızcada “redoublement, hendiadyoin, hendiodyoin”; İngilizcede “reduplication dual,

hendiadyoin”; Almancada “Verdoppeldlung, Zwillingsformen, Hendiadyoin” terimleriyle karşılır (Hatiboğlu, 1971: 9; Korkmaz, 1992: 82). Deny (2012 :943) ise adlandırma kılavuzunda ikilemeleri *itba’, tensiye, hendiadyoin, duel* terimleri ile karşılamiştir. Bu bilgilerden hareketle, ikileme konusunda günümüz Türkçesinde yaşanan terim karmaşasının diğer dillerde de yaşandığı söylenebilir.

İkileme, çeşitli araştırma ve çalışmalarda değişik şekillerde tanımlanmıştır. Türkçe Sözlük’te (2005: 948) ikileme, anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması şeklinde tanımlanmıştır.

Korkmaz (1992: 82) ise ikilemeleri “Aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesi” olarak tanımlamaktadır.

Hatiboğlu’na (1971: 9) göre ikileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır.

İkilemeyi tekrarlar başlığı altında inceleyen Ergin (1997: 377), tekrarların aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime grupları olduğunu belirtmektedir. Ergin’e göre bu kelime gruplarının fonksiyonları da, şekilleri de, vurguları da birbirinden farksızdır.

Rasim şimşek (1987: 382), Türkçede anlamı pekiştirip güçlendirmek üzere aynı sözcüklerin yinelenmesi, yakın ya da karşıt anlamlı sözcüklerin de art arda kullanılması ile oluşan sözcük öbeğine ikileme dendiğini belirtmektedir.

Anlam ya da şekilce ilgili kelimelerden oluşan koşma takımı olarak ikilemeden söz eden Banguoğlu (2004: 308), ikilemelere *tas tarak, iri yarı* gibi örnekler vermiştir.

Karaağaç (2012: 195) ise yineleme öbekleri başlığı altında “Bir varlığı veya bir eylemi karşılamak üzere eş görevli iki sözün oluşturduğu söz öbeğidir.” tanımı ile ikilemelerin şekil ve anlam bakımından birbiriyle bağlantılı ve aynı türden iki veya daha çok sözün bir araya gelerek oluştuğunu vurgulamaktadır. Karaağaç’a (2012: 196) göre Türkçede ikilemeler iki sözle yapılır; ancak, az da olsa, üçlü ve dörtlü yinelemeler de görülmektedir.

Bir kelimenin anlamında kuvvetlendirme, abartma, süreklilik, denklik gibi ifade değişiklikleri meydana getirmek amacıyla oluşturulan ikilemeler, Güneş’e (1995: 353) göre, o kelimenin, ya kendisi olarak ya da kendisiyle anlamca ilgili bir kelimeyle birlikte tekrarlanması suretiyle ortaya çıkmaktadır.

Karahan (1999: 26), ikilemelerin bir nesneyi, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubu olduğunu söylerken grupta yer alan kelimeler arasında, şekil ve anlamca bir ilişki olduğunu da dile getirmektedir.

Anlatıma türlü duygusal ayrıntılar katmak için sözcüklerin yinelenmesinden meydana gelen ikilemeler, Gencan’a (2001: 217) göre, söze çeşni, biraz da genişlik katmak amacıyla birbirleriyle ilgili sözcüklerin deyim biçiminde kalıplaşmasından oluşmaktadır.

İkilemeler, Vardar’a (2007: 119) göre, anlama güç katmak amacıyla bir birimi, seslemi yineleme, aralarında benzerlik bulunan birimleri art arda kullanma yoluyla oluşturulurken Bilgegil’e (2014: 150) göre, araya hiçbir ek girmeksizin aynı cinsten iki kelimenin tekrarıyla oluşturulmaktadır.

Hengirmen (2009: 208) de ikilemeyi, anlatımı daha güzel ve etkili bir duruma getirmek için aralarında ses benzerliği bulunan yakın, aynı ya da zıt anlamlı sözcüklerin yan yana kullanılması veya bu işlem sonucu ortaya çıkan sözcük grubu olarak tanımlamaktadır.

İkileme, Türkçenin zenginliğidir, yaratma gücüdür. Hatipoğlu’na (1971: 9) göre Türk düşüncesindeki anlam bolluğunu kavram inceliğini karşılamak üzere,

sözcük kurar gibi, türlü yönlerden birbiriyle ilgili iki sözcük yan yana getirilir ve yeni bir anlatım yolu yaratılır.

İkileme konusunda pek çok zorluk vardır ve bu zorluklardan en önemlisi ikilemelerin tespiti diğeri de tasnifidir. Birçok çalışmada çok farklı tasnifler yapılmıştır. Pek çok araştırmacı ikilemeleri farklı açılardan değerlendirmiştir. Bu çalışmada ise ikilemeler yapı, tür, anlam, sıralama kuralları, aldıkları çekim ekleri, fiilimsi ekleri ve oluşumlarına göre sınıflandırılmıştır.

1.2. Problem Cümlesi

Bu araştırmada “Kemal Tahir’in romanlarında kullanılan ikilemeler nasıl bir dağılım göstermektedir ve bunun Türkçe öğretimi bakımından önemi nedir?” sorusuna ve bu sorunun alt problemlerine yanıt aranmaktadır.

1.3. Alt Problemler

İncelenen romanlardaki;

- ❖ Sözcük yapısı bakımından basit, türemiş ve birleşik kelimelerden oluşan ikilemeler nasıl bir dağılım göstermektedir?
- ❖ Sözcük türü bakımından isim, zamir, sıfat, zarf, ünlem, bağlaç, edat ve fiillerden oluşan ikilemeler nasıl bir dağılım göstermektedir?
- ❖ Sözcük anlamı bakımından tek sözcüğünün anlamı açık olmayan, eş anlamlı, yakın anlamlı, zıt anlamlı, anlamca ilişkisi açık olarak görülemeyen ve olumsuz sözcüklerden oluşan ikilemeler nasıl bir dağılım göstermektedir?
- ❖ Sıralama kuralları bakımından ünlü, ünsüz ve hece sayısı kuralları ile mantık kurallarına uyan ikilemeler nasıl bir dağılım göstermektedir?
- ❖ İsim ve fiil çekim eki alan ikilemeler nasıl bir dağılım göstermektedir?
- ❖ Fiilimsi eki alan ikilemeler nasıl bir dağılım göstermektedir?
- ❖ Sorulu, sayılı, bağlaçlı, edatlı, ayrı ikilemeler ile üçlemeler ve dörtlemeler nasıl bir dağılım göstermektedir?

- ❖ İkilemeler içinde ikileme kuralına uymayan diğer ikili yapılar nelerdir?
- ❖ İkilemeler Türkçe öğretimi bakımından nasıl bir önem taşımaktadır?

1.4. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı Kemal Tahir'in romanlarını (Bozkırdaki Çekirdek, Damağası, Körduman, Rahmet Yolları Kesti, Sağırdere) ikilemeler açısından inceleyerek ikilemelerin Türkçe öğretimi bakımından durumunu ortaya koymaktır.

Bu araştırma, Türk dil bilgisinin önemli konularından biri olan “ikilemeler”in öğretiminde tasnifi kolaylaştırmak, ikilemelerin dilimizde hangi sıklıkta kullanıldığını görmek, ikilemeleri daha iyi öğretebilmek, dilimizi kurallarıyla öğrenmeye yardımcı olmak ve Türk romancılığının usta kalemlerinden biri olan Kemal Tahir'in romanlarındaki ikilemelerin tespiti açısından önem taşımaktadır.

1.5. Varsayımlar

Araştırmada, Kemal Tahir'in romanları arasından seçilen beş adet roman ve bu romanlarda kullanılan ikilemelerin, yazarın diğer romanlarını ve bu romanlarda kullandığı ikilemeleri örnekleme özelliğine sahip olduğu varsayılmıştır.

1.6. Sınırlılıklar

Bu araştırma, yukarıda belirtilen problem ve alt problemlere bağlı olarak;

- ❖ Kemal Tahir'in, Bozkırdaki Çekirdek, Damağası, Körduman, Rahmet Yolları Kesti, Sağırdere adlı romanları,
- ❖ Bu romanlarda kullanılan ikilemelerin yapı, tür, anlam, sıralama, aldıkları ek ve oluşumları bakımından tespiti ile sınırlıdır.

1.7. İlgili Yayın ve Araştırmalar

Araştırmanın bu kısmında problemin tanımlanmasına ve sınırlandırılmasına yardımcı olmak amacıyla ikilemeler ile ilgili olarak yapılan çalışmalara kronolojik sırayla aşağıda yer verilmiştir.

Türk dilinde ikilemelerle ilgili yapılan ilk çalışma olarak Karl Foy'un makalesi kabul edilir. Foy, çalışmasında ikilemeleri, saha, mânâ, hece sayısı, sözcük sırası ve dil bilgisi açılarından ele almıştır. Bunu yaparken de aslında ikiz olarak kullanılan sözcüklerin yan yana geliş kurallarını tespit etmeye çalışmıştır (Foy, 1899: 105-136'dan akt: Çoraklı, 2001: 53-60).

Eren (1949: 283-286), çalışmasında m'li ve b'li ikilemelerin tarihi hakkında bilgi vermiştir. Aslında ikinci sözcüğü anlamsız gibi görünen çocuk mocuk, enik menik, azman mazman, öcü böcü, balak malak ikilemelerinin ikinci sözcüğünün anlamlarından söz etmiştir.

Tuna (1949: 429-447), Türkçede Tekrarlar makalesinde ikilemeleri fonetik açıdan incelemiştir. Bu çalışmanın devamı niteliğindeki makalesinde ise Tuna (1950: 35-82), ikilemelerin dizilişinin birtakım kurallara bağlı olduğunu belirtmiştir.

Ağakay (1953a: 189-191), "İkizlemeler Üzerine" isimli makalesinde ikilemeleri sınıflara ayırmıştır. Böylece ikilemelerin türlerini ve tiplerini sıralayan Ağakay, bunların anlam değerlerini ortaya koymaya çalışmıştır.

Ağakay (1953b: 268-271), "İkizlemeler Üzerine 2" adlı diğer çalışmasında ise bazı ikilemelerin anlamlarının da kurallara bağlı olduğunu belirtmekle birlikte rastgele anlam taşıyanlar ve bu nedenle yapılaşlarının serbest olmayanları da olduğunu açıklamıştır. Bunun yanında çalışmasında cümle değerindeki, zarf ve sıfat görevindeki ikilemelere de yer vermiştir.

Ağakay (1954: 97-104), bir diğer çalışmada 400 ikileme örneği üzerinde çalışmıştır. Bu çalışmada ikilemeler, dizilim ilkeleri ve anlam değerleri olmak üzere iki açıdan incelenmiştir.

Hatiboğlu (1971), “İkileme” isimli kitabında ikilemeleri, dizinle birlikte, on beş ana başlıkta ele almıştır. İkilemeleri yapı, tür, görev ve anlam bakımlarında inceleyen Hatiboğlu, çalışmada ikilemelerin tarihine de değinmiştir.

Ölmez (1997), çalışmada, ikilemelerin Kutadgu Bilig’deki kullanımını üzerinde durmuştur. Çalışmada ikilemeler sıralanırken alfabetik sıra takip edilmiş ve okunuşu değişen ikilemeler yeni okunuş biçimleriyle verilmiştir.

Ölmez (1998), çalışmada, gerçekte ikileme olup okuyuş hatalarından dolayı gözden kaçan, Uygurca ikilemelerle ilgili önceki çalışmalarda yer verilmeyen *odug sak* ikilemesine değinmiştir.

Üstünova (1996), çalışmada Dede Korkut Hikâyeleri’nde cümle düzeyindeki ikilemeleri incelemiş ve o dönemde ikilemelerin çok benimsendiğine, hatta aynı yolla üçlemeler, dörtlemeler ve hatta beşlemelerin yapıldığına, bu yöntemle cümlelerde biçim ve anlam ilişkisi kurulmaya çalışıldığına değinmiştir.

Üstünova (1998: 464-470), diğer çalışmada ise Dede Korkut Destanları’nda geçen ikilemeleri bağlaçlarla, sorularla, adlarla, sıfatlarla, zamirlerle, zarflarla, eylemlerle ve cümlelerle kurulu aralıklı ikilemeler olmak üzere sekiz başlık altında incelemiştir.

Şen (2002), çalışmada, Eski Uygur Türkçesinde geçen ikilemeleri ele almıştır. Çalışmayı dönemin ikilemeler sözlüğü olarak nitelendirmek de mümkündür. Çalışma, aynı zamanda Eski Uygurca metin tamirlerinde ve anlamlandırma çalışmalarında bir rehber durumundadır.

Güner Dilek (2004), çalışmasında, ikileme teriminin batı dillerindeki, Türkiye Türkçesindeki ve diğer Türk lehçelerindeki karşılıklarını vermiş, daha sonra Altay Türkçesi metinlerinden derlenen ikileme örneklerini anlam, şekil, çekim ve diziliş bakımından sınıflandırarak incelemiştir.

Sev (2004), çalışmasında, Dîvânu Lügâti't-Türk'te bulunan 162 ikilemeye yer vermiştir. Bunlardan 67 ikilemeyi "Sözcük Türü Bakımından İkilemeler", 47 ikilemeyi "Yapı ve Kuruluş Bakımından İkilemeler" ve 48 ikilemeyi de "Anlam Bakımından İkilemeler" başlıkları altında değerlendirmiştir.

Toprak (2005), çalışmasında, Harezmi Türkçesinde ait dört eserden (Kıyasü'l-Enbiya, Nehcü'l-Ferâdîs, Mu'înü'l-Mürîd ve Mukaddimetü'l-Edeb) yola çıkarak dönemin ikilemelerini yapı, şekil ve kullanılan dil açısından tasnif etmiş, örnekler vermiştir.

Erdem (2005), çalışmasında, Harezmi Türkçesi metinlerinden bir kısmını tarayarak ikileme ve yinelemeleri tespit etmiştir. İki kısımdan oluşan çalışmanın birinci kısmında ikilemeler üzerinde tartışılmış, ikinci kısmında ise Harezmi Türkçesi eserlerinden derlenen ikileme ve yineleme örnekleri sınıflandırılmıştır.

Akyalçın (2007) çalışmasında öncelikle ikilemeler hakkında kısa bir bilgi vermiş daha sonra Türkçedeki ikilemeleri içine alan bir sözlük oluşturmuştur. Bu sözlükte alfabetik olarak sıralanmış ikilemelerin yalnızca anlamları verilmekle kalmamış, aynı zamanda içinde ilgili ikilemelerin yer aldığı cümle örneklerine de yer verilmiştir.

Karahan (2008: 140-148), çalışmasında, tekrar gruplarında ses düzeni ile anlam arasında bir ilişki olup olmadığını araştırmıştır. Çalışmada, yansıma kelimelerle yapılan /A/.../U/ ses düzenli tekrarlarda /U/ ünlüsünün *düzensizliği*, *çirkinliği*, *hoşa gitmemeyi*, *rahatsız ediciliği* çağrıştıran bir anlam yüküne sahip olduğu ortaya konulmuştur.

Çürük (2009), çalışmasında, ikilemeleri yapı, anlam, ses ve söz dizimi bakımından incelemiştir. Ayrıca ikilemeleri oluşturan sözcüklerin türleri ve kökenleri üzerinde durmuştur.

Ceylan (2009), çalışmasında, Gazi Zahirüddin Muhammed Bâbur Mirza'nın dört eserinden derlenen ikilemeler ses benzerliği, yapı, anlam, köken, sözcük türü, işlev ve sözdizimindeki işlevleri açısından ele almıştır.

Abik (2010), çalışmasında, *belli başlı, boylu boslu, güçlü kuvvetli, irili ufaklı* yapısındaki ikileme kuruluşlarını incelemiştir. Çalışmada, Türkiye Türkçesinde birbirine karışmış olan Eski Türkçede kullanılan birliktelik ifade eden +II.....+II yapısı ile +IIg / +IUg sıfat eki taşıyan kelimelerle kurulmuş ikilemeleri ayırt edici bir ölçü bulunup bulunamayacağı tartışılmış; anlam ölçütlerinin ve vurgunun ölçü olarak kullanılabileceği sonucuna varılmıştır.

Böler (2011), çalışmasında, Türkçede ikilemelerin eskiliği meselesi üzerinde dururken, Uygur dönemi eserlerinden olan Çaştani Bey Hikâyesi'ni merkeze almış ve eserdeki ikilemelerin dizinini yaparak ikilemeleri oluşturan kelimelerin anlamsal özellikleri hakkında notlara yer vermiştir.

Yıldız (2011), çalışmasında, Divân-ı Hikmet üzerinde yapılan metin neşirlerinden hareketle, eserdeki ikilemelerin tespiti ve tasnifini yaparak bir dizin oluşturmuştur.

Sağlamgöncü (2013), çalışmasında, Türkçe, Farsça ve Arapça ikilemeleri anlam, sözcük kökü ve sözcük türü bakımından ele almıştır. Aynı sözcüğün tekrarı ile oluşan Türkçe, Farsça ve Arapça ikilemeler sözcük türü ve sözcüğün kökü bakımından incelenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeline, evren ve örnekleme, veri toplama araçları ile veri çözümleme tekniklerine yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Model, Karasar'a (2011: 76) göre, "ideal" bir ortamın temsilcisi olup, yalnızca "önemli" görülen değişkenleri içine alacak şekilde, gerçek durumun özetlenmiş hâlidir. Modeller, temsil ettikleri sisteme oranla, daha yalın olurlar.

Araştırma modeli, en genel anlamda, araştırma amacına uygun ve ekonomik bir süreçle, verilerin toplanması ve analizi için gerekli koşulların düzenlenmesidir (Karasar, 2012: 34). Bu çalışmada Kemal Tahir'in romanlarında (Bozkırdaki Çekirdek, Damağası, Körduman, Rahmet Yolları Kesti, Sağırdere) geçen ikilemelerin ele alındığı betimsel tarama modeli tercih edilmiştir.

Tarama araştırmaları, araştırılacak konunun derinlemesine incelendiği alan araştırmaları dışında kalan ve araştırılacak konunun genişlemesine incelendiği araştırmalardır (Kılıç ve Ural, 2011: 19). Karasar (2011: 77), tarama modelini, "Geçmişte ya da hâlen varolan bir durumu varolduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır." şeklinde tanımladıktan sonra araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesnenin, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanması gerektiğini vurgulamaktadır.

2.2. Evren ve Örneklem

Evren, Karasar'a (2011: 109) göre, araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elemanlar bütünüdür. Araştırma evreninin belirlenmesi, Kılıç ve Ural'a

(2011: 33) göre, verilerin hangi birimlerden elde edileceğini ve araştırmanın sonucunda yapılacak genellemelerin neleri kapsayacağını saptamaya yardımcı olur. Araştırmanın evrenini Kemal Tahir'in bütün romanları oluşturmaktadır.

Karasar (2011: 110), örnekleme "Belli bir evrenden, belli kurallara göre seçilmiş ve seçildiği evreni temsil yeterliği kabul edilen küçük küme." olarak tanımlamaktadır. Kılıç ve Ural'a (2011: 34) göre, özellikle sosyal bilimlerde yapılan araştırmalarda, evrenin tanımına ulaşmak çeşitli nedenlerle güçleşebileceği gibi imkânsız hâle de gelebileceğinden evren yerine, daha az veya ulaşılabilir sayıda birime indirgenen örneklem aracılığıyla elde edilen veriler, araştırma sonuçlarını tüm evren için genelleyebilir.

Araştırmanın örneklemini Kemal Tahir'in romanlarının içinden basit tesadüfi örnekleme yoluyla tespit edilen Bozkırdaki Çekirdek, Damağası, Körduman, Rahmet Yolları Kesti ve Sağırdere adlı romanlar oluşturmaktadır. Balcı'ya (2011: 96) göre basit tesadüfi örneklemede evrendeki her birimin örnekleme seçilmede eşit ve bağımsız olma olasılığı vardır.

2.3. Verilerin Toplanması

Çalışmada örneklem olarak belirlenen romanlarda yer alan ikilemeler tek tek tespit edilerek fişleme yoluyla kaydedilmiştir. Sonraki aşamada her ikileme yapısına, türüne, anlamına, sıralanışına, aldıkları eklere ve oluşumuna göre incelenmiştir. Elde edilen veriler hesaplanarak tablo hâlinde sunulmuştur.

Bu inceleme, ikilemeleri oluşturan sözcüklerin;

- Yapı bakımından basit, türemiş ve birleşik olması,
- Tür bakımından isim, zamir, sıfat, zarf, ünlem, edat, bağlaç, fiil olması,
- Anlam bakımından tek sözcüğünün anlamının açık olmaması, eş, yakın ve karşıt anlamlı olması, anlamca ilişkilerinin açık olarak görülememesi, olumlu ya da olumsuz olması,

- Sıralama kuralları bakımından ünlü-ünsüz kurallarına, hece sayısı kurallarına ve mantık kurallarına uyuyor olması,
- İsim ya da fiil çekim eklerini alıyor olması,
- Fiilimsi eklerini alıyor olması,
- Oluşum bakımından ise sorulu, sayılı, bağlaçlı, edatlı ikilemeler ile ayrı ikilemelerden, üçlemelerden ve dörtlemelerden oluşuyor olması,
- İkileme kuralına uyuyor olması dikkate alınarak hazırlanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Belirtilen eserlerin taranması sonucunda fişleme yoluyla elde edilen veriler gruplandırılmış ve nitel veri analizi yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Sınıflandırılan veriler bulgular bölümünde örneklendirilmiş ve tablolaştırılarak sunulmuştur. Sınıflandırma neticesinde ortaya çıkan dikkat çekici hususlar kurallaştırılarak sonuç bölümüne eklenmiştir. Sonrasında da dil bilgisi ile ilgili temel kaynaklar taranarak, ikilemelerin Türkçe öğretimi açısından önemi belirtilmiştir. İkilemelerin ders olarak işlenişi hakkında, kazanımlar doğrultusunda, Türkçe öğretimi ile ilgili önerilerde bulunulmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde ikilemeler üç başlık altında incelenmektedir. İlk başlıkta ikilemelerin özellikleri ele alınmaktadır. Sonrasında ikilemelerin Türk dilindeki tarihi seyri örneklerle açıklanmaktadır. Son olarak da Türkçe öğretiminde ikilemelerin yeri ve önemine değinilmektedir.

3.1. İkileme

Türk dili araştırmaları ve temel söz varlığı içinde ilgi çekici konulardan biri de ikilemelerdir. İkilemeler, anlatımı daha güzel ve etkili bir duruma getirmek, anlamı kuvvetlendirmek için aralarında ses benzerliği bulunan yakın, aynı ya da zıt anlamlı sözcüklerin kullanılması ile oluşur. Türkçede ikilemeler, anlatıma çeşitlilik, hareketlilik ve şiirsellik katan söz öbekleridir.

Yunancada *hen dia dyoin* (iki ile, iki aracıyla bir) sözcüklerinden kurulan terimle anlatım bulan bu dilbilim kavramı Türkiye Türkçesinde de gerek yapı, gerekse sözcük türlerinin kullanımı bakımından çok zengin örneklerle ortaya çıkmaktadır (Aksan, 2015: 67). Kullanım sahası oldukça geniş olan ikileme konusunda yapılan araştırmalara bakıldığında araştırmacıların bu konuda ortak bir terimde buluşamadıkları görülür. Konu edilen dil birlikleri için Hatiboğlu (1971: 9), Şimşek (1987: 382) Korkmaz (1992: 82), Bilgin (2002: 67), Akyalçın (2007: 1), Hengirmen (2007: 400), Vardar (2007: 119) ve Gülensoy (2010: 487) ikileme; Ağakay (1953a: 189-191), Gencan (2001: 217) ve Bilgegil (2014: 150) ikizleme; Tuna (1949: 429-447), Güneş (1995: 353), Ergin (1997: 377), Karahan (1999: 26) ve Delice (2012: 31) tekrar; Banguoğlu (2004: 308) koşma takım; Grönbech (2011: 101) sıralama ve Karaağaç (2012: 195) ise yineleme terimlerini kullanmışlardır. Aynı biçimleri anlatmak için Türk dil bilgisinde bu terimler kullanılırken Osmanlıcada *atf-ı tefsiri*, *terkib-i ihmâlî*, *mühmelât*; Fransızcada *redoublement*, *hendiadyoin*,

hendiodyoın; İngilizcede *reduplication dual, hendiadyoin*; Almancada ise *Verdoppedlung, Zwillingformen, Hendiadyoin* (Hatiboğlu, 1971: 9; Korkmaz, 1992: 82) kelimeleri tercih edilmiştir.

Türkçede en zor konu terim ve sözcüklerin seçimi konusudur. Çünkü bütün dilciler, kendilerine göre bazı terimler türetmiş ya da seçmiş, dili içinden çıkılmaz bir duruma sokmuşlardır. Oysa terimde birlik olmadan dilde birlik olmaz (Hengirmen, 2007: 45). Bu çalışmada bahsi geçen gramer birliği için “ikileme” terimi kullanılmıştır.

Araştırmacıların farklı terimlerle karşıladıkları ikilemenin Türkçe Sözlük’teki (2005: 948) tanımı “Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması.” olarak verilmiştir.

Korkmaz (1992: 82) Gramer Terimleri Sözlüğü’nde ikilemeleri “Aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesi” olarak tanımlarken Hatiboğlu’na (1971) göre ikileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır.

Ergin’in (1997: 377) “Aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi.” diye kısaca tanımladığı ikilemeleri Banguoğlu (2004: 308) anlam ya da şekilce ilgili kelimelerden oluşmuş bir koşma takımı olarak nitelendirmektedir.

Rasim Şimşek (1987: 382), Türkçede anlamı pekiştirip güçlendirmek üzere aynı sözcüklerin tekrarlanması, yakın ya da karşıt anlamlı sözcüklerin de art arda kullanılması ile oluşan sözcük öbeğine ikileme dendiğini belirtmektedir. Karaağaç (2012: 195) ve Karahan (1999: 26) ise ikilemeleri eş görevli iki sözcüğün oluşturduğunu savunmaktadır. Hengirmen (2007: 208) ise ikilemeyi “Anlatımı daha güzel ve etkili bir duruma getirmek için aralarında ses benzerliği bulunan yakın, aynı ya da zıt anlamlı sözcüklerin yan yana kullanılması.” şeklinde tanımlamaktadır.

İkilemelerin amacı Güneş'e (1995: 353) göre bir kelimenin anlamında kuvvetlendirme, abartma, süreklilik, denklik gibi ifade değişiklikleri meydana getirmek; Gencan'a (2001: 217) göre anlatıma çeşitli duygusal ayrıntılar, genişlik ve çeşni katmak; Akyalçın'a (2007: 1) göre de anlatımın güçlü, akıcı, şiirsel ve kıvrak olmasını sağlamaktır.

Türkçede ikilemeler, kelime grupları arasında, çok önemli bir rol oynamaktadırlar. Grönbech (2011: 101), sıralama başlığı altında incelediği ikilemelerin rastgele birçok adı kapsadığını belirtmekte ve iki adın ikilemeli olarak zıt anlamlı veya *yér sub* gibi iki zıddın bağlanması ile oluştuğunu dile getirmektedir. Bu bahiste *töliş tarduş*, *yabız yablağ*, *ebig barkığ*, *belgi budunlı*, *ilig beg* gibi örnekler de veren Grönbech, bu yeni ifade vasıtasının Uygurcada çok daha bilinçli bir hâle geldiğini vurgulamaktadır.

Clauson (1972: XXXIV) ikilemeyi, iki sözcüğün bir araya gelmesiyle yeni bir anlam kazanması olarak tanımlamıştır. Çalışmasında *ev bark* ikilemesinin bir tek varlığı karşıladığını ifade eden Clauson (1972: 360), *bark* sözcüğünün *ev* sözcüğü ile birlikte kullanıldığını eklemiştir.

İkilime konusundaki kapsamlı çalışmalardan biri Osman Nedim Tuna (1949: 479-447)'nin "Türkçede Tekrarlar" adlı makalesidir. Bu makaleye "Tekrarlar, Türk dilinde, bilhassa en uygun şartlar altında 7-8 asırlık bir gelişmeden sonra iyice gürbüzleşen ve güzelleşen Türkiye Türkçesinde önemli bir yer tutar." cümlesi ile başlayan Tuna, makalenin girişinde Türk dilinin fonetik olaylarından bahsetmiştir. Bunlar, hiatustilger (boşluk öldüren), contraction (büzülme, sıkışma), krassé (karışma), métathèse (yer değişimi), assimilation (benzeşme), dissimilation (benzeşmeme), gémination (ikizleme) ve düşme başlıklarından oluşan fonetik olaylardır. Makalenin "isim ve sıfatlarda tekrarlar" başlıklı kısmında Tuna, m-li ikilemelerden, pekiştirme sıfatları, çokluk ekleri ve soru edatı ile kurulan ikilemelerden bahsettikten sonra bu yapıları örneklerle açıklamıştır. "Zarflarda tekrarlar" başlıklı bölümde tabiat taklidi zarflar, tabiat taklidi olmayan veya olup da taklitliği artık belli olmayan zarflar ve zarf kipleri yapısında olan ikilemeleri

örneklerle açıklamıştır. “Fiilden yapılma tekrar şekilleri” başlıklı son kısımda ise fiilin bildirdiği işin çok yapıldığını veya yapılacağını bildiren ikileme örneklerine yer vermiştir. Yarım kalan makaleye “Türkçede Tekrarlar 2” adıyla yeni bir çalışmasıyla devam eden Tuna (1950: 35-82), araştırmasında çeşitli kiplerin anlam inceliklerini belirtmeye çalışmış ve fiillerin aldıkları ekleri ve yapıldıkları çekimleri örneklerle açıklamıştır. İkilemelerin yan yana gelişlerinin birtakım kurallara bağlı olduğunu hatırlatan Tuna, çalışmasının sonunda halk edebiyatı nazım şekillerinde, atasözlerinde, savlarda, bilmecelerde, yanıltmacalarda, tekerlemelerde geçen tekrarlar üzerinde durmuştur.

İkileme konusunda çalışma yapan bir diğer isim Mehmet Ali Ağakay’dır. Ağakay (1954: 97-104), ikileme yerine kelime koşması terimini tercih etmiş ve 400 örnek üzerinde durmuştur. Bu çalışmada ikilemeler, koşuklar dizilirken uyulan ilkler ve meydana gelen koşmalarla sağlanan anlam değerleri olmak üzere iki bakımdan değerlendirilmiştir. İkilemelerin dizi sırası, birbiri karşısındaki anlam ve ses durumu olmak üzere iki temele dayanmaktadır. Ağakay’ın incelediği 400 ikilemeden 101 ikileme mantık sırasına göre sıralanmıştır. Bunlardan 4 tanesi kural dışı kalırken 97 tanesinin kurallara uygun olduğu tespit edilmiştir. Bu 97 ikilemenin sıralama ilkeleri azdan çoğa (*üç dört, kırk elli...*), öncekinden sonrakine (*bugün yarın, eninde sonunda...*), bir işin ilk evresinden son evresine (*kaptı kaçtı, dur otur...*), temel kavramdan yardımcı kavrama (*iri yarı, aslı astarı*), kelimelerden biri yakıştırma olduğu zaman sona alınır (*çarpık çurpuk, ufak tefek*), biri olumsuz biri olumlu iki kelime karşılığınca olumlusu başa geçer (*ister istemez, olur olmaz*) şeklinde sıralanmıştır. Anlam değerleri ise eş anlamlı (*bitmek tükenmek, doğru dürüst*), yakın anlamlı (*akıl fikir, din iman*), karşıt anlamlı (*alt üst, öte beri*), anlamca ilişkili (*karı koca, ana baba*), anlamca ilişkisiz (*dedi kodu, hoş beş*), kelimelerinden biri anlamsız (*bakkal çakkal, çoluk çocuk*), her ikisi de anlamsız (*ıvır zıvır, kem küm*) ikilemeler olmak üzere yedi başlıkta incelenmiştir. Çünkü Ağakay’a göre ikilemelerin anlamında beliren pekişme, genişleme, kutuplaştırma, ikircillik, tekleştirme gibi çeşitli değerler bu anlam ilişkisine dayanmaktadır.

İkilemeler konusunda Tuna (1986: 163-228) tarafından yapılan bir başka çalışma da “Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii

Bir Ünsüz Dizisi” adlı makaledir. Bu makalesinde Tuna, ikilemelerdeki sıralama kuralları üzerine durmuş, ulaştığı sonuca nasıl vardığını gösterebilmek ve bu yoldaki düşüncelerini ne şekilde geliştirdiğini açıklayabilmek için bir karşılaştırma tabanı olmak üzere Mehmet Ali Ağakay’ın “Türkçede Kelime Koşmaları” adlı çalışmasını seçmiştir. Bu seçimin nedenleri, Ağakay’ın çalışmasının o zamana kadarki bütün yazıların en derli toplu olanı olması, konu olarak yalnız Türkçeyi ele alması, kısalığına rağmen, diziliş esaslarına ait bütün bilinenleri kendi katkıları ile birlikte ve örnekleri ile net bir şekilde vermesi ve Ağakay’ın çalışmasının kolayca ulaşılabilir olması olarak sıralanmıştır. Bu araştırmada Ağakay’ın, “kelime koşmaları” adını verdiği ikili yapılarla kavram bakımından daha geniş bir çerçeve içinde yer alan ve farklı gramer kategorilerine giren, bu sebeple de genel dil bilimindeki “hendiadyoin”den ayrılan şekiller kastedilmiştir. Ağakay’ın tespit edip üzerinde durduğu 400 ikilemeyi, bir sistemin, düzenin kural olarak kabul edilmesi için en az fire verip çok sayıda örneğe sahip olması gerektiğini düşündüğü için yetersiz bulan Tuna, bu çalışmada eş heceli 2022 ikilemeyi incelemiştir. İncelediği ikilemeleri de istatistiksel verilere dönüştürmüştür. Makalenin sonunda, ünsüz dizilerinin, ufak farklarla Farsça, İngilizce, Moğolca ve Urduçada geçerli olduğunu gözler önüne sermiştir. Bir sistem hâlinde tespit edilen bütün kuralların İngilizce hariç hepsinde işlediğini de saptamıştır.

İkileme üzerine yapılan kapsamlı çalışmalardan bir diğeri de Hatiboğlu’nun “İkileme” adlı kitabıdır. Hatiboğlu, çalışmasında ikilemeleri on dört ana başlık altında incelemiştir. Çalışmanın önsözünde ikilemeyi tanımladıktan sonra ikilemelerin tarihçesine yer vermiştir. Kitabın birinci bölümü “İkilemelerin genel özellikleri” adını taşımakta ve bu özelliklerin başında ses benzerliği gelmektedir. Hatiboğlu’na (1971: 13) göre ses benzerliği, ikilemeyi kuran en büyük etkidir. İkilemeleri kuran sözcüklerin çoğunda, önseste (*cümbür cemaat, çul çaput, bağ bahçe...*) ve sonseste (*eciş bücüş, az buz, giyim kuşam...*) ses benzerliği vardır. Hatiboğlu (1971: 14), ikilemelerdeki sözcükler arasında ünlü kurallarını, birinci sözcüğün ilk hecesinde *a* sesi varsa, ikinci sözcüğün ilk hecesinde *u* sesi (*çarpık çurpuk, haşır huşur, gacır gucur...*); birinci sözcüğün ilk hecesinde kalın, düz, dar ünlü varsa bütün hecelerde ve öteki sözcükte de kalın, düz, dar ünlü (*sıkı fıkı, ıvır zıvır, mırın kırın...*) bulunduğu yönünde açıklamaktadır. Yine ilk bölümde

ikilemelerdeki sıralama ve kalıplaşma kurallarına değinen Hatiboğlu (1971: 16), kalıplaşmayı perçinleyen ikilemede az heceli sözcüklerin önce gelişine (*çul çaput, don gömlek, kör topal...*), ünlü ile başlayan sözcüğün önce gelişine (*ara sıra, az buz, el pençe...*), Türkçe sözcüklerin önce gelişine (*kul kurban, akça pakça, eksik fazla...*), **b-** veya **p-** ile başlayan sözcüklerin ikinci sözcük olarak kullanılmasına (*eğri büğrü, süs püs, oram buram...*) örneklerle yer vermiştir. Hatiboğlu (1971: 18), “sözcük yapısı bakımından ikileme türleri” başlıklı ikinci bölümde Türkçe ve yabancı sözcüklerden, sayılardan ve tamlamalardan oluşan ikilemelerin yanı sıra m-’li ikilemelere yer vermiştir. “Aralıklı ikilemeler” konusuna bağlaçlı (*yıllarca ve yıllarca*) ve sorulu (*ev mi ev*) ikilemeleri açıklayarak başlayan Hatiboğlu (1971: 22), aralıklı ikilemelerin amacının anlamı pekiştirmek ve güçlendirmek olduğunu ifade etmiştir.

İkilemelerin yanında üçlemeler de Hatiboğlu’nun dikkatini çekmiştir. Aynı kökten veya gövdeden kurulan bir ikilemeyle aynı kökün veya gövdenin eylem biçiminin, birlikte kullanılmasına üçleme adını veren Hatiboğlu (1971: 23), *inim inim inlemek, ezim ezim ezilmek, kurum kurum kurulmak...* vb. örnekleri üçleme olarak kabul eder. Araya başka sözcükler girse bile ikilemenin sürdürülebileceğini de ayrı ikileme başlığında incelemiştir. Ayrıca *üç aşağı beş yukarı, yedi iklim dört bucak* gibi örnekleri de aralıklı ikileme olarak kabul etmiştir. İkileme ve yineleme başlığında, anlamı güçlendirmek, pekiştirmek, kavramı genişletmek, zenginleştirmek amacıyla her yerde, her türlü tekrara ya da yineleme sanatına başvurulduğunu belirten Hatiboğlu (1971: 25), yinelemeleri de ikileme benzeri yapılar olarak görmüştür. İkilemelerle bağlaçlı tamlamaları mukayese eden Hatiboğlu (1971: 27), bağlaçlı tamlamanın belirli ve sınırlı, ikilemenin ise daha geniş sınırlı ve esnek anlamlı olduğunu belirtmiştir.

Hatiboğlu, ikilemeleri sözcük türü bakımından da ele almış; isim, zamir, sıfat, zarf, ünlem, bağlaç ve fiillerden oluşan ikilemelere kitabında yer vermiştir. İkilemeleri yapı, kuruluş ve görev bakımından da inceleyen Hatiboğlu, işletme eki ve yapım eki almış ikilemelerin yanı sıra ikilemelerin cümle içindeki görevlerini de tespit etmiştir. Buna göre ikilemeler cümle içinde özne, nesne, tümleç ve yüklem gibi her türlü görevde kullanılabilirler. “Anlam bakımından ikilemeler” başlıklı bölümde

ikilemeler, anlamı pekiştirme, güçlendirme, abartma, çoğaltma ve kolaylaştırma yönleriyle incelenmiştir. Ayrıca anlam bakımından ikilemeyi oluşturan sözcükler aynı anlamlı (*it köpek*), yakın anlamlı (*delik deşik*), karşıt anlamlı (*er geç*), iki sözcüğü de anlamlı (*yalan yanlış*), bir sözcüğü anlamlı (*yurtık pırtık*), iki sözcüğü de yarı anlamlı (*eciş bücüş*) olarak örneklerle açıklanmıştır. Bir olayın, bir görüntünün, bir hayalin, bir düşüncenin sözle, yazıyla ana çizgileri bakımından resim gibi anlatılabildiğini savunan Hatiboğlu (1971: 60), ikilemeyle resim çizilebileceğine değinmiştir.

Bütün Türk lehçelerinde, ilk yazıtlardan başlayarak ikileme olayına bol bol rastlandığını belirten Hatiboğlu (1971: 61), kitabında “Tarih Boyunca Türkçede İkileme” başlığında Orhun Yazıtlarında, Uygurcada ve Türkiye Türkçesinde ikilemelere de yer vermiştir. Son olarak şiirde ve düz yazıda geçen ikilemeleri örneklendirmiş bunun yanında atasözleri ve deyimlerde yer alan ikilemelere de çalışmasında yer ayırmıştır.

Türkçenin mükemmel bir işleyişi olduğunu belirten Delice (2012: 31), ikilemeleri “Tekrar Öbeği” başlığı altında incelemiştir. Delice’ye (2012: 31) göre ikileme ya yakın veya zıt anlamlı aynı cins iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ya da ilk sesinin *m* sesiyle değiştirilerek tekrar edilmesi yoluyla oluşturulabilir. Buna göre aynı anlamlı (*ince ince, ışıl ışıl, kapı kapı, sokak sokak vb.*), yakın anlamlı (*eğri büğrü, toz toprak, açık saçık, hak hukuk vb.*) ve zıt anlamlı (*iyi kötü, büyük küçük, aşağı yukarı, alt üst vb.*) ikilemeler bulunmaktadır. Sayılardan oluşan ikilemeler ise “Sayılı Tekrar Öbeği” başlığı altında ve *üç beş kuruş, sekiz on kişi, bir bir anlatmak, on on dağıtmak, üçer üçer yerleştirmek* örnekleriyle incelenmiştir. Bunun yanında edatlı ikilemeler (*ancak ve ancak, sadece ve sadece, aptal mı aptal, güzel mi güzel vb.*) ile m- ilaveli ikilemeler (*adam madam, su mu, iş miş, deniz meniz vb.*) de Delice’nin incelemesine dâhil edilmiştir.

Gencan (2001: 217) ise gramerinde ikileme konusunu ikileme ve ikizleme başlıkları altında incelemiştir. Gencan’a (2001: 217) göre ikileme, anlatıma türlü duygusal ayrıntılar katmak için sözcüklerin yinelenmesidir. Bu başlık altında isimlerin (*tavla tavla, dağ dağ*), zamirlerin (*sen misin sen misin*), sıfatların (*karlı*

karlı, soğuk soğuk, elvan elvan, sönük sönük, serin serin) zarfların (*koşa koşa, ağlaya ağlaya*), yansımaların (*kas kas, çın çın, güm güm, fıkır fıkır*), fiilimsilerin (*düşüp düşüp*), ünlemlerin (*arş ileri arş*), çekimli fiillerin (*anlattı anlattı, gülüyor, gülüyordu, söyledim söyledim*), sorulu sözcüklerin (*zengin mi zengin, güzel mi güzel, ne güller ne güller*), bağlaçların (*dövündü de dövündü, ağladı da ağladı, yıllarca ve yıllarca*) ve durum ekleriyle çekimlenen sözcüklerin (*başta baş, dişe diş, göze göz, elden ele, dilden dile*) ikileme oluşturdukları, örneklerle anlatılmıştır. İkizleme bahsinde ise söze çeşni ve genişlik katmak amacıyla birbiriyle ilişkili sözcüklerin deyim biçiminde kalıplaşmasından söz eden Gencan (2001: 219), isimlerden (*kurtla kuzu, iş güç, çift çubuk, karı koca, eş dost vb.*), zamirlerden (*öte beri, şu bu, falan filan, kim kimse vb.*), sıfatlardan (*açık saçık, anlı şanlı, delik deşik, okur yazar vb.*) ve zarflardan (*er geç, az çok, gece gündüz, bata çıka vb.*) oluşan ikizlemelere yer vermiştir. Ayrıca ikilemelerin ve ikizlemelerin ayrı yazılmaları gerektiğine dikkat çekmiştir.

Ergin (1997: 377) ikileme bahsi için “tekrarlar” terimini kullanmış ve bu başlık altında ikilemenin aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi yoluyla oluşturulduğunu ifade etmiştir. Türkçede hemen hemen her çeşit kelimedenden ikileme yapılabileceğini belirten Ergin, ikileme oluşturmak için en elverişli kelime çeşitlerinin isimler, sıfatlar, zarflar ve zarf filler olduğunu savunurken zamirlerin ikilemeye elverişli olmadığını ileri sürmüştür. Ayrıca Ergin’e göre edatlardan yalnız bazı ünlem edatlarının tekrarı yapılabilmektedir. Fiillerin ise bunlara göre daha geniş bir ikileme yapabilme özelliği bulunmaktadır. İkilemelerin kuvvetlendirme (*kara kara gözler*), çokluk (*kapı kapı dolaştım*) ve devamlılık (*gide gide, koşa koşa*) gibi başlıca üç fonksiyonundan söz eden Ergin, bunun yanında ortalama ve beraberlik (*iyi kötü, düşe kalka*) işlevlerinin olduğunu da vurgulamıştır. Ergin, ikilemeleri aynen tekrarlar (*ince ince, ıslıl ıslıl, göz göz, dilim dilim vb.*), eş anlamlı tekrarlar (*eğri büğrü, açık saçık, toz toprak, deli dolu vb.*), zıt anlamlı tekrarlar (*iyi kötü, büyük küçük, aşağı yukarı, alt üst vb.*) ve ilâveli tekrarlar (*adam madam, işmiş, dümdüz, sapasağlam, çırılçıplak vb.*) olmak üzere dört ana başlıkta incelemiştir. Son olarak da tekrarlar arasına virgül konulmaması gerektiğini hatırlatmıştır.

İkileme konusuna ikilemenin tanımıyla başlayan Hengirmen (2007: 400), ikilemelerin genellikle iki, kimi zaman da üç sözcükten oluştuğunu belirtmektedir. Hengirmen'e göre, ikilemelerin en önemli özelliklerinden biri kalıplaşmış sözcükler olmalarıdır. İkilemelerde sözcüklerin sıralanması da rastlantı değildir. Bununla ilgili bazı kurallar vardır. Hengirmen bunları, az heceli sözcüğün başta yer alması (*kul köle, dal budak vb.*), ünlü ile başlayan sözcüğün önce gelmesi (*açık saçık, el ayak, er geç vb.*), a ünlüsüyle başlayan sözcüklerin önce gelmesi (*ara sıra, az buz, apar topar vb.*) şeklinde sıralamıştır. Bunun yanında sayılardan (*beş on, bir bir, beşer beşer vb.*) ve tamlamalardan (*aptalın aptalı, kötünün kötüsü, beterin beteri, güzeller güzeli vb.*) oluşan ikilemeleri ayrı başlık altında incelemiştir. İkilemelerdeki ses benzerliklerine de değinen Hengirmen, ön seste (*bağ bahçe, kol kanat, soy sop vb.*) ve son seste (*allak bullak, ayrı gayrı, hesap kitap vb.*) bulunan ses benzerliklerine örnekler vermiştir. Ayrıca ikilemeyi oluşturan sözcükler arasındaki ünlü uyumlarını ve ikilemelerdeki b, p ve m seslerini örneklerle açıklamıştır. Hengirmen, Türkçede ikilemelerin isim, sıfat, zamir, zarf, ünlem ve fiillerden oluşabileceğini belirterek bunları ayrı başlıklar altında incelemiştir. Bu konuda ilgeçlerden genellikle ikileme yapılamayacağını da eklemiştir. Hengirmen çalışmasında son olarak ikilemelerin kullanıldığı çeşitli deyim ve atasözlerine de yer vermiştir.

3.2. Türk Dilinin Tarihi Gelişiminde İkilemeler

İlk çeyreğinde bulunduğumuz XXI. yüzyılda Türk dilinin aydınlatılmayı bekleyen pek çok konusu bulunmaktadır. Bu konulardan biri de ikilemelerdir. Bu bölümde geçmişten günümüze ikilemenin tarihi durumu ve tarih içinde çeşitli eserlerde kullanım alanları hakkında bilgi verilmektedir.

Türklerin milattan sonra iki bin, milattan önce de en az üç bin beş yüz olmak üzere toplam beş bin beş yüz yıllık bir tarihe sahip olduğu belgelerle sabittir (Karahana, 2011: 13). Elli beş asırlık bu medeniyetin, ilk yazıtlarından başlayarak, bütün lehçelerinde ikilemeler kullanılmıştır.

3.2.1. Eski Türkçe Dönemi

Bu kısım Türk dilinin İslamiyet'ten önceki dönemlerini içine almaktadır. Korkmaz (2003: LXXVI), Eski Türkçe döneminin Köktürk Devleti'nin kuruluşu ile başladığını belirterek bu dönemde Köktürkçe ve Uygurca olmak üzere iki ayrı yazı dilinin kullanıldığını belirtmektedir. İkilemelerin adeta bir anlatım şekli olarak kullanılması ise Uygur dönemine rastlar.

Dünyanın en eski dillerinden biri olan Türkçenin tarih içindeki gelişmesi, bilinen en eski yazılı metinler olan Orhun Kitabeleri'nden itibaren takip edilebilmektedir (Karahana, 2011: 115). Yazıtlarda ilgi çeken örneklerden ilki, bugünkü Türkiye Türkçesinde de kullanılan *ev bark (eb bark)* ikilemesidir (Aksan, 2000: 98):

“sıñar süsi **ebig barkıg** yulgalı bardı” (BK D 32)

(Yarı ordusu ev[ımız]i bark[ımız]ı yağmalamak için gitti)

“**ebin barkın** bozdum” (BK D 32) (Evini barkını bozdum)

Aksan (2000: 99), isimlerden, sıfatlardan, zarflardan ve fiilimsilerden oluşturulmuş olan diğer ikilemelerden bazılarını şöyle sıralamıştır:

ad kü (KT D 25) *ad san, şan şöret*

agış barım (KT G 8) *mal mülk*

arkış tırkiş (KT G 8) *kervan*

eçü apa (KT D 1,13) *ecdat, atalar*

emget- tolgat- (BK K 12,13) *eziyet ve cefa etmek*

iş küç (KT D 8,9) *iş güç*

kız koduz (Tony II G 4) *kadın kız*

köz kaş (KT K 11) *kaş göz*

küñ kul (KT D 20) *kul köle (olmak)*

küñed- kulad- (KT D 13) *cariye ve kul olmak*

oz- yañ- (BK D 31) *geçmek, kurtulmak*

ögir- sebin- (BK D 41) *sevinmek*

ölu yitü (BK D 22) *öle yite*

teblig kürlüg (BK D 6) *hilekâr, aldatıcı*

teñri yer (BK D 29) *yer gök*

toru ölü (KT G 8) *bitkin ve ölmüşçesine yorgun olarak*

tünli künli (BK G D) *geceli gündüzlü*

uguş bodun (KT G 6) *boylar, halk*

yabız yablak (KT D 26) *kötü*

yer sub (BK D 35) *yer su, yurt, vatan*

yok çıgañ (BK K 7) *yok yoksul*

Orhun Kitabeleri'nden alınan bu ikileme örnekleri ile, Aksan'a (2000: 99) göre, bir yandan bir kavram dile getirilirken aynı kavram alanından, eş anlamlı ya da zıt anlamlı ögelerin bir araya getirilmesiyle o kavram pekiştirilmektedir. Diğer yandan da kimi örneklerde ses yinelemeleriyle daha çok akılda kalan ve etkili olan örnekler oluşturulmaktadır.

İkilemeler Türkçenin bir anlatım şeklidir. Uygur döneminde ikilemelerin ilgiyi çekecek ölçüde sık kullanıldığını belirten Aksan (2015: 69), *busuş kadgu* (üzüntü, kaygı), *buluñ buçgak* (köşe), *ton tonangu* (giyim, giysi), *yaruk yaşuk* (parlaklık) gibi eş anlamlı adlardan kurulan ikilemelerin yanında *ayıg yabız* (kötü), *sansız tümen* (sayısız), *kutlug ülüglüg* (bahtlı, talihli) gibi sıfatlarla oluşturulmuş olanlarına da rastlandığını ifade etmektedir. Ölmez (1998: 35-47) de her iki ögesi de Eski Uygurcada *uyanık, dikkatli* anlamına gelen ve okuyuş hataları nedeniyle gözden kaçan *odug sak* ikilemesinin birlikte kullanımının da yine aynı anlama geldiğini belirtmektedir. Şen'e (2002: 377) göre ikilemelerin Uygur döneminde daha yaygın bir şekilde kullanılmasının temel sebebi, yeni girilen dinleri yaymaya yönelik metinlerin anlatım gücünü artırma çabasıdır.

Bu dönemde kelimeler bir kavramı anlatmak, açıklamak veya pekiştirmek için bir araya gelerek ikileme oluşturmaktadır. Böylelikle anlatımda ahenk ve akıcılık sağlanarak ifade edilen kavram etkili ve kalıcı bir biçimde açıklanmaktadır. Fakat bu dönemde yabancı dillerin Türkçeye etkisi artmaya başlamıştır. Aşağıdaki örnekleri veren Hatiboglu'na (1971: 61) göre ikilemeden vazgeçemeyen Türkler, bu dönemde

Uygurca sözcüklerle birlikte aynı ya da yakın anlamlı yabancı sözcükleri de yan yana getirerek ikileme biçiminde kullanmaya başlamışlardır.

ağı barım (*servet, varlık*)

çin kirtü (*doğru hakikî*)

hua çeçek (*çiçek*)

kalo öd (*zaman, vakit, devir, çağ*)

köngül köküz (*gönül, kalp*)

körk mengiz (*beniz, görünüş, yüz, endam*)

köz karak (*göz*)

küç erdem (*güç kuvvet, fazilet, erdem*)

olaçı emci (*doktor, tabip*)

öküş telim (*çok*)

san sakış (*sayı, hesap, adet*)

sevgüsüz taplagusuz (*sevgisiz, sadakatsiz*)

yolçı yerçi (*kılavuz*)

Anlatımı güçlendirici birer öge olan ikilemelerin daha Göktürk ve Uygur döneminde bu kadar çok kullanılması, Türk dilinin söz konusu devirlerindeki yetkinliğini ortaya koyması bakımından da önemlidir (Böler, 2011: 33-60). Bu dönemlerden itibaren kullanılagelen bu yapılar diğer devirlerde de kullanılmaya devam edilmiştir.

3.2.2. Orta Türkçe Dönemi

Orta Türkçe dönemi, Eski Türkçeden yeni yazı dillerine ve lehçelere geçiş dönemlerinde, bu iki dönemi birbirine bağlayan dönemin dilidir. Harezmi Türkçesi ile temsil edilmektedir (Korkmaz, 2003: LXXVI). Harezmi Türkçesi de ikilemeler açısından zengin bir dildir. Kaşgarlı Mahmut, XI. yüzyılda Türkçedeki ikilemeler konusunda şu açıklamayı yapmıştır (Atalay, 1992: 432):

“Bilinmelidir ki Oğuzların dili incedir. Türklerin, birisi asıl ve kök öbürüsü takıntı olmak üzere çift olarak kullandıkları her bir ismin ve fiilin Oğuzlar takıntı olanını kullanırlar. Hâlbuki, öbür Türkler, bunu tek olarak söylemezler. Söz gelimi: Türkler bir şeyi bir şeye kattıkları zaman ‘**kattı kardı**’ derler. Burada kök olan ‘**kattı**’dır, ‘**kardı**’ kelimesi takıntıdır. Oğuzlar bir şeyi bir şeyle karıştırdıkları zaman **kardı** deyip asıl olanı bırakırlar. Yine böyle, Türkler ‘**edhgü yawlak**’ derler, ‘iyi kötü’ demektir. **Edhgü** ‘iyi’, **yawlak** ‘yavuz, kötü’ anlamındadır. Bu ikisini birlikte kullanırlar. Tek olarak birisini kullanmazlar. Oğuzlar ise bunları tek, yalnız olarak tanırlar.”

Divan-ı Lügat-it Türk’ün zengin söz varlığı içinde yer alan ikileme örneklerinden bazıları şunlardır (Sev, 2004: 497-510):

alış bəriş (alma verme) (DLT I, 62/16)

bart burt tuttu (ansızın onu her yanından yakaladı) (DLT I, 341/6)

taş kудugka tüşti **buldur buldur** (güldür güldür) etti (DLT I, 456/25)

er ışta **buştı tarundi** (usandı sıkıldı) (DLT II, 144/11-12)

bu er ol ışıg **ewürgen tewürgen** (eviren çeviren) (DLT I, 157/17-18)

tama tama (damlaya damlaya) köl bolur (DLT III, 360/10)

tü tü (türlü türlü) çeçek çerkeşür (DLT II, 283/5)

Divan-ı Lügat-it Türk’teki ikilemelere genel olarak bakıldığında Sev’e (2004: 497-510) göre sözcük türü bakımından yansılardan ve ünlemlerden; yapı ve kuruluş bakımından isim ve fiillerden; anlam bakımından ise eş ve yakın anlamlı sözcüklerden kurulan ikilemelere daha sık rastlandığı görülmektedir.

Bu dönemde verilen eserlerden bir başkası da Kutadgu Bilig’dir. Anlatıma güç katan ve pekiştiren ikilemelerin Kutadgu Bilig’deki kullanımını üzerinde duran Ölmez’in (1997: 19-40) ele aldığı örneklerden bazıları aşağıdaki gibidir:

aç tok, aç-tok: açlık tokluk

2961: isig tumlıg **aç tok** yağag hem yalıng

ķılıç baldu oķ yir ay ilig biling

“Onlar sıcakta, soğukta aç, tok, yaya ve çıplak hâlde; kılıç,

balta ve ok darbelerine maruz kalırlar; ey hükümdar bunu bil”

alım birim: alış veriş, alacak verecek

2804: *alımka birimke* ongay bolsa öz

ulugka kiçigke süçig tutsa söz

“Alış verişte iyi davranmalı; büyüğe ve küçüğe karşı tatlı dil kullanmalıdır”

barça bütün: bütün, hep, hepsi

1042: yondı bir ança bu yanglıg kutun

tüzüldi ili buğını *barça bütün*

“Bir müddet böyle huzur ve barış içinde geçti; halkın ve memleketin hepsi düzene girdi”

çav kü: ün, şan, şöret, ad san

458: tözü ilke tegdi ilig eğgüsi

ajunka yağıldı bu *çavı küsi*

“Hükümdarın iyiliği bütün halka ulaştı; onun şanı, şöreti bütün dünyaya yayıldı”

egri köni: eğri doğru

4840: negü teg keçürse keçer terk küni

barır eğgü isiz ne *egri köni*

“Nasıl geçerse geçsin, onun günü çabuk geçer; iyi kötü, eğri doğru hepsi geçicidir”

iş ködüg: iş güç

161: ukuš birle işle kamug iş *ködüg*

bilig birle bekle bu bulmuş ödüg

“Bütün işini gücünü anlayışla yap; eline geçen bu zamanı bilgiyle korusun, israf etme”

Türk edebiyatının her döneminde ahenk sağlamak, anlamı pekiştirmek ve kavramın akılda kalmasını kolaylaştırmak amacıyla oluşturulan ikilemeler, Kutadgu

Bilig’de yer alan yukarıdaki örneklerde eş, yakın ve zıt anlamlı sözcüklerden oluşmaktadır.

Aynı dönemlerde kaleme alınan Divan-ı Hikmet’te de ikilemelere çokça yer verilmiştir. Divan-ı Hikmet’te geçen ikilemelerden birkaçı aşağıdaki gibidir (Güner, 2007):

Kul Hacı Ahmet **içim tışım** küyeberdi (H 19/10)

Didarımı körse bolmas **tün kün** uyup (H 12/4)

Türlüg türlüg cefâ tegdi boyun sundım. (H 6/10)

Yığlay yığlay yüz közleri şişti körüng (H 38/3)

Can küydürüb **yürek bağrım** tutub dağlab (H 27/2)

Zahir batın hazırsen dep turmadım men (H 24/5)

Güner (2007: 19), Divan-ı Hikmet’te geçen ikilemelerin büyük çoğunluğunun cümle içinde zarf olarak görev aldığını, bu oranın da tüm ikilemelerin %75,7’sini oluşturduğunu çalışmasında belirtmiştir. Ayrıca anlam bakımından en çok zıt anlamlı ikilemelerin kullanıldığını (%61,4) tespit etmiştir.

Harezmi Türkçesinde kullanılan ikileme örneklerinden bir kısmı da Erdem’in (2005: 189-225) hazırladığı indekste şu şekilde yer almaktadır:

aça ayıra aytdı nemeni (ME 69/4)

(meseleyi etrafıca anlattı)

manga **alp bahatu:r**, kuvvatlıg kişiler ıda bergil, tep (NF 151/9)

(bana yiğit bahadır, kuvvetli kişiler gönder, deyip)

takı **altun kümüş** keltürdi (NF 108/7)

(ve altın gümüş getirdi)

bir kimerse keldi **kolum butumnu** mundag kıldı (KE 240v/18)

(bir kimse geldi kolumu budumu bunun gibi kırdı)

bu ulug taş **pa:ra pa:ra** boldı (NF 28/6-7)

(bu ulu taş pare pare oldu)

türlüg türlüg tonlar kedürdi (KE 32r/11-12)

(türlü türlü donlar giydirdi)

Harezmi Türkçesinin XIII. yüzyıldan itibaren Harezmi ve Sir Derya'nın aşağı kesimlerinde kısmen Oğuz ve Kıpçak yerli ağızlarının tesiri altında Karahanlı Türkçesi temelinde şekillenen bir geçiş dili özelliği gösterdiğini ifade eden Toprak'ın (2005: 277-292) örneklerinden bazıları ise şunlardır:

erkekli tişili : “erkekli dişili”, *ol tağda erkekli tişili eki arslan yoluktı*, (KE 144r/21)

kaç kaç : “tekrar tekrar”, *kaç kaç yuldi evürdi anı*, (ME 92/5)

kış yay : “kış yaz”, *Şis ewde oturup iş işler, biz yâbânda kış yay emgenür-miz*. (KE 18r/4)

tün kün : “gece gündüz” *köñül birle tün kün tilek bu kerek, İdî hazretinde bu kul n'itse yig* (MM 176/2)

yerni kökni : “yer gök”, “*yerni kökni yaratğan Tañrı* (NF 79/12)

yop tüken- : “bitip tükenmek”, *barça öldi yop tükendi küfr ü öulmet*. (KE 22v/15)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi Harezmi Türkçesine ait metinlerde de ikilemelerden faydalanılmıştır. Fakat Harezmi Türkçesindeki ikilemeler genellikle pekiştirme amacıyla kullanılmıştır.

Türkçenin her döneminde olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesi döneminde de ikilemelerin sıkça kullanıldığı bilinmektedir. Bu dönem Korkmaz'a (2003: XCI)

göre, Eski Anadolu Türkçesi, Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan ve XI-XIII. yüzyıllar arasındaki yoğun göçlerle Anadolu'nun Türkleşmesinden sonra, Oğuzca temelinde kurulup gelişen ve XIII. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar süregelen yazı dilinin adıdır. Bu yüzyıllarda Yunus Emre'nin şiirlerinde de ikilemelere rastlanmaktadır.

Ben yürürem *yana yana*

'İşk boyadı beni kana

Ne 'âkilem ne dîvâne

Gel gör beni 'ışk n'eyledi

Yunus Emre (Tatcı, 2005a: 386)

Gelir nevbetin *dolanı dolanı*

Aglasana sen *bulanı bulanı*

Halkın önünde *begeni begeni*

Yunacağın hîç gönlüne gele mi

Yunus Emre (Tatcı, 2005b: 160)

Batı Türkçesinin ilk evresi olan Orta Türkçenin Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait pek çok eser bulunmaktadır. Bu eserlerden Ferah-nâme XIV. yüzyıla ait olduğu bilinen bir Eski Anadolu Türkçesi metnidir. Şahin'e (1997: 125-135) göre, 5825 beyitlik eserde Arapça ve Farsçanın yoğun etkisine ve eserin dini didaktik bir özellik taşıması nedeniyle bu dillere ait kelimelerin çok olmasına rağmen Türkçe ve yabancı kelimelerden oluşturulmuş çok sayıda ikileme bulunmaktadır. Şahin'in çalışmasında yer alan ikilemlerden bazıları bağlı bulunduğu beyit numaraları ile birlikte aşağıda yer almaktadır.

ağlayu ağlayu (800)

bayram düğün (1958)

cism ü ceded (3793)

döne döne (2233)

eyü yavuz (5292)

gice gündüz (218)
 hazin hazin (2426)
 hulk huy (2945)
 küfr ü şirk (13)
 oğlı kızı (1355)
 sağlı sollu (227)
 uluya kiçiye (1270)
 yügürü yügürü (5225)

İkilemeler, Türk dilinde çok eski devirlerden beri kullanılmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri de ikilemeler açısından oldukça zengin metinlerden biridir. Üstünova'ya (1996: 199) göre Dede Korkut Hikâyeleri'nde bulunan ikilemelerin büyük bir bölümü bugün Türkiye Türkçesinde karşılaşılan biçimdedir. İkilemelerin birçoğu sıralama kurallarına bağlı kalmıştır. Sözcük çiftleri arasında genellikle başta ya da sonda ses tekrarı hâkimdir. Örneğin; az hecelinin önce gelmesi, eşit hecelilerde ünlüyle başlayanın önce gelmesi, olumlunun olumsuzdan önce gelmesi, hareketin ilk evresinin son evresinden önce gelmesi gibi kurallar bu ikilemeler için de geçerli olmuştur. Bu kuralların dışına çıkan örneklerle de karşılaşılmıştır. Üstünova'nın (1996) çalışmasında bulunan ikileme örneklerinden bazıları aşağıdaki dizinde yer almaktadır.

ağlayubanı sıklayubanı ivine geldi (Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Boyı / 42)

sen var-iken **av avladı**, sen var-iken **kuş kuşladı** (Dirse Han Oğlu Buğaç Han Boyı / 16)

bin bin erden yağı gördüm-ise üyünüm didüm (Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy / 14)

gördi kim ayın on dördüne benzer bir mahbub ala gözlü genç yiğit **burçak burçak** derlemiş uyur (Uşun Koca Oğlu Segrek Boyı / 29)

gelimli gidimli dünya (Kazan Big Oğlu Uruz Bigün Tutsak Olduğu Boy / 39)

bir ağacı yirinden kopardı atup **elli altmış** ama helâk eyledi (Basat Depegözi Öldürdüğü Boy / 10)

vardı könlegi **kana kuna** baturdı (Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Boyı / 49)

bigler bigi olan Kazan divanında buna hiç **kapu baca** yoğ-idi (Uşun Koca Oğlu Segrek Boyı / 1)

kavum kabile menüm kuma yurdum (Salur Kazanın İvi Yağmalandığı Boy / 11)

kıyma kıyma ağ etinden çekün (Salur Kazanın İvi Yağmalandığı Boy / 28)

kunt kunt bileklerün solmasa-y-idi (Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Boyı / 66)

kulan ile **sığın geyige** konşu yurdum (Salur Kazanın İvi Yağmalandığı Boy / 11)

şahbaz şahbaz atlar karıyıpdur kulun virmez (Salur Kazanın İvi Yağmalandığı Boy / 38)

vallah billah toğrı yolu görür-iken eğri yoldan gelmeyeyin didi (Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy / 12)

virişmeğe alışmağa geldük didiler (Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyı / 16)

edeb ile **yap yap** girü döndi (Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Boyı / 21)

yata yata yanumuz ağrıdı (Salur Kazanın İvi Yağmalandığı Boy / 2)

yazlup düzilüp gökten indi Tanrı ilmi Kur'an görklü (Mukaddime / 7)

Eski Türkçe döneminde olduğu gibi Orta Türkçe Döneminde de söyleyiş âhenk kazandırmak, anlamı pekiştirmek ve anlatımı güçlendirmek için ikilemelerin

kullanıldığı görülmektedir. Bu dönemde ikilemeler, isim, sıfat, zarf, fiilimsi ve fiillerden oluşmaktadır. Eserlerde Türkçe ikilemelerin yanında Arapça ve Farsça ikilemeler de yer almaktadır.

3.2.3. Osmanlı Türkçesi Dönemi

Batı Türkçesinin ikinci evresi Osmanlı Türkçesidir. Bu dönem XV. yüzyılın sonlarından XX. yüzyılın başlarına kadar devam etmektedir. Bu yüzyıllar arasında da halk şiirinin yanı sıra özellikle divan şiirinde ikilemelere başvurulduğu görülmektedir. Şairler ikileme yoluyla şiirdeki anlamı kuvvetlendirirken ahengi de artırmak istemişlerdir.

3.2.3.1. Divan Edebiyatı

XV. asrın ünlü şairlerinden Necatî Bey'in divanında yer alan “*döne döne*” redifli gazel ikilemenin kullanımı açısından önemli örneklerden birini teşkil etmektedir. Aydemir ve Çeltik'e (2009: 79-118) göre Necatî Bey, her beyitte ele aldığı konunun tekrar tekrar, sürekli, hiç durmadan meydana geldiğini ifade etmektedir. Bunun yanında redif ikilemeden oluştuğu için beyitlerde de genellikle buna paralel can-ser, zevk-şevk, ay-gün gibi ikili kavramlara yer verilmektedir.

Çıkalı göklere âhum sereri *döne döne*

Yandı kandîl-i sipihrûn ciğeri *döne döne*

Ayağı yer mi basar zülfüne ber-dâr olanun

Zevk ü şevk ile virür cân u seri *döne döne*

Şâm-ı zülfünle gönül Mısır harâb oldu diyü

Sana iletirdi kebûter haberi *döne döne*

Sen durup raks idesün karsuna ben boynum eğem

İne zülfün kuca sen sîm-beri *döne döne*

Ka'be olmasa kapun ay ile gün leyl ü nehâr
Eylemezlerdi tavâf ol güzeri **döne döne**

Sen olasun diyü yer yer asılup âyîneler
Gelene gidene eyler nazarı **döne döne**

Ey Necâtî yaraşır mutribi şeh meclisinin
Raks urup okıya bu şî'r-i teri **döne döne**
(Tarlan, 1992: 360/472)

XVI. yüzyıl şairlerinden Bâki'nin “*semt semt*” redifli gazeli de ikilemenin redifte kullanıldığı bir başka güzel örnektir. Aydemir ve Çeltik (2009: 79-118), Bâki'nin de Necatî Bey gibi bazı beyitlerde ikileme redife paralel olarak “*bağ u rağ, cist ü cû, cavk cavk, yer yer, fitne ve âşûb u gavgâ, sû be-sû*” gibi ikilemelere de yer verdiğini ifade etmektedir.

Lâle-hadler kıldılar gül-geşt-i sahrâ **semt semt**
*Bâğ u râğ*ı gezdiler idüp temâşâ **semt semt**

Âşık-ı dîdâr-ı pâkündür meğer kim cûylar
Cüst ü cû eyler seni ey serv-i bâlâ **semt semt**

Leşger-i gam geldi dil şehrine kondı *cavk cavk*
Kopdı *yir yir* fitne vü âşûb u gavgâ **semt semt**

Giryeden cûy-ı şirişküm *sû-be-sû* oldu revân
Yine Kulzüm gibi cûş itdi bu deryâ **semt semt**

Bir kadem bas lutf ile gel gülşene ey serv-kad
Bileler eksiklüğün her serv-i bâlâ **semt semt**

Şî'r-i Bâkî seb'a-i iklîme oldukça revân
Okınursa yiridür bu nazm-ı garrâ **semt semt**
(İpekten, 2003: 86, 89)

Aynı kelimenin tekrarı yoluyla oluşturulan ikilemelerin kullanıldığı gazellerin yer aldığı bir başka çalışma da Ünver (1988: 291-297) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmadaki gazellerden ilki Âhî'nin gazelidir. Diğerleri ise sırasıyla Sebzî, Dürrî ve Kandî'nin nazireleridir. Bu dört gazelin de ortak noktası, bunların ikilemelerle yazılmış olmalarıdır. Ünver (1988: 291-297), kullanma sıklığı açısından Âhî'nin beş beyitli gazelinin üç beytinde sekiz, Sebzî'nin yedi beyitli gazelinin dört beytinde dört, Dürrî'nin beş beyitli gazelinin beş beytinde on bir, Kandî'nin beş beyitli gazelinin beş beytinde on iki ikileme bulunduğunu tespit etmiştir. Toplam 35 ikilemenin kullanıldığı gazeller sırasıyla aşağıda verilmiştir.

I. Âhî'nin Gazeli

Ne nakş ider bizüm ile nigârı gördün mi
Ne fitneler koparur rüzgârı gördün mi

Kaçup kaçup da irakdan *dönüp dönüp* yüzüme
Kıya kıya bakan ol gamzekârı gördün mi

Direk direk dikilürken kapunda dûd-ı dilüm
Alev alev göge ağan şerârı gördün mi

Bu *kanlu kanlu* yaşumdan revân olup *göz göz*
Bu *çeşme çeşme* akan cûybârı gördün mi

Sorar irişdüğine Âhi göz yaşımı döküp
Kabâ-yı surh ile ol gül-ızârı gördün mi

II: Sebzî'nin Naziresi

Nice gün oldu görünmez nigârı gördün mi
Ne nâz ider bana ol şivekârı gördün mi

Bahâr-ı aks-i ruhundan senün eyâ gül-rû
Çemende *yir yir* olan lâlezârı gördün mi

Düşüp ayağına yolunda hâk olanlardır
Tozup tozup göge ağan gubârı gördün mi

Muvâfik istediğümce murâd keştîsin
 Muhâlifine salur rüzgârı gördün mi

Ta‘accüb eyleme zâhid sınırsa tevbe-i mey
 Bu **dürlü dürlü** açılmış bahârı gördün mi

Çatup kara kaşını hışm ile dönüp yüzüme
Kıya kıya bakan ol gamzekârı gördün mi

Nigâr la‘li gibi mest ider dil ü cânı
 Be Sebzi bu gazel-i âb-dârı gördün mi

III. Dürrî'nin Naziresi

Şiken şiken semen-i müşg-bârı gördün mi
Girih girih resen-i tâb-dârı gördün mi

Dilim dilim dilinür **şehra şehra** tîgünden
Delük delük bu dil-i dil-figârı gördün mi

Yaşın yaşın dökülen çeşmümün bunarından
Çağıl çağıl şol akan çeşmesârı gördün mi

Taraf taraf arayıp yanına düşer sünbül
Çemen çemen arar ol gül-ızârı gördün mi

Varak varak yazuban vâsf-ı hüsnünü Dürrî
Satır satır gazel-i âb-dârı gördün mi

IV. Kandî'nin Naziresi

Bölük bölük yürüyen şivekârı gördün mi

Taraf taraf çekilen âh u zârı gördün mi

Taşup taşup dökülür aynumun bunarından

Çağıl çağıl akan ol çeşmesârı gördün mi

Çeküp çeküp götürür *cavk cavk* uşşâkı

Girih girih tolanan zülf-i yârı gördün mi

Tutup tutup yenilür mi *tügüp tügüp* çıkan âh

Gürül gürül tutuşan dilde nârı gördün mi

Parıl parıl tutuşur nâr-1 şevk ile Kandî

Yalap yalap yanan ol şem'vârı gördün mi

XVIII. yüzyıl şairi Balıkesirli Rasih Bey'in "üstine" redifli gazelindeki ikilemelere dikkat çeken Akkaya (2007: 25-31), çalışmasında bu gazelden önce yazılan 45 gazelin sadece 6 tanesinde Cem Sultan, Me'ali, Kasım, Husrev, Ulûmî, Edirneli Nazmî'nin gazellerinin sadece birer beytinde kafiye kelimeleri *mihmân mihmân*, *peykân peykân* vb. ikilemelerden oluştuğunu ifade etmiştir. Fakat Rasih Bey'in beş beyitlik gazelinin beş beytinde de kafiye kelimeleri *müjgân müjgân*, *peykân peykân*, *mihmân mihmân*, *hicrân hicrân*, *ihsân ihsân*, *bühtân bühtân* ikilemelerinden meydana gelmektedir.

Rasih Bey'in Gazeli

Süzme çeşmin gelmesün *müjgân müjgân* üstine

Urma zahm-1 sîneme *peykân peykân* üstine

Dilde gam var şimdilik sen gelme lutf it ey sürûr

Olamaz bir hânede *mihmân mihmân* üstine

Yârdan mehcûr iken düşdük diyâr-ı gurbete
Dehr gösterdi bize *hicrân hicrân* üstine

Rîze-i elmâs eker her açdığı zahma o şûh
Lutfi var olsun ider *ihşân ihşân* üstine

Hem mey içmez hem güzel sevmez demişler hakkına
Eylemişler Râsih'e *bühtân bühtân* üstine
(Banarlı, 2001: 766)

Türkçenin her döneminde kullanılmış olan ikilemeler Osmanlı Türkçesi döneminde yalnızca şiirlerde değil düz yazılarda da kendini göstermektedir. XVII. yüzyıl eserlerinden Evliya Çelebi Seyahatnamesi de ikilemelerin kullanımına dair önemli bir örnektir. Sağlamgöncü'nün (2013) çalışmasında yer alan ikilemelerden bir kısmı aşağıdaki dizinde alfabetik sıra ile yer almaktadır.

...âdemler girüp zencîrsiz *apul apul* giderken gerüden bir alay alaca zağarlar
ve tazılar... (c.1/s.321)

...mermer zıhlar ve külüpler ve *beden beden* dîvâreler var kim nazîri bir
câmi'de yokdur. (c.1/s.75)

Ammâ ba'zı bâğda *beşer onar* âdem vardır. (c.1/s.263)

...elvân kâğızlar üzre koyup pür-silâh olup *cavk cavk* ubûr ederler.
(c.1/s.312)

Merd [ü] zenân için *çifte çifte* hammâmdir. (c.1/s.195)

...zemînde *dörd beş* konak yerler kazup... (c.1/s.341)

Ve bu medârislerin cânib-i şarkîsinde yol aşırı marazî ve *fakîr fukarâya*
mesâkîn için bir dârü'ş-şifâ etdi kim beyt... (c.1/s.149)

Ba‘dehu **gerü gerü** tâ kapuya varup iki ellerin göğsüne koyup dörd kapu selâmın yine vere. (c.1/s.245)

...üzre dükkânlar edüp **harar harar** buğday ve arpa ölçerek ve... (c.1/s.272)

...kürek erbâbın bilüp **işsüz güçsüz** âdeme böyle edüp küreğe korlar ve acâyib kâr ederler. (c.1/s.256)

“Bahârlı pâlûdem, **kaynar kaynar** pâlûdem var cânım” diyerek ubûr eder. (c.1/s.286)

...iki elleri ketiflerinde **şallak mallak** devrân [u] seyrân gezerdi. (c.1/s.189)

...dükkânlarının yüzüne **tabaka tabaka** zeyn edüp yâ zelzeleden... (c.1/s.327)

...sen kîseleri **uç uca** eğer dizersen bu su İslâmbol’a varır, dedik. (c.1/s.74)

Üç gün üç gece ziyâfetlerden sonra cemî’i askerî... (c.1/s.50)

...cânları yerine geldi ve **yüzleri gözleri** güldü. (c.1/s.114)

3.2.3.2. Halk Edebiyatı

Aynı yüzyıllarda halk şairlerinin de anlatımı daha ahenkli ve güçlü kılmak amacıyla ikilemeleri tercih ettikleri görülmektedir. Halk şiirlerinde kullanılan ikilemelerin ise daha çok *uğrun uğrun*, *melil melil*, *ılgıt ılgıt*, *esip esip*, *elvan elvan*, *bazı bazı*, *vara vara*, *güle güle* gibi aynı kelimenin tekrarıyla oluştuğunu söylemek mümkündür.

Karac’oğlan der ki: Yalandır yalan
Aldatıp yârimi elimden alan.
Gözyaşın mürekkeb, kirpiğin kalem,
Ayrılık defterin yaz **uğrun uğrun**.

Karacaoğlan (Cumbur, 2005: 34)

Karac'oglan der ki: Ölüp ölünce,
Ben de güzel sevdim kendi halımca;
Varıp gurbet ile vâsıl olunca,
Dostlardan habarım al, *melil melil*.

Karacaoğlan (Cumbur, 2005: 56)

Ilgıt ilgıt esen seher yerleri,
Esip esip yâre değmeli değil.
Ak elleri *elvan elvan* kınalı,
Karadır gözleri, sürmeli değil.

Karacaoğlan (Cumbur, 2005: 155)

Karac'oglan, bunu böyle söyledi.
İnip aşkın deryasını boyladı.
Şu cahil gönlünü sende eğledi.
Yatalım sevdiğim gel *bazı bazı*.

Karacaoğlan (Cumbur, 2005: 376)

Vara vara kaldım ol kara taşa.
Hasret ettim beni kavim, kardaşa.
Sebeb ne gözden akan kanlı yaşa?
Bir ayrılık, bir yoksulluk, bir ölüm.

Karacaoğlan (Cumbur, 2005: 396)

Kazımın kanadı ala
Var yüri git *güle güle*
Başımıza kalma belâ
Kırk gün oldu kaynaduram kaynamaz

Kaygusuz Abdâl (Tatçı, 2005c: 49)

Kaynağı ne olursa olsun tarihten bugüne bütün Türkçe eserlerde ikileme, ifadeye kuvvet kazandıran, anlatımda çeşitliliği, zenginliği ve ahengi sağlayan; yenilenerek, çeşitlenerek ve orijinalliğinden hiçbir şey kaybetmeden günümüze ulaşabilmiş bir dil mirasıdır. Bu şekillerin bugüne değin birçok eserde bu kadar sık kullanılması, Türkçede birçok yeni nüansı karşılamış olmasındandır (Güner Dilek, 2004: 83-100). Bu nedenle Osmanlı Türkçesi döneminden sonra Türkiye Türkçesi döneminde verilen eserlerde ve günlük konuşmalarda ikilemeler çokça tercih edilmektedir. Aksan'ın (2014: 118,119) da belirttiği üzere Türkçenin her döneminde, her lehçesinde sıkça kullanılan ikilemelerin bugün de kullanılmakta oluşu, bir yandan ana dilimizin kendine özgü anlatım yollarına sahip olduğunu, bir yandan da anlam bilim ve söz dizimi açısından ilginç bir niteliğini ortaya koymaktadır.

3.3. Türkçe Öğretiminde İkilemelerin Yeri Ve Önemi

Dil, kendine özgü kuralları olan canlı bir varlık (Ergin, 1997: 3), seslerden örülü çok yönlü işaretler sistemi (Korkmaz, 1992: 43; Banguoğlu, 2004: 9), ses birliklerinin dizimine dayalı doğal bir araç (Hengirmen, 2009: 117), sesli göstergeler dizgesi (Vardar, 2007: 71), insanoğlunun hem ürünü hem de üreticisi olduğu tek alan ve bütün insan başarılarının temelidir (Karaağaç, 2013: 37).

Bir dilin sesteki söz dizimine kadar bütün birimlerini, bu birimlerin yapı ve anlam özelliklerini araştıran bilim dalı, dil bilgisidir (Karaağaç, 2013: 80). Dil bilgisi, dilin yapısını ve işleyiş düzenini incelerken dil bilgisi kuralları ise dilin doğru kullanılmasına yardımcı olur (Hengirmen, 2007: 15). Dilin doğru kullanılması da sistemli bir dil öğretimiyle sağlanabilir.

Dil öğretiminin geçtiğimiz çağın son çeyreğinde büyük önem kazandığını ifade eden Yalçın (2002: 9), 21. yüzyılda da aynı önemin artarak süreceğini belirtmektedir. Bu nedenle dil öğretiminde yapılan bilimsel araştırma sonuçlarının yakından izlenmesi gerekmektedir. Buna göre dil öğretiminin amaçları yaklaşımlara, modellere ve dönemlere göre değişmektedir. Güneş'e (2007: 46) göre son yıllarda yapılandırmacı yaklaşım ve modelleri gündeme gelmektedir. Bu modellerde dil öğrenme sürecine gelişimsel yaklaşılmakta, öğrencinin dil ve zihinsel becerilerini

geliştirme birlikte ele alınmaktadır. Beceri geliştirme modelleri araştırmalara dayalı geliştirilmesi, çoğu ülkede yaygın olarak kullanılması ve Türkçe öğretiminde de denenmesi nedeniyle seçilmiştir.

Türkçe öğretimi, yetişmekte olan kuşaklara etkin dinleme; etkili ve canlı konuşma; eleştirel ve hızlı okuma; okuduğunu ve dinlediğini tam ve doğru anlama; güzel yazma gibi beceriler kazandıran bir alandır (Calp, 2010: VIII). Bu becerilerin İlköğretim Türkçe Dersi (6-8.Sınıflar) Öğretim Programı'nda (MEB, 2006: 5) okuma, dinleme/izleme, konuşma, yazma öğrenme alanları ve dil bilgisi ile kazandırılması amaçlanmaktadır.

Dil bilgisi; bir dilin okuma, dinleme/izleme, konuşma ve yazma temel becerilerini destekleyen kurallar bütünüdür. Öğrenci açısından önemli olan bu kuralların konuşma, yazma ve dinlemeyle ilgili dil etkinliklerinde uygulanmasıdır (Karadüz, 2007: 297). Dört temel dil becerisi ile birlikte dil öğretim süreci içinde üzerinde durulan önemli bir diğer başlık da dil bilgisi öğretimidir (Balci, 2012: 1). Dil bilgisi öğretimi sesleri, kelimeleri cümleleri kapsamakta, daha doğru ve kusursuz düşünmeye yardımcı olmaktadır. Dil bilgisi öğretimiyle ilgili önemli bir ilke, dil bilgisinin bağımsız bir ders olarak değil, okuma-anlama işi ile birlikte yürütülmesidir (Ünal, 2006: 119). Bugün dil bilgisi öğretiminde cümlenin sözcük öbeklerinden başlanarak analiz edilmesi, kabul gören bir yaklaşımdır (Onan, 2011: 45). Sözcük öbeklerinden birini de ikilemeler oluşturmaktadır.

İkilemeler, kalıplaşmış yapılardır ve alıcı kelime hazinesini genişletmeye yönelik olarak kavramı zenginleştirme gibi önemli bir işlevi yerine getirmektedirler (Onan, 2011: 254). İkilemeler, Türkçede çoğunlukla iki kelimedenden meydana gelmesine rağmen beyin bu yapıları anlamsal bir bütünsellik içinde algılamaktadır. İkilemeler bu özelliğiyle Türkçede anlama sürecinde beynin algı genişliğini artırıcı bir işlev de üstlenmektedirler. Bunun yanı sıra, ikilemelerin kalıplaşmış birer yapı olmalarıyla bağlantılı olarak, okuma-anlama sürecinde uzun süreli bellekten çağrılmaları daha hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu bakımdan algı genişliği ve anlama hızını artırmak için ikilemelerin alıcı kelime hazinesine kazandırılmaları

gerekmektedir (Onan, 2011: 255). Bu durum ikilemenin Türkçe öğretiminde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Dil bilgisi ancak örneklerle anlamlı olan bir bilgi dalıdır (Karahan, 2011: 306). Okullarda dil bilgisi öğretiminde tercih edilen örneklerin kaynağı dil bilgisi kitaplarıdır. Özbay'ın (2003: 59-69) Türkçe öğretmenleri arasında yaptığı bir çalışmaya göre, öğretmenler derste öncelikli olarak %94.44 oranında ders kitabından faydalanmaktadır. Ders kitapları da öğretim programlarına göre hazırlanmaktadır. Fakat 2005 İlköğretim Türkçe Dersi (6-8. Sınıflar) Öğretim Programı'nda ikilemelere değinilmemektedir.

İlköğretim Türkçe Dersi (6-8. Sınıflar) Öğretim Programı'nda (MEB, 2006: 41, 42) 6. sınıf dil bilgisi öğrenme alanındaki kazanımlar iki kısımda yapılandırılmıştır:

1. Kelimenin yapı özellikleriyle ilgili bilgi ve kuralları kavrama ve uygulama
2. Kelime türleriyle ilgili bilgi ve kuralları kavrama ve uygulama

Bu programda (MEB, 2006: 42) yer alan *kelime türleriyle ilgili bilgi ve kuralların kavratılması* kazanımı çerçevesinde şu konulara yer verilmiştir.

1. İsimlerin cümledeki işlevlerini kavrar, isimleri işlevlerine uygun olarak kullanır.
2. Zamirlerin cümledeki işlevlerini fark eder, zamirleri işlevlerine uygun olarak kullanır.
3. Hâl eklerinin işlevlerini kavrar.
4. İyelik eklerinin işlevlerini kavrar.
5. İsim tamlamalarının kuruluş ve anlam özelliklerini kavrar.
6. Sıfatların cümledeki işlevlerini fark eder, sıfatları işlevlerine uygun olarak kullanır.
7. Sıfat tamlamalarının kuruluş ve anlam özelliklerini kavrar.
8. Edat, bağlaç, ünlemlerin işlevlerini ve cümleye kazandırdıkları anlam özelliklerini kavrar; bu kelimeleri işlevlerine uygun olarak kullanır.
9. Kelimeleri cümlede farklı görevlerde kullanır.

Yukarıdaki konular 6. sınıf düzeyinde, sözcük türlerinden isim, zamir, sıfat, edat, bağlaç ve ünleme; bunun yanında sözcük gruplarının ve tamlamaların yapı anlam özelliklerine de yer verildiğini göstermektedir. Ancak bu konular arasında yer alması gereken ikilemelere 2005 İlköğretim Türkçe Dersi (6-8. Sınıflar) Öğretim Programı'nda yer verilmemektedir.

2005 İlköğretim Türkçe Dersi (6-8. Sınıflar) Öğretim Programı'nın dil bilginse yönelik kazanımlar tablosunda hiçbir sınıf düzeyinde ikilemelerden bahsedilmemiştir. Fakat 28 Kasım 2013 tarihli 8. sınıf ortak sınavındaki A kitapçığının 11. sorusu (Ek 1), 29 Nisan 2015 tarihli 8. sınıf merkezi ortak sınavındaki A kitapçığının 11. sorusu (Ek 2) ile 16 Mayıs 2015 tarihli 8. sınıf merkezi ortak (mazeret) sınavındaki A kitapçığının 14. sorusu (Ek 3) ikileme öğrenimini gerektirmektedir. Sözcük türleri ve sözcük gruplarının 6. sınıf düzeyi kazanımları arasında yer almasına rağmen ikileme soruları 8. sınıf merkezi ortak sınavlarında çıkmaktadır. Bu da dil bilgisi öğretimindeki önemli eksikliklerden birini ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı (MEB, 2015) taslağında yalnızca 3. sınıf düzeyine yönelik kazanımların yazma alanına ait ikinci maddesindeki, "*İkilemeleri, soru ekinin yazımını bilir, satır sonunda kelimeleri uygun şekilde böler.*" ifadesinde *ikileme* kavramı yer almaktadır. İkilemeyle ilgili bu yegâne ifadede de ikilemenin yapı, tür ve anlam özelliklerine değil yazımına değinilmiştir.

Türkçenin yaratma gücünün en güzel örnekleri olan ikilemeler 2005 İlköğretim Türkçe Dersi (6-8. Sınıflar) Öğretim Programı'nda yer almadığı için öğrenciler ortaöğretime bu dil bilgisi noksanlığıyla geçmektedirler. Bu çalışma, ikilemelerin Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı'nda yer almasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Türkçenin söz varlığı içinde önemli bir yere sahip olan ikilemeler Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı, Türkçe kılavuz kitapları, Türkçe ders kitapları ve Türkçe çalışma kitaplarında yer almalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR

Araştırma kapsamında Kemal Tahir'in Bozkırdaki Çekirdek, Damağası, Körduman, Rahmet Yolları Kesti ve Sağirdere adlı romanlarından elde edilen bulgular yapı, tür, anlam, sıralama kuralları, çekim ekleri, fiilimsi ekleri ve oluşumları bakımından tasnif edilerek bu bölümde sunulmaktadır.

4.1. Sözcük Yapısı Bakımından İkilemeler

Araştırmanın bu bölümünde ikilemeleri oluşturan sözcüklerin yapıları incelenmiştir. İkilemeler, yapı bakımından basit, türemiş ve birleşik sözcüklerden oluşan ikilemeler şeklinde tasnif edilerek örneklendirilmiştir. İkilemeyi oluşturan sözcüklerin yapılarına ilişkin bulgular Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Sözcük Yapısı Bakımından İkilemeler

Sözcük Yapısı	İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı	Yüzde	
			İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı
Basit	212	941	%41.09	%45.93
Türemiş	277	1003	%53.68	%48.95
Birleşik	27	105	%5.23	%5.12
Toplam	516	2049	%100	%100

Tablo 1'deki verilere göre incelenen metinlerde en fazla kullanılan ikilemeler, yapısına göre türemiş sözcüklerden oluşmaktadır. Türemiş sözcüklerden oluşan ikilemeler sayısal olarak %53.68, incelenen eserlerdeki kullanım sıklığı bakımından ise %48.95'lik bir oranla ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada %41.09'luk oranla basit sözcüklerden oluşan ikilemeler yer almaktadır. Bu oran kullanım sıklığı açısından ikilemelerin %45.93'ünü oluşturmaktadır. Birleşik yapıli sözcüklerden

oluşan ikilemeler ise %5.23'lük oran ve %5.12'lik kullanım sıklığı ile son sırada bulunmaktadır.

4.1.1. Basit Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

Bu kısımda, herhangi bir yapım eki almayan yani basit sözcüklerden oluşan 212'si birbirinden farklı olmak üzere toplam 941 ikileme örneğine yer verilmiştir. Fakat bu sayılara ikilemenin çekim eki almış çeşitlenmeleri dâhil edilmemiştir. Örneğin *ana baba* ikilemesi bu bölümde yer alırken *anadan babadan*, *anam babam*, *anani babanı* örnekleri dizine eklenmemiştir. Ayrıca ilk sözcüğü basit olduğu hâlde ikinci sözcüğü *m'li* olan ikilemeler ile aralıklı ikilemeler de aşağıdaki dizinde yer almamaktadır.

abdal fukara

Abdal fukara takımından bir hüllecî ki salya sümük birbirine karışmış, gözleri de müşevveş. (RYK 182/18)

aç aç

Çok ağır bir yükü sırtından atmış gibi derin derin soluyup cıgaraya **aç aç** yumuldu. (BÇ 440/32)

Diğer örnekler için bkz. (KD 246/28, 426/1)

bol bol

Bunun için de köy kaynağından, hayata daha kuvvetli bağlarla bağlı, çağımız uygarlığının işlerini başarmaya daha yatkın, taze elemanı, **bol bol** olarak ve onların karakterini bozmayacak müesseselerde yetiştirerek, bu kabil insanlardan Cumhuriyeti besleyecek ve gürbüzleştirecek, memleketi saadet yuvası hâline getirecek, hakikî işadamlarını yetiştirmek lâzımdır. (BÇ 204/19)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 204/31, 271/16; DA 43/24, 53/30, 123/6, 215/10; KD 57/22; SD 81/24)

er geç

Bu savaşın, fırlanıp dolanıp **er geç** bize de bulaşacağını ben, dinim gibi bilmekteyim! (BÇ 158/18)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 104/22, 202/27, 442/8; DA 108/20, 348/26)

hafif hafif

Kara gözlerini kırpıştırarak köylülere bakıyor, elinin içiyle **hafif hafif** direksiyona vuruyordu. (BÇ 87/26)

Diğer örnekler için bkz. (SD 24/1, 54/2, 138/24, 139/14)

kara kara

Kan güneşte **kara kara** parlayınca parmağını batırıp tadına bakmamak için kendisini zor tuttu. (KD 450/12)

Diğer örnek için bkz. (SD 164/3)

parça parça

Vahit'le Sabriye'nin, yatsıdan sonra kağının yanında buluşup neler yaptıklarını **parça parça** düşündü. (KD 215/11)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 498/7; DA 358/1; RYK 382/7)

rahat rahat

Mustafa **rahat rahat** konuştu. (KD 108/10)

Diğer örnekler için bkz. (KD 352/16, 447/29, 457/10; SD 62/26)

sıra sıra

Bu koridorlarda **sıra sıra** hücre kapıları vardır. (DA 27/1)

Diğer örnekler için bkz. (DA 197/4, 212/25; KD 182/24; SD 209/21)

tane tane

Ceketinin cebine doldurduğu kuru üzümünü Fadik'e gösteriş yapmak için avucunda üfleterek **tane tane** yemeğe başladı. (KD 90/14)

Diğer örnekler için bkz. (KD 377/23, 404/20, 463/4; RYK 18/26, 273/30)

yan yan

Tosunlar, sanki topraktan korkuyorlar, kurtulup kaçmak istiyor gibi **yan yan** sabanı gözlüyorlardı. (KD 118/3)

Diğer örnekler için bkz. (KD 188/21, 218/15, 247/21, 476/14)

yeni yeni

Sergardiyan kurtulduğuna sevinerek gitmeye davranınca öfkesi **yeni yeni** son haddine yaklaşan Müdür, sanki Başgardiyan dışarı çıkmıyormuş da üstüne hücum ediyormuş gibi gerileyip elini arka cebine attı. (DA 76/28)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 502/25; DA 367/21)

zaman zaman

Zorluk çıkardı mı **zaman zaman**? (BÇ 497/14)

Diğer örnek için bkz. (BÇ 498/2)

Basit sözcüklerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

acemi acemi (KD 113/2)

acı acı (BÇ 285/19; KD 421/27; RYK 159/4)

açayım açayım (DA 350/28)

adam odun (BÇ 9/8)

akıl fikir (RYK 359/17, 359/18)

al al (KD 453/27)

aldı gitti (BÇ 543/14)

alın gelin (RYK 356/21)

Allah Allah (BÇ 24/22, 26/31, 129/25, 233/18, 355/26, 356/2, 449/6, 452/11, 554/18; DA 72/30, 82/10, 177/7, 177/12, 178/19, 179/30, 218/13, 234/24, 242/29, 254/13, 257/25, 263/23, 272/9, SD 274/16, 296/27, 313/1, 314/4, 316/22, 331/21, 335/7, 355/10; KD 9/20, 11/10, 12/15, 29/18, 33/28, 41/17, 75/30, 92/7, 124/3, 211/26, 245/20, 247/3, 255/17, 262/23, 289/6, 328/17, 334/1, 363/1, 388/29, 395/15, 404/26, 412/3, 418/3, 435/17, 445/22, 454/27, 472/5, 475/3, 476/9; RYK 103/19,

135/12, 162/27, 167/4, 190/16, 266/11, 296/11, 313/16, 324/9, 330/4; SD 11/14, 35/19, 57/18, 61/1, 65/7, 82/21, 84/9, 91/11, 115/15, 111/23, 122/24, 123/16, 123/19, 140/26, 153/11, 155/15, 169/16, 188/15, 203/7, 214/26, 216/26)

Allah lillah (BÇ 143/1, DA 302/5, 323/30)

almış gelmiş (BÇ 445/4)

alsa alsa (BÇ 52/3)

alsın gelsin (BÇ 265/29)

altı yedi (KD 191/26)

aman aman (DA 328/14; KD 174/17)

ana baba (DA 65/2, 109/3)

ana avrat (BÇ 143/29, 189/25, 461/21, 466/19; DA 73/6, 325/29; KD 199/24; RYK 104/19)

aptal aptal (KD 106/3, 446/5, 472/24; RYK 241/2)

ara sıra (BÇ 497/12, 503/1; SD 243/24)

arka arka (BÇ 378/10, 564/32; DA 187/5; SD 21/15, 113/7, 210/5)

avaz avaz (BÇ 23/23)

avuç¹ (DA 49/9, 109/12; SD 130/11)

az çok (BÇ 519/21)

baba ana (DA 39/28)

bağ bahçe (RYK 316/23)

baktı baktı (DA 219/26; KD 325/17)

bal şeker (BÇ 259/16, 341/12)

baş kış (BÇ 71/12)

bazı bazı (BÇ 187/4, 324/26, 432/17; KD 121/2, 176/23; RYK 259/24, 289/2, 331/4; SD 54/9, 283/12)

bel bel (BÇ 139/12)

belki belki (RYK 49/12, 250/6)

beş altı (BÇ 112/10, 446/28; DA 36/14, 126/3, 315/17, 342/9, 386/4; KD 55/8, 282/27, 317/12, 317/12, 418/7; RYK 257/21; SD 235/6)

¹ Gülensoy (2007: 89) avuç: elin iç tarafı

beş on (BÇ 12/10, 27/30, 43/4, 472/26; DA 250/18, 291/6, 291/11, 298/13; RYK 188/10, 188/11; SD 228/23, 245/24)

beyaz beyaz (KD 200/15, 256/7)

bir bir (BÇ 142/26, 517/30; DA 112/26; KD 305/22; RYK 108/24, RYK 280/15)

bir iki (BÇ 139/13, 347/12, 377/9, 559/23; DA 218/28; KD 95/10, 319/10, 400/1, 446/6; SD 70/1, 102/2, 123/13, 191/21, 206/2)

boncuk boncuk² (BÇ 111/6)

can baş (RYK 44/25, 86/8, 298/2)

cin peri (RYK 272/6)

çeşit çeşit (DA 379/12; KD 228/7; RYK 272/1, 286/19, 286/21; SD 27/28, 207/7)

çın çın (DA 173/22)

çiğ çiğ (KD 417/2)

çok çok (BÇ 117/10; RYK 150/3)

dağ taş (DA 156/30, 281/8, 281/10; KD 395/15; RYK 46/17, 154/12, 287/29, 324/5; SD 78/24)

daha daha (DA 184/13)

deli deli (BÇ 547/26, 563/23; DA 148/14; KD 217/22; SD 64/8)

deniz derya (RYK 257/15)

derin derin³ (BÇ 54/28, 78/10, 97/15, 302/21, 351/3, 352/27, 427/18, 440/31, 443/23, 492/18, 522/23, 554/29; DA 340/13, 346/26; KD 11/29, 44/27, 74/26, 97/20, 150/26, 202/17, 229/22, 310/9, 323/26, 331/17, 390/19, 392/5, 398/30, 449/14, 479/18; RYK 32/5, 32/22, 32/23, 74/5, 145/29, 157/17, 204/13, 273/18, 285/15; SD 87/7, 103/25, 133/28, 153/14, 155/27, 268/6, 288/9, 305/12)

derviş abdal (RYK 94/30, 155/30)

dik dik (BÇ 149/18; KD 51/17, 251/1; SD 33/5, 39/12, 91/26)

din iman (BÇ 52/9, 220/8; DA 288/13; RYK 274/2)

² Gülensoy (2007: 159) boncuk: Renkli cam ya da kristalden yapılmış kolye

³ Gülensoy (2007: 278) derin (Türkiye Türkçesi); Kök Türkçe, Uygurca ve Osmanlı Türkçesi *teriñ* < *ter+in*

- diri diri (DA 265/8)
- don gömlek (RYK 151/24, 151/27)
- dost düşman (DA 32/15)
- dört beş (BÇ 87/16, 320/6, 395/2; DA 36/30, 56/5, 126/4, 182/27; RYK 232/30, 344/19; SD 103/23)
- dur otur (BÇ 57/12; SD 71/18)
- düşman düşman (BÇ 94/3)
- efendi efendi (RYK 355/27)
- el ayak (BÇ 512/25; DA 12/12; KD 232/1, 405/24)
- el kol (BÇ 34/8, 101/24; DA 293/15)
- elli altmış (BÇ 246/25; DA 332/7; KD 476/14; RYK 322/30)
- eski yeni (BÇ 332/6)
- ev bark (DA 289/2)
- ev ocak (BÇ 238/32; DA 366/24; RYK 76/12, 83/16)
- evet evet (DA 335/3)
- evliya peygamber (RYK 81/17)
- evvel eski (BÇ 182/18, 254/28, 331/29; DA 227/21, 291/9, 315/3; RYK 10/11, 48/26, 75/17, 77/11, 160/26, 174/16, 188/4, 269/16, 325/11, 333/19, 335/27, 346/20)
- fakir fukara (DA 92/1; RYK 233/1, 341/20)
- falan filan (DA 356/12, 356/12; RYK 136/24, 278/21, 308/15)
- fena fena (DA 83/10; RYK 319/25)
- ferah ferah (DA 18/28, 26/21)
- gâvur cizvit (BÇ 57/11)
- gâvur Müslüman (BÇ 355/28; DA 288/3; RYK 131/26, 294/7)
- geh geh (DA 280/15)
- gel gel (RYK 342/21)
- geri geri (BÇ 435/20; DA 246/2)
- gırç gırç (KD 42/17)
- git gel (BÇ 452/5)

- gönlüm gözüm (DA 201/7)
- götür getir (BÇ 298/3)
- gübür gübre (RYK 162/20)
- güç kuvvet (RYK 344/11)
- güç zor (RYK 25/28)
- güm güm (BÇ 48/27; DA 254/7; KD 275/28)
- güp güp (DA 302/30, 337/2)
- güzel güzel (BÇ 40/1)
- hacı hoca (BÇ 118/11)
- hadi hadi (DA 374/7; KD 272/21)
- hain hain (BÇ 302/23; KD 9/13, 290/8, 391/16)
- hamarat hamarat (RYK 267/19; SD 105/8)
- hamur hamur (DA 104/22)
- ham hum (DA 314/5)
- harp zarp (DA 308/24)
- hart hart (BÇ 126/25; KD 436/20; SD 26/14)
- hasta hasta (BÇ 420/11)
- hay hay (BÇ 120/10, 269/21, 326/3, 421/29, 422/24; DA 124/26, 127/16, 163/16, 322/2, 382/17; KD 170/30; RYK 340/1)
- hayın hayın (KD 219/16; SD 42/6, 94/20, 140/24)
- hele hele (BÇ 310/21, RYK 41/28)
- hesap kitap (DA 299/25)
- hey hey (DA 332/27)
- hoyrat hoyrat (RYK 299/13)
- hu hu (RYK 236/23)
- huri melek (RYK 153/21)
- ırs namus (BÇ 52/9; RYK 367/17)
- iki üç (BÇ 286/12, 336/26; DA 69/15, 136/30, 267/21, 267/28; KD 362/26, 461/10; RYK 56/16, 195/9, 206/11; SD 147/23)
- ince ince (KD 198/6)
- insan hayvan (RYK 370/23)

iri iri (BÇ 384/13; KD 195/29)

iyi iyi (RYK 167/27, 326/3)

iyi kötü (DA 107/11, 137/13; KD 116/5; RYK 67/21, 359/19; SD 102/1)

kaba kaba (BÇ 340/14; DA 128/8; KD 16/29, 20/20, 127/13, 200/19, 219/28, 222/23, 319/13; RYK 16/10, 24/23, 214/4, 300/21; SD 92/13, 139/25, 141/13, 172/20, 217/19, 225/21)

kâğıt kalem (BÇ 21/13; DA 253/20)

kangal kangal (DA 92/16, 243/22)

kap kacak (BÇ 119/29, 153/3)

karga tulumba (KD 366/27)

karı kız (BÇ 66/16, 223/11, 235/13; RYK 43/16, 288/3; SD 244/1)

karı koca (KD 275/29; RYK 183/18)

kat kat (BÇ 46/26, 61/19, 248/17, 273/8, 381/7, 407/26, 429/27; DA 28/26, 302/4, 388/4; RYK 180/13, 249/20; SD 188/9, 222/2)

katı katı (KD 336/21)

kavim kabile (RYK 161/29)

kavun karpuz (BÇ 512/10)

kaza kader (DA 29/9)

kırbaç üzengi (BÇ 399/16)

kırk elli (DA 24/18)

kırmızı kırmızı (DA 20/2; KD 423/19, SD 54/23)

kırt kırt (SD 26/29)

kıs kıs (BÇ 16/18, 230/32, 257/18; DA 242/3)

kısa kısa (BÇ 81/24, 198/9, 328/29, 387/6, 432/10, 511/4, 553/22, 553/25, 554/12; KD 21/25, 103/10, 197/16, 297/15, 353/3; RYK 236/1, 243/9, 306/16; SD 15/9, 30/23, 164/23)

kız karı (KD 94/16; RYK 139/20)

koca koca (RYK 279/25; SD 192/28, 276/7, 275/26)

kolay kolay (BÇ 38/26)

koyu koyu (SD 66/16)

kötü kötü (BÇ 110/4, 234/29, 235/3; KD 107/26; RYK 224/22, 266/30, 341/26; SD 168/17, 227/24, 255/24)

- köy köy (RYK 173/14, 282/13; SD 28/9)
- kuçu kuçu (DA 280/15)
- kuru kuru (BÇ 399/2)
- küp küp (BÇ 355/8)
- küt küt (BÇ 11/4; DA 385/29)
- lap lap (BÇ 131/23, 555/6)
- lif lif (RYK 164/16)
- lime lime (BÇ 189/29)
- lop lop (DA 376/28)
- mal davar (BÇ 9/8; RYK 162/19)
- mavi mavi (DA 20/3)
- melek melaike (BÇ 322/12, 322/13; RYK 291/7)
- Mervan Yezit (RYK 291/6)
- nefes nefes (DA 109/8)
- oh oh (BÇ 300/2; DA 378/7)
- otuz kırk (KD 192/25; RYK 157/30)
- öhü öhü (BÇ 124/13)
- pembe pembe (DA 213/2; KD 344/28)
- pis pis (BÇ 75/28, 551/14; KD 359/10, 399/8, 419/9, 419/9; RYK 95/20, 186/3, 361/16, 372/2)
- rahat rahat (KD 108/10, 352/16, 447/29, 457/10; SD 62/26)
- rakı şarap (BÇ 512/24, 513/1, 513/17)
- renk renk (BÇ 100/18; SD 107/21)
- sabah akşam (BÇ 553/8; DA 268/12, 268/18; SD 56/10)
- sabah sabah (BÇ 491/4; DA 296/12; KD 79/23, 129/22, 130/22, 136/3, 141/19, 142/27, 149/20, 210/6, 229/6; RYK 299/5, 299/28; SD 270/28)
- saç baş (RYK 163/21)
- sağ esen⁴ (BÇ 107/5; RYK 42/28, 370/23)
- sakin sakin (BÇ 383/26)
- sarı sarı (KD 22/12; RYK 192/23)

⁴ Gülensoy (2007: 341) esen: sağ, salim, selâmet

sen ben (BÇ 319/30; DA 347/19)

serbest serbest (DA 26/15)

sert sert (BÇ 469/3, 510/19, 553/27, 564/26; KD 40/12, 63/14, 106/12, 332/23; RYK 193/6, 293/22, 364/16; SD 58/11, 202/27, 211/14)

sık sık (BÇ 37/14, 101/17, 172/31, 233/9, 299/20, 308/32, 313/21, 313/28, 419/4, 506/18; DA 47/8, 70/30, 326/14, 348/7; KD 89/22, 102/17, 253/19, 410/2; RYK 58/2, 68/20, 304/5, 309/10; RYK 108/6, 129/10, 174/6, 207/3, 243/17, 260/7, 293/5)

sür git (BÇ 507/3)

şak şak (DA 246/5)

şark şark (SD 26/19)

şeker şerbet (RYK 193/20, 193/24)

şeytan iblis (RYK 66/30)

taraf taraf (BÇ 116/5)

taze taze (KD 262/4, 262/5, 265/17, 269/14)

tembel tembel (BÇ 54/30; KD 45/19, 355/26, 365/8, 471/7)

tek tek (BÇ 277/13, 416/7, 429/31, 540/4, 558/8; KD 101/5, 179/27, 242/10, 248/8; SD 204/14)

tek tük (BÇ 42/4, 280/20, 313/4; RYK 350/28; SD 136/24)

tekrar tekrar (DA 12/4; KD 279/7; RYK 370/2; SD 292/25)

ters ters (BÇ 68/22; DA 239/6; KD 324/18)

tık tık (DA 12/20)

tok tok⁵ (KD 71/27)

töbe töbe (BÇ 469/12; DA 310/24; KD 100/26, 122/30, 147/11, 214/6, 220/11, 277/30, 319/25, 333/24, 364/16, 398/6, 416/23, 460/21, 481/21; RYK 25/1, 104/26, 129/18, 163/8, 247/8, 250 /29, 251/19; SD 10/10, 31/3, 75/18, 191/2, 193/6, 244/3)

tut tut (SD 21/16)

tuz buz (BÇ 384/15)

üç beş (DA 92/4; RYK 148/26)

⁵ Gülensoy (2007: 903) tok: kalın

üç dört (BÇ 455/26; DA 54/30; KD 47/4; RYK 28/14, 97/28, 239/20, 286/10, 372/15, 379/9)

üst baş (KD 28/5; RYK 202/7, 331/19, 331/20, 382/7)

vagon vagon (KD 364/2)

vah vah (BÇ 54/4, 66/23, 355/2, 398/3; DA 175/6, 175/15, 187/16, 202/10, 204/26, 323/18, 324/12, 326/29, 332/8)

valla billâ (KD 142/17, 148/22)

vallah billâh (BÇ 51/9, 52/10, 423/19; DA 80/13, 202/3, 362/4, 380/7; KD 17/10, 17/20, 22/24, 22/30, 61/22, 62/23, 66/6, 75/16, 76/10, 80/20, 81/25, 91/26, 92/18, 93/28, 100/19, 135/26, 140/26, 144/19, 167/9, 197/14, 201/22, 205/26, 211/1, 218/6, 228/28, 236/14, 236/25, 242/13, 265/6, 283/22, 284/22, 336/19, 358/10, 359/4, 360/15, 368/26, 369/15, 369/26, 369/28, 372/15, 387/17, 394/13, 396/9, 417/21, 462/14; RYK 13/25, 140/9, 182/7, 198/12, 204/10, 230 /25, 236/1, 236/24, 314/8, 336/1, 352/26; SD 28/27, 37/14, 44/19, 66/10, 88/29, 135/12, 141/1, 146/21, 147/1, 151/11, 164/17, 175/19, 200/6, 248/17, 291/7, 302/20, 302/21)

var yok (BÇ 272/17; DA 134/1, 272/8; KD 64/10, 115/10; RYK 11/22, 168/18, 219/19, 236/25, 322/30)

vay vay (BÇ 524/15; DA 249/22, 256/9, 364/20; KD 150/13, 177/4, 323/7)

yallah yallah (DA 369/17; RYK 304/2)

yaz kış (KD 59/7)

yedi sekiz (DA 208/22, 208/23; SD 228/16)

yer yer (BÇ 305/7; RYK 12/25)

yetmiş seksen (RYK 126/1)

yirmi otuz (DA 36/17)

yük yük (BÇ 300/14, 300/15)

zarar ziyan (DA 269/13)

zart zurt (BÇ 209/26)

zındık çift (BÇ 57/11)

zor güç (KD 244/19)

zor kolay (KD 48/9)

4.1.2. Türemiş Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

Türemiş sözcükler, yapım ekleri vasıtasıyla oluşturulur. Fiillerin ve isimlerin kök ve gövdelerine getirilen ekleri alan ikilemeler, aldıkları eklere göre tasnif edilerek örneklendirilmiştir. Bu kısımda 277'si birbirinden farklı olmak üzere toplam 1003 ikileme örneğine yer verilmiştir.

Tablo 2. Türemiş Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

Yapım Ekleri	İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı	Yüzde	
			İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı
+II / +IU	54	147	%19.49	%14.66
+sIz / + sUz	27	58	%9.75	%5.78
+II ... +sIz	7	46	%2.53	%4.59
-GIn /-GUn	10	53	%3.61	%5.28
+II / +UI	18	85	%6.50	%8.47
+Ir / +Ur	32	116	%11.55	%11.56
-k	27	72	%9.75	%7.18
+Ar / +ŞAr	13	43	%4.69	%4.29
Diğer Ekler	89	383	%32.13	%38.19
Toplam	277	1003	%100	%100

Tablo 2'deki verilere göre türemiş sözcüklerden oluşan ikilemeler %19.49 oranıyla en çok +II / +IU yapım ekini almaktadır. Bu oran kullanım sıklığı açısından bakıldığında %14.66 olmaktadır. Bu yapım ekini %11.55 ile +Ir / +Ur yapım eki izlemektedir. Bu ekin incelenen eserlerdeki kullanım sıklığı ise %11.56'dır. %9.75'lik oranda kullanılan +sIz / + sUz ve -k yapım ekleri ise kullanım sıklığı bakımından farklılık göstermektedir. +sIz / + sUz yapım eki %5.78 oranında kullanılırken -k yapım eki ise %7.18 oranında kullanılmaktadır. Geriye kalan yapım ekleri ise sırasıyla +II / +UI %6.50, +Ar / +ŞAr %4.69, -GIn /-GUn %3.61 ve +II ... +sIz %2.53 olarak tespit edilmiştir. Diğer yapım eklerini alan ikilemelerin oranı ise %32.13 olarak tespit edilmiştir.

4.1.2.1. +II / +IU Yapım Ekli İkilemeler

Türkiye Türkçesinde kullanılan en işlek eklerden birin olan +II / +IU ekleri her ada gelebilen, addan ad ve sıfat türeten eklerdendir (Korkmaz, 2003: 53). Bu yapıda oluşan ikilemelerdeki unsurların eş, yakın ya da zıt anlamlılığı etkili olmamaktadır. Daha çok birinci kelime ikinci kelimenin sıfatı durumundadır (Abik, 2010: 1-20).

Bu özelliği ile türemiş sözcüklerden oluşan ikilemelerde de en çok tercih edilen ekin yine +II / +IU ekleri olması oldukça dikkat çekicidir. İncelenen örneklerde 54'ü diğerlerinden farklı olmak üzere toplam 147 ikilemenin +II / +IU ekleri ile oluşturulduğu tespit edilmiştir.

acıklı acıklı

Ayşe, kurtulmak için, çırpınıyor, **acıklı acıklı** inliyordu. (KD 391/12)

ballı şekerli

Yetişemedik **ballı şekerli**, avrat öğretmenlerin okutmalarına... (BÇ 345/1)

içli dışlı

Neden tehlikelidir yabancılarla o kadar **içli dışlı** olmak? (BÇ 16/15)

kanlı bıçaklı

Pelvan Vahit'le candarma Nail **kanlı bıçaklı** düşman... (SD 104/12)

önlü arkalı

Nuri Bey'in anlatması üzerine, çadır bezlerini yere serip kazıkları, direkleri ortalarına koydular, sıkıca sarıp, **önlü arkalı** tutarak yürüdüler. (BÇ 268/27)

sağlı sollu

Yüzüne, **sağlı sollu** birkaç kere vurdu... (SD 133/5)

tatlı tatlı

Şimdıcik şurada oturmuş kahvesini mi içmektedir hüpürdeterek **tatlı tatlı**, gözü saata değmesiyle, ya da böyle densiz bir saat ilerde vurmaya başlamasıyla sırtını melekler sıvazlamış gibi ürpererek davranırdı. (DA 347/3)

Diğer örnekler için bkz. (DA 388/10; KD 212/24, 217/8, 385/12; RYK 83/11, 331/21, 335/3)

türlü türlü

Her yıl, **türlü türlü** nedenlerle üç yüz öğretmen mesleği bırakıyor. (BÇ 31/22)

+II / +IU yapım ekli ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

aç gözlü aç gözlü (KD 446/14)

akıllı akıllı (KD 216/20)

alaylı alaylı (KD 403/10; RYK 72/9)

altlı üstlü (DA 22/6, 120/21, 235/26)

anlı şanlı (BÇ 159/18, 440/5)

aralıklı aralıklı (BÇ 488/17)

boylu poslu (BÇ 346/14)

boynuzlu moynuzlu (DA 281/1)

Bulgaryalı mulgaryalı (DA 283/3)

canlı canlı (BÇ 129/26; KD 137/22)

canlı manlı (DA 280/23)

cicili bicili (DA 69/11)

çalımlı çalımlı (KD 214/20, 375/20, 425/11)

derli toplu (KD 118/22)

dişli dişli (SD 236/24)

düşünceli düşünceli (RYK 356/19)

edepli edepli (BÇ 460/12; SD 189/30)

gamlı gamlı (KD 148/5)

geceli gündüzlü (DA 62/11; KD 400/5)

gizli gizli (BÇ 387/18; DA 45/2; SD 273/30)
 hızlı hızlı (BÇ 225/15, 245/12, 257/12, 395/23, 452/15, 462/6, 535/31, KD
 55/5, 119/28, 140/8, 179/4, 237/9, 269/25, 346/15, 399/6, 415/11, 419/19, 453/19;
 RYK 307/29; SD 67/13, 144/14, 147/23, 197/4, 208/24)
 inceli kalınlı (BÇ 425/25; DA 55/6)
 iştahlı iştahlı (BÇ 446/19, 563/2)
 kanlı kanlı (KD 428/14)
 karılı erkekli (KD 364/2)
 kederli kederli (DA 120/14; KD 82/25; RYK 204/27, 266/24)
 keyifli keyifli (BÇ 44/8; KD 68/21, 80/22, 203/25, 279/25, 304/21, 329/22,
 458/27; RYK 254/28, 285/12, 288/22, 327/25; SD 23/13, 55/8, 71/3)
 kibirli kibirli (KD 102/24, 325/15; RYK 170/22, 288/10; SD 104/3)
 kinli kinli (KD 203/5)
 kirli paslı (BÇ 327/13)
 köylü kentli (BÇ 143/28, 148/25)
 kuşkulu kuşkulu (KD 34/15)
 meraklı meraklı (KD 173/16, 269/26)
 nazlı nazlı (KD 79/9, 256/29; RYK 94/6; SD 77/5)
 öfkeli öfkeli (DA 165/12; RYK 133/16)
 pullu mullu (BÇ 461/12; RYK 57/14)
 resimli mesimli (BÇ 461/12)
 sakızlı sakızlı (RYK 64/21)
 saklı gizli (BÇ 341/7)
 sevimli sevimli (KD 189/22; RYK 70/14)
 sıkıntılı sıkıntılı (BÇ 161/31, 260/10, 285/27)
 sınırlı sınırlı (BÇ 38/17, 408/32, 427/23; KD 15/26, 248/19, 379/6, 468/13;
 RYK 216/19; SD 273/26)
 suçlu suçlu (BÇ 307/17, 538/31)
 şüpheli şüpheli (BÇ 231/24; DA 83/10; KD 92/3, 169/25, 183/11, 341/27)
 telaşlı telaşlı (SD 269/23)
 uslu uslu (BÇ 458/16; DA 49/22, 353/24; KD 285/28, 477/21; SD 126/3)

4.1.2.2. +sIz / + sUz Yapım Ekli İkilemeler

+sIz / + sUz ekleri, adlardan oluşan ikilemelere yokluk ve eksiklik anlamları katarken *dipsiz doruksuz, uçsuz bucaksız* örneklerinde olduğu gibi sonsuzluğu da ifade etmektedir (Korkmaz, 2003: 64). Bunun yanında eş anlamlı ikileme sıfatları türetmesiyle ele alınan konu açısından oldukça önemli bir yere sahip olan eklerdendir. Aşağıda bu şekilde oluşturulan 27'si birbirinden farklı olmak üzere toplam 59 ikileme örneğine yer verilmiştir.

ağızsız dilsiz

Kimsiz kimsesiz, **ağızsız dilsiz**, garip Bulgaryalı Koço casus tam bu bunaltının üstüne gelmişti. (DA 290/15)

döşeksiz yorgansız

Uzun İskender Ağanın sol bacağı, kendi anlatımına göre, mahpus damında aylarca taşıdığı bukağı demirlerinden ve de altından su geçen demir ızgaraların üzerinde, **döşeksiz yorgansız** aylarca yattığından romatizma olmuştu. (RYK 187/3)

güvensiz güvensiz

Mustafa kâğıdı **güvensiz güvensiz** evirip çevirdi. (SD 212/23)

kzasız belasız

Kzasız belasız tutarız sabahı... (BÇ 417/15)

rahatsız rahatsız

Rahatsız rahatsız öksürdü. (KD 56/17)

sorgusuz sualsiz

Şıkır şıkır saydın mı, **sorgusuz sualsiz** yallah cennete! (RYK 275/24)

ümitsiz ümitsiz

Reşit Hoca **ümitsiz ümitsiz** Mustafa'ya baktı. (KD 89/4)

+sIz / + sUz yapım ekli ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

dinsiz imansız (BÇ 82/22; KD 412/3; RYK 352/27)

dipsiz doruksuz (DA 313/11, 313/13)

emniyetsiz emniyetsiz (DA 181/5)

gönülsüz gönülsüz (BÇ 27/20, 480/26; KD 298/29; SD 30/25, 32/18, 79/13, 143/20)

hâlsiz hâlsiz (RYK 226/5)

insafsız insafsız (KD 123/2; RYK 33/26, 126/13)

isteksiz isteksiz (BÇ 75/17; KD 480/8)

işsiz güçsüz (RYK 70/19)

kelepçesiz melepçesiz (DA 241/7)

keyifsiz keyifsiz (KD 105/1, 167/27, 231/15; RYK 135/29, 255/29, 328/7)

kimsiz kimsesiz (DA 290/15)

kitapsız mitapsız (DA 380/4)

pazarlıksız mazarlıksız (DA 284/2)

peşinatsız meşinatsız (BÇ 136/14)

silahsız milahsız (BÇ 541/6)

suçsuz günahsız (RYK 353/12)

tatsız tatsız (KD 105/13)

uçsuz bucaksız (BÇ 19/19, 21/15, 44/13, 101/25, 198/28, 199/7; DA 38/21, 190/17)

umutsuz umutsuz (BÇ 110/28, 111/5, 172/16, 263/19, 353/21, 486/18; KD 213/25, 435/20)

yağsız mağsız (RYK 166/29)

4.1.2.3. +II +sIz Yapım Ekli İkilemeler

İlk sözcüğü +II ikinci sözcüğü +sIz yapım ekleri ile oluşan ikilemelerin ilk sözcüğü olumluluk, ikinci sözcüğü ise olumsuzluk ifade etmektedir. Yalnızca kökleri aynı olan ikilemelere gelebilen bu ekler bir arada kullanıldıklarında ikilemeye belirsizlik anlamı katar. Bu yapıda oluşturulmuş ve kesinlik anlamı taşımayan 7'si

birbirinden farklı olmak üzere toplam 46 ikileme örneğine aşağıdaki alfabetik dizinde yer verilmiştir.

belli belirsiz

Paşa Mebus, Genel Sekreterle yalnız görüşmeyi tasarladığı için, **belli belirsiz** duraklamıştı. (BÇ 18/30)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 23/5, 162/28, 362/23, 385/10, 388/13, 449/22, 500/31, 523/22, 544/17; DA 86/12, 210/24; KD 24/18, 73/13, 193/9, 218/26, 339/15, 381/3, 414/17, 457/11; RYK 313/30, 318/10, 341/4, 345/14, 355/5; SD 16/23, 32/6, 43/15, 57/27, 91/19, 135/27, 194/24, 258/3)

hâlli hâlsiz

Höst rezil! Bu nasıl bir bela? Bunlar kaç yaşında böylece... **Hâlli hâlsiz?** (DA 369/16)

karbonatlı karbonatsız

Nane ruhundan başlayarak kömüre kadar, **karbonatlı karbonatsız** – harp içinde bulunabilen – ne çeşit mide ilacı varsa, gardiyan Çökük Rıza efendinin sıra sıra kullandığı anlaşılmakta idi. (DA 212/24)

sıralı sırasız

Artık her gün **sıralı sırasız** evler taharri ediliyor, kahveler basılıp Kürtlerin üzerleri başları aranıyor, “silah var” ihbarı yapılmış gibi delikanlılar karakollarda işkenceye tâbi tutuluyordu. (DA 44/18)

Diğer örnekler için bkz. (KD 375/27; RYK 72/19, 174/18; SD 71/27)

soylusu soysuzu

Aramaktadır ki “İçerde Kürt var mı, kaç kişidir, keseleri nasıldır, **soylusu soysuzu** ne kadardır?” diye sormalarını görmeli ve de söylenenleri defterine yazmalarını görmeli... (DA 317/8)

yerli yersiz

Kutsal varlıklarımızla **yerli yersiz** eğlenirdi felsefeci arkadaşımız! (BÇ 10/25, 310/11, 482/1; KD 36/6)

zamanlı zamansız

Meyvayı **zamanlı zamansız**, çok yersin. (SD 271/7)

4.1.2.4. –GIn / –GUn Yapım Ekli İkilemeler

Genellikle tek heceli geçişli ve geçişsiz fiil köklerine gelebilen (Korkmaz, 2003: 81) –GIn / –GUn eki nadiren de olsa *tedirgin tedirgin* örneğinde olduğu gibi çok heceli fiil gövdelerine de gelebilmektedir. Aşağıda bu yapıdaki 10’u birbirinden farklı olmak üzere toplam 53 ikileme örneği listelenmiştir.

azgın azgın

Sağırdere’nin suyu **azgın azgın** akıyordu. (KD 451/26)

baygın baygın

Deli Derviş, anlattıklarının başından beri kendini överken yaptığı gibi, Emine Öğretmene önce **baygın baygın**, sonra kasıntıyla baktı. (BÇ 361/22)

Diğer örnek için bkz. (RYK 177/11)

dalgın dalgın

Deli Derviş, unuttuğu bir şeyi hatırlamaya çalışıyor gibi **dalgın dalgın** sordu. (BÇ 339/26)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 362/24, 427/6; DA 185/1, 333/7; KD 229/8, 261/8, 362/14, 434/27; RYK 197/27, 233/14; SD 50/1)

dargın dargın

Ama hemen pes etmeyi de Osmanlılığına yediremedi, **dargın dargın** söylendi. (BÇ 222/29)

Diğer örnekler için bkz. (DA 238/3; KD 238/17, 246/4, 252/24, 258/6, 458/30; RYK 110/10, 171/9; SD 35/10, 48/13, 77/28, 169/28, 296/18)

keskin keskin

Tekrar çardağın altına geldikleri zaman her taraf **keskin keskin** toprak kokuyordu. (SD 279/23)

kızgın kızgın

Lokomotif, kırmızı kayaların arkasından çıkmış, ağır yük altında yokuş dizleyen mandalar gibi, **kızgın kızgın** soluyarak rampaya sarmıştı. (BÇ 86/3)

Diğer örnek için bkz. (SD 230/13)

soygun moygun

Vallaha kardaş, bıçağı ortaya canavar gibi dikilene kadar benim de aklımda **soygun moygun** yoktu. (RYK 274/26)

şaşkın şaşkın

Bakar çevresine **şaşkın şaşkın**, bir ah çeker, ağzından alaf uğramış gibi, saçının sakalının harlamasına bişey kalmaz. (BÇ 48/24)

Diğer örnekler için bkz. (KD 319/9, 415/19, 430/23, 443/3, 466/21, 477/6, 478/29; RYK 183/18, 217/4, 225/2, 231/19, 235/29; SD 66/27)

tedirgin tedirgin

Yaklaşınca, Aşkar doru, kulaklarını dikti, **tedirgin tedirgin** soludu burnundan... (BÇ 319/17)

Diğer örnekler için bkz. (SD 192/14, 228/5)

yorgun yorgun

Notlarına bakarken, Nuri elini kaldırıncaya **yorgun yorgun** gülümsedi. (BÇ 313/20)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 370/23; KD 222/22)

4.1.2.5. +II / +UI Yapım Ekli İkilemeler

+II / +UI eki, ses yansımali köklerden ikincil biçimler oluşturan bir ektir. Bu şekiller yeni türemelere ad gövdeliği yaptıkları gibi (*gürül-de vb.*) ek almadan ikileme biçimiyle zarf olarak da kullanılır (Korkmaz, 2003: 47). Bu özelliği gösteren 18’i birbirinden farklı olmak üzere toplam 85 ikileme örneğine aşağıda yer verilmiştir.

cıvıl cıvıl

Cıvıl cıvıl konuşmadım mı? (KD 265/4)

fırıl fırıl

İşte bu debelenmenin anaforunda **fırıl fırıl** dönerken Genel Müdürden bir mektup geldi. (BÇ 192/28)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 321/8; KD 171/22; RYK 103/24)

fısıl fısıl

Bir yandan kimseye belli etmemeye çalışıyor, bir yandan, **fısıl fısıl** “Bırak şunu... Bırak oh Bekir!” diye yalvarıyordu. (BÇ 279/4)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 286/1, 557/12; DA 219/28, 264/26, 360/29; KD 18/28, 185/9, 270/29, 270/29, 306/25, 357/28, 386/10, 392/2, 470/26; RYK 184/17, 240/13; SD 121/14, 143/4, 174/21; SD 258/8, 251/27, 304/8)

gurul gurul

Camide namaz kıldırıldığı zamanlar sesini büsbütün kalınlaştırır, boğazındaki şiş sanki **gurul gurul** öterdi. (SD 98/8)

gürül gürül

Yukarıda **gürül gürül** yassı ezanı okuyordu ki Salim Aka, “Bana müsaade” diyerek kalktı. (DA 205/4)

harıl harıl

Hemen ertesi sabah tomruklar **harıl harıl** biçilmeye başlandı. (DA 53/5)

Diğer örnekler için bkz. (SD 39/16, 102/18)

+Il / +Ul yapım ekli ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

hırıl hırıl (BÇ 247/5, 337/28, 446/10, 486/26, 515/12, 515/25, 526/2, 536/9; KD 16/16, 147/8, 202/10, 390/26, 427/5; RYK 90/24, 111/7, 153/25, 220/12, 309/19; SD 92/12, 145/27, 249/8, 297/10)

horul horul (KD 283/14)

ığıl ığıl (SD 231/29)

ışıl ışıl (SD 100/17)

inil inil (DA 309/24; KD 398/15; SD 74/19)

kızıl kızıl (KD 139/29)

mırıl mırıl (DA 29/7, 59/25, 329/9, 329/15; KD 208/26; SD 99/21, 189/16, 280/22)

parıl parıl (BÇ 215/14; DA 130/12 143/2; KD 112/12, 289/24, 472/14; RYK 55/1; SD 127/15, 306/6)

pırıl pırıl (SD 51/12)

usul usul (BÇ 561/7; DA 249/18; RYK 292/20)

vıcıl vıcıl (KD 315/7)

zırıl zırıl (RYK 172/16)

4.1.2.6. +Ir / +Ur Yapım Ekli İkilemeler

Ses yansımali köklerden yeni türetmeler yapılabilmesi için gövde oluşturan bir ektir: *cayır, cızır, çatır, fosur, gıcır, homur, patır, şıkır, takır, tangır vb.* (Korkmaz, 2003: 48). Bu ek de tıpkı +Il / +Ul eki gibi eklendiği kök üzerinde kendisinden sonra başka bir ek almadan (*cayır+da-*) ikileme biçimiyle (*cayır cayır yan-*) zarf görevinde kullanılabilir. Bu şekilde kullanılan 32'si birbirinden farklı olmak üzere toplam 116 ikileme örneği aşağıda yer almaktadır.

cayır cayır

Hasancık **cayır cayır** yanıyordu. (BÇ 402/7)

Diğer örnekler için bkz. (KD 83/28; RYK 197/15, 197/7)

çatır çatır

Alt çenesinin kazma iriliğindeki dişleri göğe dikilmiş **çatır çatır** gevişleyerek paralayacak âdem oğlu arar. (DA 244/6)

Diğer örnekler için bkz. (DA 54/4, 332/21, 376/10)

çingır çingır

Para sesi gibi **çingır çingır**. (SD 77/9)

çıtır çıtır

Durup kulak veriyor, kuru çalıkların **çıtır çıtır** kırıldığını duyuyordu. (KD 64/19)

Diğer örnekler için bkz. (KD 291/27; SD 293/9)

fıkır fıkır

Gökler çatırdıyor, şimşekler ardı ardına çakıyor, yağmur, kalın su duvarları hâlinde yere çarpıp tozarak insana toprak **fıkır fıkır** kaynıyormuş duygusu veriyordu. (BÇ 378/7)

Diğer örnekler için bkz. (DA 389/16; KD 40/15, 249/19, 265/4, 400/8; SD 164/9, 183/20, 284/8, 292/7)

fosur fosur

Ulan Yıldız, şuncacık şeyi kendi başına çıkaramayınca, neden fikre dalmalı da, **fosur fosur** tütün içmeli? (BÇ 246/21)

Diğer örnek için bkz. (KD 237/23)

gacır gacır

Gacır gacır sakız çiğnemeye daldırırsın, firt firt çorap örmeğe daldırırsın, mallara bir şey olur... (SD 81/16)

+Ir / +Ur yapım ekli ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

gacır gucur (BÇ 347/2)

gıcır gıcır (DA 22/1; KD 73/26; SD 52/25, 290/6)

hıkır hıkır (BÇ 353/12; RYK 50/1, 58/3)

hışır hışır (BÇ 57/22, 442/15; DA 148/4; KD 29/4, 97/29, 106/16; RYK 235/22, 260/6; SD 78/12)

hökür hökür (BÇ 66/9, 222/10, 443/29; RYK 165/2)

höpür höpür (BÇ 65/27)

hüngür hüngür (DA 33/21, 42/17, 94/25, 145/1)

kıkır kıkır (BÇ 344/31; DA 114/23)

kıtır kıtır (KD 179/25; SD 34/10)

kıvır kıvır (KD 209/11)

köfür köfür (SD 280/28)

kütür kütür (BÇ 74/13, 551/5; SD 57/27)

şakır şakır (BÇ 337/17; DA 61/30, 160/21, 161/3; KD 226/29; RYK 370/26, SD 74/17)

şangır şungur (BÇ 68/25; DA 164/9, 223/2)

şıkır şıkır (KD 160/12, 195/21, 225/8, 240/3, 327/5; RYK 134/15, 275/24; SD 75/12, 101/20, 259/27)

şingır şingır (DA 28/30)

şıpır şıpır (DA 148/26, 341/3; RYK 266/6)

takır takır (BÇ 342/11; DA 375/22, 381/27; RYK 315/14; SD 18/9, 167/14, 195/6)

tangır mangır (DA 331/13; RYK 83/4, 182/23, 250/16)

tangır tungur (BÇ 351/19)

tıkır mıkır (BÇ 157/26; DA 263/9)

tıkır tıkır (DA 18/12; RYK 9/9, 52/21; SD 28/16, 232/19)

vicir vicir (KD 228/2; SD 173/26)

vızır vızır (BÇ 215/5, 298/8, 436/10, 445/9; DA 101/15, 215/22; KD 278/16; RYK 123/18; SD 257/30, 276/17)

zangır zangır (SD 146/18)

4.1.2.7. – k Yapım Ekli İkilemeler

– k eki, geçişli ve geçişsiz fiillerin tek ve çok heceli olanlarına gelerek sıfat ve adlar türeten çok işlek bir ektir (Korkmaz, 2003: 84). Ekin bu kadar işlek olması, incelenen ikilemelerde de kendini göstermektedir. Çünkü 27’si birbirinden farklı olmak üzere toplam 72 ikileme örneği bu yolla oluşturulmuştur.

açık seçik

Hep o eksikliği görüyorum, Halim, önüne çok belli, iyice **açık seçik**, bir amaç almamak... (BÇ 310/2)

bölük bölük

Hep **bölük bölük** üstünden geçseler, daha var mı? der. (DA 150/24)

çarpık çurpuk

Biraz sonra içeriye, “Esselamüaleyküm yâ Pehlivan!” diyerek kısa boylu, **çarpık çurpuk** bir herif girdi. (RYK 47/19)

Diğer örnek için bkz. (DA 54/8)

delik melik

Delik melik oldu mu? (RYK 238/4)

ılık ılık

Yüreğine **ılık ılık** bir şeyler akan Kuru Zeynel, “Töbe yarabbi! Rezillik bu bizimkisi...” diyerek gözlerini yere eğdi. (RYK 177/14)

soğuk soğuk

Çamura batmış çocukların ne hâlde olduklarını, kımıldadıkça vücuduna **soğuk soğuk** yapışarak derisini ürperten gömleği hatırlatıyordu. (BÇ 407/31)

yumuk yumuk

Bilekleri aktı, **yumuk yumuktu**. (KD 261/11)

–k yapım ekli ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

alışık alışık (KD 10/27)

boğuk boğuk (BÇ 418/18; RYK 71/19, 306/12; SD 156/15)

bölük pörçük (BÇ 378/19, 498/8)

büyük büyük⁶ (SD 127/3)

gevrek gevrek (KD 248/7)

ıslak ıslak (BÇ 74/16; KD 35/19, 139/26, 155/15, 355/8; RYK 358/17)

ıslak mıslak (BÇ 319/8)

kesik kesik (BÇ 486/19; KD 178/17, 433/19, 434/29; RYK 207/14; SD 41/9, 60/25, 242/5, 266/6)

kısık kısık (KD 392/17; RYK 215/21)

küçük küçük (DA 69/3; KD 86/6; SD 152/5)

seyrek seyrek⁷ (BÇ 373/30)

şımarık şımarık (KD 265/29, 391/25, 395/5; SD 38/26, 53/22)

tanık manık (RYK 26/8; SD 46/25)

ufak ufak⁸ (RYK 64/14; SD 151/29)

ufak tefek (BÇ 61/16, 103/24, 119/8, 120/19, 121/29, 164/8, 215/7; DA 26/16, 48/1, 51/21, 112/29, 197/14; KD 180/30, 252/22; SD 64/4, 219/8)

vıcık vıcık⁹ (KD 472/18; RYK 312/23)

yanık yanık (DA 57/1)

yırtık pırtık (BÇ 327/13; DA 41/12; RYK 95/19)

yumuşak yumuşak (KD 430/9)

yüksek yüksek¹⁰ (SD 204/19)

⁶ Gülensoy (2007: 197) büyü- “büyümek” (bedü-)

⁷ Gülensoy (2007: 759) seyre- “incelmek, seyrekleşmek” (serde-)

⁸ Gülensoy (2007: 958) ufal- küçülmek

⁹ Gülensoy (2007: 1015) cıvık /c-v/ > /v-c/ göçüşmesi, Gülensoy (2007: 204) cıvı- sulu hâle gelmek

¹⁰ Gülensoy (2007: 1188) yükse- “yükselmek”

4.1.2.8. +Ar / +Şar Yapım Ekli İkilemeler

+Ar eki, asıl sayılardan üleştirme sıfatları türeten bir ektir. Asıl sayı niteliğindeki bütün sayılara gelebilir. Bu ek, *beşer* kelimesindeki hece bölünmesinde +şer biçimine girmiş ve bir istisna olarak ünlü ile biten sayı adlarına gelmiştir (Korkmaz, 2003: 35). Bu yapıda oluşan 13'ü birbirinden farklı olmak üzere toplam 43 ikileme örneği aşağıda alfabetik sıra ile verilmiştir.

beşer onar

Yemek artıklarıyla doyuyor, cigara tiryakiliğini otlakçılıkla sürdürüp gelip geçenin önüne attığı **beşer onar** kuruşla tıraş parasını, hamam parasını, mektup zarfı kâğıdı pulu paralarını doğrultuyordu. (DA 306/6)

ikişer ikişer

Bu yüzden, oyuna **ikişer ikişer** kalkan kızları seyredebilmek için, beklemek lâzımdı. (SD 9/12)

dörder beşer

Mustafa'nın ağabeyisi Murat, gürültüyü duyunca merdiveni **dörder beşer** çıkarak yetişmişti. (SD 44/6)

+Ar / +Şar yapım ekli ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

azar azar (BÇ 130/27, 534/13; KD 156/14, 418/10; RYK 296/12)

beşer beşer (RYK 328/18)

birer birer (BÇ 244/31, 531/12; DA 126/3, 147/25, 191/23, 212/20, 343/4, 345/26; KD 178/4, 355/24; RYK 236/21; SD 40/14, 156/24, 287/1)

birer ikişer (BÇ 360/31, 366/10, 449/18; DA 91/17; KD 73/9, 439/23; RYK 70/28)

çifter çifter (DA 40/4)

ikişer üçer (BÇ 11/26, 281/22; KD 256/19)

onar yirmişer (SD 121/2)

teker teker (BÇ 280/6; DA 130/23, 186/9; KD 201/8; RYK 382/3)

üçer dörder (KD 422/28; SD 36/12)

üçer üçer (RYK 293/7)

4.1.2.9. Diğer Yapım Eklerini Alan İkilemeler

Değınilen ekler dışında, rneklarına daha az rastlanması sebebiyle, +A, -(A)ç, -Ak, -AmAk, +ARI / +rA, +cA, +cAk, +CI / +CU, -DIr-/-DUr-, +gA, -gAç, -GAn, -GI / -GU, -gIç / -gUç, -I / -U, -Ir, -IA, +IIk, -m/ -Im/-Um, -n/-(I)n /-(U)n, +(I)ncI / +(U)ncU, +sUI, -Iř / -Uş, -p, -(A)z eklerini alan ikilemeler bu grupta incelenmiştir. Bu yapım eklerini alan 89'u birbirinden farklı olmak üzere toplam 383 ikileme örneğine bu kısımda yer verilmiştir.

adım adım

Nuri **adım adım** yürüyor, Deli Derviş adım adım geriliyordu. (BÇ 451/2)

Diğer rnek için bkz. (BÇ 451/2)

basamak basamak

Fadik, tozu toprağı önüne katmış, **basamak basamak** aşağı iniyordu. (KD 106/18)

çekingen çekingen

Sağ kaldırımını bırakmamak kararıyla elleri arkasında, ayaklarını sürükleyerek, **çekingen çekingen** yürümeğe başladı. (SD 210/14)

gözcü mözcü

Gözcü mözcü besbelli! (RYK 380/25)

uzun uzun

Eşeğin bir **uzun uzun** anırınca, Bektaş Emmi buraya oduna geldiğini hatırlayarak telaşlandı. (RYK 23/22)

Diğer rnekler için bkz. (BÇ 168/27, 257/24, 302/5; KD 72/15, 197/28; RYK 44/12, 222/7; SD 22/19, 102/15, 221/6, 303/6)

Diğer yapım eklerini alan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki gramatikal dizinde yer almaktadır:

gece gündüz¹¹ (BÇ 96/2, 224/13, 298/2; DA 334/22, 337/29, 359/10; KD 245/13, 164/7; RYK 39/30, 93/6, 94/26, 130/26, 147/9, 188/13, 232/2; SD 154/28, 197/21)

araç gereç (DA 257/20, 265/22)

cıyak cıyak¹² (DA 41/24)

çatal bıçak¹³ (DA 339/20)

dur durak (BÇ 322/23; DA 257/15, 297/27; KD 149/11, 417/10)

kıvrak kıvrak (SD 126/29)

konak konak (DA 361/7)

sarsak sarsak (BÇ 544/29; RYK 9/1)

ürkek ürkek (BÇ 97/23, 217/5, 240/21, 263/10, 264/26, 296/16, 302/22, 346/17, 401/30, 402/27, 452/27, 554/31; DA 78/1; KD 220/3, 335/6, 424/22; SD 14/19, 255/13)

uyku oturak (DA 257/16)

aşağı yukarı¹⁴ (BÇ 169/13, 377/30; DA 20/15)

ileri geri¹⁵ (BÇ 92/26, 95/12, 152/14, 479/22, 517/25; KD 83/15, 193/27, 261/9, 289/8, 327/15, 400/19, 458/18; RYK 130/7, RYK 223/10; SD 76/3, 158/8)

yukarı aşağı (SD 243/17)

yukarı yukarı (KD 192/17)

sonra sonra¹⁶ (BÇ 310/23; DA 43/4, 157/20; KD 53/26, 338/16, 401/9; SD 159/2)

alaca bulaca (DA 130/12)

aldatmaca kandırmaca (DA 365/1)

sıcak sıcak¹⁷ (KD 125/27, 411/26, 471/21; SD 67/7, 159/7, 296/14)

dilekçe milekçe (BÇ 521/32)

¹¹ Gülensoy (2007: 358) kiç “geç” +e “geceleyin”

¹² Gülensoy (2007: 204) cıy+ “yansıma”

¹³ Gülensoy (2007: 223) çat- “çatmak, birleştirmek, katmak”

¹⁴ Gülensoy (2007: 1172) yok- “yokuş, yukarı” –garu “eski yön eki”

¹⁵ Gülensoy (2007: 430) il+gerü

¹⁶ Gülensoy (2007: 799) son(g)-ra

¹⁷ Gülensoy (2007: 419) ısı- “sıcak olmak, ısınmak” -cak

falanca filanca (KD 13/25)
 nice nice¹⁸ (DA 145/29, 146/6, 243/2, 243/19, 265/22, 267/14, 274/3, 274/14,
 275/13, 284/9, 290/6, 302/2, 321/28, 337/5, 345/24, 365/15)
 inatçı inatçı (KD 274/26)
 telgrafçı melgrafçı (DA 344/27)
 yakıcı yakıcı (KD 99/17)
 değer değer (RYK 27/6)
 doldur doldur (RYK 138/7)
 başka başka (DA 12/26)
 dalga dalga (KD 423/13; RYK 320/9)
 utangaç utangaç (BÇ 91/1, 134/6, 255/9; KD 204/3, 242/1; RYK 79/13,
 331/10; SD 308/9)
 sevgi saygı (BÇ 184/7)
 sorgu sual (RYK 88/1; SD 72/27)
 yaz çizgi boz çizgi (DA 342/22)
 bilgiç bilgiç (BÇ 285/24)
 ayrı ayrı (BÇ 112/20, 244/3, 299/16; DA 17/19, 20/13, 84/10, 297/11, 357/28;
 KD 95/4; RYK 70/4, 323/3; SD 80/11, 121/4, 262/24, 309/2)
 burcu burcu¹⁹ (KD 327/15)
 çalı çırpı²⁰ (BÇ 295/18; KD 61/4; SD 19/29)
 dolu dolu (BÇ 280/14; SD 22/14)
 eğri büğrü²¹ (RYK 357/9)
 konu komşu²² (DA 34/21, 374/1)
 yamru yumru²³ (BÇ 300/1; DA 48/7, 51/22, 54/8, 107/25, 112/30; KD
 118/27; RYK 53/17)
 evir çevir²⁴ (BÇ 358/4)
 damla damla²⁵ (KD 93/4)
 tarla davar²⁶ (SD 77/25, 77/27)

¹⁸ Gülensoy (2007: 607) ne+çe (eşitlik eki) “uzun süreden beri”

¹⁹ Gülensoy (2007: 185) bur- “kokmak, güzel kokmak”

²⁰ Gülensoy (2007: 214) çal- “batmak, dalmak”

²¹ Gülensoy (2007: 324) eg-ri buk-rü “çarpık çurpuk”, Gülensoy (2007: 323) eg-ir-i

²² Gülensoy (2007: 536) kon- “yerleşmek, konmak” kon-uş-u

²³ Gülensoy (2007: 1052) yamur- “tomruk yapmak”, yumur- “göden bağırsağı”

²⁴ Gülensoy (2007: 233) çev-(i)r

²⁵ Gülensoy (2007: 264) tam- “damlamak”

tarla taban (RYK 316/23)
 aralık aralık (BÇ 74/26; KD 39/12, 93/1, 202/14, 357/2; RYK 206/13, 238/17,
 290/4, 328/8, 328/9; SD 65/11, 166/4)
 aylık maylık (DA 345/3)
 bağık bahçelik (BÇ 115/20)
 güllük gülistanlık (BÇ 115/19)
 hısımlık mısımlık (BÇ 230/14)
 kahpelik mahpelik (RYK 18/15)
 boğum boğum (SD 163/28)
 durum vaziyetler (BÇ 55/24, 127/28, 291/6, 294/22, 355/24, 366/25, 399/15;
 DA 276/20, 344/24, 349/13, 355/14, 359/9)
 düğüm düğüm²⁷ (SD 70/8)
 giyim kuşam (KD 28/30, 61/23; RYK 232/17, 232/19, 270/27, 270/30,
 365/12)
 ölüm kalım (BÇ 22/14)
 salkım salkım²⁸ (BÇ 101/32)
 sıram sıram (DA 346/4)
 süklüm püklüm²⁹ (DA 64/25)
 takım takım (BÇ 138/18)
 yol yordam³⁰ (RYK 223/18)
 bütün bütün³¹ (KD 367/27; RYK 46/28; SD 60/24, 156/22, 298/9)
 diken diken³² (SD 43/22)
 dizin dizin (RYK 229/23, 267/21)
 düşün taşın (BÇ 358/4)
 kıyın kıyın (RYK 45/17)
 kulak burun³³ (RYK 18/7)
 uğrun uğrun³⁴ (KD 108/18; SD 101/10)

²⁶ Gülensoy (2007: 862) tarı-ğ “ekin; arpa, buğday, tane, tohum” +la-ğ

²⁷ Gülensoy (2007: 310) tüğ- “düğüm yapmak”

²⁸ Gülensoy (2007: 725) sal- “bırakmak” -kı- “sarkmak, salınmak”

²⁹ Gülensoy (2007: 818) sük- “arkada olmak, yanda olmak”

³⁰ Gülensoy (2007: 1162) yo-r- “uz olmak”

³¹ Gülensoy (2007: 196) büt-(ü)n

³² Gülensoy (2007: 898) tik- “iğneyle dikmek” -(e)n: diken

³³ Gülensoy (2007: 565) kul- “işitmek” -gak / bur-un (187)

³⁴ Gülensoy (2007: 960) oğrı “hırsız, haydut, gizli”

yalan dolan (KD 215/26)

dördüncü beşinci (DA 328/13)

ırkçı turancı (BÇ 15/24)

yok yoksul (BÇ 107/3; RYK 173/29, 330/6; SD 301/6)

alışımız verişimiz (BÇ 455/10)

biliş tanış (KD 157/24)

geniş geniş³⁵ (DA 121/18; SD 294/17)

kapış kapış (DA 18/3)

oflayışım ahlayışım (DA 364/21)

uğraş uğraş (KD 392/25)

yalan yanlış (DA 255/27, 359/17; RYK 144/13)

yanlış yanlış (DA 312/17)

yapış yapış (KD 238/8)

yavaşı yavaşı³⁶ (BÇ 25/25, 39/27, 61/6, 72/27, 81/20, 151/11, 167/28, 182/31, 262/17, 273/30, 296/27, 365/6, 385/10, 396/18, 425/8, 426/10, 434/3, 438/5, 438/10, 446/13, 474/23, 476/8, 481/5, 481/31, 485/17, 489/22, 506/22, 519/16, 534/6, 545/26, 546/6, 551/17, 555/17, 555/30, 559/13, 561/21; DA 122/29, 339/28, 344/11, 354/1; KD 10/17, 35/11, 63/25, 65/18, 66/27, 72/26, 86/18, 98/12, 114/18, 139/25, 142/21, 149/22, 165/5, 215/7, 301/19, 302/4, 344/18, 354/11, 356/25, 401/19, 433/29, 442/11, 445/27, 459/14, 461/22, 464/24, 478/9, 481/16; RYK 21/25, 106/3, 233/13, 256/29; SD 279/27, 287/4, 289/7, 291/26, 329/6, 333/12, 357/18, 9/20, 28/3, 31/22, 39/25, 95/20, 130/9, 135/8, 144/14, 156/19, 157/15, 176/8, 185/14, 186/9, 200/19, 216/6, 291/21, 301/28)

şıp şıp³⁷ (DA 147/2)

top top³⁸ (BÇ 218/13, 222/13, 515/32; KD 116/20)

kurnaz kurnaz³⁹ (BÇ 37/29, 66/14, 156/13, 434/10, 550/28; DA 108/28, 228/4; KD 35/27, 75/10, 206/1, 213/10, 228/12, 265/2, 449/3, 467/29; RYK 100/26, 122/14, 241/7; SD 29/8, 38/21, 84/3, 86/7, 152/22, 160/8, 208/18, 245/23, 252/22, 303/26)

³⁵ Gülensoy (2007: 364) kén+(i)ş

³⁶ Gülensoy (2007: 1090) yawa- “yavaş olmak”

³⁷ Gülensoy (2007: 843) şı “yansıma”

³⁸ Gülensoy (2007: 911) to- “şişmek, kabarmak”

³⁹ Gülensoy (2007: 573) kurun- “kendi kendine tasarlamak”, Korkmaz (2003: 109) kurna-

4.1.3. Birleşik Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

İkilemeleri oluşturan sözcükler yapı bakımından incelendiğinde arasında en az örneğin bu kısımda yer aldığı görülmektedir. Aşağıda yer alan *alışveriş*, *enikonu*, *minimini* ve *öteberi* örnekleri kalıplaşarak birleşmiştir. Diğer örneklerde ise ikilemeyi oluşturan kelimelerden en az biri birleşik sözcüklerden oluşmuştur. Birleşik sözcüklerden oluşan 27'si birbirinden farklı olmak üzere toplam 105 ikileme örneğine aşağıda yer verilmiştir.

alışveriş

Pazar olduğu için çarşı kalabalıktı ama **alışveriş** tatsızdı. (BÇ 92/18)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 161/23, 404/1; DA 87/24, 92/1, 334/22; KD 177/12, 177/14, 179/29, 208/10, 302/13, 348/28; RYK 25/28, 172/27)

enikonu

İnce dudaklarındaki gülümsemeden İsmail **enikonu** ürktü ama rakı içmiş gibi de, keyiflendi. (KD 380/24)

Diğer örnekler için bkz. (KD 403/28, 439/25)

minimini

Bu olayların içinde en yakın dostları ele verip ölüme yollamak, en kutsal inançları, en iri yeminleri, **minimini** çıkarlar, sefil korkularla çiğnemek gibi, hiçbir özür kırıntısı taşımayan, büyük alçaklıklar vardı. (BÇ 21/24)

öteberi

Öteberi bakkaldan alınır. (KD 418/13)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 153/3, 432/12, 481/24; DA 137/13; KD 278/11, 285/3, 432/12)

bugün yarın

Ama **bugün yarın**, şıp diye olmaz bu iş... (KD 387/27)

kabadayı kabadayı

Trende babası için hazırladığı laflar aklına gelmeyince, hele, Murat'ın gülümsediğini görünce elini **kabadayı kabadayı** salladı. (KD 36/8)

Diğer örnek için bkz. (KD 474/16)

kaybola kaybola

Hem de taneleri **kaybola kaybola** şuncacık kalmış bir tespih... (RYK 35/5)

köpoğlu köpek⁴⁰

N'olur dedim **köpoğlu köpek!** (BÇ 68/17)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 283/8; DA 62/3, 143/30, 326/18; KD 85/2, 196/4, 342/4, 426/16, 458/28; 28/13, 298/7; SD 302/6)

Birleşik sözcüklerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

bakı bakıveriyordu (KD 228/12)

bırakı bırakıverdi (DA 146/14)

böyle böyle (BÇ 127/28, 291/6, 294/23, 518/3; DA 208/22; KD 98/20, 428/19; SD 73/28)

diki dikiversin (KD 480/7)

⁴⁰ Hatiboğlu (1971: 105), bu örneği ikileme dizininde *köpek oğlu köpek* olarak almıştır. Burada ise aynı örnek *köpoğlu köpek* şeklinde birleşik yapıda görülmektedir. Buna dayanarak aynı yapıdaki *eşşoğlu eşek*, *itoğlu it* ve *Türkoğlu Türk* örneklerine de bu bölümde yer verilmektedir.

eğleni eğleniverir (KD 290/21)

eşşoğlu eşek (KD 229/5, 206/3, 438/21, 463/25; RYK 97/23; SD 66/18, 231/23, 243/23)

gidi gidiverirsin (KD 50/2)

itoğlu it (BÇ 136/2, 173/26, 178/4, 214/3, 214/4, 215/21, 283/8, 463/30, 473/24, 481/7, 510/7; DA 62/11; RYK 102/7, 286/28; SD 49/3, 253/23)

kapı kapıver (KD 114/16)

kaybeder maybedersin (RYK 261/24)

neylesem netsem (DA 242/15)

o gün bugün (BÇ 143/27; DA 348/21)

peki peki (DA 336/23)

sırtı sırtıveriyormuş (DA 228/6)

şöyle böyle (BÇ 394/30, 400/32; DA 189/3; RYK 57/15, 210/20)

şöyle şöyle (BÇ 359/24; KD 75/19, 161/20, 203/18, 429/28; RYK 127/12, 361/21, 366/28; SD 52/12, 59/20)

Türkoğlu Türk (DA 72/21)

unutu unutuveriyor (DA 198/22)

vuru vuruver (KD 271/15)

4.2. Sözcük Türü Bakımından İkilemeler

Türkçedeki sekiz sözcük türünün hemen hepsinden ikileme yapılabilir (Hatiboğlu, 1971: 28). Araştırmanın bu bölümünde sekiz sözcük türünden beşine; isim, zamir, sıfat, zarf ve ünlemlerden oluşan ikilemelere yer verilmiştir. “*Aralıklı İkilemeler*” bölümünde yer alan bağlaçlı ve edatlı ikileme örnekleri ile “*Fiil Çekim Ekleri Alan İkilemeler*” ve “*Fiilimsi Eki Alan İkilemeler*” bölümünde yer alan fiillerden oluşan ikileme örneklerine, tekrara düşmemek amacıyla, bu bölümde yer verilmemiş fakat bu örneklerin sayısal verileri Tablo 3’e eklenmiştir.

İkilemeler, sözcük türü bakımından incelenirken sözlüksel anlama değil dil bilgisel anlama bakılmıştır. Çünkü *çeşit çeşit* ikilemesi “*Doktor da çeşit çeşit, boy boydur (KD 228/7)*” cümlesinde isim, “*Çeşit çeşit kitaplar... (DA 379/12)*” cümlesinde sıfat ve “*Koca Tanrı, adam yüzlerini neden böyle çeşit çeşit döker? (RYK 286/19)*” cümlesinde ise zarf görevinde kullanılmaktadır.

Tablo 3. Sözcük Türü Bakımından İkilemeler

Sözcük Türleri	İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı	Yüzde	
			İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı
İsim	465	780	%34.39	%22.81
Zamir	33	118	%2.44	%3.45
Sıfat	107	275	%7.91	%8.04
Zarf	333	1364	%24.63	%39.90
Fiil	363	587	%26.85	%17.17
Edat	2	2	%0.15	%0.06
Bağlaç	9	11	%0.67	%0.32
Ünlem	40	282	%2.96	%8.25
Toplam	1352	3419	%100	%100

İkilemeler, sözcük türü bakımından incelendiğinde ilk sırada %34.39 oranla isimlerden ikilemeler bulunmaktadır. Kullanım sıklığı açısından ise zarflardan ikilemelerin %39.90 oranında tercih edildiği görülmektedir. Sayısal açıdan ikinci sırayı %26.85’lik oranla fillerden ikilemeler almaktadır. Fiillerden ikilemelerin kullanım sıklığı ise genelin %17.17’sini oluşturmaktadır. İncelenen metinlerde geri kalan ikilemelerin %24.63 oranında zarf, %7.91 oranında sıfat, %2.96 oranında ünlem, %2.44 oranında zamir, %0.67 oranında bağlaç ve %0.15 oranında edatlardan kurulduğu tespit edilmiştir.

4.2.1. İsimlerden İkilemeler

Bu bölümde yer alan ikilemelerin cümle içinde isim görevinde kullanıldığı tespit edilmiştir. İsimlerden oluştuğu saptanan 465’i birbirinden farklı olmak üzere toplam 780 ikileme örneği aşağıda yer verilmiştir.

abdal fukara

Abdal fukara takımından bir hüllecî ki salya sümük birbirine karışmış, gözleri de müşevveş. (RYK 182/18)

Allah Allah

Kurdun “**Allah Allah**” dediği hava... (BÇ 129/25)

Diğer örnekler için bkz. (DA 82/10, 257/25)

baba ana

Ortakçı ve hizmetkârların karısı ve kızı derebeyin **baba ana** bir bacıları sayılır. (DA 39/28)

cahili cühelası

Köy yerinin **cahili cühelası**, bu oyunu pek sevmişlerdir. (RYK 328/26)

çalıyı dikenî

Çalıyı dikenî, taşı tümseği koklayarak, arada bir, ard ayağını kaldırıp siyerekten gelmekte ki, doğrulamış üstüme gelmekte... (BÇ 293/32)

dağ taş

Her gelen süpürge alsa, **dağ taş** süpürge dolar. (DA 156/30)

Diğer örnekler için bkz. (DA 281/8, 281/10; KD 395/15; RYK 46/17, 154/12, 287/29, 324/5; SD 78/24)

gönlüm gözüm

Ben iki tan güzel yüz göreceğim, **gönlüm gözüm** açılacak diye seviniyorum, meğer belâ gelmiş oturmuş... (DA 201/7)

hesap kitap

Akıl, fikir, **hesap kitap**, mantık muhasebe kalmamıştı. (DA 299/25)

insan hayvan

Aminden sonra: “Arkadaşlar” demiş, “biz bu Osmanlı pususundan, **insan hayvan**, sağ esen geçsek gerek! (RYK 370/23)

karı erkek

Elli evlik bir köyün bütün adamını **karı erkek** samanlığa doldur... (RYK 80/24)

öğretmen eğitmen

Bu iş kötüye gitmekte arkadaş, köy yerlerinin bu **öğretmen eğitmen** işi kötüye gitmekte... (BÇ 64/11)

İsimlerden ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

adam madam (RYK 282/10)

adam odun (BÇ 9/8)

adamı madamı (DA 261/18)

affi maffi (RYK 155/22)

ağa mütegallibe (BÇ 207/7)

ağrı sızı (SD 157/5)

- ağzının yüzünün (DA 54/4)
- akıl fikir (RYK 359/18)
- aklı fikri (RYK 112/1)
- aklım fikrim (RYK 359/17)
- al al (KD 453/27)
- alacağı vereceği (RYK 56/29)
- alan satan (RYK 93/2)
- aldatmaca kandırmaca (DA 365/1)
- Allah lillah (BÇ 143/1, DA 302/5, 323/30)
- altı üstü (DA 22/5)
- altından üstünden (BÇ 461/7; DA 216/13; RYK 79/10)
- altun maltun (RYK 169/19)
- ampul mampul (DA 322/28)
- ana baba (DA 65/2, 109/3)
- anadan babadan (BÇ 230/14)
- anam babam (BÇ 115/14)
- anani babanı (DA 358/8)
- analarına avratlarına (RYK 338/22)
- anama avradıma (BÇ 51/25)
- anasını avradını (DA 61/2, 65/5, 104/14, 104/13, 310/10; RYK 299/4, 338/10)
- araç gereç (DA 265/22)
- ardı arkası (DA 298/4)
- asri masri (RYK 373/9)
- askere maskere (BÇ 290/16)
- ata ite (RYK 367/17)
- Atatürk matatürk (DA 342/4)
- avukat mavukat (DA 312/12)
- ayakları mayakları (BÇ 254/6)
- azap yanaşma (RYK 162/24)
- azdan çoktan (DA 283/14)
- aznif maznif (DA 355/26)
- bacak macak (RYK 350/14)

bacı kardeş (KD 373/3)
bağ bahçe (RYK 316/23)
bağlık bahçelik (BÇ 115/20)
bahşış mahşış (DA 277/28)
bal şeker (BÇ 259/16, 341/12)
baş kış (BÇ 71/12)
başı gözü (SD 10/10)
başı sonu (RYK 250/25; DA 364/30)
baştan kıçtan (BÇ 116/23)
beline beline (BÇ 474/29)
beti benzi (BÇ 523/14)
boğum boğumdu (SD 163/28)
boy boydur (KD 228/7)
boylu poslu (BÇ 346/14)
boynun moynun (RYK 135/7)
boynuzlu moynuzlu (DA 281/1)
boy boydur (KD 228/7)
boyu posu (KD 257/29)
boyun boğaz (RYK 95/29)
boyuna posuna (BÇ 122/15)
boyunu posunu (BÇ 122/20; KD 257/28, 258/1)
Bulgaryalı mulgaryalı (DA 283/3)
cahili cühelası (RYK 328/26)
cahili kopuğu (RYK 339/25)
camı kapıyı (BÇ 389/21)
can baş (RYK 44/25, 86/8, 298/2)
candarma mandarma (BÇ 523/30)
canlı manlı (DA 280/23)
cin peri (RYK 272/6)
çalı çırpı (BÇ 295/18; KD 61/4; SD 19/29)
çakmak çakmaktı (BÇ 402/1)
çaput maput (RYK 232/19)
çarık marık (BÇ 320/29; DA 283/15)

- çatal bıçak (DA 339/20)
 çatalı bıçağı (BÇ 167/26)
 çatır çatır (DA 54/4, 244/6, 376/10)
 çay may (BÇ 367/25)
 çekirge mekirge (DA 346/18)
 çerez merez (RYK 106/18)
 çeşit çeşit (KD 228/7; SD 27/28)
 çeşmede meşmede (KD 292/18)
 çingır çingır (SD 77/9)
 çifte çiftesini (DA 349/2)
 çifti çubuğu (RYK 232/1)
 çiftliği çubuğu (BÇ 267/8)
 çoktan azdan (DA 277/29)
 çoluk çocuk (BÇ 138/19; DA 77/24, 117/22, 253/22, 279/4, 324/14, 390/6;
 RYK 76/12, 88/1, 169/26, 278/9, 325/1)
 çoluğa çocuğa (DA 200/6; RYK 324/29)
 çoluğu çocuğu (RYK 171/13, 232/1, 339/25, 354/14)
 çoluğu çocuğuyla (SD 181/3)
 çoluğum çocuğum (DA 79/2)
 çoluğun çocuğun (SD 126/4)
 çoluğuna çocuğuna (RYK 173/28, 371/30)
 çoluğunla çocuğunla (BÇ 159/29)
 çoluğunu çocuğunu (BÇ 338/11)
 çoluğunuza çocuğunuza (RYK 326/11)
 çulu çuvalı (DA 101/6, 273/6)
 dağda bayırda (RYK 137/17)
 dağı taşı (BÇ 129/27, 130/11, 249/8; DA 346/20, 385/24; RYK 31/17,
 137/20, 238/30, 311/7)
 dağın taşın (RYK 126/5, 358/23)
 dahra mahra (BÇ 560/25)
 daireyi maireyi (DA 203/1)
 dava mava (RYK 283/1)
 dayağı mayağı (SD 135/28)

delik melik (RYK 238/4)
 demir memir (BÇ 560/25)
 deniz derya (RYK 257/15)
 derviş abdal (RYK 94/30, 155/30)
 diken diken (SD 43/22)
 dilekçe milekçe (BÇ 521/32)
 dilenci aptal (RYK 28/28, 173/15)
 dili dişi (DA 244/25, 334/28, 319/27)
 dilin dişin (DA 374/25)
 dilsiz sağır (BÇ 111/2)
 din iman (BÇ 52/9, 220/8; DA 288/13; RYK 274/2)
 dinden imandan (BÇ 114/28, 300/29; RYK 299/5, 381/13)
 dini imanı (KD 418/26; RYK 26/26)
 dinime imanıma (KD 114/18, 125/21, 259/24, 441/19, 463/25; RYK 150/16,
 234/5; SD 24/11, 27/21, 36/20, 72/13, 102/27)
 dinsiz imansız (KD 412/3)
 dirlik düzenlik (BÇ 134/5)
 dışisine erkeğine (BÇ 74/5)
 dişli dişli (SD 236/24)
 doğrusuna iğrisine (BÇ 161/21)
 dokuzu onu (BÇ 280/21)
 dolu dolu (SD 22/14)
 dost düşman (DA 32/15)
 dosta düşmana (DA 272/2, 325/29; KD 191/27)
 dostumuz düşmanımız (DA 191/4)
 dördünü beşini (DA 349/3)
 durum vaziyetler (BÇ 55/24, 127/28, 291/6, 294/22, 355/24, 366/25, 399/15;
 DA 276/20, 344/24, 349/13, 355/14, 359/9)
 düğüm düğüm (SD 70/8)
 ekinini mekinini (RYK 359/9)
 eksiği meksiği (BÇ 104/30)
 eksiğin gediğin (DA 320/22)
 el ayak (BÇ 512/25; DA 12/12; KD 232/1, 405/24)

- el etek (RYK 69/26)
- el kol (BÇ 34/8, 101/24; DA 293/15)
- el mel (DA 250/4)
- elden ayaktan (DA 381/30; RYK 267/7)
- ele güne (BÇ 218/26; DA 272/2)
- eli ayağı (BÇ 148/16, DA 244/26, 372/5; RYK 333/16)
- elim ayağım (RYK 79/28)
- elin kolun (DA 374/26)
- eline ayağına (DA 280/10)
- elini kolunu (BÇ 522/6)
- elleri ayakları (BÇ 293/14; RYK 345/30)
- enini boyunu (KD 78/28)
- erkek yiğit (RYK 102/7)
- ermiş evliya (BÇ 321/21, 321/23; RYK 192/2, 291/14)
- esdüdü mesdüdü (BÇ 64/4, 220/28)
- eskiydi meskiydi (RYK 335/5)
- eşine dostuna (RYK 94/5)
- eşkıya vurguncu (RYK 330/10)
- eşşoğlu eşek (KD 229/5, 206/3, 438/21, 463/25; RYK 97/23; SD 66/18, 231/23, 243/23)
- ev bark (DA 289/2)
- ev ocak (BÇ 238/32; DA 366/24; RYK 76/12, 83/16)
- evi ocağı (BÇ 530/22)
- evine mevne (BÇ 137/4)
- evliya peygamber (RYK 81/17)
- fakir fukara (DA 92/1; RYK 233/1, 341/20)
- fakire fukaraya (RYK 31/9)
- fakiri fukarası (RYK 341/18)
- fayton mayton (DA 233/15)
- gâvur cizvit (BÇ 57/11)
- gâvur Müslüman (BÇ 355/28; DA 288/3; RYK 131/26, 294/7)
- gâvurmuş mavurmuş (BÇ 286/8)
- gâvuru Müslümanı (DA 226/20)

- gazi mazi (DA 342/6)
- gece mece (KD 31/18)
- gecesi gündüzü (SD 185/24)
- gelin kadın (BÇ 78/23; SD 53/27)
- girdisini çıktısını (BÇ 339/7, 519/21; DA 319/19, 359/15; RYK 57/2; SD 186/19)
- giyim kuşam (KD 28/30, 61/23; RYK 232/17, 232/19, 270/27, 270/30, 365/12)
- gösteriye mösteriye (BÇ 16/9)
- gözcü mözcü (RYK 380/25)
- gözüne dizine (RYK 106/13)
- gübür gübre (RYK 162/20)
- güç müç (DA 259/18)
- güç kuvvet (RYK 344/11)
- günahı sevabı (BÇ 321/15; RYK 280/9)
- güllük gülistanlık (BÇ 115/19)
- habere mabere (BÇ 322/26)
- hacı hoca (BÇ 118/11)
- hâli keyfiyeti (RYK 23/15)
- hâlli hâlsiz (DA 369/16)
- harp zarp (DA 308/24)
- havaya mavaya (RYK 318/25)
- hedef medef (RYK 143/28)
- herif merif (DA 282/7)
- hısımlık mısımlık (BÇ 230/14)
- hindi mindi (BÇ 145/8)
- hoca muallim (DA 240/14)
- huri melek (RYK 153/21)
- ırz namus (BÇ 52/9; RYK 367/17)
- ıslak mıslak (BÇ 319/8)
- idare midare (BÇ 522/19)
- in cin (RYK 320/20)
- ini cini (BÇ 59/21)

inişi yokuşu (BÇ 238/22)
 ipe sapa (DA 165/13; RYK 174/25)
 işe güce (BÇ 143/31)
 işi gücü (DA 207/26; KD 177/15, 215/26; RYK 88/1)
 işim gücüm (KD 394/9)
 ite köpeğe (BÇ 452/7; RYK 121/24, 165/9, 199/2)
 ite mite (BÇ 521/20; DA 305/9)
 iti kopuğu (RYK 65/28)
 itoğlu it (BÇ 136/2, 173/26, 178/4, 214/3, 214/4, 215/21, 283/8, 463/30,
 473/24, 481/7, 510/7; DA 62/11; RYK 102/7, 286/28; SD 49/3, 253/23)
 iyi iyi (RYK 167/27, 326/3)
 iyisi kötüsü (DA 222/4)
 kabını kacağını (DA 252/18)
 kadın erkek (BÇ 118/6; DA 324/14)
 kâğıt kalem (BÇ 21/13; DA 253/20)
 kâğıttan mağıttan (BÇ 67/20)
 kahpelere mahpelere (BÇ 62/28)
 kahpelik mahpelik (RYK 18/15)
 kamyon mamyon (BÇ 126/10)
 kapacak (BÇ 119/29, 153/3)
 kara kuruydu (BÇ 10/1, 103/9)
 karbonatlı karbonatsız (DA 212/24)
 karda kışta (SD 28/10)
 karı marı (DA 282/7; KD 257/30)
 karı kız (BÇ 66/16; RYK 43/16, 288/3; SD 244/1)
 karı koca (KD 275/29; RYK 183/18)
 karılar kızlar (BÇ 390/1)
 karılı erkekli (KD 364/2)
 karını bacını (DA 358/7)
 karısı erkeği (RYK 152/28, 232/2)
 karısına kızına (DA 153/11)
 karısını kızını (KD 124/11)
 kariya kıza (RYK 367/23)

karıyı kızı (SD 97/22)
 kaşı gözü (RYK 219/20)
 kavim kabile (RYK 161/29)
 kavim kardaş (BÇ 216/29)
 kavun karpuz (BÇ 512/10)
 kayalara kayalara (RYK 327/29)
 kaza kader (DA 29/9)
 kazıkları mazıkları (BÇ 266/16)
 kazma kürek (BÇ 299/13, 394/26, 510/28)
 kelepçesiz melepçesiz (DA 241/7)
 kelle kulak (BÇ 292/13; RYK 141/10)
 kenarda köşede (RYK 96/16)
 kenarından köşesinden (DA 132/2)
 kılığa kıyafete (SD 71/27)
 kılığı kıyafeti (RYK 133/11)
 kız erkek (BÇ 237/4, 249/27)
 kız karı (KD 94/16; RYK 139/20)
 kız mız (SD 302/21)
 kızını karısını (BÇ 233/26)
 kilidi milidi (RYK 218/6)
 kilim milim (DA 283/15)
 kitabı mitabı (DA 239/24)
 kitapsız mitapsız (DA 380/4)
 koç moç (DA 271/8)
 kolda bacakta (DA 154/26)
 kolu budu (BÇ 65/19)
 konu komşu (DA 34/21, 374/1)
 konuyu komşuyu (DA 358/8)
 kopuk ipsiz (RYK 381/27)
 kopuk zibidi (RYK 341/20)
 korku morku (RYK 148/27, 358/12)
 koynu kucağı (BÇ 322/25)
 koyun moyun (DA 271/8, 314/21)

köpek möpek (KD 44/4)
 köpekten möpekten (SD 36/23)
 köpoğlu köpek (BÇ 68/17, 283/8; DA 62/3, 143/30, 326/18; KD 85/2, 196/4,
 342/4, 426/16, 458/28; 28/13, 298/7; SD 302/6)
 köy köy (RYK 173/14, 282/13; SD 28/9)
 köyde möyde (BÇ 344/1)
 köylü kentli (BÇ 143/28, 148/25)
 köyü kenti (BÇ 146/9)
 köyü möyü (SD 186/24)
 kulak burun (RYK 18/7)
 kulunç mulunç (KD 224/15)
 kundağa çaputa (RYK 31/14)
 kurda kuşa (DA 260/6; RYK 299/15)
 kurdu kuşu (BÇ 59/21)
 kurşun murşun (RYK 326/4)
 kuru muru (RYK 166/24)
 kül ufak (DA 49/9; RYK 144/28, 290/28)
 lime lime (BÇ 189/29)
 livalıktan mivalıktan (DA 342/7)
 lüver müver (RYK 153/13)
 mal davar (BÇ 9/8; RYK 162/19)
 malı davarı (BÇ 254/8)
 malı mülkü (RYK 70 /9, 120/14, 201/9, 219/24)
 malım mülkün (DA 45/30)
 mani koşma (BÇ 107/22)
 mantık muhasebe (DA 299/25)
 melek melaike (BÇ 322/12, 322/13; RYK 291/7)
 meleği melaikeyi (BÇ 322/19)
 mertten namertten (RYK 211/8)
 Mervan Yezit (RYK 291/6)
 namus mamus (RYK 671/20)
 nişan mişan (DA 277/28)
 nöbet möbet (BÇ 470/22, 470/9)

oğlak moğlak (DA 330/2, RYK 178/8)
 oğlan herif (DA 244/1)
 oğlan kız (BÇ 65/5)
 oğlan uşak (RYK 43/17, 288/3)
 oğlu kız (DA 365/28)
 oğlunu kızını (DA 358/7)
 okul mokul (BÇ 263/4)
 okulu mokulu (BÇ 263/9)
 oluğu moluğu (BÇ 393/14)
 ortak mortak (KD 378/2)
 oyun moyun (RYK 343/3)
 ölüm kalım (BÇ 22/14)
 öne arkaya (RYK 382/14)
 önden arkadan (DA 370/22)
 önünü ardını (DA 318/12)
 örtü mörtü (DA 289/8; RYK 273/8)
 özü sözü (RYK 71/13)
 pabuç mabuç (BÇ 320/28)
 para mara (BÇ 462/26; RYK 337/25)
 paraya pula (RYK 173/6)
 parıl parıl (BÇ 215/14; DA 130/12; KD 472/14)
 pastıra mastıra (DA 355/26)
 pazarlığa mazarlığa (DA 315/6)
 pelvan melvan (DA 372/27)
 perde merde (DA 240/8)
 peşinat meşinat (DA 315/7)
 pise gübüre (BÇ 389/27)
 pırtı mırtı (RYK 169/20)
 plân milân (DA 226/27; RYK 295/10)
 pullu mullu (RYK 57/14)
 rahmeti mahmeti (RYK 273/24)
 rakı şarap (BÇ 512/24, 513/1, 513/17)
 rezalet mezalet (RYK 344/3)

rezil mezil (DA 357/19)
 Rusya musya (DA 260/8)
 rüşvet müşvet (DA 241/30)
 rüzgâr müzgâr (BÇ 301/15)
 saat köstek (SD 63/30)
 saç baş (RYK 163/21)
 saç sakal (BÇ 292/15, 342/30; DA 50/4; RYK 63/8)
 saçına sakalına (BÇ 362/9; RYK 280/29)
 saçını başını (DA 185/12)
 saçının sakalının (BÇ 48/25, 376/18)
 sağ esen (BÇ 107/5)
 sağa sola (BÇ 20/16, 102/27, 259/2, 474/3, 559/7, 561/5; DA 22/9, 300/26, 384/26; KD 200/30, 353/9, 374/19, 433/5; RYK 249/25, 330/25; SD 197/21, 228/8)
 sağdıç mağdıç (DA 364/10)
 sağı solu (KD 415/27; RYK 302/20; SD 22/20)
 sağımı solumu (DA 385/25)
 sağını solunu (DA 244/19)
 sakalı makalı (SD 248/24)
 sakız makız (KD 61/13)
 saklı gizli (BÇ 341/7)
 saklım gizlim (RYK 168/3)
 salya sümük (DA 105/6; RYK 182/18)
 salyası sümüğü (BÇ 141/8)
 sandığı sepeti (DA 314/21)
 savaş mavaş (DA 262/11)
 senet menet (BÇ 465/28)
 serhoş merhoş (RYK 371/1)
 ses soluk (RYK 217/23, 231/18, 323/5, 335/22; SD 128/3, 173/22)
 sesi sedası (DA 149/9)
 sesi soluğu (RYK 357/16)
 sevgi saygı (BÇ 184/7)
 seyitliği meytliği (DA 315/18)
 sızıyı mızıyı (RYK 308/2)

siperi miperi (RYK 143/27)
 soğuğu moğuğu (SD 10/2)
 sorgu sual (RYK 88/1; SD 72/27)
 sorgusu morgusu (DA 240/10, 240/14)
 soygun moygun (RYK 274/26)
 soylusu soysuzu (DA 317/8)
 suratı muratı (RYK 133/11)
 suratına suratına (DA 344/15)
 suyu muyu (SD 254/2)
 sünni münni (RYK 291/2)
 şakası makası (BÇ 138/22)
 şanı şerefi (RYK 195/16)
 şeker şerbet (RYK 193/20, 193/24)
 şeytan iblis (RYK 66/30)
 şöyle böyle (DA 189/3; RYK 57/15, 210/20)
 şöyle şöyle (BÇ 359/24; KD 75/19; RYK 127/12, 361/21, 366/28)
 tabak çanak (BÇ 165/2)
 tanık manık (RYK 26/8; SD 46/25)
 tapu mapu (BÇ 461/15)
 tarla davar (SD 77/25, 77/27)
 tarla marla (RYK 304/4)
 tarla taban (RYK 316/23)
 tarlayı marlayı (BÇ 218/27)
 tarlayı tabanı (BÇ 530/23)
 taş maş (BÇ 521/5)
 taş toprak (BÇ 9/7)
 taşa toprağa (DA 242/29)
 taşı tümseği (BÇ 293/32)
 taşını toprağını (BÇ 154/25)
 tašta toprakta (SD 186/5)
 telgrafçı melgrafçı (DA 344/27)
 topu topu (BÇ 78/13)
 topu tüfeği (BÇ 58/14)

- toz toprak (BÇ 276/19)
- toza gübüre (DA 253/3)
- tozu toprağı (KD 106/18)
- tuz buz (BÇ 384/15)
- tuz ufak (RYK 234/5)
- tuzu gazı (RYK 365/18)
- tüccar müccar (BÇ 239/30)
- tüfek müfek (RYK 194/28; SD 14/29)
- tüfek tabanca (RYK 52/17)
- Türkoğlu Türk (DA 72/21)
- ucu bucağı (BÇ 361/26; RYK 378/9)
- ucu ortası (DA 317/2)
- uçara kaçara (RYK 16/2)
- ufak tefek (KD 180/30, 252/22)
- uğuru uğursuzu (BÇ 380/11)
- un ufak (DA 304/20)
- usul erkân (RYK 146/13, 223/18, 274/2)
- utanç mutanç (BÇ 541/17)
- uyku muyku (BÇ 322/23; DA 297/27, 344/14; KD 18/11)
- uyku oturak (DA 257/16)
- uykuda uyanık (RYK 39/30)
- uykusuzluk muykusuzluk (BÇ 76/5)
- uyuz marazlı (BÇ 125/25)
- üst baş (KD 28/5; RYK 202/7, 331/19, 331/20, 382/7)
- üstü başı (BÇ 174/12; DA 41/11, 103/16; KD 26/17, 263/30; RYK 16/29, 344/30)
- üstümü başımı (DA 133/12)
- üstüne başına (DA 207/27; KD 10/9, 105/18; SD 28/10)
- üstünü başını (DA 128/3, 253/21; RYK 331/18)
- var yok (BÇ 272/17; DA 134/1, 272/8; KD 64/10, 115/10; RYK 11/22, 168/18, 219/19, 236/25, 322/30)
- veresiye meresiye (RYK 95/23)
- yağsız mağsız (RYK 166/29)

yalan dolan (KD 215/26)
 yalan malan (DA 248/21)
 yalan mundar (BÇ 109/10, 289/11, 292/1, 292/11, 470/9, 551/19; DA 275/15,
 363/9; SD 192/18)
 yamru yumru (DA 48/7, 107/25; KD 118/27)
 yanlış yanlış (DA 312/17)
 yapı mapı (BÇ 258/8)
 yardım mardım (RYK 208/26)
 yarım yırtık (BÇ 202/5, 202/8)
 yatak yorgan (DA 126/4, 272/12)
 yaz çizgi boz çizgi (DA 342/22)
 yazıyı yabancı (BÇ 238/20)
 yer yer (BÇ 305/7; RYK 12/25)
 yere göğe (BÇ 73/27, 220/27, 363/7; RYK 23/6)
 yeri göğü (BÇ 132/26; DA 243/29, 370/27)
 yerlerini yurtlarını (BÇ 272/11)
 yırtık pırtık (RYK 95/19)
 yok yok (BÇ 373/15; KD 219/23, 219/25; RYK 134/5)
 yok yoksul (BÇ 107/3; RYK 173/29, 330/6; SD 301/6)
 yoku yoksulu (BÇ 514/22)
 yol erkân (RYK 28/28, 43/2, 140/26, 200/15)
 yol yordam (RYK 223/18)
 yolu izi (BÇ 255/4)
 yumuk yumuktu (KD 261/11)
 yüreğine müreğine (DA 336/8)
 yüzü gözü (DA 11/21, 41/9)
 yüzümüze gözümüze (BÇ 519/27)
 yüzüne gözüne (DA 289/4, 290/26, 345/27)
 yüzünü gözünü (BÇ 210/5)
 yüzünün gözünün (DA 105/6)
 zarar ziyan (DA 269/13)
 zebun marazlı (BÇ 346/13)
 zındık çift (BÇ 57/11)

4.2.2. Zamirlerden İkilemeler

Zamirlerden oluşan ikilemelerin sayıları sınırlı olsa da kapsamaları oldukça geniştir. Çünkü her ismin yerini tutabilmekte ve her ismi işaret edebilmektedirler. İkileme çeşitliliği açısından 33 gibi az sayıda örnek teşkil eden zamirlerden oluşan ikilemeler, kullanım sıklığı açısından bakıldığında toplam 118 örneğe ulaşmaktadır. Tespit edilen örneklere aşağıda yer verilmiştir.

birini ikisini

“N’olmalıydı, bizim köyün okulu da beş sınıflı olmalıydı, esdüdüye salmalıydı oğlanlardan **birini ikisini**” dedi. (BÇ 128/23)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 513/19; DA 328/8)

biz bizemiz

Şimdi **biz bizemiz**. (SD 116/14)

buraya şuraya

Koş **buraya şuraya**... (BÇ 510/29)

filan filan

Karı dalgasına geldi mi, nah şuncacıktan bize bişey söylemez karı dalgaları, sevdalılıklar, **filan filan**, filan filan...(DA 356/12)

Diğer örnekler için bkz. (DA 356/12; RYK 136/24, 278/21, 308/15)

kimsiz kimsesiz

Kimsiz kimsesiz, ağızsız dilsiz, garip Bulgaryalı Koço casus tam bu bunaltının üstüne gelmişti. (DA 290/15)

kendi kendine

Köyü ancak **kendi kendine** yeterliğe zorlar bu... (BÇ 206/25)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 211/12, 301/1; DA 164/15, 185/14, 200/27, 211/4, 291/13, 357/6; KD 98/3, 128/8, 366/19, 401/3, 422/15; RYK 47/5, 59/9, 79/6, 126/3, 193/4, 216/17, 259/9, 360/26; SD 152/7, 163/2, 166/16, 236/30, 281/7, 284/23, 308/16)

onu bunu

Ben **onu bunu** bilmem, savaş iyidir ve de savaşın sırasındır. (BÇ 156/30)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 158/7; DA 345/13, 359/4, 382/19; KD 158/15)

öteberi

Bütün Aşağı mahalle de onlara uymuş, avlularda **öteberi** onarımına girişmişti. (BÇ 432/12)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 153/3; 481/24; DA 137/13; KD 278/11, 285/3, 418/13, 432/12)

Zamir görevindeki ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

falanca filanca (KD 13/25)

kendi kendinden (BÇ 474/3)

kiminden kimsesinden (RYK 62/28)

ötede beride (KD 163/21)

ötekine berikine (KD 103/29, 302/20)

ötekinin berikinin (KD 426/10)

ötesini berisini (DA 115/17; KD 121/27, 405/30; SD 191/4)

ötesinden berisinden (DA 119/19)

öteyi beriyi (DA 116/4; KD 208/22)

sen ben (BÇ 319/30; DA 347/19)

senden benden (RYK 211/17)

seni beni (DA 209/23)

şuna buna (BÇ 176/26; DA 220/15, 207/19, 314/2)

şunu bunu (DA 361/16, 377/26)

şunu şunu (BÇ 153/13)

şunun bunun (BÇ 122/19; DA 240/28, 280/10, 330/1; KD 470/10; RYK 280/1, 292/7, 317/1, 361/19; SD 259/17)

şurada burada (DA 365/14)

şuradan buradan (KD 47/4)

şuramı buramı (DA 389/9)

şurasına burasına (BÇ 415/12, 555/22; DA 345/24; KD 115/11)

şurasında burasında (RYK 259/4)

şuraya buraya (BÇ 92/31, 119/26, 239/12, 312/26, 313/22, 349/2; DA 249/26, 249/27, 331/13, 334/4, s359/15)

şurayı burayı (DA 246/23)

şurda burda (DA 341/26; RYK 302/21; SD 32/22, 190/14)

şurdan burdan (BÇ 16/20; DA 255/5, 342/1, 354/17; RYK 157/16)

5.3. Sıfatlardan İkilemeler

İsimlerden önce gelerek onları niteleyen sıfatlar kimi zaman da isimleri çeşitli yönleriyle belirten sözcük türleridir. Fakat iki sıfatın yan yana gelmesiyle oluşan ikilemeler cümle içinde sıfat tamlaması oluşturabileceği gibi zarf tümleci olarak da görev yapabilmektedir. Araştırmanın bu bölümünde ikilemeyi oluşturan sözcük türünün sıfat olmasına değil, ikili yapının sıfat tamlaması görevi ile kullanılmasına dikkat edilmiştir. Bu yapıda oluşan 107'si birbirinden farklı olmak üzere toplam 275 ikileme örneğine yer verilmiştir.

açılır kapanır

Çeşitli kutular, insanın bir bakışta muhabbetini kazanan komodinler, konsollar, orta masaları, **açılır kapanır** iskemleler yaptı. (DA 52/2)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 275/4, 324/6, 401/24, 419/11, 533/22; SD 212/15, 239/17)

ağızsız dilsiz

Kimsiz kimsesiz, **ağızsız dilsiz**, garip Bulgaryalı Koço casus tam bu bunaltının üstüne gelmişti. (DA 290/15)

alaca bulaca

Başı da, şakaklarına kadar, eski bir kelliğin **alaca bulaca** izleriyle parıl parıldı. (DA 130/12)

anlı şanlı

Şimdinin **anlı şanlı** Cumhurbaşkanımızdır ve de millî şefimizdir, fazladan değişmez şefimizdir. (BÇ 159/18)

Diğer örnek için bkz. (BÇ 440/5)

azap yarıcı

Azap yarıcı kızı götürsen, yanına bir tüfekli alırsın. (RYK 195/8)

ballı şekerli

Yetişemedik **ballı şekerli**, avrat öğretmenlerin okutmalarına... (BÇ 345/1)

belli belirsiz

Koğuşlara girince bütün mahpusları **belli belirsiz** bir korku alıyordu. (DA 86/12)

Diğer örnekler için bkz.(KD 193/9, 381/3)

beş on

Hem de böyle beş on kuruşa zar yuvarlayan takımdan değil, en küçük posta **beş on** lira hesabı... (RYK 188/11)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 12/10, 27/30, 43/4, 472/26; DA 250/18, 291/6, 291/11, 298/13; RYK 188/10; SD 228/23, 245/24)

Sıfat görevindeki ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

altı yedi (KD 191/26)

açık seçik (BÇ 310/2)

araç gereç (DA 257/20)

aptal aptal (KD 106/3)

az biraz (BÇ 301/32, 319/23, 359/6, 550/10; DA 249/14, 316/18, 322/11, 326/21, 337/12, 340/23, 341/4, 341/22, 362/3, 374/8; KD 378/27)

bak baklı (BÇ 100/6)

bal şeker (BÇ 259/16, 341/12)

başka başka (DA 12/26)

beri benzer (RYK 180/6)

beş altı (BÇ 112/10, 446/28; DA 36/14, 126/3, 315/17, 342/9, 386/4; KD 55/8, 282/27, 317/12, 317/12, 418/7; RYK 257/21; SD 235/6)

beşer onar (DA 306/6)

bir iki (BÇ 347/12, DA 218/28; KD 95/10, 319/10, 400/1, 446/6; SD 70/1, 102/2, 123/13, 191/21, 206/2)

birer ikişer (DA 91/17)

bitmez tükenmez (BÇ 198/20)

bölük pörçük (BÇ 498/8)

bütün bütün (KD 367/27)

cicili bicili (DA 69/11)

çarpık çurpuk (DA 54/8; RYK 47/19)

çatır çatır (DA 332/21)

çeşit çeşit (DA 379/12)

dalga dalga (KD 423/13)

dangul dungul (DA 318/14)

derli toplu (KD 118/22)

dinsiz imansız (BÇ 82/22; RYK 352/27)

dipsiz doruksuz (DA 313/11, 313/13)

dolu dolu (BÇ 280/14)

dördüncü beşinci (DA 328/13)

dört beş (BÇ 87/16, 320/6, 395/2; DA 36/30, 56/5, 126/4, 182/27; RYK 232/30, 344/19; SD 103/23)

dörder beşer (SD 44/6)

dört yüz beş yüz (DA 291/2)

duyulmuş görülmüş (RYK 369/17)

eğri büğrü (RYK 357/9)

elli altmış (BÇ 246/25; DA 332/7; KD 476/14; RYK 322/30)

enine boyuna (DA 39/20)

eski püskü (BÇ 118/15)

eski yeni (BÇ 332/6)

garip gureba (RYK 288/9)

gelmiş geçmiş (DA 38/15)

genç yaşlı (SD 112/22)

gizli gizli (DA 45/2)

ılık ılık (RYK 177/14)

ırkçı turancı (BÇ 15/24)

iki üç (BÇ 286/12, 336/26; DA 69/15, 136/30, 267/21, 267/28; KD 362/26, 461/10; RYK 56/16, 195/9, 206/11; SD 147/23)

ikişer üçer (BÇ 11/26, 281/22)

inceli kalınlı (BÇ 425/25)

iri iri (BÇ 384/13)

işsiz güçsüz (RYK 70/19)

iyi kötü (DA 107/11, 137/13; RYK RYK 67/21, 359/19; SD 102/1)

kaba saba (BÇ 34/9, 337/19)

kangal kangal (DA 243/22)

kanlı bıçaklı (SD 104/12)

kara kara (SD 164/3)

kara kuru (DA 328/15)

karı kız (BÇ 223/11, 235/13)

karman çorman (DA 244/2)

kat kat (BÇ 407/26; DA 302/4; RYK 180/13; SD 222/2)

katar katar (RYK 275/5)

kırk elli (DA 24/18)

koca koca (RYK 279/25; SD 192/28, 275/26, 276/7)

küçük küçük (DA 69/3)

mırıl mırıl (DA 329/9, 329/15; SD 280/22)

minimini (BÇ 21/24)

nice nice (DA 145/29, 243/2, 243/19, 265/22, 267/14, 274/3, 274/14, 275/13, 284/9, 290/6, 302/2, 321/28, 337/5, 345/24, 365/15)

on iki on üç (RYK 22/30)

on beş yirmi (BÇ 382/10; DA 240/19, 240/20; SD 80/24, 80/24, 258/10)

otuz kırk (KD 192/25; RYK 157/30)

otuz beş kırk (BÇ 18/16)

otuz iki otuz üç (DA 369/18)

parıl parıl (DA 143/2; KD 289/24; RYK 55/1; SD 127/15, 306/6)

pembe pembe (DA 213/2)

pullu mullu (BÇ 461/12)

renk renk (BÇ 100/18; SD 107/21)

resimli mesimli (BÇ 461/12)

sıcak sıcak (KD 125/27, 471/21; SD 296/14)

sıra sıra (DA 27/1; SD 209/21)

sıralı sırasız (DA 44/18)

sürü sürü (KD 118/19)

şangır şungur (BÇ 68/25)

şöyle böyle (BÇ 394/30, 400/32)

şöyle şöyle (SD 59/20)

tak taklı (BÇ 100/6)

tek tük (RYK 350/28; SD 136/24)

ucuz pahalı (RYK 146/27, 165/29)

uçsuz bucaksız (BÇ 19/19, 21/15, 44/13, 101/25, 198/28, 199/7; DA 38/21, 190/17)

ufak tefek (BÇ 61/16, 103/24, 119/8, 120/19, 121/29, 164/8, 215/7; DA 48/1, 51/21, 112/29, 197/14; SD 64/4, 219/8)

üç beş (DA 92/4; RYK 148/26)

üç dört (BÇ 455/26; DA 54/30; KD 47/4; RYK 28/14, 97/28, 239/20, 286/10, 372/15, 379/9)

vıcık vıcık (RYK 312/23)

yalan yanlış (RYK 144/13)

yamru yumru (DA 51/22, 54/8, 112/30; RYK 53/17)

yedi sekiz (DA 208/22, 208/23; SD 228/16)

yeni yeni (BÇ 502/25; DA 367/21)

yetim öksüz (DA 290/5; RYK 344/20)

yetmiş seksen (RYK 126/1)

yırtık pırtık (DA 41/12)

yiğitler yiğidi (BÇ 156/31)

yirmi otuz (DA 36/17)

yirmi yirmi beş (BÇ 546/2; KD 423/2)

yük yük (BÇ 300/14, 300/15)

4.2.4. Zarflardan İkilemeler

Türkiye Türkçesinde bol bol kullanılan tekrar durumundaki zarflar, daha çok isim ve sıfatlardan oluşan zaman, tarz ve pekiştirme zarfları biçimindeki tekrarlara dayanır: *acele acele git-*, *açık seçik bil-*, *damla damla birik-*... (Korkmaz, 2003: 474). Cümlede tek başına zarf olmayan sözcükler ikilendiğinde zarf görevi üstlenmektedirler. Örneğin *ciddi* sözcüğü ad veya sıfat olarak kullanılabilir.. Aynı sözcük ikilendiği anda “*Vahit, **ciddi ciddi** anlattı. (SD 98/29)*” örneğinde olduğu gibi artık zarf olarak görev yapmaya başlar. Bunun yanında *kendi* zamiri de ikilendiği ve ikinci sözcüğü iyelik ya da yönelme durumu eklerinden birini aldığı anda “*Doldur yeğen, sen doldur da ver, sonrasına karışma, ben **kendi kendime** içerim Allah sayesinde... (RYK 193/4)*” örneğinde olduğu gibi zarf özelliği gösterir. Araştırmada, bu yapıdaki 333’ü birbirinden farklı olmak üzere toplam 1364 ikileme örneği yer almaktadır.

abuk subuk

Hasan odada **abuk subuk** konuşuyordu. (SD 293/7)

acıklı acıklı

Ayşe, kurtulmak için, çırpınıyor, **acıklı acıklı** inliyordu. (KD 391/12)

efendi efendi

Gel, **efendi efendi** teslim ol, kabadayılık sende kalsın. (RYK 355/27)

sonra sonra

Beş, on adım sızladı, **sonra sonra** acısı geçti. (SD 159/2)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 310/23; DA 43/4, 157/20; KD 53/26, 338/16, 401/9)

Zarf görevindeki ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

acemi acemi (KD 113/2)

acele acele (KD 31/15; SD 102/2)

acı acı (BÇ 285/19; KD 421/27; RYK 159/4)

aç aç (BÇ 440/32; KD 246/28, 426/1)

aç gözlü aç gözlü (KD 446/14)

adam erkek (RYK 23/28)

adım adım (BÇ 451/2, 451/2)

ağır ağır (BÇ 60/19, 92/23, 273/27, 291/14, 295/4, 363/1; DA 83/6, 387/11; KD 28/25, 37/15, 71/27, 126/28, 169/17, 191/20, 269/20, 276/29, 285/29, 328/7, 352/14, 357/4, 439/16, st.477/30; RYK 19/25, 142/16, 251/27, 297/24, 340/28, 351/20; SD 12/5, 48/27, 70/29, 100/18, 104/3, 118/17, 128/26, 152/24, 158/9, 170/12, 200/24, 218/17, 246/17, 251/25, 253/8, 253/11, 262/16, 290/18)

akıllı akıllı (KD 216/20)

aptal aptal (KD 106/3)

alaylı alaylı (KD 403/10; RYK 72/9)

alışık alışık (KD 10/27)

allak bullak (DA 212/5, KD 402/6)

alt alta üst üste (KD 477/17)

altlı üstlü (DA 22/6, 120/21, 235/26)

ana avrat (BÇ 143/29, 189/25, 461/21, 466/19; DA 73/6, 325/29; KD 199/24; RYK 104/19)

avuç avuç (SD 130/11)

apar topar (DA 269/8)

aptal aptal (KD 446/5, 472/24; RYK 241/2)

ara sıra (BÇ 497/12, 503/1; SD 243/24)

arada sırada (DA 13/15, 105/5, 106/22, 108/18, 108/19, 155/14, 161/28, 200/25, 291/11, 356/2; KD 9/4, 64/20, 78/16, 230/6, 327/14, 433/19; SD 41/10, 197/9, 207/4)

aralık aralık (BÇ 74/26; KD 39/12, 93/1, 202/14, 357/2; RYK 206/13, 238/17, 290/4, 328/8, 328/9; SD 65/11, 166/4)

aralıklı aralıklı (BÇ 488/17)

arka arka (BÇ 378/10, 564/32; DA 187/5; SD 21/15, 113/7, 210/5)

avaz avaz (BÇ 23/23)

avurt zavurt (BÇ 73/23)

ayda mayda (RYK 232/2)

ayda yılda (BÇ 40/10)

aylık maylık (DA 345/3)

ayrı ayrı (BÇ 112/20, 244/3, 299/16; DA 17/19, 20/13, 84/10, 297/11, 357/28; KD 95/4; RYK 70/4, 323/3; SD 80/11, 121/4, 262/24, 309/2)

az biraz (BÇ 136/25, 159/10, 167/30, 254/23, 287/25, 293/8, 293/11, 353/26, 353/30, 358/18, 363/1, 363/20, 364/27, 366/23, 370/13, 393/13, 393/29, 399/6, 464/9, 492/10, 530/14; DA 264/19, 276/19, 297/10, 279/20, 324/7, 325/27, 343/29, 357/5, 367/23, 373/10, 373/18, 373/23, 376/14, 378/11, 379/14, 382/11, 384/26, 386/6, 386/13; KD 56/12, 272/2, 338/15; SD 12/21, 129/5, 298/7, 288/9)

az çok (BÇ 519/21)

azar azar (BÇ 130/27, 534/13; KD 156/14, 418/10; RYK 296/12)

azgın azgın (KD 451/26)

basamak basamak (KD 106/18)

baş başa (BÇ 359/10; KD 462/25)

baygın baygın (BÇ 361/22; RYK 177/11)

bel bel (BÇ 139/12)

belki belki (RYK 49/12, 250/6)

belli belirsiz (BÇ 18/30, 23/5, 162/28, 362/23, 385/10, 388/13, 449/22, 500/31, 523/22, 544/17; DA 210/24; KD 24/18, 73/13, 193/9, 218/26, 339/15,

414/17, 457/11; RYK 313/30, 318/10, 341/4, 345/14, 355/5; SD 16/23, 32/6, 43/15, 57/27, 91/19, 135/27, 194/24, 258/3)

beşer beşer (RYK 328/18)

beyaz beyaz (KD 200/15, 256/7)

bilgiç bilgiç (BÇ 285/24)

bir bir (BÇ 142/26, 517/30; DA 112/26; KD 305/22; RYK 108/24, RYK 280/15)

bir iki (BÇ 139/13, 377/9, 559/23)

birem birem (BÇ 70/31)

birer birer (BÇ 244/31, 531/12; DA 126/3, 147/25, 191/23, 212/20, 343/4, 345/26; KD 178/4, 355/24; RYK 236/21; SD 40/14, 156/24, 287/1)

birer ikişer (BÇ 360/31, 366/10, 449/18; KD 73/9, 439/23; RYK 70/28)

bol bol (BÇ 204/19, 204/31, 271/16; DA 43/24, 53/30, 123/6, 215/10; KD 57/22; SD 81/24)

boğuk boğuk (BÇ 418/18; RYK 71/19, 306/12; SD 156/15)

boncuk boncuk (BÇ 111/6)

bölük bölük (DA 150/24)

bölük pörçük (BÇ 378/19)

bugün yarın (KD 387/27)

burcu burcu (KD 327/15)

bütün bütün (RYK 46/28; SD 60/24, 156/22, 298/9)

büyük büyük (SD 127/3)

canlı canlı (BÇ 129/26; KD 137/22)

cayır cayır (BÇ 402/7; KD 83/28; RYK 197/15, 197/7)

cıvıl cıvıl (KD 265/4)

cıyak cıyak (DA 41/24)

ciddi ciddi (SD 98/29)

çalımlı çalımlı (KD 214/20, 375/20, 425/11)

çekingen çekingen (SD 210/14)

çeşit çeşit (RYK 272/1, 286/19, 286/21; SD 207/7)

çıtır çıtır (KD 64/19, 291/27; SD 293/9)

çifter çifter (DA 40/4)

çiğ çiğ (KD 417/2)

çok bilmiş çok bilmiş (BÇ 516/8; KD 91/9; SD 168/8)

daha daha (DA 184/13)

dalga dalga (RYK 320/9)

dalgın dalgın (BÇ 339/26, 362/24, 427/6; DA 185/1, 333/7; KD 229/8, 261/8, 362/14, 434/27; RYK 197/27, 233/14; SD 50/1)

damla damla (KD 93/4)

dargın dargın (BÇ 222/29; DA 238/3; KD 238/17, 246/4, 252/24, 258/6, 458/30; RYK 110/10, 171/9; SD 35/10, 48/13, 77/28, 169/28, 296/18)

deli deli (BÇ 547/26, 563/23; DA 148/14; KD 217/22; SD 64/8)

derin derin (BÇ 54/28, 78/10, 97/15, 302/21, 351/3, 352/27, 427/18, 440/31, 443/23, 492/18, 522/23, 554/29; DA 340/13, 346/26; KD 11/29, 44/27, 74/26, 97/20, 150/26, 202/17, 229/22, 310/9, 323/26, 331/17, 390/19, 392/5, 398/30, 449/14, 479/18; RYK 32/5, 32/22, 32/23, 74/5, 145/29, 157/17, 204/13, 273/18, 285/15; SD 87/7, 103/25, 133/28, 153/14, 155/27, 268/6, 288/9, 305/12)

dik dik (BÇ 149/18; KD 51/17, 251/1; SD 33/5, 39/12, 91/26)

diri diri (DA 265/8)

diye diye (RYK 299/25; SD 268/18)

dizin dizin (RYK 229/23, 267/21)

don gömlek (RYK 151/24, 151/27)

dörder beşer (SD 44/6)

döşeksiz yorgansız (RYK 187/3)

düşman düşman (BÇ 94/3)

düşünceli düşünceli (RYK 356/19)

edepli edepli (BÇ 460/12; SD 189/30)

emniyetsiz emniyetsiz (DA 181/5)

enikonu (KD 380/24, 403/28, 439/25)

enine boyuna (BÇ 38/2; DA 106/7, RYK 67/28)

epeydir epeydir (DA 311/4)

er geç (BÇ 104/22, 158/18, 202/27, 442/8; DA 108/20, 348/26)

erkek erkek (RYK 303/21; SD 187/17)

evvel eski (BÇ 182/18, 254/28, 331/29; DA 227/21, 291/9, 315/3; RYK 10/11, 48/26, 75/17, 77/11, 160/26, 174/16, 188/4, 269/16, 325/11, 333/19, 335/27, 346/20)

fena fena (DA 83/10; RYK 319/25)

ferah ferah (DA 18/28, 26/21)

fıkır fıkır (BÇ 378/7; DA 389/16; KD 40/15, 249/19, 265/4, 400/8; SD 164/9 183/20, 284/8, 292/7)

fıldır fıldır (BÇ 181/11, 485/16; DA 78/2; KD 481/25; RYK 43/30, 315/14, 334/5)

fırl fırl (BÇ 192/28, 321/8; KD 171/22; RYK 103/24)

fıkır fıkır (BÇ 378/7; DA 389/16; KD 40/15, 249/19, 265/4, 400/8; SD 164/9 183/20, 284/8, 292/7)

fıldır fıldır (BÇ 181/11, 485/16; DA 78/2; KD 481/25; RYK 43/30, 315/14, 334/5)

fırl fırl (BÇ 192/28, 321/8; KD 171/22; RYK 103/24)

fırlanıp dolanıp (BÇ 158/18)

fısl fısl (BÇ 279/4, 286/1, 557/12; DA 219/28, 264/26, 360/29; KD 18/28, 185/9, 270/29, 270/29, 306/25, 357/28, 386/10, 392/2, 470/26; RYK 184/17, 240/13; SD 121/14, 143/4, 174/21; SD 258/8, 251/27, 304/8)

fosur fosur (BÇ 246/21; KD 237/23)

gacır gacır (SD 81/16)

gacır gucur (BÇ 347/2)

gamlı gamlı (KD 148/5)

gece gündüz (BÇ 96/2, 224/13, 298/2; DA 334/22, 337/29, 359/10; KD 245/13, 164/7; RYK 39/30, 93/6, 94/26, 130/26, 147/9, 188/13, 232/2; SD 154/28, 197/21)

geceli gündüzlü (DA 62/11; KD 400/5)

geniş geniş (DA 121/18; SD 294/17)

gevrek gevrek (KD 248/7)

gıcır gıcır (DA 22/1; KD 73/26; SD 52/25, 290/6)

gizli gizli (BÇ 387/18; SD 273/30)

gönülsüz gönülsüz (BÇ 27/20, 480/26; KD 298/29; SD 30/25, 32/18, 79/13, 143/20)

gurul gurul (SD 98/8)

güç zor (RYK 25/28)

gümbür gümbür (BÇ 116/11, 364/16; KD 53/14, 55/7)

gürül gürül (DA 205/4)

güvensiz güvensiz (SD 212/23)

güzel güzel (BÇ 40/1)

hafif hafif (BÇ 87/26; SD 24/1, 54/2, 138/24, 139/14)

hain hain (BÇ 302/23; KD 9/13, 290/8, 391/16)

hamarat hamarat (RYK 267/19; SD 105/8)

hamur hamur (DA 104/22)

hâlsiz hâlsiz (RYK 226/5)

harıl harıl (DA 53/5; SD 39/16, 102/18)

hasta hasta (BÇ 420/11)

hayın hayın (KD 219/16; SD 42/6, 94/20, 140/24)

hemen hemen (BÇ 118/12, 119/23; SD 228/8, 277/8)

hıkır hıkır (BÇ 353/12; RYK 50/1, 58/3)

hırıl hırıl (BÇ 247/5, 337/28, 446/10, 486/26, 515/12, 515/25, 526/2, 536/9; KD 16/16, 147/8, 202/10, 390/26, 427/5; RYK 90/24, 111/7, 153/25, 220/12, 309/19; SD 92/12, 145/27, 249/8, 297/10)

hışır hışır (BÇ 57/22, 442/15; DA 148/4; KD 29/4, 97/29, 106/16; RYK 235/22, 260/6; SD 78/12)

hızlı hızlı (BÇ 225/15, 245/12, 257/12, 395/23, 452/15, 462/6, 535/31, KD 55/5, 119/28, 140/8, 179/4, 237/9, 269/25, 346/15, 399/6, 415/11, 419/19, 453/19; RYK 307/29; SD 67/13, 144/14, 147/23, 197/4, 208/24)

horul horul (KD 283/14)

hoyrat hoyrat (RYK 299/13)

hökür hükür (BÇ 66/9, 222/10, 443/29; RYK 165/2)

höpür höpür (BÇ 65/27)

hüngür hüngür (DA 33/21, 42/17, 94/25, 145/1)

ıgıl ıgıl (SD 231/29)

ıslak ıslak (BÇ 74/16; KD 35/19, 139/26, 155/15, 355/8; RYK 358/17)

ışıl ışıl (SD 100/17)

için için (KD 400/18)

içli dışlı (BÇ 16/15)

ikişer ikişer (SD 9/12)

ikişer üçer (KD 256/19)

inanmamış inanmamış (KD 143/5)

inatçı inatçı (KD 274/26)

ince ince (KD 198/6)

inceli kalınlı (DA 55/6)

inil inil (DA 309/24; KD 398/15; SD 74/19)

inim inim (SD 114/16)

insafsız insafsız (KD 123/2; RYK 33/26, 126/13)

iri iri (KD 195/29)

isteksiz isteksiz (BÇ 75/17; KD 480/8)

iştahlı iştahlı (BÇ 446/19, 563/2)

iyi kötü (KD 116/5)

kaba kaba (BÇ 340/14; DA 128/8; KD 16/29, 20/20, 127/13, 200/19, 219/28, 222/23, 319/13; RYK 16/10, 24/23, 214/4, 300/21; SD 92/13, 139/25, 141/13, 172/20, 217/19, 225/21)

kabadayı kabadayı (KD 36/8, 474/16)

kamçı üzengi (RYK 158/29; SD 125/21, 132/21)

kangal kangal (DA 92/16)

kanlı kanlı (KD 428/14)

kara kara (KD 450/12)

karga tulumba (KD 366/27)

kaşık kaşık (SD 30/11)

kat kat (BÇ 46/26, 61/19, 248/17, 273/8, 381/7, 429/27; DA 28/26, 388/4; RYK 249/20; SD 188/9)

katı katı (KD 336/21)

kazasız belasız (BÇ 417/15)

kederli kederli (DA 120/14; KD 82/25; RYK 204/27, 266/24)

kelime kelime (BÇ 24/29)

kesik kesik (BÇ 486/19; KD 178/17, 433/19, 434/29; RYK 207/14; SD 41/9, 60/25, 242/5, 266/6)

keskin keskin (SD 279/23)

keyifli keyifli (BÇ 44/8; KD 68/21, 80/22, 203/25,s.279/25, 304/21, 329/22, 458/27; RYK 254/28, 285/12, 288/22, 327/25; SD 23/13, 55/8, 71/3)

keyifsiz keyifsiz (KD 105/1, 167/27, 231/15; RYK 135/29, 255/29, 328/7)

kıkır kıkır (BÇ 344/31; DA 114/23)

kırbaç üzengi (BÇ 399/16)

kırmızı kırmızı (DA 20/2; KD 423/19, SD 54/23)

kıs kıs (BÇ 16/18, 230/32, 257/18; DA 242/3)

kısa kısa (BÇ 81/24, 198/9, 328/29, 387/6, 432/10, 511/4, 553/22, 553/25, 554/12; KD 21/25, 103/10, 197/16, 297/15, 353/3; RYK 236/1, 243/9, 306/16; SD 15/9, 30/23, 164/23)

kısık kısık (KD 392/17; RYK 215/21)

kıtır kıtır (KD 179/25; SD 34/10)

kıvrır kıvrır (KD 209/11)

kıvrak kıvrak (SD 126/29)

kıyın kıyın (RYK 45/17)

kıymık kıymık (RYK 194/28)

kızgın kızgın (BÇ 86/3; SD 230/13)

kızıl kızıl (KD 139/29)

kibirli kibirli (KD 102/24, 325/15; RYK 170/22, 288/10; SD 104/3)

kinli kinli (KD 203/5)

kirli paslı (BÇ 327/13)

kolay kolay (BÇ 38/26)

konak konak (DA 361/7)

koyu koyu (SD 66/16)

köfür köfür (SD 280/28)

kötü kötü (BÇ 110/4, 234/29, 235/3; KD 107/26; RYK 224/22, 266/30, 341/26; SD 168/17, 227/24, 255/24)

kurnaz kurnaz (BÇ 37/29, 66/14, 156/13, 434/10, 550/28; DA 108/28, 228/4; KD 35/27, 75/10, 206/1, 213/10, 228/12, 265/2, 449/3, 467/29; RYK 100/26, 122/14, 241/7; SD 29/8, 38/21, 84/3, 86/7, 152/22, 160/8, 208/18, 245/23, 252/22, 303/26)

kuru kuru (BÇ 399/2)

kurutur kurutur (RYK 264/19)

kuşkulu kuşkulu (KD 34/15)

küçük küçük (KD 86/6; SD 152/5)

kütür kütür (BÇ 74/13, 551/5; SD 57/27)

lif lif (RYK 164/16)

mahcup mahcup (SD 44/18)

mahzun mahzun (RYK 272/29)

mavi mavi (DA 20/3)

meraklı meraklı (KD 173/16, 269/26)

mırıl mırıl (DA 29/7, 59/25; KD 208/26; SD 99/21, 189/16)

nazlı nazlı (KD 79/9, 256/29; RYK 94/6; SD 77/5)

nefes nefes (DA 109/8)
 onar yirmişer (SD 121/2)
 öfkeli öfkeli (DA 165/12; RYK 133/16)
 önlü arkalı (BÇ 268/27)
 paça kasnak (KD 16/24; RYK 361/23; SD 21/26)
 paldır küldür (SD 13/10)
 parça parça (BÇ 498/7; DA 358/1; KD 215/11; RYK 382/7)
 parıl parıl (KD 112/12)
 pazarlıksız mezarlıksız (DA 284/2)
 pembe pembe (KD 344/28)
 peşin peşin (BÇ 209/23)
 peşinatsız meşinatsız (BÇ 136/14)
 pis pis (BÇ 75/28, 551/14; KD 359/10, 399/8, 419/9, 419/9; RYK 95/20,
 186/3, 361/16, 372/2)
 pırıl pırıl (SD 51/12)
 rahat rahat (KD 108/10, 352/16, 447/29, 457/10; SD 62/26)
 rahatsız rahatsız (KD 56/17)
 sabah akşam (BÇ 553/8; DA 268/12, 268/18; SD 56/10)
 sabah sabah (BÇ 491/4; DA 296/12; KD 79/23, 129/22, 130/22, 136/3,
 141/19, 142/27, 149/20, 210/6, 229/6; RYK 299/5, 299/28; SD 270/28)
 sağ esen (RYK 42/28, 370/23)
 sağlı sollu (SD 133/5)
 sakızlı sakızlı (RYK 64/21)
 sakin sakin (BÇ 383/26)
 salkım salkım (BÇ 101/32)
 sarı sarı (KD 22/12; RYK 192/23)
 sarsak sarsak (BÇ 544/29; RYK 9/1)
 serbest serbest (DA 26/15)

sert sert (BÇ 469/3, 510/19, 553/27, 564/26; KD 40/12, 63/14, 106/12, 332/23; RYK 193/6, 293/22, 364/16; SD 58/11, 202/27, 211/14)

sevimli sevimli (KD 189/22; RYK 70/14)

seyrek seyrek (BÇ 373/30)

sıcak sıcak (KD 411/26; SD 67/7, 159/7)

sıkı sıkı (KD 182/3; RYK 48/6)

sıkıntılı sıkıntılı (BÇ 161/31, 260/10, 285/27)

sıra sıra (DA 197/4, 212/25; KD 182/24)

sıralı sırasız (KD 375/27; RYK 72/19, 174/18; SD 71/27)

sıram sıram (DA 346/4)

silahsız milahsız (BÇ 541/6)

sinirli sinirli (BÇ 38/17, 408/32, 427/23; KD 15/26, 248/19, 379/6, 468/13; RYK 216/19; SD 273/26)

siyim siyim (BÇ 9/3, 77/21, 401/25)

soğuk soğuk (BÇ 407/31)

sopa değnek (BÇ 554/2; SD 19/19)

sorgusuz sualsiz (RYK 275/24)

suçlu suçlu (BÇ 307/17, 538/31)

suçsuz günahsız (RYK 353/12)

süklüm püklüm (DA 64/25)

şakır şakır (BÇ 337/17; DA 61/30, 160/21, 161/3; KD 226/29; RYK 370/26, SD 74/17)

şallak mallak (BÇ 157/28)

şangır şungur (DA 164/9, 223/2)

şaşkın şaşkın (BÇ 48/24; KD 319/9, 415/19, 430/23, 443/3, 466/21, 477/6, 478/29; RYK 183/18, 217/4, 225/2, 231/19, 235/29; SD 66/27)

şıkır şıkır (KD 160/12, 195/21, 225/8, 240/3, 327/5; RYK 134/15, 275/24; SD 75/12, 101/20, 259/27)

şımarık şımarık (KD 265/29, 391/25, 395/5; SD 38/26, 53/22)

- şingır şingır (DA 28/30)
- şıpır şıpır (DA 148/26, 341/3; RYK 266/6)
- şöyle şöyle (KD 161/20, 203/18, 429/28; SD 52/12)
- şüpheli şüpheli (BÇ 231/24; DA 83/10; KD 92/3, 169/25, 183/11, 341/27)
- takım takım (BÇ 138/18)
- takır takır (BÇ 342/11; DA 375/22, 381/27; SD 18/9, 167/14, 195/6)
- tane tane (KD 90/14, 377/23, 404/20, 463/4; RYK 18/26, 273/30)
- tangır mangır (DA 331/13; RYK 83/4, 182/23, 250/16)
- tangır tungur (BÇ 351/19)
- taraf taraf (BÇ 116/5)
- tatlı tatlı (DA 347/3, 388/10; KD 212/24, 217/8, 385/12; RYK 83/11, 331/21, 335/3)
- tatsız tatsız (KD 105/13)
- taze taze (KD 262/4, 262/5, 265/17, 269/14)
- tedirgin tedirgin (BÇ 319/17; SD 192/14, 228/5)
- tembel tembel (BÇ 54/30; KD 45/19, 355/26, 365/8, 471/7)
- tek tek (BÇ 277/13, 416/7, 429/31, 540/4, 558/8; KD 101/5, 179/27, 242/10, 248/8; SD 204/14)
- tek tük (BÇ 42/4, 280/20, 313/4)
- teker meker (BÇ 16/12, 261/20; DA 325/5)
- teker teker (BÇ 280/6; DA 130/23, 186/9; KD 201/8; RYK 382/3)
- tekrar tekrar (DA 12/4; KD 279/7; RYK 370/2; SD 292/25)
- telaşlı telaşlı (SD 269/23)
- ters ters (BÇ 68/22; DA 239/6; KD 324/18)
- tıkır mıkır (BÇ 157/26; DA 263/9)
- tıkır tıkır (DA 18/12; RYK 9/9, 52/21; SD 28/16, 232/19)
- tıngır mıngır (BÇ 201/12)
- top top (BÇ 218/13, 222/13, 515/32; KD 116/20)
- türlü türlü (BÇ 31/22)

- ufak ufak (RYK 64/14; SD 151/29)
- ufak tefek (DA 26/16)
- ufaktan ufaktan (DA 357/30)
- uğrun uğrun (KD 108/18; SD 101/10)
- umutsuz umutsuz (BÇ 110/28, 111/5, .172/16, 263/19, 353/21, 486/18; KD 213/25, 435/20)
- uslu uslu (BÇ 458/16; DA 49/22, 353/24; KD 285/28, 477/21; SD 126/3)
- usul usul (BÇ 561/7; DA 249/18; RYK 292/20)
- utangaç utangaç (BÇ 91/1, 134/6, 255/9; KD 204/3, 242/1; RYK 79/13, 331/10; SD 308/9)
- uzun uzun (BÇ 168/27, 257/24, 302/5; KD 72/15, 197/28; RYK 23/22, 44/12, 222/7; SD 22/19, 102/15, 221/6, 303/6)
- üç gün üç gece (BÇ 14/29; DA 298/21)
- üçer dörder (KD 422/28; SD 36/12)
- üçer üçer (RYK 293/7)
- ümitsiz ümitsiz (KD 89/4)
- ürkek ürkek (BÇ 97/23, 217/5, 240/21, 263/10, 264/26, 296/16, 302/22, 346/17, 401/30, 402/27, 452/27, 554/31; DA 78/1; KD 220/3, 335/6, 424/22; SD 14/19, 255/13)
- vagon vagon (KD 364/2)
- vıcık vıcık (KD 472/18)
- vıcıl vıcıl (KD 315/7)
- vıcır vıcır (KD 228/2; SD 173/26)
- vızır vızır (BÇ 215/5, 298/8, 436/10, 445/9; DA 101/15, 215/22; KD 278/16; RYK 123/18; SD 257/30, 276/17)
- yakıcı yakıcı (KD 99/17)
- yalan yanlış (DA 255/27, 359/17)
- yampiri yampiri (DA 292/28)
- yamru yumru (BÇ 300/1)
- yan yan (KD 118/3, 188/21, 218/15, 247/21, 476/14)

yanık yanık (DA 57/1)

yanpiri yanpiri (DA 105/11)

yapış yapış (KD 238/8)

yarım yırtık (BÇ 202/3, 206/21; KD 122/5)

yavaş yavaş (BÇ 25/25, 39/27, 61/6, 72/27, 81/20, 151/11, 167/28, 182/31, 262/17, 273/30, 296/27, 365/6, 385/385/10, 396/18, 425/8, 426/10, 434/3, 438/5, 438/10, 446/13, 474/23, 476/8, 481/5, 481/31, 485/17, 489/22, 506/22, 519/16, 534/6, 545/26, 546/6, 551/17, 555/17, 555/30, 559/13, 561/21; DA 122/29, 339/28, 344/11, 354/1; KD 10/17, 35/11, 63/25, 65/18, 66/27, 72/26, 86/18, 98/12, 114/18, 139/25, 142/21, 149/22, 165/5, 215/7, 301/19, 302/4, 344/18, 354/11, 356/25, 401/19, 433/29, 442/11, 445/27, 459/14, 461/22, 464/24, 478/9, 481/16; RYK 21/25, 106/3, 233/13, 256/29; SD 279/27, 287/4, 289/7, 291/26, 329/6, 333/12, 357/18, 9/20, 28/3, 31/22, 39/25, 95/20, 130/9, 135/8, 144/14, 156/19, 157/15, 176/8, 185/14, 186/9, 200/19, 216/6, 291/21, 301/28)

yaz kış (KD 59/7)

yerli yersiz (BÇ 10/25, 310/11, 482/1; KD 36/6)

yetim yoksul (BÇ 71/13)

yırtık pırtık (BÇ 327/13)

yorgun yorgun (BÇ 313/20, 370/23; KD 222/22)

yukarı aşağı (SD 243/17)

yukarı yukarı (KD 192/17)

yumuşak yumuşak (KD 430/9)

yüksek yüksek (SD 204/19)

zaman zaman (BÇ 497/14, 498/2)

zamanlı zamansız (SD 271/7)

zangır zangır (SD 146/18)

zırıl zırıl (RYK 172/16)

zor güç (KD 244/19)

zor kolay (KD 48/9)

zor mor (BÇ 38/29)

5.5. Ünlemlerden İkilemeler

Ünlemler, duygu, dilek ve heyecanlar ile doğadaki seslerin dile ses olarak yansıyan görüntüleri olarak nitelenebilir. Korkmaz'a (2003: 1189) göre doğadaki nesnelerin hareketlerinden ve doğa olaylarından çıkan sesleri taklit eden ünlemler küçük ses değişiklikleriyle *çat çat, pat pat, dan dan, güm güm, kıs kıs, pat küt, rap rap, şar şar, tık tık, tak tak, şap şap* vb. şeklinde ikileme biçiminde kullanılabilir. Araştırmada 40'ı birbirinden farklı toplam 282 örnek tespit edilmiş ve aşağıda listelenmiştir.

Allah Allah

Allah Allah! Duyuldu demek! (BÇ 24/22)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 24/22, 26/31, 233/18, 355/26, 356/2, 449/6, 452/11, 554/18; DA 72/30, 177/7, 177/12, 178/19, 179/30, 218/13, 234/24, 242/29, 254/13, 263/23, 272/9; KD 9/20, 11/10, 12/15, 29/18, 33/28, 41/17, 75/30, 92/7, 124/3, 211/26, 245/20, 247/3, 255/17, 262/23, 289/6, 328/17, 334/1, 363/1, 388/29, 395/15, 404/26, 412/3, 418/3, 435/17, 445/22, 454/27, 472/5, 475/3, 476/9; RYK 103/19, 135/12, 162/27, 167/4, 190/16, 266/11, 296/11, 313/16, 324/9, 330/4; SD 11/14, 35/19, 57/18, 61/1, 65/7, 82/21, 84/9, 91/11, 115/15, 111/23, 122/24, 123/16, 123/19, 140/26, 153/11, 155/15, 169/16, 188/15, 203/7, 214/26, 216/26, 274/16, 296/27, 313/1, 314/4, 316/22, 331/21, 335/7, 355/10)

aman aman

Aman aman! Dur yahu! (KD 174/17)

Diğer örnek için bkz. (DA 328/14)

güm güm⁴¹

Savulun dokunmasın, Veli Paşa fermanıdır” bağırımları var ki, gökyüzü **güm güm** ötmekte... (DA 254/7)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 48/27; KD 275/28)

⁴¹ Korkmaz (2003: 1189), bu ve buna benzer örnekleri ses yansımaları ünlemler olarak nitelendirmiş ve aynı ikileme ile ilgili şu örneği vermiştir: *Arkasından da gecenin ortasında kapıya güm güm vuruldu.*

hadi hadi

Hadi hadi! (KD 272/21)

Diğer örnek için bkz. (DA 374/7)

hay hay

Hay hay Beyim, ne demek! (BÇ 120/10)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 269/21, 326/3, 421/29, 422/24; DA 124/26, 127/16, 163/16, 322/2, 382/17; KD 170/30; RYK 340/1)

hey hey

Hey hey, nöbetçi! (DA 332/27)

şu yemin şu yemin

“Bir haftaya kadar ya bu işi temizlerin, ya bu köyden giderim. **Şu yemin şu yemin!**” dedim. (KD 462/5)

tövbe tövbe

Şimdi de az kalsın, öfkesi çökük burnuna sıçrayıp gök gibi gürleyecekti ya, kendisi iki yandan tutup “**Tövbe tövbe!**” diye inileyerekten zapt etti. (DA 310/24)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 469/12; KD 100/26, 122/30, 147/11, 214/6, 220/11, 277/30, 319/25, 333/24, 364/16, 398/6, 416/23, 460/21, 481/21; RYK 25/1, 104/26, 129/18, 163/8, 247/8, 250 /29, 251/19; SD 10/10, 31/3, 75/18, 191/2, 193/6, 244/3)

valla billâ

“Bişey lâzım olur da söylemezseniz, **valla billâ**, selâm vermem!” dedi. (KD 148/22)

Diğer örnek için bkz. (KD 142/17)

Ünlem görevindeki ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

ahın ofun (DA 298/8)

Allah lillah (BÇ 143/1; DA 302/5, 323/30)

çın çın (DA 173/22)

evet evet (DA 335/3)

firt firt (BÇ 220/12; DA 343/23, 365/19, 379/26; SD 81/17, 255/8)

gırç gırç (KD 42/17)

güp güp (DA 302/30, 337/2)

ham hum (DA 314/5)

hart hart (BÇ 126/25; KD 436/20; SD 26/14)

hele hele (BÇ 310/21; RYK 41/28)

hık mık (BÇ 169/15, 550/16)

hu hu (RYK 236/23)

kırt kırt (SD 26/29)

kuçu kuçu (DA 280/15)

küp küp (BÇ 355/8)

küt küt (BÇ 11/4; DA 385/29)

lap lap (BÇ 131/23, 555/6)

lop lop (DA 376/28)

ofundan ahından (RYK 350/19)

oh oh (BÇ 300/2; DA 378/7)

öhü öhünden (BÇ 124/13)

peki peki (DA 336/23)

şak şak (DA 246/5)

şark şark (SD 26/19)

şıp şıp (DA 147/2)

tık tık (DA 12/20)

tok tok (KD 71/27)

vah vah (BÇ 54/4, 66/23, 355/2, 398/3; DA 175/6, 175/15, 187/16, 202/10, 204/26, 323/18, 324/12, 326/29, 332/8)

vallah billâh (BÇ 51/9, 52/10; DA 80/13, 202/3, 362/4, 380/7, 423/19; KD 17/10, 17/20, 22/24, 22/30, 61/22, 62/23, 66/6, 75/16, 76/10, 80/20, 81/25, 91/26, 92/18, 93/28, 100/19, 135/26, 140/26, 144/19, 167/9, 197/14, 201/22, 205/26, 211/1, 218/6, 228/28, 236/14, 236/25, 242/13, 265/6, 283/22, 284/22, 336/19, 358/10, 359/4, 360/15, 368/26, 369/15, 369/26, 369/28, 372/15, 387/17, 394/13, 396/9, 417/21, 462/14; RYK 13/25, 140/9, 182/7, 198/12, 204/10, 230 /25, 236/1, 236/24, 314/8, 336/1, 352/26; SD 28/27, 37/14, 44/19, 66/10, 88/29, 135/12, 141/1, 146/21, 147/1, 151/11, 164/17, 175/19, 200/6, 248/17, 291/7, 302/20, 302/21)

vay vay (BÇ 524/15; DA 249/22, 256/9, 364/20; KD 150/13, 177/4, 323/7)

zart zurt (BÇ 209/26)

4.3. Sözcük Anlamı Bakımından İkilemeler

Türkçede ikilemeleri oluşturan temel unsurlardan biri de anlamdır. Hatiboğlu'na (1971: 57) göre yan yana kullanılan sözcüklerden kurulan ikilemeler, anlam bakımından, tek bir sözcükmüş gibi, sıkı sıkıya birbirlerine perçinli, bağlıdırlar.

Sözcük anlamı bakımından incelenen ikilemelerin belirli kurallar çerçevesinde yan yana geldiği görülmektedir. Bu kurallar kategorize edildiğine aynı sözcüğün tekrarından oluşan, tek sözcüğünün anlamı açık olmayan, eş, yakın ve zıt anlamlı sözcüklerden oluşan, anlamca ilişkisi açık olarak görülemeyen sözcüklerden oluşan, bir sözcüğü olumlu diğer sözcüğü olumsuz olan ve her iki sözcüğü de olumsuz olan ikilemeler olmak üzere sekiz farklı başlık ortaya çıkmaktadır. En fazla örnek ise 501'i farklı toplam 1819 ikileme ile "aynı sözcüğün tekrarıyla oluşan ikilemeler" başlığında yer almaktadır.

Tablo 4. Sözcük Anlamı Bakımından İkilemeler

Sözcük Anlamları	İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı	Yüzde	
			İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı
Aynı Sözcüğün Tekrarı	501	1819	%61.47	%72.30
Tek Sözcüğünün Anlamı Açık Olmayan	17	61	%2.08	%2.42
Eş Anamlı	25	50	%3.07	%1.99
Yakın Anamlı	58	87	%7.12	%3.46
Zıt Anamlı	80	199	%9.81	%7.91
Anlamca İlişkisi Açık Olarak Görülemeyen	25	36	%3.07	%1.43
Biri Olumlu Diğer Olumsuz	73	193	%8.96	%7.67
Her İki Sözcüğü de Olumsuz	36	71	%4.42	%2.82
Toplam	815	2516	%100	%100

Tablo 4'teki verilere göre aynı sözcüğün tekrarından oluşan ikilemeler %61.47'lik bir oranla ilk sırada yer almaktadır. Kullanım sıklığı açısından bakıldığında ise bu oran %72.30'a çıkmaktadır. En düşük oran (%2.08) ise 17 örnek ile tek sözcüğünün anlamı açık olmayan ikilemelere aittir. Diğer ikilemelerin ise sırasıyla zıt anlamlı (%9.81), bir sözcüğü olumlu diğer sözcüğü olumsuz (%8.96), yakın anlamlı (%7.12), her iki sözcüğü de olumsuz (%4.42), eş anlamlı ve anlamca ilişkisi açık olarak görülemeyen (%3.07) sözcüklerden oluştuğu tespit edilmiştir.

4.3.1. Aynı Sözcüğün Tekrarıyla Oluşan İkilemeler

Türkçede ikileme oluşturmanın en basit yöntemi aynı sözcüğün tekrar edilmesidir. Araştırmada ele alınan ikilemelerin %61.47'si (501 adet) bu yapıda oluşmuştur. Kullanım sıklığı açısından değerlendirildiğinde ise bu oran %72.30'a (1819 adet) çıkmaktadır. Yani çalışmadaki toplam ikileme sayısının yarısından fazlası aynı sözcüğün tekrarı ile oluşmaktadır.

acemi acemi

Hayvan boynuzunu karnının altına **acemi acemi** dokundurdu. (KD 113/2)

başka başka

Cebi asla saatsiz kalmadığı, her hafta başka bir saat taşıdığı, çeşitli Serkisofları, Omegaları, Zenithleri, Arlonları, Lojinleri, bunların kol ve cep için yapılanlarının **başka başka** biçimde olanlarını, âriyeten kullandığı hâlde, kendisini bir türlü tatmin edemiyor, ille de bir saat sahibi olmak istiyordu. (DA 12/26)

cıvıl cıvıl

Cıvıl cıvıl konuşmadın mı? (KD 265/4)

çingır çingır

Para sesi gibi **çingir çingir**. (SD 77/9)

damla damla

Her üzüm tanesi kan olur, adamın yüreğine **damla damla** siner. (KD 93/4)

hâlsiz hâlsiz

Elini yanına düşürmüş, yorganı **hâlsiz hâlsiz** tırmalamaya başlamıştı. (RYK 226/5)

zırıl zırıl

Bir de **zırıl zırıl** ağlar. (RYK 172/16)

Aynı sözcüğün tekrarıyla oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

acele acele (KD 31/15; SD 102/2)

acı acı (BÇ 285/19; KD 421/27; RYK 159/4)

acıklı acıklı (KD 391/12)

aç aç (BÇ 440/32; KD 246/28, 426/1)

aç gözlü aç gözlü (KD 446/14)

açayım açayım (DA 350/28)

adım adım (BÇ 451/2, 451/2)

ağır ağır (BÇ 60/19, 92/23, 273/27, 291/14, 295/4, 363/1; DA 83/6, 387/11; KD 28 – 25, 37/15, 71/27, 126/28, 169/17, 191/20, 269/20, 276/29, 285/29, 328/7, 352/14, 357/4, 439/16, st.477/30; RYK 19/25, 142/16, 251/27, 297/24, 340/28, 351/20; SD 12/5, 48/27, 70/29, 100/18, 104/3, 118/17, 128/26, 152/24, 158/9, 170/12, 200/24, 218/17, 246/17, 251/25, 253/8, 253/11, 262/16, 290/18)

ağlaya ağlaya (KD 464/2)

akıllı akıllı (KD 216/20)

akıta akıta (SD 255/26)

al al (KD 453/27)

alaylı alaylı (KD 403/10; RYK 72/9)

alışık alışık (KD 10/27)

Allah Allah (BÇ 24/22, 26/31, 129/25, 233/18, 355/26, 356/2, 449/6, 452/11, 554/18; DA 72/30, 82/10, 177/7, 177/12, 178/19, 179/30, 218 – 13, 234/24, 242/29, 254/13, 257/25, 263/23, 272/9, SD 274/16, 296/27, 313/1, 314/4, 316/22, 331/21, 335/7, 355/10; KD 9/20, 11/10, 12/15, 29/18, 33/28, 41/17, 75/30, 92/7, 124/3, 211/26, 245/20, 247/3, 255/17, 262/23, 289/6, 328/17, 334/1, 363/1, 388/29, 395/15, 404/26, 412/3, 418/3, 435/17, 445/22, 454/27, 472/5, 475/3, 476/9; RYK 103/19, 135/12, 162/27, 167/4, 190/16, 266/11, 296/11, 313/16, 324/9, 330/4; SD 11/14, 35/19, 57/18, 61/1, 65/7, 82/21, 84/9, 91/11, 115/15, 111/23, 122/24, 123/16, 123/19, 140/26, 153/11, 155/15, 169/16, 188/15, 203/7, 214/26, 216/26)

alsa alsa (BÇ 52/3)

aman aman (DA 328/14; KD 174/17)

aptal aptal (KD 106/3, 446/5, 472/24; RYK 241/2)

aralık aralık (BÇ 74/26; KD 39/12, 93/1, 202/14, 357/2; RYK 206/13, 238/17, 290/4, 328/8, 328/9; SD 65/11, 166/4)

aralıklı aralıklı (BÇ 488/17)

arka arka (BÇ 378/10, 564/32; DA 187/5; SD 21/15, 113/7, 210/5)

avuç avuç (DA 49/9, 109/12; SD 130/11)

avaz avaz (BÇ 23/23)

ayrı ayrı (BÇ 112/20, 244/3, 299/16; DA 17/19, 20/13, 84/10, 297/11, 357/28; KD 95/4; RYK 70/4, 323/3; SD 80/11, 121/4, 262/24, 309/2)

azar azar (BÇ 130/27, 534/13; KD 156/14, 418/10; RYK 296/12)

azgın azgın (KD 451/26)

bağıra bağıra (BÇ 555/8; KD 258/7; RYK 248/24, 251/30; SD 45/23, 187/13)

baktı baktı (DA 219/26; KD 325/17)

basa basa (KD 410/25, 480/15)

batırıp batırıp (SD 237/14)

baygın baygın (BÇ 361/22; RYK 177/11)

bazı bazı (BÇ 187/4, 324/26, 432/17; KD 121/2, 176/23; RYK 259/24, 289/2, 331/4; SD 54/9, 283/12)

becerse becerse (DA 87/15)

bel bel (BÇ 139/12)

beline beline (BÇ 474/29)

belki belki (RYK 49/12, 250/6)

beşer beşer (RYK 328/18)

beyaz beyaz (KD 200/15, 256/7)

bile bile (BÇ 407/1; DA 148/6, 152/23; SD 204/19)

bilgiç bilgiç (BÇ 285/24)

bir bir (BÇ 142/26, 517/30; DA 112/26; KD 305/22; RYK 108/24, RYK 280/15)

birem birem (BÇ 70/31)

birer birer (BÇ 244/31, 531/12; DA 126/3, 147/25, 191/23, 212/20, 343/4, 345/26; KD 178/4, 355/24; RYK 236/21; SD 40/14, 156/24, 287/1)

bol bol (BÇ 204/19, 204/31, 271/16; DA 43/24, 53/30, 123/6, 215/10; KD 57/22; SD 81/24)

boğuk boğuk (BÇ 418/18; RYK 71/19, 306/12; SD 156/15)

boğum boğum (SD 163/28)

boncuk boncuk (BÇ 111/6)

boy boy (KD 228/7)

bölük bölük (DA 150/24)

böyle böyle (BÇ 127/28, 291/6, 294/23, 518/3; DA 208/22; KD 98/20, 428/19; SD 73/28)

bula bula (RYK 375/11)

bura bura (BÇ 100/28; DA 340/11)

burcu burcu (KD 327/15)

bütün bütün (KD 367/27; RYK 46/28; SD 60/24, 156/22, 298/9)

büyük büyük (SD 127/3)

canlı canlı (BÇ 129/26; KD 137/22)

cayır cayır (BÇ 402/7; KD 83/28; RYK 197/15, 197/7)

cıyak cıyak (DA 41/24)

ciddi ciddi (SD 98/29)

çağıra çağıra (BÇ 251/29)

çakmak çakmak (BÇ 402/1; DA 39/22)

çalımlı çalımlı (KD 214/20, 375/20, 425/11)

çalkalaya çalkalaya (BÇ 10/10)

çarpa çarpa (DA 386/3)

çarpışa çarpışa (BÇ 199/31)

çatır çatır (DA 54/4, 244/6, 332/21, 376/10)

çeke çeke (BÇ 542/7)

çekine çekine (SD 63/2)

çekingen çekingen (SD 210/14)

çeşit çeşit (DA 379/12; KD 228/7; RYK 272/1, 286/19, 286/21; SD 27/28, 207/7)

çın çın (DA 173/22)

çıtır çıtır (KD 64/19, 291/27; SD 293/9)

çifter çifter (DA 40/4)

çiğ çiğ (KD 417/2)

çiğneye çiğneye (SD 69/14)

çok çok (BÇ 117/10; RYK 150/3)

çok bilmiş çok bilmiş (BÇ 516/8; KD 91/9; SD 168/8)

çömele çömele (SD 124/13)

daha daha (DA 184/13)

dalga dalga (KD 423/13; RYK 320/9)

dalgalana dalgalana (KD 438/14)

dalgın dalgın (BÇ 339/26, 362/24, 427/6; DA 185/1, 333/7; KD 229/8, 261/8, 362/14, 434/27; RYK 197/27, 233/14; SD 50/1)

dargın dargın (BÇ 222/29; DA 238/3; KD 238/17, 246/4, 252/24, 258/6, 458/30; RYK 110/10, 171/9; SD 35/10, 48/13, 77/28, 169/28, 296/18)

değdir değdir (RYK 27/6)

deli deli (BÇ 547/26, 563/23; DA 148/14; KD 217/22; SD 64/8)

derin derin (BÇ 54/28, 78/10, 97/15, 302/21, 351/3, 352/27, 427/18, 440/31, 443/23, 492/18, 522/23, 554/29; DA 340/13, 346/26; KD 11/29, 44/27, 74/26, 97/20, 150/26, 202/17, 229/22, 310/9, 323/26, 331/17, 390/19, 392/5, 398/30, 449/14, 479/18; RYK 32/5, 32/22, 32/23, 74/5, 145/29, 157/17, 204/13, 273/18, 285/15; SD 87/7, 103/25, 133/28, 153/14, 155/27, 268/6, 288/9, 305/12)

dik dik (BÇ 149/18; KD 51/17, 251/1; SD 33/5, 39/12, 91/26)

dike dike (KD 22/23)

diken diken (SD 43/22)

dinlerken dinlerken (KD 447/21)

diri diri (DA 265/8)

dişli dişli (SD 236/24)

diye diye (RYK 299/25; SD 268/18)

dizin izin (RYK 229/23, 267/21)

dolana dolana (SD 70/8)
 dolandıra dolandıra (DA 388/7)
 doldur doldur (RYK 138/7)
 doldurup doldurup (BÇ 281/26)
 dolu dolu (BÇ 280/14; SD 22/14)
 döke döke (RYK 329/28)
 döne döne (BÇ 384/13; KD 117/7, 117/8)
 döve döve (BÇ 46/25; KD 165/23)
 dövüle dövüle (RYK 140/23)
 dura dura (KD 363/7)
 dursa dursa (RYK 260/15)
 dururken dururken (KD 168/29; SD 53/30)
 düğüm düğüm (SD 70/8)
 düşman düşman (BÇ 94/3)
 düşünceli düşünceli (RYK 356/19)
 düşününe düşününe (KD 126/10; RYK 282/29)
 ede ede (DA 22/29)
 edepli edepli (BÇ 460/12; SD 189/30)
 edip edip (BÇ 552/3)
 efendi efendi (RYK 355/27)
 emniyetsiz emniyetsiz (DA 181/5)
 epeydir epeydir (DA 311/4)
 erkek erkek (RYK 303/21; SD 187/17)
 evet evet (DA 335/3)
 fena fena (DA 83/10; RYK 319/25)
 ferah ferah (DA 18/28, 26/21)

fıkır fıkır (BÇ 378/7; DA 389/16; KD 40/15, 249/19, 265/4, 400/8; SD 164/9
183/20, 284/8, 292/7)

fıldır fıldır (BÇ 181/11, 485/16; DA 78/2; KD 481/25; RYK 43/30, 315/14,
334/5)

fırıl fırıl (BÇ 192/28, 321/8; KD 171/22; RYK 103/24)

fırlanıp fırlanıp (BÇ 158/18)

firt firt (BÇ 220/12; DA 343/23, 365/19, 379/26; SD 81/17, 255/8)

fosur fosur (BÇ 246/21; KD 237/23)

fısıl fısıl (BÇ 279/4, 286/1, 557/12; DA 219/28, 264/26, 360/29; KD 18/28,
185/9, 270/29, 270/29, 306/25, 357/28, 386/10, 392/2, 470/26; RYK 184/17, 240/13;
SD 121/14, 143/4, 174/21; SD 258/8, 251/27, 304/8)

gacır gacır (SD 81/16)

gamlı gamlı (KD 148/5)

geçsen geçsen (KD 299/10)

geh geh (DA 280/15)

gel gel (RYK 342/21)

geniş geniş (DA 121/18; SD 294/17)

geri geri (BÇ 435/20; DA 246 – 2)

gevrek gevrek (KD 248/7)

geyire geyire (KD 363/5)

gıcır gıcır (DA 22/1; KD 73/26; SD 52/25, 290/6)

gırç gırç (KD 42/17)

gide gide (DA 387/13; KD 313/3)

gizli gizli (BÇ 387/18; DA 45/2; SD 273/30)

gönülsüz gönülsüz (BÇ 27/20, 480/26; KD 298/29; SD 30/25, 32/18, 79/13,
143/20)

göre göre (RYK 106/5)

gözleye gözleye (KD 258/30, 260/8; SD 59/24, 59/25)

gurul gurul (SD 98/8)

güm güm (BÇ 48/27; DA 254/7; KD 275/28)

gümbür gümbür (BÇ 116/11, 364/16; KD 53/14, 55/7)

gümbürder gümbürder (BÇ 508/10; RYK 332/4)

güle güle (BÇ 493/31; DA 205/1; KD 77/26, 78/16, 171/6; RYK 45/26, 76/28, 201/20, 242/9, 242/25; SD 298/20, 299/4)

güp güp (DA 302/30, 337/2)

güreşmeye güreşmeye (KD 224/14)

gürül gürül (DA 205/4)

güvensiz güvensiz (SD 212/23)

güzel güzel (BÇ 40/1)

hadi hadi (DA 374/7; KD 272/21)

hafif hafif (BÇ 87/26; SD 24/1, 54/2, 138/24, 139/14)

hain hain (BÇ 302/23; KD 9/13, 290/8, 391/16)

hamarat hamarat (RYK 267/19; SD 105/8)

hamur hamur (DA 104/22)

harıl harıl (DA 53/5; SD 39/16, 102/18)

hart hart (BÇ 126/25; KD 436/20; SD 26/14)

hasta hasta (BÇ 420/11)

hay hay (BÇ 120/10, 269/21, 326/3, 421/29, 422/24; DA 124/26, 127/16, 163/16, 322/2, 382/17; KD 170/30; RYK 340/1)

hayın hayın (KD 219/16; SD 42/6, 94/20, 140/24)

hele hele (BÇ 310/21, RYK 41/28)

hemen hemen (BÇ 118/12, 119/23; SD 228/8, 277/8)

hey hey (DA 332/27)

hıkır hıkır (BÇ 353/12; RYK 50/1, 58/3)

hırıl hırıl (BÇ 247/5, 337/28, 446/10, 486/26, 515/12, 515/25, 526/2, 536/9; KD 16/16, 147/8, 202/10, 390/26, 427/5; RYK 90/24, 111/7, 153/25, 220/12, 309/19; SD 92/12, 145/27, 249/8, 297/10)

hırlaya hırlaya (KD 181/23)

hışır hışır (BÇ 57/22, 442/15; DA 148/4; KD 29/4, 97/29, 106/16; RYK 235/22, 260/6; SD 78/12)

hızlı hızlı (BÇ 225/15, 245/12, 257/12, 395/23, 452/15, 462/6, 535/31, KD 55/5, 119/28, 140/8, 179/4, 237/9, 269/25, 346/15, 399/6, 415/11, 419/19, 453/19; RYK 307/29; SD 67/13, 144/14, 147/23, 197/4, 208/24)

hoplaya hoplaya (RYK 382/19)

horul horul (KD 283/14)

hoyrat hoyrat (RYK 299/13)

hökür hükür (BÇ 66/9, 222/10, 443/29; RYK 165/2)

höpür höpür (BÇ 65/27)

hu hu (RYK 236/23)

hüngür hüngür (DA 33/21, 42/17, 94/25, 145/1)

ığıl ığıl (SD 231/29)

ılık ılık (RYK 177/14)

ıslak ıslak (BÇ 74/16; KD 35/19, 139/26, 155/15, 355/8; RYK 358/17)

ışıl ışıl (SD 100/17)

için için (KD 400/18)

ikişer ikişer (SD 9/12)

inandım inandım (RYK 140/10)

inanmamış inanmamış (KD 143/5)

inanmaz inanmaz (SD 230/24)

inatçı inatçı (KD 274/26)

ince ince (KD 198/6)

inil inil (DA 309/24; KD 398/15; SD 74/19)

inim inim (RYK 347/19; SD 114/16)

inleye inleye (SD 243/14)

insafsız insafsız (KD 123/2; RYK 33/26, 126/13)

iri iri (BÇ 384/13; KD 195/29)

isteksiz isteksiz (BÇ 75/17; KD 480/8)

istemeye istemeye (DA 149/1; KD 400/20, 471/16; SD 32/12)

iştahlı iştahlı (BÇ 446/19, 563/2)

ite ite (SD 121/12)

iyi iyi (RYK 167/27, 326/3)

kaba kaba (BÇ 340/14; DA 128/8; KD 16/29, 20/20, 127/13, 200/19, 219/28, 222/23, 319/13; RYK 16/10, 24/23, 214/4, 300/21; SD 92/13, 139/25, 141/13, 172/20, 217/19, 225/21)

kabadayı kabadayı (KD 36/8, 474/16)

kaldırıp kaldırıp (DA 110/4)

kalınlaşa kalınlaşa (RYK 320/8)

kana kana (RYK 47/6)

kangal kangal (DA 92/16, 243/22)

kanlı kanlı (KD 428/14)

kapış kapış (DA 18/3)

kara kara (KD 450/12; SD 164/3)

karıştırma karıştırma (SD 237/30)

kaşık kaşık (SD 30/11)

kat kat (BÇ 46/26, 61/19, 248/17, 273/8, 381/7, 407/26, 429/27; DA 28/26, 302/4, 388/4; RYK 180/13, 249/20; SD 188/9, 222/2)

katar katar (RYK 275/5)

katı katı (KD 336/21)

kavurup kavurup (SD 62/12)

kayalara kayalara (RYK 327/29)

kaybola kaybola (RYK 35/5)

kaynaya kaynaya (BÇ 324/15)

kederli kederli (DA 120/14; KD 82/25; RYK 204/27, 266/24)

kelime kelime (BÇ 24/29)

kesik kesik (BÇ 486/19; KD 178/17, 433/19, 434/29; RYK 207/14; SD 41/9, 60/25, 242/5, 266/6)

keskin keskin (SD 279/23)

kestim kestim (RYK 343/11)

keyifli keyifli (BÇ 44/8; KD 68/21, 80/22, 203/25,s.279/25, 304/21, 329/22, 458/27; RYK 254/28, 285/12, 288/22, 327/25; SD 23/13, 55/8, 71/3)

keyifsiz keyifsiz (KD 105/1, 167/27, 231/15; RYK 135/29, 255/29, 328/7)

kıkır kıkır (BÇ 344/31; DA 114/23)

kırmış kırmış (BÇ 491/14)

kırmızı kırmızı (DA 20/2; KD 423/19, SD 54/23)

kırt kırt (SD 26/29)

kıs kıs (BÇ 16/18, 230/32, 257/18; DA 242/3)

kısa kısa (BÇ 81/24, 198/9, 328/29, 387/6, 432/10, 511/4, 553/22, 553/25, 554/12; KD 21/25, 103/10, 197/16, 297/15, 353/3; RYK 236/1, 243/9, 306/16; SD 15/9, 30/23, 164/23)

kısık kısık (KD 392/17; RYK 215/21)

kıtır kıtır (KD 179/25; SD 34/10)

kıvrır kıvrır (KD 209/11)

kıvrak kıvrak (SD 126/29)

kıyın kıyın (RYK 45/17)

kıymık kıymık (RYK 194/28)

kızgın kızgın (BÇ 86/3; SD 230/13)

kızıl kızıl (KD 139/29)

kibirlene kibirlene (KD 24/4, RYK 364/8)

kibirli kibirli (KD 102/24, 325/15; RYK 170/22, 288/10; SD 104/3)

kinli kinli (KD 203/5)

koca koca (RYK 279/25; SD 192/28, 276/7, 275/26)

kolay kolay (BÇ 38/26)

konak konak (DA 361/7)

konuşa konuşa (KD 212/14; SD 229/20)

korka korka (DA 22/4, 41/9; KD 147/1)

koşa koşa (DA 66/24; KD 420/27; SD 122/23, 200/14, 286/23)

koyu koyu (SD 66/16)

köfür köfür (SD 280/28)

kötü kötü (BÇ 110/4, 234/29, 235/3; KD 107/26; RYK 224/22, 266/30, 341/26; SD 168/17, 227/24, 255/24)

köy köy (RYK 173/14, 282/13; SD 28/9)

kuçu kuçu (DA 280/15)

kullana kullana (KD 430/11)

kurnaz kurnaz (BÇ 37/29, 66/14, 156/13, 434/10, 550/28; DA 108/28, 228/4; KD 35/27, 75/10, 206/1, 213/10, 228/12, 265/2, 449/3, 467/29; RYK 100/26, 122/14, 241/7; SD 29/8, 38/21, 84/3, 86/7, 152/22, 160/8, 208/18, 245/23, 252/22, 303/26)

kuru kuru (BÇ 399/2)

kurulana kurulana (KD 412/10)

kurutur kurutur (RYK 264/19)

kuşkulu kuşkulu (KD 34/15)

küçük küçük (DA 69/3; KD 86/6; SD 152/5)

küt küt (BÇ 11/4; DA 385/29)

kütür kütür (BÇ 74/13, 551/5; SD 57/27)

kütürdete kütürdete (RYK 194/7)

kaba kaba (BÇ 340/14; DA 128/8; KD 16/29, 20/20, 127/13, 200/19, 219/28, 222/23, 319/13; RYK 16/10, 24/23, 214/4, 300/21; SD 92/13, 139/25, 141/13, 172/20, 217/19, 225/21)

kabadayı kabadayı (KD 36/8, 474/16)

kaldırıp kaldırıp (DA 110/4)

kalınlaşa kalınlaşa (RYK 320/8)

kana kana (RYK 47/6)

kangal kangal (DA 92/16, 243/22)

kanlı kanlı (KD 428/14)

kapış kapış (DA 18/3)

kara kara (KD 450/12; SD 164/3)

karıştıra karıştıra (SD 237/30)

kaşık kaşık (SD 30/11)

kat kat (BÇ 46/26, 61/19, 248/17, 273/8, 381/7, 407/26, 429/27; DA 28/26, 302/4, 388/4; RYK 180/13, 249/20; SD 188/9, 222/2)

katar katar (RYK 275/5)

katı katı (KD 336/21)

kavurup kavurup (SD 62/12)

kayalara kayalara (RYK 327/29)

kaybola kaybola (RYK 35/5)

kaynaya kaynaya (BÇ 324/15)

kederli kederli (DA 120/14; KD 82/25; RYK 204/27, 266/24)

kelime kelime (BÇ 24/29)

kesik kesik (BÇ 486/19; KD 178/17, 433/19, 434/29; RYK 207/14; SD 41/9, 60/25, 242/5, 266/6)

keskin keskin (SD 279/23)

kestim kestim (RYK 343/11)

keyifli keyifli (BÇ 44/8; KD 68/21, 80/22, 203/25,s.279/25, 304/21, 329/22, 458/27; RYK 254/28, 285/12, 288/22, 327/25; SD 23/13, 55/8, 71/3)

keyifsiz keyifsiz (KD 105/1, 167/27, 231/15; RYK 135/29, 255/29, 328/7)

kıkır kıkır (BÇ 344/31; DA 114/23)

kırmış kırmış (BÇ 491/14)

kırmızı kırmızı (DA 20/2; KD 423/19, SD 54/23)

kırt kırt (SD 26/29)

kıs kıs (BÇ 16/18, 230/32, 257/18; DA 242/3)

kısa kısa (BÇ 81/24, 198/9, 328/29, 387/6, 432/10, 511/4, 553/22, 553/25, 554/12; KD 21/25, 103/10, 197/16, 297/15, 353/3; RYK 236/1, 243/9, 306/16; SD 15/9, 30/23, 164/23)

kısık kısık (KD 392/17; RYK 215/21)

kıtır kıtır (KD 179/25; SD 34/10)

kıvrır kıvrır (KD 209/11)

kıvrak kıvrak (SD 126/29)

kıyın kıyın (RYK 45/17)

kıymık kıymık (RYK 194/28)

kızgın kızgın (BÇ 86/3; SD 230/13)

kızıl kızıl (KD 139/29)

kibirlene kibirlene (KD 24/4, RYK 364/8)

kibirli kibirli (KD 102/24, 325/15; RYK 170/22, 288/10; SD 104/3)

kinli kinli (KD 203/5)

koca koca (RYK 279/25; SD 192/28, 276/7, 275/26)

kolay kolay (BÇ 38/26)

konak konak (DA 361/7)

konuşa konuşa (KD 212/14; SD 229/20)

korka korka (DA 22/4, 41/9; KD 147/1)

koşa koşa (DA 66/24; KD 420/27; SD 122/23, 200/14, 286/23)

koyu koyu (SD 66/16)

köfür köfür (SD 280/28)

kötü kötü (BÇ 110/4, 234/29, 235/3; KD 107/26; RYK 224/22, 266/30, 341/26; SD 168/17, 227/24, 255/24)

köy köy (RYK 173/14, 282/13; SD 28/9)

kuçu kuçu (DA 280/15)

kullana kullana (KD 430/11)

kurnaz kurnaz (BÇ 37/29, 66/14, 156/13, 434/10, 550/28; DA 108/28, 228/4; KD 35/27, 75/10, 206/1, 213/10, 228/12, 265/2, 449/3, 467/29; RYK 100/26, 122/14, 241/7; SD 29/8, 38/21, 84/3, 86/7, 152/22, 160/8, 208/18, 245/23, 252/22, 303/26)

kuru kuru (BÇ 399/2)

kurulana kurulana (KD 412/10)

kurutur kurutur (RYK 264/19)

kuşkulu kuşkulu (KD 34/15)

küçük küçük (DA 69/3; KD 86/6; SD 152/5)

küt küt (BÇ 11/4; DA 385/29)

kütür kütür (BÇ 74/13, 551/5; SD 57/27)

kütürdete kütürdete (RYK 194/7)

lap lap (BÇ 131/23, 555/6)

lif lif (RYK 164/16)

lime lime (BÇ 189/29)

lop lop (DA 376/28)

mahcup mahcup (SD 44/18)

mahzun mahzun (RYK 272/29)

mavi mavi (DA 20/3)

meraklı meraklı (KD 173/16, 269/26)

mırıl mırıl (DA 29/7, 59/25, 329/9, 329/15; KD 208/26; SD 99/21, 189/16, 280/22)

minimini (BÇ 21/24)

nazlı nazlı (KD 79/9, 256/29; RYK 94/6; SD 77/5)

nefes nefes (DA 109/8)

neymiş neymiş (DA 239/14, 315/15)

nice nice (DA 145/29, 243/2, 243/19, 265/22, 267/14, 274/3, 274/14, 275/13, 284/9, 290/6, 302/2, 321/28, 337/5, 345/24, 365/15)

oh oh (BÇ 300/2; DA 378/7)

okuya okuya (SD 153/28)

olmuş olmuş (KD 368/3)

olsa olsa (BÇ 33/14; DA 258/19; SD 203/14)

olur olur (SD 123/20)

onarıla onarıla (KD 353/11)

ovalaya ovalaya (KD 457/8)

oynaya oynaya (KD 327/10)

öfkeli öfkeli (DA 165/12; RYK 133/16)

öhü öhü (BÇ 124/13)

öksüre öksüre (KD 56/24, 155/17, 165/2; SD 243/4)

öksürüp öksürüp (KD 203/16)

öldürmüş öldürmüş (BÇ 491/15)

parça parça (BÇ 498/7; DA 358/1; KD 215/11; RYK 382/7)

parıl parıl (BÇ 215/14; DA 130/12 143/2; KD 112/12, 289/24, 472/14; RYK 55/1; SD 127/15, 306/6)

peki peki (DA 336/23)

pembe pembe (DA 213/2; KD 344/28)

peşin peşin (BÇ 209/23)

pis pis (BÇ 75/28, 551/14; KD 359/10, 399/8, 419/9, 419/9; RYK 95/20, 186/3, 361/16, 372/2)

pırıl pırıl (SD 51/12)

rahat rahat (KD 108/10, 352/16, 447/29, 457/10; SD 62/26)

rahatsız rahatsız (KD 56/17)

renk renk (BÇ 100/18; SD 107/21)

sabah sabah (BÇ 491/4; DA 296/12; KD 79/23, 129/22, 130/22, 136/3, 141/19, 142/27, 149/20, 210/6, 229/6; RYK 299/5, 299/28; SD 270/28)

sakızlı sakızlı (RYK 64/21)

sakin sakin (BÇ 383/26)

salına salına (KD 79/1; SD 94/28)

salını salını (KD 217/22; SD 32/5)

salkım salkım (BÇ 101/32)

sallayıp sallayıp (RYK 149/27)

sarı sarı (KD 22/12; RYK 192/23)

sarsak sarsak (BÇ 544/29; RYK 9/1)

sarsıla sarsıla (BÇ 198/24)

seçile seçile (KD 98/14)

sendeleye sendeleye (RYK 340/28)

serbest serbest (DA 26/15)

sert sert (BÇ 469/3, 510/19, 553/27, 564/26; KD 40/12, 63/14, 106/12, 332/23; RYK 193/6, 293/22, 364/16; SD 58/11, 202/27, 211/14)

sevimli sevimli (KD 189/22; RYK 70/14)

seyrek seyrek (BÇ 373/30)

sıcak sıcak (KD 125/27, 411/26, 471/21; SD 67/7, 159/7, 296/14)

sık sık (BÇ 37/14, 101/17, 172/31, 233/9, 299/20, 308/32, 313/21, 313/28, 419/4, 506/18; DA 47/8, 70/30, 326/14, 348/7; KD 89/22, 102/17, 253/19, 410/2; RYK 58/2, 68/20, 304/5, 309/10; RYK 108/6, 129/10, 174/6, 207/3, 243/17, 260/7, 293/5)

sıkı sıkı (KD 182/3; RYK 48/6)

sıkıntılı sıkıntılı (BÇ 161/31, 260/10, 285/27)

sıra sıra (DA 27/1, 197/4, 212/25; KD 182/24; SD 209/21)

sıram sıram (DA 346/4)

sine sine (BÇ 446/23, 471/15)

sinirli sinirli (BÇ 38/17, 408/32, 427/23; KD 15/26, 248/19, 379/6, 468/13; RYK 216/19; SD 273/26)

siyim siyim (BÇ 9/3, 77/21, 401/25)

soğuk soğuk (BÇ 407/31)

soluya soluya (KD 182/12; SD 185/5, 264/28)

sonra sonra (BÇ 310/23; DA 43/4, 157/20; KD 53/26, 338/16, 401/9; SD 159/2)

sora sora (SD 235/4, 235/5)

söylene söylene (RYK 270/22)

suçlu suçlu (BÇ 307/17, 538/31)

suratına suratına (DA 344/15)

süre süre (DA 244/16)

sürtüne sürtüne (BÇ 346/32)

sürü sürü (KD 118/19)

sürükleye sürükleye (SD 222/30)

sürüne sürüne (BÇ 562/12; SD 131/25)

sürüye sürüye (KD 473/6)

süze süze (RYK 64/20)

şak şak (DA 246/5)

şakır şakır (BÇ 337/17; DA 61/30, 160/21, 161/3; KD 226/29; RYK 370/26, SD 74/17)

şark şark (SD 26/19)

şaşkın şaşkın (BÇ 48/24; KD 319/9, 415/19, 430/23, 443/3, 466/21, 477/6, 478/29; RYK 183/18, 217/4, 225/2, 231/19, 235/29; SD 66/27)

şıkır şıkır (KD 160/12, 195/21, 225/8, 240/3, 327/5; RYK 134/15, 275/24; SD 75/12, 101/20, 259/27)

şıkırdata şıkırdata (KD 318/23)

şımarık şımarık (KD 265/29, 391/25, 395/5; SD 38/26, 53/22)

şingır şingır (DA 28/30)

şıp şıp (DA 147/2)

şıpır şıpır (DA 148/26, 341/3; RYK 266/6)

şöyle şöyle (BÇ 359/24; KD 75/19, 161/20, 203/18, 429/28; RYK 127/12, 361/21, 366/28; SD 52/12, 59/20)

şu yemin şu yemin (KD 462/5)

şunu şunu (BÇ 153/13)

şüpheli şüpheli (BÇ 231/24; DA 83/10; KD 92/3, 169/25, 183/11, 341/27)

takım takım (BÇ 138/18)

takır takır (BÇ 342/11; DA 375/22, 381/27; RYK 315/14; SD 18/9, 167/14, 195/6)

tane tane (KD 90/14, 377/23, 404/20, 463/4; RYK 18/26, 273/30)

taraf taraf (BÇ 116/5)

tatlı tatlı (DA 347/3, 388/10; KD 212/24, 217/8, 385/12; RYK 83/11, 331/21, 335/3)

tatsız tatsız (KD 105/13)

taze taze (KD 262/4, 262/5, 265/17, 269/14)

tedirgin tedirgin (BÇ 319/17; SD 192/14, 228/5)

tembel tembel (BÇ 54/30; KD 45/19, 355/26, 365/8, 471/7)

tek tek (BÇ 277/13, 416/7, 429/31, 540/4, 558/8; KD 101/5, 179/27, 242/10, 248/8; SD 204/14)

teker teker (BÇ 280/6; DA 130/23, 186/9; KD 201/8; RYK 382/3)

tekrar tekrar (DA 12/4; KD 279/7; RYK 370/2; SD 292/25)

telaşlı telaşlı (SD 269/23)

tepe tepe (KD 378/29; RYK 115/12)

tepine tepine (KD 134/3)

ters ters (BÇ 68/22; DA 239/6; KD 324/18)

tık tık (DA 12/20)

tıkır tıkır (DA 18/12; RYK 9/9, 52/21; SD 28/16, 232/19)

tok tok (KD 71/27)

top top (BÇ 218/13, 222/13, 515/32; KD 116/20)

topu topu (BÇ 78/13)

töbe töbe (BÇ 469/12; DA 310/24; KD 100/26, 122/30, 147/11, 214/6, 220/11, 277/30, 319/25, 333/24, 364/16, 398/6, 416/23, 460/21, 481/21; RYK 25/1, 104/26, 129/18, 163/8, 247/8, 250 /29, 251/19; SD 10/10, 31/3, 75/18, 191/2, 193/6, 244/3)

tut tut (SD 21/16)

tutuna tutuna (SD 69/26)

tüküre tüküre (KD 333/14)

türlü türlü (BÇ 31/22)

ufak ufak (RYK 64/14; SD 151/29)

uğraş uğraş (KD 392/25)

uğraştı uğraştı (KD 213/11)

uğrun uğrun (KD 108/18; SD 101/10)

umutsuz umutsuz (BÇ 110/28, 111/5, .172/16, 263/19, 353/21, 486/18; KD 213/25, 435/20)

uslu uslu (BÇ 458/16; DA 49/22, 353/24; KD 285/28, 477/21; SD 126/3)

usul usul (BÇ 561/7; DA 249/18; RYK 292/20)

utangaç utangaç (BÇ 91/1, 134/6, 255/9; KD 204/3, 242/1; RYK 79/13, 331/10; SD 308/9)

utanmaya utanmaya (KD 245/11)

uzun uzun (BÇ 168/27, 257/24, 302/5; KD 72/15, 197/28; RYK 23/22, 44/12, 222/7; SD 22/19, 102/15, 221/6, 303/6)

üçer üçer (RYK 293/7)

ümitsiz ümitsiz (KD 89/4)

ürkek ürkek (BÇ 97/23, 217/5, 240/21, 263/10, 264/26, 296/16, 302/22, 346/17, 401/30, 402/27, 452/27, 554/31; DA 78/1; KD 220/3, 335/6, 424/22; SD 14/19, 255/13)

ürpere ürpere (BÇ 327/9)

vagon vagon (KD 364/2)

vah vah (BÇ 54/4, 66/23, 355/2, 398/3; DA 175/6, 175/15, 187/16, 202/10, 204/26, 323/18, 324/12, 326/29, 332/8)

vay vay (BÇ 524/15; DA 249/22, 256/9, 364/20; KD 150/13, 177/4, 323/7)

vere vere (BÇ 101/27)

vicik vicik (KD 472/18; RYK 312/23)

vicil vicil (KD 315/7)

vicir vicir (KD 228/2; SD 173/26)

vızır vızır (BÇ 215/5, 298/8, 436/10, 445/9; DA 101/15, 215/22; KD 278/16; RYK 123/18; SD 257/30, 276/17)

vura vura (KD 442/22)

vurup vurup (RYK 242/16)

yakıcı yakıcı (KD 99/17)

yalaya yalaya (KD 260/5; RYK 103/7; SD 44/11)

yallah yallah (DA 369/17; RYK 304/2)

yampiri yampiri (DA 292/28)

yan yan (KD 118/3, 188/21, 218/15, 247/21, 476/14)

yana yana (DA 33/2; KD 454/18)

yanık yanık (DA 57/1)

yanlış yanlış (DA 312/17)

yanpiri yanpiri (DA 105/11)

yapış yapış (KD 238/8)

yapsa yapsa (BÇ 518/16)

yaptı yaptı (DA 377/27)

yatarken yatarken (SD 265/28)

yavaş yavaş (BÇ 25/25, 39/27, 61/6, 72/27, 81/20, 151/11, 167/28, 182/31, 262/17, 273/30, 296/27, 365/6, 385/385/10, 396/18, 425/8, 426/10, 434/3, 438/5, 438/10, 446/13, 474/23, 476/8, 481/5, 481/31, 485/17, 489/22, 506/22, 519/16, 534/6, 545/26, 546/6, 551/17, 555/17, 555/30, 559/13, 561/21; DA 122/29, 339/28, 344/11, 354/1; KD 10/17, 35/11, 63/25, 65/18, 66/27, 72/26, 86/18, 98/12, 114/18, 139/25, 142/21, 149/22, 165/5, 215/7, 301/19, 302/4, 344/18, 354/11, 356/25,

401/19, 433/29, 442/11, 445/27, 459/14, 461/22, 464/24, 478/9, 481/16; RYK 21/25, 106/3, 233/13, 256/29; SD 279/27, 287/4, 289/7, 291/26, 329/6, 333/12, 357/18, 9/20, 28/3, 31/22, 39/25, 95/20, 130/9, 135/8, 144/14, 156/19, 157/15, 176/8, 185/14, 186/9, 200/19, 216/6, 291/21, 301/28)

yeni yeni (BÇ 502/25; DA 76/28, 367/21)

yer yer (BÇ 305/7; RYK 12/25)

yok yok (BÇ 373/15; KD 219/23, 219/25; RYK 134/5)

yola yola (DA 41/30)

yorgun yorgun (BÇ 313/20, 370/23; KD 222/22)

yukarı yukarı (KD 192/17)

yumuk yumuk (KD 261/11)

yumuşak yumuşak (KD 430/9)

yutkuna yutkuna (SD 200/6)

yük yük (BÇ 300/14, 300/15)

yüksek yüksek (SD 204/19)

yürüye yürüye (KD 175/8)

zaman zaman (BÇ 497/14, 498/2)

zangır zangır (SD 146/18)

zıplaya zıplaya (BÇ 107/9; RYK 237/23)

4.3.2. Tek Sözcüğünün Anlamı Açık Olmayan İkilemeler

Türkçede ikilemeyi oluşturan sözcüklerden kimi zaman birinci sözcük kimi zamanda ikinci sözcük tam anlamlıdır. Diğer sözcük ise anlamı pekiştirme ya da güçlendirme işlevinde kullanılmaktadır (Hatiboğlu, 1971: 59). Bunun yanında tarihi süreç içerisinde kökü unutulmuş sözcüklerle yabancı kökenli sözcükler de ikilemeye dâhil olabilmektedir. Araştırmada birbirinden farklı 17 ikilemenin bu yolla oluştuğu tespit edilmiştir. Tek sözcüğünün anlamı açık olmayan toplam 61 ikileme örneğine aşağıdaki listede yer verilmiştir.

abuk subuk

Hasan odada **abuk subuk** konuşuyordu. (SD 293/7)

beti benzi

Odada, korkudan **beti benzi** atan Topal Muhtarla ağzı açık bakakalan Korucu Hüseyin'den başka kimse yoktu. (BÇ 523/14)

çarpık çurpuk

Biraz sonra içeriye, “Esselamıaleyküm yâ Pehlivan!” diyerek kısa boylu, **çarpık çurpuk** bir herif girdi. (RYK 47/19)

Diğer örnek için bkz. (DA 54/8)

eski püskü

Düşman geliyor diye boşaltılmış benzeyen bu **eski püskü** kasabada, Emine Öğretmen, birdenbire kıvıldanan, konuşan, gülen bir genç köylü kadını görmek isteği duydu. (BÇ 118/15)

harp zarp

Yahu bu başkentimiz Ankaramız nasıl bir Ankara başkenti olmalı ki **harp zarp** yokken Çorum Cezaevi boşala diye yazmaktadır ve de canı top kâküllü fanileri çeken herkes bir pencereden atlayıp savuşmaktadır. (DA 308/24)

yırtık pırtık

Çocukları bugün öyle **yırtık pırtık** kirli paslı görünce... (BÇ 327/13)

Diğer örnekler için bkz. (DA 41/12; RYK 95/19)

Tek sözcüğünün anlamı açık olmayan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

alaca bulaca (DA 130/12)

avurt zavurt (BÇ 73/23)

boylu poslu (BÇ 122/15, 122/20, 346/14; KD 257/28, 257/29, 258/1)

bölük pörçük (BÇ 378/19, 498/8)

cicili bicili (DA 69/11)

çoluk çocuk (BÇ 138/19, 159/29, 338/11; DA 77/24, 79/2, 117/22, 200/6, 253/22, 279/4, 324/14, 390/6; RYK 76/12, 88/1, 169/26, 171/13, 173/28, 232/1, 278/9, 324/29, 325/1, 326/11, 339/25, 354/14, 371/30; SD 181/3, 126/4)

in cin (BÇ 59/21; RYK 320/20)

kaba saba (BÇ 34/9, 337/19)

kabını kacağını (DA 252/18)

kap kakak (BÇ 119/29, 153/3)

yamru yumru (BÇ 300/1; DA 48/7, 51/22, 54/8, 107/25, 112/30; KD 118/27; RYK 53/17)

4.3.3. Eş Anlamlı Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

Anlamı pekiştirmek amacıyla eş anlamlı iki sözcüğün yan yana getirilmesi oluşan ikilemelerdeki her bir sözcük, aynı anlama geliyor gibi gözükse de aslında ufak nüanslarla birbirinden ayrılmaktadır. Fakat bu iki sözcüğün art arda kullanılması ikilemenin anlamını kuvvetlendirmekte ve ikilemenin etkisini artırmaktadır. Hatiboğlu (1971: 58), bu tür ikilemelerde, sözcüklerin görünürde aynı anlamlı sayılsalar bile her yerde birbirlerinin yerine kullanılmadıkları için gerçekte eş anlamlı olmadıklarını belirtmekte ve *it köpek, yüz surat, sorgu sual, kılık kıyafet, ses seda vb.* örnekleri vermektedir. Ayrıca gerçekten anlamı aynı olan sözcüklerden kurulan ikilemelere en iyi örneklerin aynı sözcüğün tekrarıyla kullanılan ikilemeler olduğunu belirtmektedir. Bu yapıda oluşan 50 ikilemenin 25'i birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır.

güç kuvvet

Eski devir olsa buna **güç kuvvet** yetirilmez Allah göstermesin, bu oğlan eski devirde Çöllo'yu, Kavlağı filan geçer de Köroğlu'nun mertebesine ayak basar. (RYK 344/11)

ite köpeğe

“Bizi **ite köpeğe** ayaklatmaz bunlar.” dedik!... (BÇ 452/7)

Diğer örnekler için bkz. (RYK 121/24, 165/9, 199/2)

zarar ziyan

Şu tarihli, şu numarayla yapılan açık arttırmanın konusu olan inşaatın kanunsuz olarak durdurulduğunu, inşaat alanına hiçbir gereği olmadığı hâlde tahta perde çekildiğini, resmi kişilerce çalışacak işçilerin alana sokulmadığını, bundan gelecek **zarar ziyanı** bundan böyle yasaklayanlardan isteneceğini, dilekçe tarihiyle taşıyıcıları çalıştırmaya başlayacağını bilinmesini diliyordu. (DA 269/13)

Eş anlamlı sözcüklerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

azap yanaşma (RYK 162/24)

cahili cühelası (RYK 328/26)

deniz derya (RYK 257/15)

durum vaziyetler (BÇ 55/24, 127/28, 291/6, 294/22, 355/24, 366/25, 399/15;
DA 276/20, 344/24, 349/13, 355/14, 359/9)

ermiş evliya (BÇ 321/21, 321/23; RYK 192/2, 291/14)

fakir fukara (DA 92/1; RYK 233/1, 341/20)

fakire fukaraya (RYK 31/9)

fakiri fukarası (RYK 341/18)

garip gureba (RYK 288/9)

güç zor (RYK 25/28)

kılığa kıyafete (SD 71/27)

kılığı kıyafeti (RYK 133/11)

kopuk ipsiz (RYK 381/27)

malım mülkün (DA 45/30)

melek melaïke (BÇ 322/12, 322/13; RYK 291/7)

meleği melaïkeyi (BÇ 322/19)

sesi sedası (DA 149/9)

sopa değnek (BÇ 554/2; SD 19/19)

sorgu sual (RYK 88/1; SD 72/27)

sorgusuz sualsiz (RYK 275/24)

şeytan iblis (RYK 66/30)

usul erkân (RYK 146/13, 223/18, 274/2)

4.3.4. Yakın Anlamlı Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

Bu tür ikilemelerde, her iki sözcüğün kendi anlamında başlı başına kullanıldığı görülür. Fakat yakın anlamlı sözcüklerden kurulan ikilemelerdeki sözcüklerin bazılarında anlamdan başka, ses ve biçim yakınlıkları da vardır. (Hatiboğlu, 1971: 53) Buna göre yakın anlamlı sözcüklerden oluşan ikilemelerin bazen aynı seslerle başladıkları (*boyun boğaz, bağ bahçe vb*), bazen aynı seslerle sona erdikleri (*araç gereç, öğretmen eğitmen vb.*), bazen de aynı biçimde oluştukları (*biliş tanış, dirlik düzenlik vb.*) dikkati çekmektedir. Bu yapıda oluşan 58'i birbirinden farklı toplam 87 ikileme örneği tespit edilmiştir.

ağrı sızı

Ağrı sızı varsa, bir çaresine bakalım, geciktirmeden... (SD 157/5)

bağ bahçe

Sel, buralarda **bağ bahçe**, tarla taban komamış. (RYK 316/23)

çalı çırpı

Müdür Halim Akın'ın hazırladığı programa göre, bütün ikinci küme, başlarında Cemal Avşar olduğu hâlde toprak işine girecek, birinci kümeden Ali Can'la Cimşit Tok akşama kadar **çalı çırpı** çekecekti. (BÇ 295/18)

Diğer örnekler için bkz. (KD 61/4; SD 19/29)

derli toplu

Mustafa bir zaman **derli toplu** hiçbir şey düşünmedi. (KD 118/22)

eksiğin gediğin

Bir **eksiğin gediğin** var mı? (DA 320/22)

ırz namus

Yok'a alıştılar ki "**Irz namus**, din iman" desen, ağız alışkanlığıyla "Vallah billah yok" demede dümbükler! (BÇ 52/9)

Diğer örnek için bkz. (RYK 367/17)

malı mülkü

“Bu feragat tahtına sultan olan vahdettir / Talibi dünya olan her dem be dem kasrettedir” avazını tutturarak dünyayı, **malı mülkü**, her türlü zevki hiçe saydı. (RYK 70 /9)

Diğer örnekler için bkz. (RYK 120/14, 201/9, 219/24)

Yakın anlamlı sözcüklerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

adam erkek (RYK 23/28)

ağa mütegalibe (BÇ 207/7)

ağızsız dilsiz (DA 290/15)

akıl fikir (RYK 359/18)

aklı fikri (RYK 112/1)

aklüm fikrim (RYK 359/17)

araç gereç (DA 257/20, 265/22)

ardı arkası (DA 298/4)

bacı kardeş (KD 373/3)

bağıra çağıra (BÇ 541/23; KD 44/10, 303/29, 375/16)

bağlık bahçelik (BÇ 115/20)

bilış tanış (KD 157/24)

boyun boğaz (RYK 95/29)

cin peri (RYK 272/6)

dirlik düzenlik (BÇ 134/5)

eğri büğrü (RYK 357/9)

eksiğin gediğin (DA 320/22)

eşine dostuna (RYK 94/5)

ev bark (DA 289/2)

evir çevir (BÇ 358/4)

evirip çevirdi (BÇ 47/25, 128/19, 196/17, 490/24; KD 126/15; RYK 283/26;

SD 212/23)

evirip çeviriyor (KD 30/9, 169/30; RYK 14/22; SD 225/25)

evirip çevirmiş (KD 309/3)

gâvur cizvit (BÇ 57/11)

güllük gülistanlık (BÇ 115/19)

gübür gübre (RYK 162/20)

hoca muallim (DA 240/14)

ipe sapa (DA 165/13; RYK 174/25)

kavim kabile (RYK 161/29)

kaza kader (DA 29/9)

kopuk zibidi (RYK 341/20)

koynu kucağı (BÇ 322/25)

mal davar (BÇ 9/8; RYK 162/19)

malı davarı (BÇ 254/8)

oğlan uşak (RYK 43/17, 288/3)

öğretmen eğitmen (BÇ 64/11)

sağ esen (BÇ 107/5; RYK 42/28, 370/23)

saklı gizli (BÇ 341/7)

saklım gizlim (RYK 168/3)

suçsuz günahsız (RYK 353/12)

tabak çanak (BÇ 165/2)

tarla taban (RYK 316/23)

tarlayı tabanı (BÇ 530/23)

yaralayıp bereleyip (DA 253/22)

yemiş yutmuş (KD 327/8)

yerlerini yurtlarını (BÇ 272/11)

yetim öksüz (DA 290/5; RYK 344/20)

yol erkân (RYK 28/28, 43/2, 140/26, 200/15)

yolu izi (BÇ 255/4)

yol yordam (RYK 223/18)

zındık çiftit (BÇ 57/11)

4.3.5. Zıt Anlamlı Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

Zıt anlamlı sözcüklerden oluşan ikilemeler genellikle açıklanması gereken kavramın sınırlarını belirtmekte (Hatiboğlu, 1971: 59), cümleye olasılık ve karşılıklılık anlamları katmaktadır. Bu yapıda oluşan toplam 199 ikileme örneğinden 80'inin birbirinden farklı olduğu saptanmıştır.

alan satan

İkinciye doğru Sungurlu'nun "Sultan" pazarı çözülmüş gitmiş, **alan satan** savuşmuş, lakin Çerçi Süleyman Ağanın boz danası gene sabahtan beri bağlandığı yerde bir başına kalmıştı. (RYK 93/2)

başı sonu

Zeynel birdenbire **başı sonu** belli olmayan bir şeyler düşünmeye başlamıştı. (RYK 250/25) Diğer örnek için bkz. (DA 364/30)

çoktan azdan

Pireye nişan mişan, bahşiş mahşiş vermemiş mi, **çoktan azdan**? (DA 277/29)

dişisine erkeğine

Ağalıkta avadanlığın **dişisine erkeğine** bakılmaz oğlum, işinin bittiğine bakılır. (BÇ 74/5)

eski yeni

Anadolu'yu kurtarmak istiyorsak onun **eski yeni** gerçeğini, iyice bilmek zorundayız. (BÇ 332/6)

yukarı aşağı

Diliyle sık sık dudaklarını ıslatıyor, incecik boynunda gırtlığını **yukarı aşağı** oynatarak durmadan yutkunuyordu. (SD 243/17)

Zıt anlamlı sözcüklerden oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

açılır kapanır (BÇ 275/4, 324/6, 401/24, 419/11, 533/22; DA 52/2; SD 212/15, 239/17)

alacağı vereceği (RYK 56/29)

alışımız veriğimiz (BÇ 455/10)

alışveriş (BÇ 92/18, 161/23, 404/1; DA 87/24, 92/1, 334/22; KD 177/12, 177/14, 179/29, 208/10, 302/13, 348/28; RYK 25/28, 172/27)

alt alta üst üste (KD 477/17)

altı üstü (DA 22/5)

altından üstünden (BÇ 461/7; DA 216/13; RYK 79/10)

altlı üstlü (DA 22/6, 120/21, 235/26)

aşağı yukarı (BÇ 169/13, 377/30; DA 20/15)

az çok (BÇ 519/21)

azdan çoktan (DA 283/14)

baş kık (BÇ 71/12)

baştan kıçtan (BÇ 116/23)

bata çıka (BÇ 378/16; KD 367/22; RYK 251/27)

bıraka ala (BÇ 542/8)

büyültüp küçültüyor (SD 207/6)

dipsiz doruksuz (DA 313/11, 313/13)

doğrusuna eğrisine (BÇ 161/21)

dost düşman (DA 32/15)

dosta düşmana (DA 272/2, 325/29; KD 191/27)

dostumuz düşmanımız (DA 191/4)

düşe kalka (BÇ 400/13, 541/23, 547/7; DA 270/2)

enine boyuna (BÇ 38/2; DA 39/20, 106/7, RYK 67/28)

enini boyunu (KD 78/28)

er geç (BÇ 104/22, 158/18, 202/27, 442/8; DA 108/20, 348/26)

gâvur Müslüman (BÇ 355/28; DA 288 – 3; RYK 131/26, 294/7)

gâvuru Müslümanı (DA 226/20)

gece gündüz (BÇ 96/2, 224/13, 298/2; DA 334/22, 337/29, 359/10; KD 245/13, 164/7; RYK 39/30, 93/6, 94/26, 130/26, 147/9, 188/13, 232/2; SD 154/28, 197/21)

geceli gündüzlü (DA 62/11; KD 400/5)

gecesi gündüzü (SD 185/24)

gelen giden (RYK 173/20)

gelene gidene (BÇ 346/2)

gelenden gidenden (DA 115/7)

geleni gideni (BÇ 291/1; RYK 344/23; SD 119/13)

gelir gider (BÇ 336/7; RYK 86/18)

gelmiş gitmiş (BÇ 132/28)

genç yaşlı (SD 112/22)

girdisini çıktısını (BÇ 339/7, 519/21; DA 319/19, 359/15; RYK 57/2; SD 186/19)

gire çıka (DA 270/1)

giren çıkan (BÇ 69/6)

girene çıkana (DA 229/29)

götür getir (BÇ 298/3)

içli dışlı (BÇ 16/15)

ileri geri (BÇ 92/26, 95/12, 152/14, 479/22, 517/25; KD 83/15, 193/27, 261/9, 289/8, 327/15, 400/19, 458/18; RYK 130/7, RYK 223/10; SD 76/3, 158/8)

ilerde geride (SD 63/10)

inceli kalınlı (BÇ 425/25; DA 55/6)

inerken çıkarken (BÇ 521/6)

inişi yokuşu (BÇ 238/22)

iyi kötü (DA 107/11, 137/13; KD 116/5; RYK 67/21, 359/19; SD 102/1)

iyisi kötüsü (DA 222/4)
 kadın erkek (BÇ 118/6; DA 324/14)
 karı erkek (RYK 80/24)
 karılı erkekli (KD 364/2)
 karısı erkeği (RYK 152/28, 232/2)
 kız erkek (BÇ 237/4, 249/27)
 öne arkaya (RYK 382/14)
 önden arkadan (DA 370/22)
 önlü arkalı (BÇ 268/27)
 önünü ardını (DA 318/12)
 öteberi (BÇ 153/3, 432/12, 481/24; DA 137/13; KD 278/11, 285/3, 418/13,
 432/12)
 ötede beride (KD 163/21)
 ötekinin berikinin (KD 426/10)
 ötekine berikine (KD 103/29, 302/20)
 ötesini berisini (DA 115/17; KD 121/27, 405/30; SD 191/4)
 ötesinden berisinden (DA 119/19)
 öteyi beriyi (DA 116/4; KD 208/22)
 sabah akşam (BÇ 553/8; DA 268/12, 268/18; SD 56/10)
 ucuz pahalı (RYK 146/27, 165/29)
 unuta hatırlaya (BÇ 402/6)
 uykuda uyanık (RYK 39/30)
 üstü altı (BÇ 199/11)
 var olmak yok olmak (BÇ 118/7)
 var yok (BÇ 272/17; DA 134/1, 272/8; KD 64/10, 115/10; RYK 11/22,
 168/18, 219/19, 236/25, 322/30)
 zor kolay (KD 48/9)

4.3.6. Anlamca İlişkisi Açık Olarak Görülemeyen İkilemeler

Bu tür ikilemelerde ikilemeleri oluşturan sözcüklerin tek başlarına diğer sözcükle anlam bakımından ilişkisi açık olarak görülememektedir. Fakat bu sözcüklerin bir araya geldiklerinde ikilemenin anlamını tamamladıkları ortaya çıkmaktadır. Bu yapıda tespit edilen toplam 36 örneğin 25'i birbirinden farklıdır.

adam odun

Çoğa varmaz bütün ateşler söner, taş toprak, mal davar, **adam odun** birbirine karışır. (BÇ 9/8)

dilenci aptal

E'si, herifi **dilenci aptal** sanırsın. (RYK 28/28)

Diğer örnek için bkz. (RYK 173/15)

hesap kitap

Akıl, fikir, **hesap kitap**, mantık muhasebe kalmamıştı. (DA 299/25)

karga tulumba

Fadik'in sopalayarak getirdiği eşeğe Mustafa'yı **karga tulumba**, bindirdiler, eline de bir değnek verdiler. (KD 366/27)

tuz ufak

Ben seni **tuz ufak** etmez miyim? (RYK 234/5)

özü sözü

Eskiden de “pezevenk” derlermiş, ama sen benim gibi **özü sözü** doğru, mert erkeğe rastlamadığından... (RYK 71/13)

Anlamca ilişkisi açık olarak görülemeyen ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

dayalı döşeli (DA 86/23)

ipe sapa (DA 165/13; RYK 174/25)

işe güce (BÇ 143/31)

işi gücü (DA 207/26; KD 177/15, 215/26; RYK 88/1)

işim gücüm (KD 394/9)

işsiz güçsüz (RYK 70/19)

kara kuruydu (BÇ 10/1, 103/9; DA 328/15)

kaza kader (DA 29/9)

kazasız belasız (BÇ 417/15)

kirli paslı (BÇ 327/13)

kundağa çaputa (RYK 31/14)

kül ufak (DA 49/9; RYK 144/28, 290/28)

mantık muhasebe (DA 299/25)

paça kasnak (KD 16/24; RYK 361/23; SD 21/26)

sür git (BÇ 507/3)

tuz buz (BÇ 384/15)

tuzu gazı (RYK 365/18)

un ufak (DA 304/20)

yetim yoksul (BÇ 71/13)

6.7. Bir Sözcüğü Olumlu Diğer Sözcüğü Olumsuz Olan İkilemeler

Araştırmada elde edilen bu tür ikilemelerin, *dilsiz sağır* örneği haricinde, tamamının ilk sözcüğü anlam bakımından olumlu ikinci sözcüğü ise olumsuz yapıdadır. Bu yapıdaki ikilemeler cümleye çabukluk ve ihtimal anlamı katmaktadırlar. Toplam 193 ikileme örneğinin 73'ü birbirinden farklı ikilemelerden oluşmaktadır.

açılır açılmaz

Kapı **açılır açılmaz**, çıra alevi, kağnyı aydınlattı. (SD 20/11)

başladık başlamadık

Bir muska yazacağız pehlivan, biz muskayı Sungurlu'da yazmaya **başladık başlamadık**, kız Sarıca'dan, yani bir konaklık yerden bir kez "Ah!" diyecek, yanmaklığa başlayacak... (RYK 52/4)

diner dinmez

Yağmur **diner dinmez**... (BÇ 411/5)

hâlli hâlsiz

Höst rezil! Bu nasıl bir bela? Bunlar kaç yaşında böylece... **Hâlli hâlsiz?** (DA 369/16)

mertten namertten

Çerçi namerdi ne zamandır **mertten namertten** anlamaya başladı? (RYK 211/8)

soylusu soysuzu

Aramaktadır ki “İçerde Kürt var mı, kaç kişidir, keseleri nasıldır, **soylusu soysuzu** ne kadardır?” diye sormalarını görmeli ve de söylenenleri defterine yazmalarını görmeli... (DA 317/8)

Bir sözcüğü olumlu diğer sözcüğü olumsuz olan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

açar açmaz (SD 58/15)

alır almaz (DA 15/10)

anlar anlamaz (BÇ 93/8; KD 90/4, 304/15)

atar atmaz (DA 138/24)

atılır atılmaz (SD 21/27)

azalır azalmaz (BÇ 372/30)

bakar bakmaz (BÇ 60/9, 371/14; KD 179/23, 210/13; RYK 296/13, 352/20)

belli belirsiz (BÇ 18/30, 23/5, 162/28, 362/23, 385/10, 388/13, 449/22, 500/31, 523/22, 544/17; DA 86/12, 210/24; KD 24/18, 73/13, 193/9, 218/26, 339/15, 381/3, 414/17, 457/11; RYK 313/30, 318/10, 341/4, 345/14, 355/5; SD 16/23, 32/6, 43/15, 57/27, 91/19, 135/27, 194/24, 258/3)

biner binmez (KD 51/24)

biter bitmez (BÇ 421/24)

bitirdi bitirmedi (RYK 310/23)

bitirir bitirmez (RYK 70/4)

bulur bulmaz (BÇ 21/14)

bükülür bükülmez (KD 65/3)

çıkır çıkmaz (KD 171/10, 269/24, 307/20)

değer değmez (KD 115/13)

der demez (DA 166/15; KD 370/24; RYK 49/8)

- dilsiz sağır (BÇ 111/2)
- dokunur dokunmaz (RYK 64/12)
- döner dönmez (BÇ 314/19)
- duyar duymaz (BÇ 254/9, 278/10, 299/22, DA 77/7)
- duyulur duyulmaz (BÇ 81/23, 241/10; DA 289/29; KD 125/29)
- düşer düşmez (KD 365/10; RYK 275/17, 379/11)
- eder etmez (KD 472/20; RYK 304/23)
- eğilir eğilmez (KD 339/12)
- etmesi etmemesi (BÇ 147/32)
- geçer geçmez (RYK 282/27; SD 67/12)
- gelir gelmez (DA 27/18, 30/16, 52/27, 63/19, 83/29, 88/6, 148/22, 173/6, 318/28; KD 277/29, 309/25)
- geldi gelmedi (SD 43/16)
- gider gitmez (SD 82/7)
- girdi girmedi (BÇ 112/6)
- girer girmez (BÇ 20/10; SD 269/23)
- gitti gitmedi (BÇ 87/16)
- görür görmez (BÇ 79/5; DA 39/18, 53/20, 128/3, 138/4, 151/26; KD 108/28, 160/12, 432/2, 445/11; SD 211/24)
- hatırlar hatırlamaz (KD 390/24)
- içer içmez (BÇ 410/17, 501/17)
- ilerlemiş ilerlememişti (DA 202/20)
- inanır inanmaz (RYK 338/29)
- iner inmez (KD 303/10)
- ister istemez (BÇ 41/4, 123/31, 267/7, 287/26, 309/29, 417/18, 472/25, 509/1, 541/9; DA 301/14, 301/14, 342/10, 347/9; KD 172/5; SD 18/3, 18/18, 99/3, 128/30, 162/23, 229/1)
- istesin istemesin (BÇ 497/7)

işilir işilmez (SD 185/4)
 kaldı kalmadı (RYK 87/9)
 kalkar kalkmaz (BÇ 197/21)
 karbonatlı karbonatsız (DA 212/24)
 kurtulur kurtulmaz (RYK 133/2)
 ne olur ne olmaz (RYK 228/30, 351/26)
 n'olur n'olmaz (BÇ 417/17, 520/1; DA 266/13; KD 474/9)
 oldu olmadı (KD 244/16; RYK 57/27; SD 277/4)
 olur olmaz (DA 55/29, KD 35/26, 60/25, 67/24, 144/12, 196/4)
 olura olmaza (DA 355/24; KD 194/26; SD 129/7)
 oluru olmazı (BÇ 67/19; DA 314/28)
 oturur oturmaz (SD 264/20)
 parlar parlamaz (SD 308/18)
 sıralı sırasız (DA 44/18; KD 375/27; RYK 72/19, 174/18; SD 71/27)
 söyler söylemez (RYK 26/17; SD 135/14)
 tanır tanımaz (BÇ 471/2)
 toplar toplamaz (BÇ 546/27; KD 476/23)
 uğuru uğursuzu (BÇ 380/11)
 uyanır uyanmaz (KD 141/1; RYK 205/6)
 uzanır uzanmaz (BÇ 303/16)
 yaklaşmış yaklaşmamış (RYK 158/1)
 yaklaştı yaklaşmadı (RYK 46/27)
 yarıladık yarılamadık (BÇ 364/14; DA 200/29)
 yatar yatmaz (BÇ 324/10; SD 217/3)
 yerli yersiz (BÇ 10/25, 310/11, 482/1; KD 36/6)
 zamanlı zamansız (SD 271/7)

6.8. İki Sözcüğü de Olumsuz Olan İkilemeler

Türkçede olumsuzluk ifade eden aynı sözcüğün tekrarıyla ya da olumsuzluk eki alan farklı sözcüklerin bir araya getirilmesi ile ikilemeler oluşturulabilmektedir. Bu ikilemeler yokluk, sonsuzluk gibi anlamlar taşımaktadırlar. Bu yapıda oluşan 36'sı birbirinden farklı olmak üzere toplam 71 ikileme örneği tespit edilmiştir.

ağızsız dilsiz

Kimsiz kimsesiz, **ağızsız dilsiz**, garip Bulgaryalı Koço casus tam bu bunaltının üstüne gelmişti. (DA 290/15)

bitmez tükenmez

Alınteriyle kazanılmış, **bitmez tükenmez**, yüceltici gerçek umut... (BÇ 198/20)

dipsiz doruksuz

Dipsiz doruksuz işi bu Çorum damında hiç gören olmamıştır Yüzbaşım! (DA 313/13)

Diğer örnek için bkz. (DA 313/11)

işsiz güçsüz

İşsiz güçsüz bir eşkıya bozuntusu... (RYK 70/19)

kazasız belasız

Kazasız belasız tutarız sabahı... (BÇ 417/15)

uçsuz bucaksız

Genel Sekreterin önündeki kâğıtta, **uçsuz bucaksız** bozkır... (BÇ 19/19)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 21/15, 44/13, 101/25, 198/28, 199/7; DA 38/21, 190/17)

İki sözcüğü de olumsuz olan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

dinsiz imansız (BÇ 82/22; KD 412/3; RYK 352/27)

döşeksiz yorgansız (RYK 187/3)

emniyetsiz emniyetsiz (DA 181/5)

gönülsüz gönülsüz (BÇ 27/20, 480/26; KD 298/29; SD 30/25, 32/18, 79/13, 143/20)

güreşmeye güreşmeye (KD 224/14)

güvensiz güvensiz (SD 212/23)

hâlsiz hâlsiz (RYK 226/5)

inanmamış inanmamış (KD 143/5)

inanmaz inanmaz (SD 230/24)

incelmez incelmez (RYK 140/18, 360/28)

insafsız insafsız (KD 123/2; RYK 33/26, 126/13)

isteksiz isteksiz (BÇ 75/17; KD 480/8)

istemeye istemeye (DA 149/1; KD 400/20, 471/16; SD 32/12)

kelepçesiz melepçesiz (DA 241/7)

keyifsiz keyifsiz (KD 105/1, 167/27, 231/15; RYK 135/29, 255/29, 328/7)

kimsiz kimsesiz (DA 290/15)

kitapsız mitapsız (DA 380/4)

olmaz molmaz (RYK 239/25)

pazarlıksız mazarlıksız (DA 284/2)

peşinatsız meşinatsız (BÇ 136/14)

rahatsız rahatsız (KD 56/17)

silahsız milahsız (BÇ 541/6)

sorgusuz sualsiz (RYK 275/24)

suçsuz günahsız (RYK 353/12)

tatsız tatsız (KD 105/13)

umutsuz umutsuz (BÇ 110/28, 111/5, .172/16, 263/19, 353/21, 486/18; KD 213/25, 435/20)

utanmaya utanmaya (KD 245/11)

uykusuzluk muykusuzluk (BÇ 76/5)

ümitsiz ümitsiz (KD 89/4)

yağsız mağsız (RYK 166/29)

4.4. Sıralama Kuralları Bakımından İkilemeler

İkilemeler, aynı sözcüklerin tekrarı ile kurulabileceği gibi farklı sözcüklerin bir araya gelmesiyle de oluşturulabilir. Fakat ikilemeler oluşturulurken ünlü kuralları, ünsüz kuralları, hece sayısı kuralları, eş hecelilerde ünlü-ünsüz kuralları ve mantık kuralları gibi kıstaslar gözetilmektedir. İkilemeyi oluşturan sözcüklerin bu kurallara tabi olmaları ikilemelerin kalıplaşmış bir yapıya sahip olduğunu ifade etmektedir.

4.4.1. Ünlü Kuralları

İkilemelerin oluşumu sırasında önemli bir yere sahip olan ünlülerin diziliş sırası değerlendirilirken ikilemenin ilk sözcüğünün ilk hecesindeki ünlü ile ikinci sözcüğün ilk hecesindeki ünlü arasındaki uyuma dikkat edilmiş ve bu ünlülerin kullanım sıklığı ünlü kurallarının oluşumunda etkili olmuştur. Ünlü kuralları başlığı altında tasnif edilen ikileme örnekleri bu çerçevede tespit edilmiştir.

Bu bölümde ilk sözcüğünün ilk hecesinde a/e, /i, u/ü veya o/ö ünlülerinin yer aldığı ikilemelerin bütün birleşimleri ile ikinci sözcüğünün ilk hecesinde bulunan a/e, /i, u/ü veya o/ö ünlülerinin bütün birleşimleri incelenmiştir. Elde edilen veriler Tablo 5'te sayısal olarak gösterilmiştir. Fakat aynı sözcüğün tekrarından oluşan ikileme örnekleri bu gruba dâhil edilmemiştir.

Tablo 5. Ünlü Kuralları Bakımından İkilemeler

Ünlü Kuralları	İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı	Yüzde	
			İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı
a/e.....a/e Kuralı	123	272	%23.47	%21
a/e...../i Kuralı	58	246	%11.07	%19
a/e.....o/ö Kuralı	50	112	%9.54	%8.65

Tablo 5. Ünlü Kuralları Bakımından İkilemeler (Devamı)

Ünlü Kuralları	İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı	Yüzde	
			İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı
a/e.....u/ü Kurahı	51	113	%9.73	%8.73
ı/i.....a/e Kurahı	22	50	%4.20	%3.87
ı/i.....ı/i Kurahı	26	77	%4.96	%5.94
ı/i.....o/ö Kurahı	8	17	%1.53	%1.31
ı/i.....u/ü Kurahı	17	39	%3.25	%3.01
o/ö.....a/e Kurahı	31	65	%5.92	%5.02
o/ö.....ı/i Kurahı	13	19	%2.48	%1.47
o/ö.....o/ö Kurahı	34	72	%6.49	%5.56
o/ö.....u/ü Kurahı	16	27	%3.05	%2.08
u/ü.....a/e Kurahı	24	73	%4.58	%5.64
u/ü.....ı/i Kurahı	4	4	%0.76	%0.31
u/ü.....o/ö Kurahı	14	27	%2.67	%2.08
u/ü.....u/ü Kurahı	33	82	%6.30	%6.33
Toplam	524	1295	%100	%100

İkilemeler, ünlü kurallarına göre incelendiğinde, Tablo 5'teki veriler, birinci sözcüğünün ilk hecesinde a/e ünlüleri bulunan ikilemelerden %23.47'sinin ikinci sözcüğünün de ilk hecesinde a/e ünlüleri bulunduğunu göstermektedir. Birinci sözcüğün ilk hecesinde a/e ünlülerinin bulunduğu diğer ikilemelerden sırasıyla %11.07'sinin ikinci sözcüğünün ilk hecesinde ı/i, %9.73'ünün ikinci sözcüğünün ilk hecesinde o/ö ve %9.54'ünün ikinci sözcüğünün ilk hecesinde u/ü ünlüleri bulunmaktadır.

Birinci sözcüğünün ilk hecesinde ı/i ünlülerinin yer aldığı ikilemelerden ikinci sözcüğünün ilk hecesinin %4.96'sı yine ı/i ünlüleri, %4.20'si a/e ünlüleri, %3.25'i u/ü ünlüleri ve %1.53'ü ise o/ö ünlüleri ile devam etmektedir.

İlk sözcüğünün ilk hecesinde o/ö ünlülerinin bulunduğu ikilemelerin ikinci sözcüğünün ilk hecesinde %6.49 oranında yine o/ö ünlüleri, %5.92 oranında a/e ünlüleri, %3.05 oranında u/ü ünlüleri ve %2.48 oranında ise ı/i ünlüleri yer almaktadır.

Son olarak ikilemeyi oluşturan sözcüklerden ilkinin birinci hecesinde u/ü ünlülerinin bulunduğu ikilemelerden %6.30'unun ikinci sözcüğünün ilk hecesinde de aynı ünlüler yer almaktadır. Sonrasında sırasıyla ikinci sözcüğün ilk hecesinde %4.58 a/e ünlüleri, %2.67 o/ö ünlüleri ve %0.76 ı/i ünlüleri bulunmaktadır.

4.4.1.1. a/e.....a/e Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler

Bu kurala göre ikilemenin ilk sözcüğünün ilk hecesinde **a** veya **e** ünlüsü varsa ikinci sözcüğünün ilk hecesinde de **a** veya **e** ünlüsü bulunmalıdır. Yani ilk sözcüğün birinci hecesi **a** ünlüsü ile başlıyorsa ikinci sözcüğün ilk hecesi **a** ya da **e** ünlüsü ile başlamalı; ilk sözcüğün birinci hecesi **e** ünlüsü ile başlıyorsa ikinci sözcüğün ilk hecesi **a** ya da **e** ünlüsü ile başlamalıdır.

Bu kuralara uyan toplam 272 ikileme örneğinin 123'ü birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır. Dolayısıyla ikilemeler bu kurala göre tasnif edilirken farklı sözcüklerden oluşan örnekler dikkate alınmıştır. İkilemeyi oluşturan her iki sözcüğün ilk hecesinde **a** sesinin bulunduğu 54 örnek, **e** sesinin bulunduğu 32 örnek tespit edilmiştir. Ayrıca ikilemeyi oluşturan ilk sözcüğün ilk hecesinde **a** sesi, ikinci sözcüğün ilk hecesinde **e** sesi bulunan 22 örnek; bu durumun dersine diziliş gösteren 15 örnek saptanmıştır.

açık seçik

Hep o eksikliği görüyorum, Halim, önüne çok belli, iyice **açık seçik**, bir amaç almamak... (BÇ 310/2)

baba ana

Ortakçı ve hizmetkârların karısı ve kızı derebeyin **baba ana** bir bacıları sayılır. (DA 39/28)

çeker çevirir

Huylu, huysuz hayvanları **çeker çevirir** bir başına... (BÇ 298/9)

dağ taş

Görürsün, **dağ taş** ekin olur. (KD 395/15)

Diğer örnekler için bkz. (DA 156/30, 281/8, 281/10; RYK 46/17, 154/12, 287/29, 324/5; SD 78/24)

eski yeni

Anadolu'yu kurtarmak istiyorsak onun **eski yeni** gerçeğini, iyice bilmek zorundayız. (BÇ 332/6)

karı erkek

Elli evlik bir köyün bütün adamını **karı erkek** samanlığa doldur... (RYK 80/24)

mal davar

Mal davar şurda kalsın, bakalım bir uyuz eşeği var mı? (RYK 162/19)

Diğer örnek için bkz. (BÇ 9/8)

a/e.....a/e kuralına uyan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

açılır kapanır (BÇ 275/4, 324/6, 401/24, 419/11, 533/22; DA 52/2; SD 212/15, 239/17)

adam erkek (RYK 23/28)

alacağı vereceği (RYK 56/29)

alan satan (RYK 93/2)

alın gelin (RYK 356/21)

alışımız verişimiz (BÇ 455/10)

alışveriş (BÇ 92/18, 161/23, 404/1; DA 87/24, 92/1, 334/22; KD 177/12, 177/14, 179/29, 208/10, 302/13, 348/28; RYK 25/28, 172/27)

almış gelmiş (BÇ 445/4)

alsın gelsin (BÇ 265/29)

altı yedi (KD 191/26)

ana baba (DA 65/2, 109/3)

anadan babadan (BÇ 230/14)

anam babam (BÇ 115/14)

anani babanı (DA 358/8)

ana avrat (BÇ 143/29, 189/25, 461/21, 466/19; DA 73/6, 325/29; KD 199/24; RYK 104/19)

analarına avratlarına (RYK 338/22)

anama avradıma (BÇ 51/25)

anasını avradını (DA 61/2, 65/5, 104/14, 104/13, 310/10; RYK 299/4, 338/10)

anlı şanlı (BÇ 159/18, 440/5)

araç gereç (DA 257/20, 265/22)

- ardı arkası (DA 298/4)
- avurt zavurt (BÇ 73/23)
- azap yanaşma (RYK 162/24)
- azap yarıcı (RYK 195/8)
- bacı kardeş (KD 373/3)
- bağ bahçe (RYK 316/23)
- bağıra çağıra (BÇ 541/23; KD 44/10, 303/29, 375/16)
- bağlık bahçelik (BÇ 115/20)
- bal şeker (BÇ 259/16, 341/12)
- ballı şekerli (BÇ 345/1)
- beri benzer (RYK 180/6)
- beş altı (BÇ 112/10, 446/28; DA 36/14, 126/3, 315/17, 342/9, 386/4; KD 55/8, 282/27, 317/12, 317/12, 418/7; RYK 257/21; SD 235/6)
- beti benzi (BÇ 523/14)
- camı kapıyı (BÇ 389/21)
- can baş (RYK 44/25, 86/8, 298/2)
- dağda bayırda (RYK 137/17)
- dağı taşı (BÇ 129/27, 130/11, 249/8; DA 346/20, 385/24; RYK 31/17, 137/20, 238/30, 311/7)
- dağın taşın (RYK 126/5, 358/23)
- deniz derya (RYK 257/15)
- derviş abdal (RYK 94/30, 155/30)
- eksiğin gediğin (DA 320/22)
- el ayak (BÇ 512/25; DA 12/12; KD 232/1, 405/24)
- el etek (RYK 69/26)
- elden ayaktan (DA 381/30; RYK 267/7)

eli ayağı (BÇ 148/16, DA 244/26, 372/5; RYK 333/16)

elim ayağım (RYK 79/28)

eline ayağına (DA 280/10)

elleri ayakları (BÇ 293/14; RYK 345/30)

elli altmış (BÇ 246/25; DA 332/7; KD 476/14; RYK 322/30)

er geç (BÇ 104/22, 158/18, 202/27, 442/8; DA 108/20, 348/26)

ermiş evliya (BÇ 321/21, 321/23; RYK 192/2, 291/14)

etme eyleme (BÇ 146/16)

ev bark (DA 289/2)

evir çevir (BÇ 358/4)

evirip çevirdi (BÇ 47/25, 128/19, 196/17, 490/24; KD 126/15; RYK 283/26;
SD 212/23)

evirip çeviriyor (KD 30/9, 169/30; RYK 14/22; SD 225/25)

evirip çevirmiş (KD 309/3)

evliya peygamber (RYK 81/17)

evvel eski (BÇ 182/18, 254/28, 331/29; DA 227/21, 291/9, 315/3; RYK
10/11, 48/26, 75/17, 77/11, 160/26, 174/16, 188/4, 269/16, 325/11, 333/19, 335/27,
346/20)

gelene geçene (DA 325/28; SD 221/25)

geleni geçeni (BÇ 291/9)

gelin kadın (BÇ 78/23; SD 53/27)

gelmiş geçmiş (DA 38/15)

gelmişini geçmişini (DA 61/11)

genç yaşlı (SD 112/22)

hâli keyfiyeti (RYK 23/15)

harp zarp (DA 308/24)

kaba saba (BÇ 34/9, 337/19)
 kabını kacağını (DA 252/18)
 kadın erkek (BÇ 118/6; DA 324/14)
 kâğıt kalem (BÇ 21/13; DA 253/20)
 kap kacak (BÇ 119/29, 153/3)
 karılı erkekli (KD 364/2)
 karımı bacımı (DA 358/7)
 karısı erkeği (RYK 152/28, 232/2)
 kavim kabile (RYK 161/29)
 kavim kardaş (BÇ 216/29)
 kavun karpuz (BÇ 512/10)
 kaza kader (DA 29/9)
 kazasız belasız (BÇ 417/15)
 malı davarı (BÇ 254/8)
 meleği melaikeyi (BÇ 322/19)
 melek melaike (BÇ 322/12, 322/13; RYK 291/7)
 mertten namertten (RYK 211/8)
 Mervan Yezit (RYK 291/6)
 neylesem netsem (DA 242/15)
 paça kasnak (KD 16/24; RYK 361/23; SD 21/26)
 rakı şarap (BÇ 512/24, 513/1, 513/17)
 sabah akşam (BÇ 553/8; DA 268/12, 268/18; SD 56/10)
 saç baş (RYK 163/21)
 saç sakal (BÇ 292/15, 342/30; DA 50/4; RYK 63/8)
 saçma sakalına (BÇ 362/9; RYK 280/29)
 saçını başını (DA 185/12)

saçının sakalının (BÇ 48/25, 376/18)
 sağ esen (BÇ 107/5; RYK 42/28, 370/23)
 sandığı sepeti (DA 314/21)
 sen ben (BÇ 319/30; DA 347/19)
 senden benden (RYK 211/17)
 seni beni (DA 209/23)
 sere serpe (BÇ 157/3)
 sesi sedası (DA 149/9)
 sevgi saygı (BÇ 184/7)
 şanı şerefi (RYK 195/16)
 şeker şerbet (RYK 193/20, 193/24)
 tabak çanak (BÇ 165/2)
 tarla davar (SD 77/25, 77/27)
 tarla taban (RYK 316/23)
 tarlayı tabanı (BÇ 530/23)
 yalan yanlış (DA 255/27, 359/17; RYK 144/13)
 yalvara yakara (DA 214/12)
 yanıp yakılmış (SD 154/29)
 yaralayıp bereleyip (DA 253/22)
 yazıyı yabancı (BÇ 238/20)
 yedi sekiz (DA 208/22, 208/23; SD 228/16)
 yetmiş seksen (RYK 126/1)
 zebun marazlı (BÇ 346/13)

4.4.1.2. a/e.....ı/i Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler

Bu kuralara uyan toplam 246 ikileme örneğinin 58'i birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır. Birinci sözcüğün ilk hecesinde **a** ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde **ı** ünlüsünün yer aldığı 21 örnek, **i** ünlüsünün yer aldığı yine 21 örnek tespit edilmiştir. Aynı şekilde ilk sözcüğün ilk hecesinde **e** ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde **ı** ünlüsünün yer aldığı 1 örnek, **i** ünlüsünün yer aldığı 15 örnek bulunmuştur.

ağrı sızı

Ağrı sızı varsa, bir çaresine bakalım, geciktirmeden... (SD 157/5)

bata çıka

Bata çıka giderlerken anlaşılmaz bir bağırtıyla duraladılar. (BÇ 378/16)

Diğer örnekler için bkz. (KD 367/22; RYK 251/27)

çatal bıçak

Oturmasını, kalkmasını, yemekte **çatal bıçak** tutmasını bilmiyormuşum. (DA 339/20)

hesap kitap

Akıl, fikir, **hesap kitap**, mantık muhasebe kalmamıştı. (DA 299/25)

karı kız

Bu Durali, bizim ev külfeti, **karı kız**, tamamladık! (BÇ 66/16)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 223/11, 235/13; RYK 43/16, 288/3; SD 244/1)

saklı gizli

Derviş'ten **saklı gizli** olmaz! (BÇ 341/7)

a/e.....ı/i kuralına uyan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

ağızsız dilsiz (DA 290/15)

akıl fikir (RYK 359/18)

aklı fikri (RYK 112/1)

aklım fikrim (RYK 359/17)

aldı gitti (BÇ 543/14)

Allah lillah (BÇ 143/1, DA 302/5, 323/30)

ara sıra (BÇ 497/12, 503/1; SD 243/24)

arada sırada (DA 13/15, 105/5, 106/22, 108/18, 108/19, 155/14, 161/28, 200/25, 291/11, 356/2; KD 9/4, 64/20, 78/16, 230/6, 327/14, 433/19; SD 41/10, 197/9, 207/4)

ata ite (RYK 367/17)

ayda yılda (BÇ 40/10)

az biraz (BÇ 136/25, 159/10, 167/30, 254/23, 287/25, 293/8, 293/11, 301/32, 319/23, 353/26, 353/30, 358/18, 359/6, 363/1, 363/20, 364/27, 366/23, 370/13, 393/13, 393/29, 399/6, 464/9, 492/10, 530/14, 550/10; DA 249/14, 264/19, 276/19, 297/10, 279/20, 316/18, 322/11, 324/7, 325/27, 326/21, 337/12, 340/23, 341/4, 341/22, 343/29, 357/5, 362/3, 367/23, 373/10, 373/18, 373/23, 374/8, 376/14, 378/11, 379/14, 382/11, 384/26, 386/6, 386/13; KD 56/12, 272/2, 338/15, 378/27; SD 12/21, 129/5, 298/7, 288/9)

baş kış (BÇ 71/12)

baştan kıçtan (BÇ 116/23)

- çalı çırpı (BÇ 295/18; KD 61/4; SD 19/29)
- çalıyı diken (BÇ 293/32)
- çatalı bıçağı (BÇ 167/26)
- dalmış gitmiş (RYK 71/23)
- erkek yiğit (RYK 102/7)
- ettin çıktın (RYK 15/19)
- falan filan (DA 356/12, 356/12; RYK 136/24, 278/21, 308/15)
- falanca filanca (KD 13/25)
- gâvur cizvit (BÇ 57/11)
- geçmiş gitmiş (KD 228/18; RYK 22/27)
- geçti gitti (BÇ 182/25; KD 283/11; RYK 65/28, 200/22, 367/20)
- gelen giden (RYK 173/20)
- gelene gidene (BÇ 346/2)
- gelenden gidenden (DA 115/7)
- geleni gideni (BÇ 291/1; RYK 344/23; SD 119/13)
- gelir gider (BÇ 336/7; RYK 86/18)
- gelip gidip (DA 12/4)
- gelmiş gitmiş (BÇ 132/28)
- kanlı bıçaklı (SD 104/12)
- karda kışta (SD 28/10)
- karılar kızlar (BÇ 390/1)
- karısına kızına (DA 153/11)
- karısını kızını (KD 124/11)
- karıya kıza (RYK 367/23)

karıyı kızı (SD 97/22)

saklım gizlim (RYK 168/3)

sararmış gitmiş (SD 56/1)

şeytan iblis (RYK 66/30)

valla billâ (KD 142/17, 148/22)

vallah billâh (BÇ 51/9, 52/10, 423/19; DA 80/13, 202/3, 362/4, 380/7; KD 17/10, 17/20, 22/24, 22/30, 61/22, 62/23, 66/6, 75/16, 76/10, 80/20, 81/25, 91/26, 92/18, 93/28, 100/19, 135/26, 140/26, 144/19, 167/9, 197/14, 201/22, 205/26, 211/1, 218/6, 228/28, 236/14, 236/25, 242/13, 265/6, 283/22, 284/22, 336/19, 358/10, 359/4, 360/15, 368/26, 369/15, 369/26, 369/28, 372/15, 387/17, 394/13, 396/9, 417/21, 462/14; RYK 13/25, 140/9, 182/7, 198/12, 204/10, 230 /25, 236/1, 236/24, 314/8, 336/1, 352/26; SD 28/27, 37/14, 44/19, 66/10, 88/29, 135/12, 141/1, 146/21, 147/1, 151/11, 164/17, 175/19, 200/6, 248/17, 291/7, 302/20, 302/21)

vallaha billaha (DA 56/20)

varsın gitsin (RYK 183/26)

yandı yıkıldı (BÇ 40/24)

yarım yırtık (BÇ 202/3, 202/5, 202/8, 206/21; KD 122/5)

yaz kış (KD 59/7)

yedik içtik (RYK 323/30)

yemek içmek (DA 257/16)

yeyip içip (BÇ 362/32)

zarar ziyan (DA 269/13)

4.4.1.3. a/e.....o/ö Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler

Bu kuralara uyan toplam 112 ikilemeden 50'si birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır. Birinci sözcüğün ilk hecesinde **a** ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde **o** sesinin yer aldığı 25 örnek, **ö** sesinin yer aldığı 5 örnek tespit edilmiştir. Aynı şekilde ilk sözcüğün ilk hecesinde **e** ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde **o** ünlüsünün yer aldığı 15 örnek, **ö** ünlüsünün yer aldığı 5 örnek bulunmuştur.

apar topar

Vali **apar topar** merkeze alınınca, o zamana kadar ortada görünmeyen taşaron elinde bir dilekçe olduğu hâlde meydana çıktı. (DA 269/8)

başı gözü

Başı gözü örtülü değil mi, kahpenin? (SD 10/10)

derli toplu

Mustafa bir zaman **derli toplu** hiçbir şey düşünmedi. (KD 118/22)

hacı hoca

Çoğunluğuyla **hacı hoca** olan kasaba esnafı hemen hemen tamtakır dükkânlarını açık bırakarak camiye gitmişlerdi. (BÇ 118/11)

mani koşma

Kırklığı bastırım, falmızı çeksin arkadaşlar, yavuklu mendiline **mani koşma** çeksin, asker mektuplarına yanık deyişler çeksin! (BÇ 107/22)

taş toprak

Çoğa varmaz bütün ateşler söner, **taş toprak**, mal davar, adam odun birbirine karışır. (BÇ 9/7)

yetim yoksul

Allah vurmuş, **yetim yoksul** komuş, bir tekme de sen vur! (BÇ 71/13)

a/e.....o/ö kuralına uyan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

adam odun (BÇ 9/8)

ahın ofun (DA 298/8)

az çok (BÇ 519/21)

azdan çoktan (DA 283/14)

başı sonu (RYK 250/25; DA 364/30)

beş on (BÇ 12/10, 27/30, 43/4, 472/26; DA 250/18, 291/6, 291/11, 298/13; RYK 188/10, 188/11; SD 228/23, 245/24)

beşer onar (DA 306/6)

cahili kopuğu (RYK 339/25)

dayalı döşeli (DA 86/23)

el kol (BÇ 34/8, 101/24; DA 293/15)

elin kolun (DA 374/26)

elini kolunu (BÇ 522/6)

enikonu (KD 380/24, 403/28, 439/25)

enine boyuna (BÇ 38/2; DA 39/20, 106/7, RYK 67/28)

enini boyunu (KD 78/28)

eşine dostuna (RYK 94/5)

ev ocak (BÇ 238/32; DA 366/24; RYK 76/12, 83/16)

- evi ocağı (BÇ 530/22)
- karı koca (KD 275/29; RYK 183/18)
- karman çorman (DA 244/2)
- kaşı gözü (RYK 219/20)
- kenarda köşede (RYK 96/16)
- kenarından köşesinden (DA 132/2)
- saat köstek (SD 63/30)
- sağa sola (BÇ 20/16, 102/27, 259/2, 474/3, 559/7, 561/5; DA 22/9, 300/26, 384/26; KD 200/30, 353/9, 374/19, 433/5; RYK 249/25, 330/25; SD 197/21, 228/8)
- sağı solu (KD 415/27; RYK 302/20; SD 22/20)
- sağımı solumu (DA 385/25)
- sağımı solunu (DA 244/19)
- sağlı sollu (SD 133/5)
- saydım döktüm (BÇ 70/31)
- ses soluk (RYK 217/23, 231/18, 323/5, 335/22; SD 128/3, 173/22)
- sesi soluğu (RYK 357/16)
- taşa toprağa (DA 242/29)
- taşını toprağını (BÇ 154/25)
- taşta toprakta (SD 186/5)
- var olmak yok olmak (BÇ 118/7)
- var yok (BÇ 272/17; DA 134/1, 272/8; KD 64/10, 115/10; RYK 11/22, 168/18, 219/19, 236/25, 322/30)
- yalan dolan (KD 215/26)
- yatak yorgan (DA 126/4, 272/12)
- yaz çizgi boz çizgi (DA 342/22)
- yere göğe (BÇ 73/27, 220/27, 363/7; RYK 23/6)
- yeri göğü (BÇ 132/26; DA 243/29, 370/27)
- yetim öksüz (DA 290/5; RYK 344/20)

4.4.1.4. a/e.....u/ü Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler

Birinci sözcüğün ilk hecesinde **a** ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde **u** sesinin yer aldığı 23 örnek, **ü** sesinin yer aldığı 16 örnek tespit edilmiştir. Aynı şekilde ilk sözcüğün ilk hecesinde **e** ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde **u** ünlüsünün yer aldığı 5 örnek, **ü** ünlüsünün yer aldığı 7 örnek bulunmuştur. Karahan'a göre, yansıma kelimelerle yapılan a/e.....u/ü ses düzenli tekrarlar, düzensizliği, çirkinliği, hoş gitmemeyi, rahatsız ediciliği çağrıştıran bir anlam yüküne sahiptir (2008: 140-148). Bu ses düzeninde oluşan toplam 113 ikilemeden 51'i birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır.

alaca bulaca

Başı da, şakaklarına kadar, eski bir kelliğin **alaca bulaca** izleriyle parıl parıldı. (DA 130/12)

dangul dungul

Senin dilin **dangul dungul** Kürt dili olup hem de Dersim'in hâlisinden Zaza dili olup İstanbulluyum yalanı kıvırmakta ne halavet vardır ve de eline neyin geçeceği umudu vardır? (DA 318/14)

eski püskü

Düşman geliyor diye boşaltılmış benzeyen bu **eski püskü** kasabada, Emine Öğretmen, birdenbire kımıldanan, konuşan, gülen bir genç köylü kadını görmek isteği duydu. (BÇ 118/15)

gacır gucur

Hemen ardından kimin buğdayı öğütülürse un taşlı olur **gacır gucur**... (BÇ 347/2)

kelle kulak

Kelle kulak dersen, değme pelvan güç yetiremez. (BÇ 292/13)

Diğer örnek için bkz. (RYK 141/10)

salya sümük

Özelçi arada sırada Çerkes'i ağa takımına saldırtır, piyangoya uğrayan biçarenin deli ile boğuşmasını, yüzünün gözünün **salya sümük** içinde kalmasını gülerek seyrederdi. (DA 105/6)

Diğer örnek için bkz. (RYK 182/18)

taşı tümseği

Çalıyı diken, **taşı tümseği** koklayarak, arada bir, ard ayağını kaldırıp siyerekten gelmekte ki, doğrulamış üstüme gelmekte... (BÇ 293/32)

a/e.....u/ü kuralına uyan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

abdal fukara (RYK 182/18)

abuk subuk (SD 293/7)

ağzının yüzünün (DA 54/4)

allak bullak (DA 212/5, KD 402/6)

alt alta üst üste (KD 477/17)

altı üstü (DA 22/5)

altından üstünden (BÇ 461/7; DA 216/13; RYK 79/10)

altlı üstlü (DA 22/6, 120/21, 235/26)

aşağı yukarı (BÇ 169/13, 377/30; DA 20/15)

cahili cühelası (RYK 328/26)

çarpık çurpuk (DA 54/8; RYK 47/19)

eğri büğrü (RYK 357/9)

ele güne (Bç 218/26; DA 272/2)

eşkıya vurguncu (RYK 330/10)

fakir fukara (DA 92/1; RYK 233/1, 341/20)

fakire fukaraya (RYK 31/9)

fakiri fukarası (RYK 341/18)

garip gureba (RYK 288/9)

gâvur Müslüman (BÇ 355/28; DA 288 – 3; RYK 131/26, 294/7)

gâvuru Müslümanı (DA 226/20)

gece gündüz (BÇ 96/2, 224/13, 298/2; DA 334/22, 337/29, 359/10; KD 245/13, 164/7; RYK 39/30, 93/6, 94/26, 130/26, 147/9, 188/13, 232/2; SD 154/28, 197/21)

geceli gündüzlü (DA 62/11; KD 400/5)

gecesi gündüzü (SD 185/24)

gelir bulur (BÇ 107/7)

ham hum (DA 314/5)

kamçı üzengi (RYK 158/29; SD 125/21, 132/21)

kara kuruydu (BÇ 10/1, 103/9; DA 328/15)

karga tulumba (KD 366/27)

kazma kürek (BÇ 299/13, 394/26, 510/28)

malı mülkü (RYK 70 /9, 120/14, 201/9, 219/24)

malım mülkün (DA 45/30)

mantık muhasebe (DA 299/25)

paldır küldür (SD 13/10)

paraya pula (RYK 173/6)

salyası sümüğü (BÇ 141/8)

şangır şungur (BÇ 68/25; DA 164/9, 223/2)

tangır tungur (BÇ 351/19)

tek tük (BÇ 42/4, 280/20, 313/4; RYK 350/28; SD 136/24)

yalamış yutmuş (KD 336/19)

yalan mundar (BÇ 109/10, 289/11, 292/1, 292/11, 470/9, 551/19; DA 275/15, 363/9; SD 192/18)

yamru yumru (BÇ 300/1; DA 48/7, 51/22, 54/8, 107/25, 112/30; KD 118/27; RYK 53/17)

yemiş yutmuş (KD 327/8)

yerlerini yurtlarını (BÇ 272/11)

zart zurt (BÇ 209/26)

4.4.1.5. ı/i.....a/e Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler

Bu kuralara uyan toplam 50 ikilemenin 22'si birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır. Birinci sözcüğün ilk hecesinde **ı** ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde **a** sesinin yer aldığı 5 örnek, **e** sesinin yer aldığı 2 örnek tespit edilmiştir. Aynı şekilde ilk sözcüğün ilk hecesinde **i** ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde **a** ünlüsünün yer aldığı 8 örnek, **e** ünlüsünün yer aldığı 7 örnek bulunmuştur.

biliş tanış

Sanki **biliş tanış** değilsin benimle... (KD 157/24)

dilsiz sağır

Dilsiz sağır değilmiş kandaşlarım... (BÇ 111/2)

ırz namus

Yok'a alıştılar ki "**Irz namus**, din iman" desen, ağız alışkanlığıyla "Vallah billah yok" demede dümbükler! (BÇ 52/9; RYK 367/17)

insan hayvan

Aminden sonra: "Arkadaşlar" demiş, "biz bu Osmanlı pususundan, **insan hayvan**, sağ esen geçsek gerek! (RYK 370/23)

kirli paslı

Çocukları bugün öyle yırtık pırtık **kirli paslı** görünce... (BÇ 327/13)

tıka basa

İki sandığın **tıka basa** kitapla dolu olduğuna kanaat getirince Çökük Rıza Efendi “Bunları kaç senede okursun?” diye sordu. (DA 126/21; KD 141/12, 181/17; RYK 136/4, 331/26; SD 237/12)

ı/i.....a/e kuralına uyan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

bıraka ala (BÇ 542/8)

cin peri (RYK 272/6)

dilenci aptal (RYK 28/28, 173/15)

dişisine erkeğine (BÇ 74/5)

gider gelir (DA 353/1; KD 102/17, 225/28)

git gel (BÇ 452/5)

gitti geldi (RYK 164/20)

ileri geri (BÇ 92/26, 95/12, 152/14, 479/22, 517/25; KD 83/15, 193/27, 261/9, 289/8, 327/15, 400/19, 458/18; RYK 130/7, RYK 223/10; SD 76/3, 158/8)

ilerde geride (SD 63/10)

inceli kalınlı (BÇ 425/25; DA 55/6)

ipe sapa (DA 165/13; RYK 174/25)

ite kaka (BÇ 177/20)

kırk elli (DA 24/18)

kız erkek (BÇ 237/4, 249/27)

kız karı (KD 94/16; RYK 139/20)

kızını karısını (BÇ 233/26)

4.4.1.6. *ı/i.....ı/i* Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler

Bu kuralara uyan toplam 77 ikileme örneğinin 26'sı birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır. İkilemeyi oluşturan her iki sözcüğün ilk hecesinde *ı* sesinin bulunduğu 5 örnek, *i* sesinin bulunduğu 14 örnek tespit edilmiştir. Ayrıca ikilemeyi oluşturan ilk sözcüğün ilk hecesinde *i* sesi, ikinci sözcüğün ilk hecesinde *ı* sesi bulunan 7 örnek bulunurken tersine diziliş gösteren örneğe rastlanmamıştır.

bir iki

Bir iki arkadaşına danıştım. (DA 218/28)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 139/13, 347/12, 377/9, 559/23; KD 95/10, 319/10, 400/1, 446/6; SD 70/1, 102/2, 123/13, 191/21, 206/2)

dili dışı

Çorumlunun önce **dili dışı** kitlendiğinden ve de ayrıca eli ayağı katıla kaldığından “Geri dur namussuz” haykırışı bir kulağın ağzından çıkmayıp bunca adamdan biri de şehitlik yoluna baş koyup önüne dikilemedi. (DA 244/25)

Diğer örnekler için bkz. (DA 334/28, 319/27)

gire çıka

İstemezler böyle söyledilerse de darboğazlara **gire çıka**, bunaltılara düşse kalka Çorum'un cezaevi peygamber şehitliğine dağ gibi kuruldu. (DA 270/1)

içli dışlı

Neden tehlikelidir yabancılarla o kadar **içli dışlı** olmak? (BÇ 16/15)

sıkıp bırakıp

Başka biri boyun vurarak, hava yollarını ufaktan ufaktan **sıkıp bırakıp** bunaltırdıktan ve de sonunda ciğerleri parça parça kusturardıktan...(DA 357/30)

yırtık pırtık

Çocukları bugün öyle **yırtık pırtık** kirli paslı görünce... (BÇ 327/13)

Diğer örnekler için bkz. (DA 41/12; RYK 95/19)

ı/i.....ı/i kuralına uyan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

birer ikişer (BÇ 360/31, 366/10, 449/18; DA 91/17; KD 73/9, 439/23; RYK 70/28)

birini ikisini (BÇ 128/23, 513/19; DA 328/8)

cicili bicili (DA 69/11)

dilin dışın (DA 374/25)

din iman (BÇ 52/9, 220/8; DA 288/13; RYK 274/2)

dinden imandan (BÇ 114/28, 300/29; RYK 299/5, 381/13)

dini imanı (KD 418/26; RYK 26/26)

dinime imanıma (KD 114/18, 125/21, 259/24, 441/19, 463/25; RYK 150/16, 234/5; SD 24/11, 27/21, 36/20, 72/13, 102/27)

dinsiz imansız (BÇ 82/22; KD 412/3; RYK 352/27)

girdisini çıktısını (BÇ 339/7, 519/21; DA 319/19, 359/15; RYK 57/2; SD 186/19)

giren çıkan (BÇ 69/6)

girene çıkana (DA 229/29)

girmiş çıkmış (BÇ 159/16; DA 270/21)

in cin (RYK 320/20)

inerken çıkarken (BÇ 521/6)

ini cini (BÇ 59/21)

kılığa kıyafete (SD 71/27)

kılığı kıyafeti (RYK 133/11)

yiter gider (DA 326/15)

zındık çiftit (BÇ 57/11)

4.4.1.7. ı/i.....o/ö Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler

Bu kuralara uyan toplam 17 ikileme örneğinin 8'i birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır. Birinci sözcüğün ilk hecesinde **ı** ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde **o** ya da **ö** ünlüsünün yer aldığı örneğe rastlanmamıştır. Fakat ilk sözcüğün ilk hecesinde **i** ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde **o** ya da **ö** ünlüsünün yer aldığı 4'er örnek bulunmuştur.

dipsiz doruksuz

Dipsiz doruksuz işi bu Çorum damında hiç gören olmamıştır Yüzbaşım!
(DA 313/11)

Diğer örnek için bkz. (DA 313/13)

inişi yokuşu

Saat ona doğru, kamyon, **inişi yokuşu** tüketip, bozkırın, amansız düzüne düştü. (BÇ 238/22)

ite köpeğe

“Bizi **ite köpeğe** ayaklatmaz bunlar” dedik!... (BÇ 452/7)

Diğer örnekler için bkz. (RYK 121/24, 165/9, 199/2)

iti kopuğu

Veyahut elin **iti kopuğu**, kahvede, meyhanede “Ulan kavat!” mı demiş?
(RYK 65/28)

iyi kötü

Mustafa bu yaşa geldiği hâlde, **iyi kötü** bir tabanca ele geçiremediğine bir iki yıldan beri üzülür olmuş, şimdi etrafında acele acele silâh dolduranlara bakarak gene somurtmuştu. (SD 102/1)

Diğer örnekler için bkz. (DA 107/11, 137/13; KD 116/5; RYK 67/21, 359/19)

iyisi kötüsü

İyisi kötüsü... Bu bizim Mustafa'ya bir çare bulmalı! (DA 222/4)

silmiş götürmüştü

Kar, ağaçsız Yamören'i büsbütün **silmiş götürmüştü**. (KD 345/8)

yirmi otuz

Sungurlu'nun önüne **yirmi otuz** sığır katar, bunları Ankara'ya gidene kadar kırk başa çıkarır, orada satıp, ana sermayesiyle beraber kumara ve kerhanelere yatırıp, ip özengi tahta kılıç geri dönerdi. (DA 36/17)

4.4.1.8. ı/i.....u/ü Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler

Bu kuralara uyan toplam 39 ikileme örneğinin 17'si birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır. Birinci sözcüğün ilk hecesinde **ı** ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde **u** ünlüsünün yer aldığı 1 örnek, **ü** ünlüsünün yer aldığı 2 örnek tespit edilmiştir. Aynı şekilde ilk sözcüğün ilk hecesinde **i** ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde **u** ünlüsünün yer aldığı 4 örnek, **ü** ünlüsünün yer aldığı 10 örnek bulunmuştur.

bilen duyan

Köyde **bilen duyan**? (RYK 337/27)

çiftliği çubuğu

Çiftliği çubuğu, Arap atlarını bıraktı da mı, sen böyle yolunmaktasın be karı?
(BÇ 267/8)

ırkçı turancı

Ya, seninkiler nasıl, **ırkçı turancı** yiğitler? (BÇ 15/24)

işe güce

Bana sorarsan Beyim, “Dağıtıcı gelecek... Çarşmayı millete üleştirecek” lafı çıktı çikalı, bizim Ilgaz toprağımızda, **işe güce** sıdkile sarılan da pek kalmadı. (BÇ 143/31)

kıvrıla büküle

Kamyon, dönemeçleri **kıvrıla büküle**, derelere devrilip tepelere dikilerek gidiyor, çattığı kağnyı, yalıy, eşekliyi, atlıy, ille de yayan yapıldakları toza gömüyordu. (BÇ 238/14)

ı/ı.....u/ü kuralına uyan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

bitmez tükenmez (BÇ 198/20)

çifti çubuğu (RYK 232/1)

dirlik düzenlik (BÇ 134/5)

giyim kuşam (KD 28/30, 61/23; RYK 232/17, 232/19, 270/27, 270/30, 365/12)

iki üç (BÇ 286/12, 336/26; DA 69/15, 136/30, 267/21, 267/28; KD 362/26, 461/10; RYK 56/16, 195/9, 206/11; SD 147/23)

ikişer üçer (BÇ 11/26, 281/22; KD 256/19)

işi gücü (DA 207/26; KD 177/15, 215/26; RYK 88/1)

işim gücüm (KD 394/9)

işsiz güçsüz (RYK 70/19)

kırbaç üzengi (BÇ 399/16)

pise gübüre (BÇ 389/27)

sildi süpürdü (BÇ 48/30)

4.4.1.9. o/ö.....a/e Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler

Bu kuralara uyan toplam 65 ikileme örneğinin 31'i birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır. Birinci sözcüğün ilk hecesinde *o* ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde *a* ünlüsünün yer aldığı 6 örnek, *e* ünlüsünün yer aldığı 3 örnek tespit edilmiştir. Aynı şekilde ilk sözcüğün ilk hecesinde *ö* ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde *a* ünlüsünün yer aldığı 6 örnek, *e* ünlüsünün yer aldığı 16 örnek bulunmuştur.

döker saçarız

Döker saçarız gâvur malı gibi... (BÇ 320/3)

köyü kenti

Az vakitte **köyü kenti** Samsun tütününe boğdu herif, Rejinin gâvur müdürü baktı ki, hakkından gelemeyecek, araya alaybeyini koyup bunu kolcubaşı aldı yanına... (BÇ 146/9)

oflayışım ahlayışım

Ya benim **oflayışım ahlayışım** nedendir, hep o sebeptendir. (DA 364/21)

oğlan herif

“Aman neyin nesi?” diyerekten Çorum’un yediden yetmişe karı kız, **oğlan herif**, yaşlı gebe, sokaklara döküldü. (DA 244/1)

önlü arkalı

Nuri Bey’in anlatması üzerine, çadır bezlerini yere serip kazıkları, direkleri ortalarına koydular, sıkıca sarıp, **önlü arkalı** tutarak yürüdüler. (BÇ 268/27)

sopa değnek

Sopa değnek yürümüş karı takımına kim ne yapabilir? (SD 19/19)

Diğer örnek için bkz. (BÇ 554/2)

o/ö.....a/e kuralına uyan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

çoktan azdan (DA 277/29)

dörder beşer (SD 44/6)

dördüncü beşinci (DA 328/13)

dördünü beşini (DA 349/3)

dört beş (BÇ 87/16, 320/6, 395/2; DA 36/30, 56/5, 126/4, 182/27; RYK 232/30, 344/19; SD 103/23)

dört yüz beş yüz (DA 291/2)

götür getir (BÇ 298/3)

kolda bacakta (DA 154/26)

köylü kentli (BÇ 143/28, 148/25)

ofundan ahından (RYK 350/19)

okuma yazma (BÇ 31/14, 42/19, 186/14, 201/30, 201/32; DA 334/18, 334/25, 350/22; SD 239/16)

okuması yazması (DA 386/18)

öğretmen eğitmen (BÇ 64/11)

ölüm kalım (BÇ 22/14)

öne arkaya (RYK 382/14)

önden arkadan (DA 370/22)

önünü ardını (DA 318/12)

öteberi (BÇ 153/3, 432/12, 481/24; DA 137/13; KD 278/11, 285/3, 418/13, 432/12)

ötede beride (KD 163/21)

ötekinin berikinin (KD 426/10)

ötekine berikine (KD 103/29, 302/20)

ötesini berisini (DA 115/17; KD 121/27, 405/30; SD 191/4)

ötesinden berisinden (DA 119/19)

öteyi beriyi (DA 116/4; KD 208/22)

yol erkân (RYK 28/28, 43/2, 140/26, 200/15)

4.4.1.10. o/ö.....ı/i Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler

Bu kuralara uyan toplam 19 ikileme örneğinin 13'ü birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır. Birinci sözcüğün ilk hecesinde *o* ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde *ı* ünlüsünün yer aldığı 6 örnek, *i* ünlüsünün yer aldığı yine 6 örnek tespit edilmiştir. Aynı şekilde ilk sözcüğün ilk hecesinde *ö* ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde *ı* ünlüsünün yer aldığı örneğe rastlanmazken *i* ünlüsünün yer aldığı sadece 1 örnek bulunmuştur.

doğrusuna iğrisine

Hadi “Buldun” diyelim, savaş yangını arasında, herifin deftere yazdığı faizin **doğrusuna iğrisine**, nasıl bakacaksın? (BÇ 161/21)

gözüne dizine

Okuduğun bunca İstanbul gazeteleri **gözüne dizine** dursun! (RYK 106/13)

kopuk ipsiz

Karakol kumandanı Kara Lütü Başçavuş: “**Kopuk ipsiz** takımı görsün de ibret alsın, edebini takınıp kanuna karşı gelmesin” fikriyle hazırlık yaptırmıştı. (RYK 381/27)

kopuk zibidi

Fakir fukara, **kopuk zibidi** takımı haklı olabilir mi? (RYK 341/20)

oğlan kız

Oğlan kız bir döşekte yatıp kalkacak kızılbaş komonist töresince... (BÇ 65/5)

oğlu kızı

Oğlu kızı olanlar şimdi bize hediyeler yağdıracak ki, keşik bize geldikte biz de kesenin ağzını açıp yağdıracağız. (DA 365/28)

oğlunu kızını

Tutup **oğlunu kızını**, karını bacını, ananı babanı mı öldüreceksin? (DA 358/7)

onar yirmişer

Köyün delikanlı başağası Battal'ın gerdek cumasına, yakın köylerin gençleri, **onar yirmişer** toplanıp geldiler. (SD 121/2)

on beş yirmi

Dereden biraz ayrılarak **on beş yirmi** metre kadar yükseliyor, yağmuru içemediğinden akan sularla sel yatağına benziyordu. (BÇ 382/10)

Diğer örnekler için bkz. (DA 240/19, 240/20; SD 80/24, 80/24, 258/10)

otuz kırk

Komşu köylerden on beş, yirmi, sırasında, **otuz kırk** delikanlı gelir. (KD 192/25)

Diğer örnek için bkz. (RYK 157/30)

otuz beş kırk

Çok değil Batıda okumuş **otuzbeş kırk** milletvekili uydurmak... (BÇ 18/16)

oymaya zıplaya

Tam bu sırada kara sıpa **oymaya zıplaya** önlerine gelmez mi? (RYK 14/24)

yolu izi

Yolu izi bilmem... (BÇ 255/4)

4.4.1.11. o/ö.....o/ö Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler

Bu kuralara uyan toplam 72 ikileme örneğinin 34'ü birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır. İkilemeyi oluşturan her iki sözcüğün ilk hecesinde **o** sesinin bulunduğu 24 örnek, **ö** sesinin bulunduğu 5 örnek tespit edilmiştir. Ayrıca ikilemeyi oluşturan ilk sözcüğün ilk hecesinde **o** sesi, ikinci sözcüğün ilk hecesinde **ö** sesi bulunan 2 örnek bulunurken tersine diziliş gösteren 3 örneğe rastlanmıştır.

boyun boğaz

Boyun boğaz dönmedikten başka, sırtına ellerini koyanlar kemiklerin sertliğini bulamıyorlar. (RYK 95/29)

çoluk çocuk

“Takım takım yapınsınlar da sağlıcakla giysinler **çoluk çocuk...**” demekte... (BÇ 138/19)

Diğer örnekler için bkz. (DA 77/24, 117/22, 253/22, 279/4, 324/14, 390/6; RYK 76/12, 88/1, 169/26, 278/9, 325/1)

don gömlek

Herifler baktılar ki pabuç gayet pahalı, **don gömlek** bayır aşağı yılan gibi ağdılar, saniyesinde gözden kayboldular. (RYK 151/27)

Diğer örnek için bkz. (RYK 151/24)

konu komşu

Bu fikri o kadar benimsememiş, muhatarasını öyle korkunç bir şekilde hikâyeye başlamıştı ki, biçare karısının ağlamasından **konu komşu** bizar olmuştu. (DA 34/21)

Diğer örnek için bkz. (DA 374/1)

özü sözü

Eskiden de “pezevenk” derlermiştir, ama sen benim gibi **özü sözü** doğru, mert erkeğe rastlamadığından... (RYK 71/13)

toz toprak

Yüzleri gibi, gövdeleri de **toz toprak** içindeydi. (BÇ 276/19)

o/ö.....o/ö kuralına uyan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

boylu poslu (BÇ 346/14)

boyu posu (KD 257/29)

boyuna posuna (BÇ 122/15)

boyunu posunu (BÇ 122/20; KD 257/28, 258/1)

bölük pörçük (BÇ 378/19, 498/8)

çoluğa çocuğa (DA 200/6; RYK 324/29)

çoluğu çocuğu (RYK 171/13, 232/1, 339/25, 354/14)

çoluğu çocuğuyla (SD 181/3)

çoluğum çocuğum (DA 79/2)

çoluğun çocuğun (SD 126/4)

çoluğuna çocuğuna (RYK 173/28, 371/30)

çoluğunla çocuğunla (BÇ 159/29)

çoluğunu çocuğunu (BÇ 338/11)

çoluğunuza çocuğunuza (RYK 326/11)

dokuzu onu (BÇ 280/21)

döne dolaşa (BÇ 205/18, RYK 67/23)

döner dolaşır (SD 131/8)

döşeksiz yorgansız (RYK 187/3)

gönlüm gözüm (DA 201/7)

konuyu komşuyu (DA 358/8)

şöyle böyle (BÇ 394/30, 400/32; DA 189/3; RYK 57/15, 210/20)

şöyle şöyle (BÇ 359/24; KD 75/19, 161/20, 203/18, 429/28; RYK 127/12, 361/21, 366/28; SD 52/12, 59/20)

toplaya döke (BÇ 376/25)

tozu toprağı (KD 106/18)

yok yoksul (BÇ 107/3; RYK 173/29, 330/6; SD 301/6)

yoku yoksulu (BÇ 514/22)

yol yordam (RYK 223/18)

zor kolay (KD 48/9)

4.4.1.12. o/ö.....u/ü Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler

Bu kuralara uyan toplam 27 ikileme örneğinin 16'sı diğerlerinden farklı örneklerden oluşmaktadır. Birinci sözcüğün ilk hecesinde **o** ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde **u** ünlüsünün yer aldığı 9 örnek, **ü** ünlüsünün yer aldığı 7 örnek tespit edilmiştir. İlk sözcüğün ilk hecesinde **ö** ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde **u** ya da **ü** ünlüsünün yer aldığı örnek tespit edilememiştir.

doğma büyüme

Dilediği yerde, kendini hiç zorlamadan, yüzde yüz batılı görüldüğü, **doğma büyüme** İstanbullu gibi konuştuğu hâlde, dilediği yerde taşralılığa, kendi deyimiyle “kaba türklüğe” vurur, böyle yapmakla zekâsını – daha doğrusu kurnazlığını – yeterince gizlediğine inanırdı. (BÇ 13/26)

Diğer örnek için bkz. (DA 103/12)

dost düşman

Vilayetin yerlisi olduğundan, **dost düşman** sahibi bulunuyordu. (DA 32/15)

dosta düşmana

Yamören delikanlısı, benim yüzümden **dosta düşmana** rezil olmasın (KD 191/27)

Diğer örnekler için bkz. (DA 272/2, 325/29)

dostumuz düşmanımız

“Peki” der “mahpusaneye bir yabancı gelmiş” der, “bizim bu dünyada hiç mi ahbabımız, **dostumuz düşmanımız** yok ki, sen gibip bakmıyorsun?” der. (DA 191/4)

hoca muallim

Bu oğlan **Hoca muallim** ve de Türkçesi öğretmen vurmadı mı, bunun sorgusu morgusu olmaz. (DA 240/14)

kolu budu

Kolu budu açık karılar oruçları zedeler... (BÇ 65/19)

koynu kucağı

Aradan geçmiş birkaç gün, Cebrail melek, gelmiş, **koynu kucağı** Allah haberi dolu... (BÇ 322/25)

o gün bugün

O gün bugündür, çarşılıyı paralama fırsatını kaçırttığından, köylü kentli, Cinci'ye sövmekte ki, ana avrat dümdüz... (BÇ 143/27)

Diğer örnek için bkz. (DA 348/21)

oğlan uşak

Karı kız, **oğlan uşak** yol boyuna sıralanmış. (RYK 43/17)

Diğer örnek için bkz. (RYK 288/3)

onu bunu

Ben **onu bunu** bilmem, savaş iyidir ve de savaşın sırasındır. (BÇ 156/30)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 158/7; DA 345/13, 359/4, 382/19; KD 158/15)

o zaman bu zamandır

İşte **o zaman bu zamandır** vazgeçtim... (SD 56/13)

sorgu sual

Müfettiş olduğundan ve de işi gücü **sorgu sual** olduğundan, müfettiş kısmı sormadan edemez. (RYK 88/1)

Diğer örnek için bkz. (SD 72/27)

sorgusuz sualsiz

Şıkır şıkır saydın mı, **sorgusuz sualsiz** yallah cennete! (RYK 275/24)

topu tüfeği

Ossun! “Tankı var” demeyi mi getirmektesin? Ossun! **Topu tüfeği**... Ossun! (BÇ 58/14)

toza gübüre

“İstemezlerin kışkırtmasıdır, Çorumumuzu Ankara’mızın gözünden düşürmek isteyen düşman komonist aldatmacasıdır” derim sana emniyet amiri davulcu yellenmesi gibi **toza gübüre** karışıp kayboldu, gözlerini hastanede açtı. (DA 253/3)

zor güç

Kız babasını, **zor güç** parayla yola getirdi. (KD 244/19)

4.4.1.13. u/ü.....a/e Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler

Bu kuralara uyan toplam 73 ikileme örneğinin 24'ü birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır. Birinci sözcüğün ilk hecesinde **u** ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde **a** ünlüsünün yer aldığı 9 örnek, **e** ünlüsünün yer aldığı 3 örnek tespit edilmiştir. Ayrıca ilk sözcüğün ilk hecesinde **ü** ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde **a** ünlüsünün yer aldığı 9 örnek, **e** ünlüsünün yer aldığı 3 örnek bulunmuştur.

bugün yarın

Ama, **bugün yarın**, şıp diye olmaz bu iş... (KD 387/27)

huri melek

İki şarap yuvarla, kafa biraz cilalansın, dünyanın çirkini sana ossaat **huri melek** görünür. (RYK 153/21)

tuzu gazı

Fistanları, pırtıları evlenecek çağdaki fukara kızlarına dağıtmışlar, öküzü olmayana öküz parası, **tuzu gazı** olmayana münasip miktarda harçlık vermişler. (RYK 365/18)

uçara kaçara

Keskin nişancı **uçara kaçara** atacak, leşe değil! (RYK 16/2)

üstü altı

Üstü altı, dört yanı toprak bir kovuğun içinde... (BÇ 199/11)

yukarı aşağı

Diliyle sık sık dudaklarını ıslatıyor, incecik boynunda gırtlığını **yukarı aşağı** oynatarak durmadan yutkunuyordu. (SD 243/17)

u/ü.....a/e kuralına uyan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

durum vaziyetler (BÇ 55/24, 127/28, 291/6, 294/22, 355/24, 366/25, 399/15; DA 276/20, 344/24, 349/13, 355/14, 359/9)

düşe kalka (BÇ 400/13, 541/23, 547/7; DA 270/2)

düşün taşın (BÇ 358/4)

günahı sevabı (BÇ 321/15; RYK 280/9)

kundağa çaputa (RYK 31/14)

sürüp gelip (RYK 181/11)

tüfek tabanca (RYK 52/17)

ucuz pahalı (RYK 146/27, 165/29)

ufak tefek (BÇ 61/16, 103/24, 119/8, 120/19, 121/29, 164/8, 215/7; DA 26/16, 48/1, 51/21, 112/29, 197/14; KD 180/30, 252/22; SD 64/4, 219/8)

unuta hatırlaya (BÇ 402/6)

usul erkân (RYK 146/13, 223/18, 274/2)

uyuz marazlı (BÇ 125/25)

üç beş (DA 92/4; RYK 148/26)

üst baş (KD 28/5; RYK 202/7, 331/19, 331/20, 382/7)

üstü başı (BÇ 174/12; DA 41/11, 103/16; KD 26/17, 263/30; RYK 16/29, 344/30)

üstümü başımı (DA 133/12)

üstüne başına (DA 207/27; KD 10/9, 105/18; SD 28/10)

üstünü başını (DA 128/3, 253/21; RYK 331/18)

4.4.1.14. u/ü.....ı/i Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler

Bu kuralara uyan toplam 4 ikileme örneğinin 4'ü de birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır. Birinci sözcüğün ilk hecesinde **u** ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde **ı** ünlüsünün yer aldığı 2 örnek, **i** ünlüsünün yer aldığı 1 örnek tespit edilmiştir. Ayrıca ilk sözcüğün ilk hecesinde **ü** ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde **ı** ünlüsünün yer aldığı örnek bulunmazken **i** ünlüsünün yer aldığı 1 örnek bulunmuştur.

sür git

Bir arada çalışan iki öğretmen, birbirinin kişiliğindeki özelliklerde **sür git** aldanır mı? (BÇ 507/3)

unutmuş gitmişti

Bunları **unutmuş gitmişti**. (RYK 292/15)

utana sıkıla

Hepsi **utana sıkıla** başlarından geçenleri hikâye ettiler. (DA 82/12)

vurma kırma

Günlerden bir gün, savaş mayna olalı beri **vurma kırma** haberlerini, üç yıldan bu yana da Demokrat Parti patırtısının dedikodusunu yitirdiği için can sıkıntısıyla ne halt edeceğini bilemeyip debelenen Çorum'a hiç beklenmez bir velvele düştü. (DA 247/23)

4.4.1.15. u/ü.....o/ö Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler

Bu kuralara uyan toplam 27 ikileme örneğinin 14'ü birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır. Birinci sözcüğün ilk hecesinde **u** ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde **o** ünlüsünün yer aldığı 3 örnek, **ö** ünlüsünün yer aldığı 1 örnek tespit edilmiştir. Ayrıca ilk sözcüğün ilk hecesinde **ü** ünlüsü bulunan ikilemelerden ikinci sözcüğün ilk hecesinde **o** ünlüsünün yer aldığı 3 örnek, **ö** ünlüsünün yer aldığı 7 örnek bulunmuştur.

dur otur

Gâvur cizvit gövdesi, zındık çifit kellesi tepe gibi yığılmayınca Müslümana **dur otur** yok bukez! (BÇ 57/12)

Diğer örnek için bkz. (SD 71/18)

duyulmuş görülmüş

“Bu benim işimi, **duyulmuş görülmüş**, kitaplara gazetelere yazılmış işlere benzetmeyin” demiş. (RYK 369/17)

güç zor

Gözlüklü hâkime **güç zor** gönderebildik. (RYK 25/28)

güle oynaya

Güle oynaya yürü, bir baltaya sap olmaya, bir ekmek parası peydahlamaya çabala! (DA 356/21)

güreşir oynaşırken

Köy yerinde delikanlılar **güreşir oynaşırken** mutlaka kendilerinden çelimsizine dalmak isterler. (RYK 11/8)

ucu ortası

Bir lâfi söylemeli ama **ucu ortası** nereye dokunur bilmeli de öyle söylemeli!
(DA 317/2)

uyku oturak

Dur durak kalmadığı gibi, yemek içmek, **uyku oturak** da hiç yok... (DA 257/16)

üç dört

Bu herif, **üç dört** dönümünü sürebildi. (BÇ 455/26)

Diğer örnekler için bkz. (DA 54/30; KD 47/4; RYK 28/14, 97/28, 239/20, 286/10, 372/15, 379/9)

üçer dörder

Merdivenleri **üçer dörder** atladı. (KD 422/28)

Diğer örnek için bkz. (SD 36/12)

yüzü gözü

Kadının feryadı dünyayı tutar, sonunda dişleri kilitlenir, ağzı köpürür, vücudu simsiyah, **yüzü gözü** şişmiş, düşer; aklın başına gelince üstü başı yırtık pırtık Ağabey'in içerden kilitlediği oda kapısına koşar, yalvarır, ağlar, kapıyı açtırır, kendisini dünyanın en cilveli orospusu hâlinde onun koynuna verdi. (DA 41/9)

Diğer örnek için bkz. (DA 11/21)

yüzümüze gözümüze

Yüzümüze gözümüze bulaştırıp büsbütün berbat etmeyelim! (BÇ 519/27)

yüzüne gözüne

At hırsızlığını da yaratılış sebebiyle **yüzüne gözüne** sivaştırmıştı. (DA 289/4)

Diğer örnekler için bkz. (DA 290/26, 345/27)

yüzünü gözünü

Çobana yardımcı gidenleri, “okula gelmedin” diye dövüyormuş, **yüzünü gözünü** çürütecek kadar... (BÇ 210/5)

yüzünün gözünün

Özelçi arada sırada Çerkes’i ağa takımına saldırtır, piyangoya uğrayan biçarenin deli ile boğuşmasını, **yüzünün gözünün** salya sümük içinde kalmasını gülererek seyrederdi. (DA 105/6)

4.4.1.16. u/ü.....u/ü Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler

Bu kuralara uyan toplam 82 ikileme örneğinin 33’ü diğerlerinden farklı örneklerden oluşmaktadır. İkilemeyi oluşturan her iki sözcüğün ilk hecesinde **u** sesinin bulunduğu 25 örnek, **ü** sesinin bulunduğu 5 örnek tespit edilmiştir. Ayrıca ikilemeyi oluşturan ilk sözcüğün ilk hecesinde **u** sesi, ikinci sözcüğün ilk hecesinde **ü** sesi bulunan 1 örnek bulunurken tersine diziliş gösteren 2 örneğe rastlanmıştır.

buraya şuraya

Koş **buraya şuraya**... (BÇ 510/29)

dura yuvarlana

Birden, Vahit’in bu yaradan kurtulamayacağına kesinlikle inanıp rahatlamıştı ki, tâ uzaklardan işittiği bir bağırıtı, **dura yuvarlana** yaklaştı. (KD 478/15)

güç kuvvet

Eski devir olsa buna **güç kuvvet** yetirilmez Allah göstermesin, bu oğlan eski devirde Çöllo'yu, Kavlağı filan geçer de Köroğlu'nun mertebesine ayak basar. (RYK 344/11)

kulak burun

Yiğit kısmı bu dünyada nam için yaşadığından canı çekerse **kulak burun** kesiverir. (RYK 18/7)

suçsuz günahsız

Yediler **suçsuz günahsız...** (RYK 353/12)

tuz buz

Sonunda, dünyadaki bütün boğucu, **tuz buz** edici, silip süpürücü güçleri bir araya getirmiş olarak Dumanlı Boğazın seli göründü. (BÇ 384/15)

u/ü.....u/ü kuralına uyan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

büyültüp küçültüyor (SD 207/6)

çulu çuvalı (DA 101/6, 273/6)

dur durak (BÇ 322/23; DA 257/15, 297/27; KD 149/11, 417/10)

dürmüş bükmüş (BÇ 481/21)

gübür gübre (RYK 162/20)

güllük gülistanlık (BÇ 115/19)

kurda kuşa (DA 260/6; RYK 299/15)

kurdu kuşu (BÇ 59/21)

kül ufak (DA 49/9; RYK 144/28, 290/28)

süklüm püklüm (DA 64/25)

şuna buna (BÇ 176/26; DA 220/15, 207/19, 314/2)

şunu bunu (DA 361/16, 377/26)

şunun bunun (BÇ 122/19; DA 240/28, 280/10, 330/1; KD 470/10; RYK 280/1, 292/7, 317/1, 361/19; SD 259/17)

şurada burada (DA 365/14)

şuradan buradan (KD 47/4)

şuramı buramı (DA 389/9)

şurasına burasına (BÇ 415/12, 555/22; DA 345/24; KD 115/11)

şurasında burasında (RYK 259/4)

şuraya buraya (BÇ 92/31, 119/26, 239/12, 312/26, 313/22, 349/2; DA 249/26, 249/27, 331/13, 334/4, s359/15)

şurayı burayı (DA 246/23)

şurda burda (DA 341/26; RYK 302/21; SD 32/22, 190/14)

şurdan burdan (BÇ 16/20; DA 255/5, 342/1, 354/17; RYK 157/16)

tuz ufak (RYK 234/5)

ucu bucağı (BÇ 361/26; RYK 378/9)

uçsuz bucaksız (BÇ 19/19, 21/15, 44/13, 101/25, 198/28, 199/7; DA 38/21, 190/17)

un ufak (DA 304/20)

uykuda uyanık (RYK 39/30)

4.4.2. Ünsüz Kuralları

İkilemeyi oluşturan ikinci sıradaki sözcüklerin öncü seslerinin sıralamada etkili olduğunu gösteren geniş kapsamlı ve ayrıntılı araştırma Osman Nedim Tuna'ya aittir. Tuna (1986: 163-228), ikileme dizilişinde ünsüzlerin soldan sağa boğumlanma yerlerine göre arkadan öne doğru sıralandıklarını ifade etmektedir. Tuna'nın ünsüz sıralamalarından biri aşağıdaki gibidir.

- y, j, z, v > v, y, k, z (j için örnek yok)
- ş, s, f > s, ş, f
- g, c, d, b > c, d, g, b
- k, ç, t, p > ç, t, p

Yukarıdaki sıralamada dikkati çeken bir özellik, ilk gruptaki “v”nin başa geçmesi, dudak ünsüzlerinin daima sonda görülmesi kuralına aykırılık göstermesidir.

Tuna'nın aynı çalışmada tespit ettiği değişmez sıralar şöyle devam etmektedir:

- y, s, p
- l, ş, b
- r, s, p
- k, s, p

Bu sıralamaların ardından *bakkal çakkal, cicili bicili, çingil tungil, çiti piti, dağlı bağı, derisi gerisi, ters pers* örnekleri ile zinciri biraz daha uzatan Tuna, aşağıdaki sıralamaya geçmektedir.

- c, d, g, b, ç, t, p

Ardından aşağıdaki sıralamaya işaret ederek parantez içindeki seslerin birbirlerine göre durumlarını bilmeye imkân olmadığını belirtmiştir.

- (v, y, l, r), k, (z, s), (ş, f), c, d, g, b, ç, t, p

Böylece ikileme örnekleriyle birlikte sıralama oluşturmaya devam eden Tuna, değişmez ünsüz dizisinin bütün basamaklarını şu şekilde ortaya çıkarmıştır:

- ğ, h, l, r, n, m, v, y, k, z, s, ş, f, c, d, g, b, ç, t, p

Tuna (1986: 163-228) 2022 örnek sonucunda ortaya çıkan bu çalışmasını eş heceli ikilemeler üzerinde yapmıştır. Taranan eserlerden elde edilen bulgulara göre, sayıca eş heceli olmak kaydıyla, bu kurala uyan 211'i birbirinden farklı olmak üzere toplam 289 ikileme örneği tespit edilmiştir.

Tablo 6. Ünsüz Kuralları Bakımından İkilemeler

Ünsüz Kuralları	İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı	Yüzde	
			İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı
b-'li İkilemeler	17	55	%8.05	%19.02
ç-'li İkilemeler	2	14	%0.95	%4.84
k-'li İkilemeler	1	1	%0.47	%0.35
m-'li İkilemeler	183	208	%86.73	%71.97
p-'li İkilemeler	4	7	%1.90	%2.42
s-'li İkilemeler	2	2	%0.95	%0.70
z-'li İkilemeler	2	2	%0.95	%0.70
Toplam	211	289	%100	%100

Tablo 6'ya göre ikilemeler ünsüz kuralları bakımından incelendiğinde en çok kullanılan ikilemelerin %86.73 oranla m'li ikilemeler olduğu gözlenmektedir. Kullanım sıklığı açısından b'li ikilemelerin %8.05 ile ikinci sırada yer alması ilgi çekici bir durumdur. Üçüncü sırada ise %1.90'lık oranla p'li ikilemelerin yer aldığı tespit edilmiştir. İkinci unsuru ç-, s-, z- ile başlayan ikilemelerin oranı %0.95 ve k- ile başlayan ikilemelerin oranı ise %0.47'dir.

4.4.2.1. İkinci Sözcüğün Başında b- veya p- Bulunan İkilemeler

İkilemelerin bazılarında “b-“ veya “p-“ ile başlayan sözcüklerin ikinci sözcük olarak kullanıldığını belirten Hatiboğlu (1971: 18), *eğri büğrü, orda burda, ondan bundan, oram buram, eski püskü, yırtık pırtık, bölük pörçük, süs püs, süklüm püklüm* örneklerini vermiştir. Tuna'ya (1986: 163-228) göre, bütün ünsüz gruplarında dudak ünsüzleri daima ait oldukları grubun en sonunda (en sağında) yer almaktadır.

İkinci sözcüğünün başında b- bulunan 17'si birbirinden farklı olmak üzere toplam 55 ikilemeye ait örnek aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır.

alaca bulaca

Başı da, şakaklarına kadar, eski bir kelliğin **alaca bulaca** izleriyle parıl parıldı. (DA 130/12)

allak bullak

Yüzü **allak bullak** olmuştu. (DA 212/5)

Diğer örnek için bkz. (KD 402/6)

cicili bicili

Avrupa mamülatı olduğu için bu **cicili bicili** kâğıtlara itimat ediyordu. (DA 69/11)

eğri büğrü

Kasket uçup gittiği zaman kafatasının yarısı da beraber fırlamış, suratının üstünde **eğri büğrü**, alelacayip bir şey kalmıştı. (RYK 357/9)

şöyle böyle⁴² (BÇ 394/30, 400/32; DA 189/3; RYK 57/15, 210/20)

şuna buna (BÇ 176/26; DA 220/15, 207/19, 314/2)

şunu bunu (DA 361/16, 377/26)

şunun bunun (BÇ 122/19; DA 240/28, 280/10, 330/1; KD 470/10; RYK 280/1, 292/7, 317/1, 361/19; SD 259/17)

şurada burada (DA 365/14)

şuradan buradan (KD 47/4)

şuramı buramı (DA 389/9)

şurasına burasına (BÇ 415/12, 555/22; DA 345/24; KD 115/11)

⁴² Hatiboğlu'nun (1971: 18) b- ile başlayan ikilemelere örnek olarak verdiği o, bu işaret zamirlerinin kullanılmasıyla oluşturulan *ondan bundan* ikilemesinden yola çıkılarak *şöyle böyle* ikilemesinin de bu başlık altında yer alması gerektiği kanısına varılmıştır. Aynı durum *şuna buna*, *şurada burada* gibi ikilemeler için de geçerlidir.

şurasında burasında (RYK 259/4)

şuraya buraya (BÇ 92/31, 119/26, 239/12, 312/26, 313/22, 349/2; DA 249/26, 249/27, 331/13, 334/4, s359/15)

şurayı burayı (DA 246/23)

şurda burda (DA 341/26; RYK 302/21; SD 32/22, 190/14)

şurdan burdan (BÇ 16/20; DA 255/5, 342/1, 354/17; RYK 157/16)

İkinci sözcüğünün başında p- bulunan 4'ü birbirinden farklı olmak üzere toplam 7 ikilemeye ait örnek aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır.

bölük pörçük

Esef'in sesi, sağnaklarla savrulduğundan, **bölük pörçük** duyulmakta, söyledikleri anlaşılmamaktaydı. (BÇ 378/19)

Diğer örnek için bkz. (BÇ 498/8)

eski püskü

Düşman geliyor diye boşaltılmış benzeyen bu **eski püskü** kasabada, Emine Öğretmen, birdenbire kımıldanan, konuşan, gülen bir genç köylü kadını görmek isteği duydu. (BÇ 118/15)

süklüm püklüm

Biraz sonra iki gardiyan Müdür'ün huzuruna **süklüm püklüm** girdiler. (DA 64/25)

yırtık pırtık

Kadının feryadı dünyayı tutar, sonunda dişleri kilitlenir, ağzı köpürür, vücudu simsiyah, yüzü gözü şişmiş, düşer; aklın başına gelince üstü başı **yırtık pırtık** Ağabey'in içerden kilitlediği oda kapısına koşar, yalvarır, ağlar, kapıyı açtırır, kendisini dünyanın en cilveli orospusu hâlinde onun koynuna verdi. (DA 41/12)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 327/13; RYK 95/19)

4.4.2.2. İkinci Sözcüğünün Başında m- Bulunan İkilemeler

Türkiye Türkçesinin bir özelliği de m-'li ikileme kurabilmesidir. Türkçede, “m-” ile başlayan sözcük bulunmadığından, ikilemede sözcükler arasında herhangi bir karışma söz konusu olamaz. Türkçenin bu özelliği bir yaratma gücüdür (Hatiboğlu, 1971: 21). m-'li ikileme kurabilmek için ünlüyle başlayan sözcüğün başına doğrudan doğruya, ünsüzle başlayanların ünsüzü kaldırıldıktan sonra *m-* ünsüzü getirilmelidir (Tuna, 1949: 429-447). Bu tür ikilemelerde de anlamda bir pekiştirme, güçlendirme görülür. Böylece fazla sözcük kullanmadan *vesaire, benzer, ilgili şeyler* kavramı verilir (Hatiboğlu, 1971: 21). Hatta Anadolu’da *çocuk mocuk* ikilemesindeki ikinci unsur *deve yavrusu, potuk ve domuz yavrusu* gibi farklı anlamlarda bile kullanılmaktadır (Eren, 1949: 283-286). Araştırmada bu yapıda oluşan toplam 208 ikilemeden 183’ünün birbirinden farklı örneklerden oluştuğu tespit edilmiştir. Bu durum da m-'li ikilemelerin kullanım sıklığını ve dildeki yaygınlığını ortaya çıkarmaktadır.

adam madam

Adam madam mı öldürdü bu Dede Kasım? (RYK 282/10)

bahşiş mahşiş

Pireye nişan mişan, **bahşiş mahşiş** vermemiş mi, çoktan azdan? (DA 277/28)

candarma mandarma

Candarma mandarma göremeyince soluğu biraz gevşemişti. (BÇ 523/30)

dava mava

Bunlar **dava mava** edemezler. (RYK 283/1)

fayton mayton

Gerçek mi **fayton mayton**? (DA 233/15)

herif merif

Ya **herif merif** karı marı n'oldu? (DA 282/7)

okul mokul

Okul mokul yokmuş burda arkadaş... (BÇ 263/4)

İkinci sözcüğünün başında m- bulunan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

adamı madamı (DA 261/18)

ağlar mağlar (RYK 204/2)

akar makar (SD 310/3)

altun maltun (RYK 169/19)

ampul mampul (DA 322/28)

asri masri (RYK 373/9)

askere maskere (BÇ 290/16)

atar matarsa (BÇ 561/17)

Atatürk matatürk (DA 342/4)

avukat mavukat (DA 312/12)

ayakları mayakları (BÇ 254/6)

ayda mayda (RYK 232/2)

aylık maylık (DA 345/3)

azdırıp mazdırmayacaksın (DA 249/18)

aznif maznif (DA 355/26)

bacak macak (RYK 350/14)
 bağırdığım mağırdığım (SD 15/18)
 baktı maktı (DA 257/28)
 boynun moynun (RYK 135/7)
 boynuzlu moynuzlu (DA 281/1)
 canlı manlı (DA 280/23)
 cızırdaya mızırdaya (DA 257/2)
 çalınır malınır (BÇ 305/1)
 çaput maput (RYK 232/19)
 çarık marık (BÇ 320/29; DA 283/15)
 çay may (BÇ 367/25)
 çekirge mekirge (DA 346/18)
 çerez merez (RYK 106/18)
 çeşmede meşmede (KD 292/18)
 çoban moban (RYK 162/24)
 dahra mahra (BÇ 560/25)
 daireyi maireyi (DA 203/1)
 dayağı mayağı (SD 135/28)
 delik melik (RYK 238/4)
 demir memir (BÇ 560/25)
 demişleri memişleri (RYK 274/7)
 dilekçe milekçe (BÇ 521/32)
 duyar muyar (RYK 18/20)
 düşen müşen (RYK 298/27)
 düşmeye müşmeye (DA 291/30)
 düşüp müşmesin (RYK 212/4)
 düşürür müşürürsün (RYK 133/1; 211/29)

ekinini mekinini (RYK 359/9)
 eksiği meksiği (BÇ 104/30)
 el mel (DA 250/4)
 esdüdü mesdüdü (BÇ 64/4, 220/28)
 eskiydi meskiydi (RYK 335/5)
 evine mevine (BÇ 137/4)
 gâvurmuş mavurmuş (BÇ 286/8)
 gazi mazi (DA 342/6)
 gece mece (KD 31/18)
 gören mören (DA 322/2)
 gösteriye mösteriye (BÇ 16/9)
 gözcü mözcü (RYK 380/25)
 güç müç (DA 259/18)
 gülüp mülüp (RYK 13/22)
 gülüp mülüyor (SD 51/29)
 habere mabere (BÇ 322/26)
 hedef medef (RYK 143/28)
 havaya mavaya (RYK 318/25)
 hık mık (BÇ 169/15, 550/16)
 hısımlık mısımlık (BÇ 230/14)
 hindi mindi (BÇ 145/8)
 ıslak mıslak (BÇ 319/8)
 idare midare (BÇ 522/19)
 ite mite (BÇ 521/20; DA 305/9)
 kaçırıp maçırmayalım (BÇ 246/2)
 kaçmak maçmak (RYK 298/27)
 kâğıttan mağıttan (BÇ 67/20)

kahpelere mahpelere (BÇ 62/28)
 kahpelik mahpelik (RYK 18/15)
 kamyon mamyon (BÇ 126/10)
 kapar mapar (DA 244/15)
 kaptırır maptırırısın (RYK 153/1)
 kaybeder maybedersin (RYK 261/24)
 kelepçesiz melepçesiz (DA 241/7)
 keser mesersin (RYK 254/11)
 kırır mırarsın (RYK 216/13)
 kırılır mırılır (BÇ 305/1)
 kız mız (SD 302/21)
 kızar mızır (RYK 13/24)
 kilidi milidi (RYK 218/6)
 kilim milim (DA 283/15)
 kitabı mitabı (DA 239/24)
 kitapsız mitapsız (DA 380/4)
 konuşurken monuşurken (KD 293/19)
 korkar morkarsın (RYK 129/12)
 korku morku (RYK 148/27, 358/12)
 koyun moyun (DA 271/8, 314/21)
 köpek möpek (KD 44/4)
 köpekten möpekten (SD 36/23)
 köyde möyde (BÇ 344/1)
 köyü möyü (SD 186/24)
 kulunç mulunç (KD 224/15)
 kurşun murşun (RYK 326/4)
 kuru muru (RYK 166/24)

lafla mafla (BÇ 519/13)
livalıktan mivalıktan (DA 342/7)
lüver müver (RYK 153/13)
namus mamus (RYK 671/20)
nişan mişan (DA 277/28)
nöbet möbet (BÇ 470/22, 470/9)
oğlak moğlak (DA 330/2, RYK 178/8)
okulu mokulu (BÇ 263/9)
oluğu moluğu (BÇ 393/14)
olmaz molmaz (RYK 239/25)
ortak mortak (KD 378/2)
oyun moyun (RYK 343/3)
öldürme möldürme (KD 231/16)
örtü mörtü (DA 289/8; RYK 273/8)
pabuç mabuç (BÇ 320/28)
para mara (BÇ 462/26; RYK 337/25)
paslanır maslanır (RYK 203/24)
pastıra mastıra (DA 355/26)
patlar matlar (RYK 26/22)
pazarlığa mazarlığa (DA 315/6)
pazarlıksız mazarlıksız (DA 284/2)
pelvan melvan (DA 372/27)
perde merde (DA 240/8)
peşinat meşinat (DA 315/7)
peşinatsız meşinatsız (BÇ 136/14)
pırtı mırtı (RYK 169/20)
plân milân (DA 226/27; RYK 295/10)

pullu mullu (BÇ 461/12; RYK 57/14)

rahmeti mahmeti (RYK 273/24)

resimli mesimli (BÇ 461/12)

rezalet mezalet (RYK 344/3)

rezil mezil (DA 357/19)

Rusya musya (DA 260/8)

rüşvet müşvet (DA 241/30)

rüzgâr müzgâr (BÇ 301/15)

sağdıç mağdıç (DA 364/10)

sakalı makalı (SD 248/24)

sakız makız (KD 61/13)

savaş mavaş (DA 262/11)

sayıp mayıp (RYK 149/28)

senet menet (BÇ 465/28)

serhoş merhoş (RYK 371/1)

seyitliği meytliği (DA 315/18)

silahsız milahsız (BÇ 541/6)

sızıyı mızıyı (RYK 308/2)

siperi miperi (RYK 143/27)

soğuğu moğuğu (SD 10/2)

sorgusu morgusu (DA 240/10, 240/14)

soygun moygun (RYK 274/26)

suratı muratı (RYK 133/11)

suyu muyu (SD 254/2)

sünni münni (RYK 291/2)

şakası makası (BÇ 138/22)

şallak mallak (BÇ 157/28)

tangır mangır (DA 331/13; RYK 83/4, 182/23, 250/16)
tanık manık (RYK 26/8; SD 46/25)
tapu mapu (BÇ 461/15)
tarla marla (RYK 304/4)
tarlayı marlayı (BÇ 218/27)
taş maş (BÇ 521/5)
teker meker (BÇ 16/12, 261/20; DA 325/5)
telgrafçı melgrafçı (DA 344/27)
tıkır mıkır (BÇ 157/26; DA 263/9)
tıngır mıngır (BÇ 201/12)
tüccar müccar (BÇ 239/30)
tüfeğiyle müfeğiyle (RYK 346/7)
tüfek müfek (RYK 194/28; SD 14/29)
utanç mutanç (BÇ 541/17)
uyku muyku (BÇ 322/23; DA 297/27, 344/14; KD 18/11)
uykusuzluk muykusuzluk (BÇ 76/5)
uyur muyur (RYK 131/5)
veresiye meresiye (RYK 95/23)
vurup murmasın (RYK 363/2)
yağsız mağsız (RYK 166/29)
yalan malan (DA 248/21)
yapı mapı (BÇ 258/8)
yardım mardım (RYK 208/26)
yitip mitmesin (BÇ 67/28)
yüreğine müreğine (DA 336/8)
zor mor (BÇ 38/29)

4.4.2.3. İkinci Sözcüğünün Başında Diğer Ünsüzlerin Yer Aldığı İkilemeler

İkinci sözcüğünün başında b-, p- ve m- ünsüzleri bulunan ikilemelerin incelenebilmesi için benzer yapıda oluşan diğer ikilemelerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Delice'ye (2012: 34) göre çok az sayıda bazı tekrarların başka ünsüzle başlatıldığı da görülür: *kambur zambur, bakkal çakkal, sıkı fıka...* Az sayıda olsalar da diğer ünsüzlerle (ç-, k-, s-, z-) başlayan ikilemelere ait örnekler aşağıdaki dizinde yer almaktadır

evir çevir

Düşün taşın, **evir çevir!** (BÇ 358/4)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 47/25, 128/19, 196/17, 490/24; KD 30/9, 126/15, 169/30, 309/3; RYK 14/22, 283/26; SD 212/23, 225/25)

karman çorman

Onu gördüler ki, alelacayıp, **karman çorman** bir alamet inileyerekten homurdanarakten başkaca öfkeye binmiş gibi hırıldayarakten yolu kazıyarakten gelmektedir. (DA 244/2)

paldır küldür

Tekerleneyazdım ki, **paldır küldür.** (SD 13/10)

kaba saba

“El kol sallamaları, **kaba saba**, öğretmene yaraşmayacak aşırılıkta” diyorlar. (BÇ 34/9)

Diğer örnek için bkz. (BÇ 337/19)

abuk subuk

Hasan odada **abuk subuk** konuşuyordu. (SD 293/7)

harp zarp

Yahu bu başkentimiz Ankaramız nasıl bir Ankara başkenti olmalı ki **harp zarp** yokken Çorum Cezaevi boşala diye yazmaktadır ve de canı top kâküllü fanileri çeken herkes bir pencereden atlayıp savuşmaktadır. (DA 308/24)

avurt zavurt

İlk gelişinde biraz **avurt zavurt** etse de, “Osmanlıdır, böyle olur” derdim.
(BÇ 73/23)

4.4.3. Hece Sayısı Kuralları

İkilemelerin oluşumunda etkili olan sıralama kurallarından bir başkası da ikilemeleri oluşturan sözcüklerin hece sayılarıdır. Bu kurala göre ikilemelerde sayıca daha az heceden oluşan sözcük ya diğer sözcükten sonra gelir ya da tersine bir durum söz konusudur.

Tablo 7. Hece Sayısı Kuralları Bakımından İkilemeler

Hece Sayısı Kuralları	İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı	Yüzde	
			İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı
Azalan Hece Sayısı	33	116	%5.19	%7.49
Çoğalan Hece Sayısı	246	566	%38.68	%36.54
Eş Hece Sayısı	357	867	%56.13	%55.97
Toplam	636	1549	%100	%100

İkilemeler, hece sayısı kuralları bakımından sınıflandırıldığında en işlevsel grubun %55.97 oranla eş heceli ikilemeler olduğu saptanmıştır (Tablo 7). İncelenen metinlerde birbirinden farklı 357 eş heceli ikileme tespit edilmiştir ve bu sayı oran olarak %56.13'e denk gelmektedir. Hece sayıları eşit olmayan ikilemelerde ise hece sayısı az olan sözcüğün %38.68 oranla daha çok ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Aksi durumda oluşan ikilemeler ise genelin %5.19'unu oluşturmaktadır.

4.4.3.1. Azalan Hece Sayısı Kuralına Uyan İkilemeler

Bu sıralama kuralına göre hece sayıları farklı olan sözcükler bir araya gelerek ikileme oluşturduğunda hece sayısı çok olan sözcük sayıca daha az heceye sahip olan sözcükten önce gelmektedir. Bu yapıda oluşan toplam 116 ikilemenin 33'ü birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır.

ağızsız dilsiz

Kimsiz kimsesiz, **ağızsız dilsiz**, garip Bulgaryalı Koço casus tam bu bunaltının üstüne gelmişti. (DA 290/15)

bıraka ala

Esef vardığı zaman, kızlar, gözlerinden ip gibi yaş dökerek, arada bir içlerini çeke çeke, birbirlerinin ağızlarından lafi **bıraka ala** anlatıyorlardı. (BÇ 542/8)

dokuzu onu

Bir adam, **dokuzu onu** bilmeyince, neden karavanaya yapışmalı da kazan başına koşmalı? (BÇ 280/21)

karısına kızına

Boynuzlu güruhu **karısına kızına** söz geçiremedi de, hitamında, hamlesini bizde denedi. (DA 153/11)

oğlan kız

Oğlan kız bir döşekte yatıp kalkacak kızılbaş komonist töresince... (BÇ 65/5)

toplaya döke

Toplaya döke biraz daha koştu. (BÇ 376/25)

Azalan hece sayısı kuralına uyan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

almışsa almış (DA 299/14)

artırdıkça artırdı (DA 218/27)

bulunursa bulunur (RYK 313/25)

dilenci aptal (RYK 28/28, 173/15)

eşşoğlu eşek⁴³ (KD 229/5, 206/3, 438/21, 463/25; RYK 97/23; SD 66/18, 231/23, 243/23)

gerisin geri (BÇ 217/16, 491/16, 527/6, 554/21; DA 256/23, 258/3, 263/14, 300/25, 382/24; KD 103/26, 156/29; SD 74/22, 174/9, 186/2, 230/16)

iki üç (BÇ 286/12, 336/26; DA 69/15, 136/30, 267/21, 267/28; KD 362/26, 461/10; RYK 56/16, 195/9, 206/11; SD 147/23)

ikişer üçer (BÇ 11/26, 281/22; KD 256/19)

ileri geri (BÇ 92/26, 95/12, 152/14, 479/22, 517/25; KD 83/15, 193/27, 261/9, 289/8, 327/15, 400/19, 458/18; RYK 130/7, RYK 223/10; SD 76/3, 158/8)

itoğlu it (BÇ 136/2, 173/26, 178/4, 214/3, 214/4, 215/21, 283/8, 463/30, 473/24, 481/7, 510/7; DA 62/11; RYK 102/7, 286/28; SD 49/3, 253/23)

karı kız (BÇ 66/16, 223/11, 235/13; RYK 43/16, 288/3; SD 244/1)

karılar kızlar (BÇ 390/1)

karısını kızını (KD 124/11)

karıya kıza (RYK 367/23)

karıyı kıızı (SD 97/22)

kesen kes (BÇ 430/27)

köpoğlu köpek (BÇ 68/17, 283/8; DA 62/3, 143/30, 326/18; KD 85/2, 196/4, 342/4, 426/16, 458/28; 28/13, 298/7; SD 302/6)

neylesem netsem (DA 242/15)

olmalıysa olmalı (BÇ 550/8)

on iki on üç (RYK 22/30)

otuz kırk (KD 192/25; RYK 157/30)

otuz iki otuz üç (DA 369/18)

paraya pula (RYK 173/6)

sararmış gitmiş (SD 56/1)

Türkoğlu Türk (DA 72/21)

uzattıkça uzattık (DA 370/13)

yalamış yutmuş (KD 336/19)

⁴³ Hatiboğlu (1971: 97), bu örneği ikileme dizininde *eşek oğlu eşek* olarak almıştır. Burada ise aynı örnek *eşşoğlu eşek* şeklinde görülmektedir. Buna dayanarak aynı yapıdaki, *itoğlu it*, *köpoğlu köpek* ve *Türkoğlu Türk* örneklerine azalah hece sayısında oldukları için bu bölümde yer verilmektedir.

4.4.3.2. Çoğalan Hece Sayısı Kuralına Uyan İkilemeler

Çoğalan hece sayısı sıralama kuralına göre hece sayıları birbirinden farklı olan sözcüklerden oluşan ikilemelerde hece sayısı az olan sözcük sayıca daha çok heceden oluşan sözcükten önce gelmektedir. Bu yapıda oluşan toplam 566 ikilemeden 246'sı birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır.

abdal fukara

Abdal fukara takımından bir hüllecî ki salya sümük birbirine karışmış, gözleri de müşevveş. (RYK 182/18)

bitmez tükenmez

Alinteriyle kazanılmış, **bitmez tükenmez**, yüceltici gerçek umut... (BÇ 198/20)

dağda bayırda

Bu cenabet, **dağda bayırda** adamın soluğunu keser. (RYK 137/17)

el etek

“Ne mal ü mansab-ı dünya ne mülk ü ne ayal ister / Ne hot ziynet, ne hot izzet, ne bir gayrı hayal ister” murabbâ ile dünyadan **el etek** çekti. (RYK 69/26)

güç kuvvet

Eski devir olsa buna **güç kuvvet** yetirilmez Allah göstermesin, bu oğlan eski devirde Çöllo'yu, Kavlağı filan geçer de Köroğlu'nun mertebesine ayak basar. (RYK 344/11)

kılığı kıyafeti

Kılığı kıyafeti, suratı muratı köylü gibi perişan... (RYK 133/11)

Çoğalan hece sayısı kuralına uyan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

açıldı açılalı (BÇ 205/22; SD 86/1)

ağa mütegalibe (BÇ 207/7)

ağardı ağaracak (RYK 300/27)

aldı alalı (RYK 290/4)

alı alıverir (KD 470/26)

anama avradıma (BÇ 51/25)

anlar anlamaz (BÇ 93/8; KD 90/4, 304/15)

ardı arkası (DA 298/4)

atar matarsa (BÇ 561/17)

atladı atlayacak (DA 284/30)

az biraz (BÇ 136/25, 159/10, 167/30, 254/23, 287/25, 293/8, 293/11, 301/32, 319/23, 353/26, 353/30, 358/18, 359/6, 363/1, 363/20, 364/27, 366/23, 370/13, 393/13, 393/29, 399/6, 464/9, 492/10, 530/14, 550/10; DA 249/14, 264/19, 276/19, 297/10, 279/20, 316/18, 322/11, 324/7, 325/27, 326/21, 337/12, 340/23, 341/4, 341/22, 343/29, 357/5, 362/3, 367/23, 373/10, 373/18, 373/23, 374/8, 376/14, 378/11, 379/14, 382/11, 384/26, 386/6, 386/13; KD 56/12, 272/2, 338/15, 378/27; SD 12/21, 129/5, 298/7, 288/9)

azap yanaşma (RYK 162/24)

azdırıp mazdırmayacaksın (DA 249/18)

bağ bahçe (RYK 316/23)

bağırı bağırıverdi (SD 161/10)

bağlık bahçelik (BÇ 115/20)

bak baklı (BÇ 100/6)

bakı bakıveriyordu (KD 228/12)

bal şeker (BÇ 259/16, 341/12)

ballı şekerli (BÇ 345/1)

bastırdıkça bastırıyordu (BÇ 76/2; KD 94/17)

baş başa (BÇ 359/10; KD 462/25)

başladı başlayalı (BÇ 170/13, 504/29; DA 53/21; KD 362/22)

başladık başlamadık (RYK 52/4)

battı batacak (KD 343/14)

belli belirsiz (BÇ 18/30, 23/5, 162/28, 362/23, 385/10, 388/13, 449/22, 500/31, 523/22, 544/17; DA 86/12, 210/24; KD 24/18, 73/13, 193/9, 218/26, 339/15, 381/3, 414/17, 457/11; RYK 313/30, 318/10, 341/4, 345/14, 355/5; SD 16/23, 32/6, 43/15, 57/27, 91/19, 135/27, 194/24, 258/3)

beş altı (BÇ 112/10, 446/28; DA 36/14, 126/3, 315/17, 342/9, 386/4; KD 55/8, 282/27, 317/12, 317/12, 418/7; RYK 257/21; SD 235/6)

bırakı bırakıverdi (DA 146/14)

bir iki (BÇ 139/13, 347/12, 377/9, 559/23; DA 218/28; KD 95/10, 319/10, 400/1, 446/6; SD 70/1, 102/2, 123/13, 191/21, 206/2)

birer ikişer (BÇ 360/31, 366/10, 449/18; DA 91/17; KD 73/9, 439/23; RYK 70/28)

birini ikisini (BÇ 128/23, 513/19; DA 328/8)

bitirdi bitirmedi (RYK 310/23)

bitti bitecek (RYK 152/3)

biz bizyiz (SD 116/14)

büyültüp küçültüyor (SD 207/6)

cahili cühelası (RYK 328/26)

camı kapıyı (BÇ 389/21)

cin peri (RYK 272/6)

- çeker çevirir (BÇ 298/9)
- çıktı çıkalı (BÇ 143/31; KD 173/14; SD 154/28)
- çifti çubuğu (RYK 232/1)
- çivi çivilemek (DA 21/16)
- çulu çuvalı (DA 101/6, 273/6)
- dağıldı dağılacak (SD 14/5)
- der demez (DA 166/15; KD 370/24; RYK 49/8)
- diki dikiversin (KD 480/7)
- din iman (BÇ 52/9, 220/8; DA 288/13; RYK 274/2)
- dinden imandan (BÇ 114/28, 300/29; RYK 299/5, 381/13)
- dini imanı (KD 418/26; RYK 26/26)
- dinime imanına (KD 114/18, 125/21, 259/24, 441/19, 463/25; RYK 150/16, 234/5; SD 24/11, 27/21, 36/20, 72/13, 102/27)
- dinsiz imansız (BÇ 82/22; KD 412/3; RYK 352/27)
- dipsiz doruksuz (DA 313/11, 313/13)
- dirlik düzenlik (BÇ 134/5)
- doğma büyüme (BÇ 13/26; DA 103/12)
- don gömlek (RYK 151/24, 151/27)
- dost düşman (DA 32/15)
- dosta düşmana (DA 272/2, 325/29; KD 191/27)
- dostumuz düşmanımız (DA 191/4)
- döker saçarız (BÇ 320/3)
- döne dolaşa (BÇ 205/18, RYK 67/23)
- döner dolaşır (SD 131/8)
- dur durak (BÇ 322/23; DA 257/15, 297/27; KD 149/11, 417/10)
- dur otur (BÇ 57/12; SD 71/18)
- dura yuvarlana (KD 478/15)

durdun duralı (RYK 297/18)

durum vaziyetler (BÇ 55/24, 127/28, 291/6, 294/22, 355/24, 366/25, 399/15;
DA 276/20, 344/24, 349/13, 355/14, 359/9)

durup dururken (DA 70/30, 375/4; KD 240/23; RYK 104/26, 152/9; SD
115/14, 117/8)

duydu duyalı (KD 325/2)

düştün düşeli (KD 376/24; SD 25/3)

düşüp müşmesin (RYK 212/4)

eğleni eğleniverir (KD 290/21)

el ayak (BÇ 512/25; DA 12/12; KD 232/1, 405/24)

elden ayaktan (DA 381/30; RYK 267/7)

eli ayağı (BÇ 148/16, DA 244/26, 372/5; RYK 333/16)

elim ayağım (RYK 79/28)

eline ayağına (DA 280/10)

elleri ayakları (BÇ 293/14; RYK 345/30)

ermiş evliya (BÇ 321/21, 321/23; RYK 192/2, 291/14)

etme eyleme (BÇ 146/16)

etmesi etmemesi (BÇ 147/32)

ev ocak (BÇ 238/32; DA 366/24; RYK 76/12, 83/16)

evi ocağı (BÇ 530/22)

evirip çeviriyor (KD 30/9, 169/30; RYK 14/22; SD 225/25)

evliya peygamber (RYK 81/17)

fakir fukara (DA 92/1; RYK 233/1, 341/20)

fakire fukaraya (RYK 31/9)

fakiri fukarası (RYK 341/18)

garip gureba (RYK 288/9)

gâvur Müslüman (BÇ 355/28; DA 288 – 3; RYK 131/26, 294/7)

gâvuru Müslümanı (DA 226/20)

geçi geçiverdi (BÇ 171/21)

geldi gelecek (BÇ 219/20)

geldi geleli (DA 57/7; KD 35/29, 71/30, 182/19, 266/18, 319/23, RYK 152/3;
SD 274/2)

geldi gelmedi (SD 43/16)

gelmişini geleceğini (DA 201/13)

gidi gidiverirsin (KD 50/2)

girdi girecek (BÇ 369/31)

girdi gireli (RYK 222/8)

girdi girmedi (BÇ 112/6)

girdik gireli (BÇ 178/3)

gitti gidecek (BÇ 64/31)

gitti gideli (BÇ 129/4)

gitti gitmedi (BÇ 87/16)

gittin gideli (DA 177/20)

gördü görelî (BÇ 481/24)

güle oynaya (DA 356/21)

güllük gülîstanlık (BÇ 115/19)

gülü gülüverdi (KD 441/12; SD 296/30)

gülü gülüverir (KD 407/24)

gülü gülüveriyormuş (SD 301/4)

gülüp mülüyor (SD 51/29)

güreşir oynaşırken (RYK 11/8)

hâli keyfiyeti (RYK 23/15)

hatırlar hatırlamaz (KD 390/24)

hızlandıkça hızlanıyordu (BÇ 472/22)

hoca muallim (DA 240/14)

ırkçı turancı (BÇ 15/24)

ırz namus (BÇ 52/9; RYK 367/17)

ışığı ışıyacak (BÇ 81/28)

ilerlemiş ilerlememişti (DA 202/20)

ister istemez (BÇ 41/4, 123/31, 267/7, 287/26, 309/29, 417/18, 472/25, 509/1, 541/9; DA 301/14, 301/14, 342/10, 347/9; KD 172/5; SD 18/3, 18/18, 99/3, 128/30, 162/23, 229/1)

istesin istemesin (BÇ 497/7)

ite köpeğe (BÇ 452/7; RYK 121/24, 165/9, 199/2)

iti kopuğu (RYK 65/28)

kabını kacağını (DA 252/18)

kaçırdı kaçırarak (BÇ 551/27)

kaçırıp maçırmayalım (BÇ 246/2)

kaldı kalmadı (RYK 87/9)

kalktı kalkalı (BÇ 481/9)

kamçı üzengi (RYK 158/29; SD 125/21, 132/21)

kanlı bıçaklı (SD 104/12)

kap kaçak (BÇ 119/29, 153/3)

kapı kapıver (KD 114/16)

karga tulumba (KD 366/27)

kavim kabile (RYK 161/29)

kavuştu kavuşacak (RYK 96/26)

kendi kendinden (BÇ 474/3)

kendi kendine (BÇ 206/25, 211/12, 301/1; DA 164/15, 185/14, 200/27, 211/4, 291/13, 357/6; KD 98/3, 128/8, 366/19, 401/3, 422/15; RYK 47/5, 59/9, 79/6, 126/3, 193/4, 216/17, 259/9, 360/26; SD 152/7, 163/2, 166/16, 236/30, 281/7, 284/23, 308/16)

kesildi kesileli (SD 70/7)
 keyiflendikçe keyifleniyordu (BÇ 249/9)
 kılığa kıyafete (SD 71/27)
 kırbaç üzengi (BÇ 399/16)
 kırk elli (DA 24/18)
 kız erkek (BÇ 237/4, 249/27)
 kız karı (KD 94/16; RYK 139/20)
 kızını karısını (BÇ 233/26)
 kiminden kimsesinden (RYK 62/28)
 kimsiz kimsesiz (DA 290/15)
 kolda bacakta (DA 154/26)
 konu konacak (BÇ 65/4)
 kopuk zibidi (RYK 341/20)
 koynu kucağı (BÇ 322/25)
 kuruldukça kuruluyordu (KD 437/13)
 kurtuldu kurtulacak (RYK 159/9)
 kuruldu kurulalı (BÇ 68/13, 158/32, 295/2, 542/28; RYK 225/8)
 kül ufak (DA 49/9; RYK 144/28, 290/28)
 mal davar (BÇ 9/8; RYK 162/19)
 malı davarı (BÇ 254/8)
 mantık muhasebe (DA 299/25)
 melek melaike (BÇ 322/12, 322/13; RYK 291/7)
 meleği melaikeyi (BÇ 322/19)
 mertten namertten (RYK 211/8)
 okundu okunacak (SD 174/25)
 oldu olacak (DA 15/26)
 oldu olalı (DA 145/3, 291/8; KD 115/10, 454/21)

oldu olmadı (KD 244/16; RYK 57/27; SD 277/4)

olmuşa olacağı (DA 325/28)

onar yirmişer (SD 121/2)

öğrendi öğreneli (KD 214/26)

öldü öleli (BÇ 469/13)

öne arkaya (RYK 382/14)

önden arkadan (DA 370/22)

önlü arkalı (BÇ 268/27)

parlar parlamaz (SD 308/18)

pise gübüre (BÇ 389/27)

saç sakal (BÇ 292/15, 342/30; DA 50/4; RYK 63/8)

saçına sakalına (BÇ 362/9; RYK 280/29)

saçının sakalının (BÇ 48/25, 376/18)

sağ esen (BÇ 107/5; RYK 42/28, 370/23)

savuştı savuşacak (DA 284/30)

ses soluk (RYK 217/23, 231/18, 323/5, 335/22; SD 128/3, 173/22)

sesi sedası (DA 149/9)

sesi soluğu (RYK 357/16)

sevip sevdiğin (SD 53/29)

sıkıp bırakıp

Başka biri boyun vurarak, hava yollarını ufaktan ufaktan **sıkıp bırakıp** bunaltarıktan ve de sonunda ciğerleri parça parça kusturarıktan...

(DA 357/30)

sırtı sırtıveriyormuş (DA 228/6)

sildi süpürdü (BÇ 48/30)

silmiş götürmüştü (KD 345/8)

söyler söylemez (RYK 26/17; SD 135/14)

suçsuz günahsız (RYK 353/12)
 süründü sürüneli (KD 83/3)
 şanı şerefi (RYK 195/16)
 tak taklı (BÇ 100/6)
 tanır tanımaz (BÇ 471/2)
 taş toprak (BÇ 9/7)
 taşa toprağa (DA 242/29)
 taşı tümseği (BÇ 293/32)
 taşını toprağını (BÇ 154/25)
 taşta toprakta (SD 186/5)
 toplar toplamaz (BÇ 546/27; KD 476/23)
 topu tüfeği (BÇ 58/14)
 toz toprak (BÇ 276/19)
 toza gübüre (DA 253/3)
 tozu toprağı (KD 106/18)
 tuz ufak (RYK 234/5)
 tüfek tabanca (RYK 52/17)
 ucu bucağı (BÇ 361/26; RYK 378/9)
 ucu ortası (DA 317/2)
 ucuz pahalı (RYK 146/27, 165/29)
 uçsuz bucaksız (BÇ 19/19, 21/15, 44/13, 101/25, 198/28, 199/7; DA 38/21,
 190/17)
 uğuru uğursuzu (BÇ 380/11)
 un ufak (DA 304/20)
 unuta hatırlaya (BÇ 402/6)
 unutu unutuveriyor (DA 198/22)
 uyku oturak (DA 257/16)

uyuz marazlı (BÇ 125/25)
 uzattıkça uzatıyordu (SD 194/16)
 üç gün üç gece (BÇ 14/29; DA 298/21)
 ürkütükçe ürküyordu (SD 190/14)
 verdi vereli (KD 312/11)
 vurdu vuracak (DA 385/8)
 vuru vuruver (KD 271/15)
 vurup murmasın (RYK 363/2)
 yaklaşmış yaklaşmamış (RYK 158/1)
 yaklaştı yaklaşmadı (RYK 46/27)
 yandı yıkıldı (BÇ 40/24)
 yanıp yakılmış (SD 154/29)
 yarıladık yarılamadık (BÇ 364/14; DA 200/29)
 yırtıldı yırtılacak (BÇ 21/32)
 yirmi yirmi beş (BÇ 546/2; KD 423/2)
 yitip mitmesin (BÇ 67/28)
 yok yoksul (BÇ 107/3; RYK 173/29, 330/6; SD 301/6)
 yoku yoksulu (BÇ 514/22)
 yol erkân (RYK 28/28, 43/2, 140/26, 200/15)
 yol yordam (RYK 223/18)
 zamanlı zamansız (SD 271/7)
 zebun marazlı (BÇ 346/13)
 zor kolay (KD 48/9)

4.4.4. Eş Heceli İkilemelerde Ünlü - Ünsüz Kuralları

İkilemeleri oluşturan sözcüklerin hece sayılarının eşit olması durumunda farklı kurallar ortaya çıkmaktadır. Bu kurallar oluşturulurken ikilemede yer alan sözcüklerin ilk ve son sesleri dikkate alınmıştır. Her iki sözcüğü de ünsüzle başlayan ikilemelerin yaygınlığı ve kullanım sıklığı diğerlerinin iki katından daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Fakat bu başlığa, sayıca eş heceli olsalar dahi, m-'li ikilemeler ve aynı sözcüklerden oluşan ikilemeler dâhil edilmemiştir.

Tablo 8. İlk Sesleri Bakımından Eş Heceli İkilemeler

Eş Hece Kuralları		Yüzde			
1. Sözcükte İlk Ses	2. Sözcükte İlk Ses	İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı	İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı
Ünlü	Ünsüz	96	230	%26.89	%26.53
Ünsüz	Ünlü	23	43	%6.44	%4.96
Ünlü	Ünlü	22	62	%6.16	%7.15
Ünsüz	Ünsüz	216	532	%60.51	%61.36
Toplam		357	867	%100	%100

Tablo 8'deki verilere göre, eş heceli ikilemelerin ilk sesleri incelendiğinde, birinci ve ikinci sözcüğün ünsüz ile başlama oranı 216 örnekle %60.51 olarak görülmektedir. İlk sözcüğün ünlü, ikinci sözcüğün ünsüz ile başladığı 96 (%26.89) ikileme örneği tespit edilmiştir. Bunun tam tersi biçiminde oluşan ikilemelerin oranı %6.44'tür. Her iki sözcüğü de ünlü ile başlayan ikilemeler ise bu gruptaki ikilemelerin %6.16'sını oluşturmaktadır.

Tablo 9. Son Sesleri Bakımından Eş Heceli İkilemeler

Eş Hece Kuralları		İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı	Yüzde	
1. Sözcükte Son Ses	2. Sözcükte Son Ses			İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı
Ünlü	Ünsüz	18	57	%75	%66.27
Ünsüz	Ünlü	6	29	%25	%33.73
Toplam		24	86	%100	%100

Tablo 9, eş heceli ikilemelerin son seslerinin ünlü ya da ünsüz oluşuna göre düzenlenmiştir. Elde edilen veriler ışığında birinci sözcüğünün son sesi ünlü, ikinci sözcüğünün son sesi ise ünsüz ile biten ikilemelerin %75 oranla çoğunluğu teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Aksi durumda oluşan ikilemeler ise %25'lik bir orana sahiptir.

4.4.4.1. İlk Sözcüğü Ünlü, İkincisi Ünsüzle Başlayan Eş Heceli İkilemeler

İkilemeleri oluşturan ilk sözcüğün ünlü, ikinci sözcüğün ise ünsüz ile başladığı toplam 230 eş heceli ikileme örneği bulunmaktadır. Bunlardan 96 ikileme örneğinin birbirinden farklı olduğu tespit edilmiştir.

açık seçik

Hep o eksiği görüyorum, Halim, önüne çok belli, iyice **açık seçik**, bir amaç almamak... (BÇ 310/2)

eksiğin gediğin

Bir **eksiğin gediğin** var mı? (DA 320/22)

içli dışlı

Neden tehlikelidir yabancılarla o kadar **içli dışlı** olmak? (BÇ 16/15)

inişi yokuşu

Saat ona doğru, kamyon, **inişi yokuşu** tüketip, bozkırın, amansız düzüne düştü. (BÇ 238/22)

okuma yazma

Cemal usta, **okuma yazma** bilmeyen çıraklara rakam öğretmen için bozuk paralarla açılır kapanır metre kullanıyordu. (SD 239/16)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 31/14, 42/19, 186/14, 201/30, 201/32; DA 334/18, 334/25, 350/22)

ölüm kalım

Okumuşlar, yabancı dil öğrenmişler, sırasında insanların **ölüm kalım** sorumluluğunu yüklenmişlerdi ama hiç biri köylülükten kurtulamamıştı. (BÇ 22/14)

İlk sözcüğü ünlü, ikincisi ünsüzle başlayan eş heceli ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

abuk subuk (SD 293/7)

açılır kapanır (BÇ 275/4, 324/6, 401/24, 419/11, 533/22; DA 52/2; SD 212/15, 239/17)

ağrı sızı (SD 157/5)

ağzının yüzünün (DA 54/4)

akıl fikir (RYK 359/18)

aklı fikri (RYK 112/1)

aklım fikrim (RYK 359/17)

alaca bulaca (DA 130/12)

alacağı vereceği (RYK 56/29)

alan satan (RYK 93/2)

aldatmaca kandırmaca (DA 365/1)

aldı gitti (BÇ 543/14)

aldım gittim (BÇ 132/15)

alın gelin (RYK 356/21)

alışımız verişimiz (BÇ 455/10)

alışveriş (BÇ 92/18, 161/23, 404/1; DA 87/24, 92/1, 334/22; KD 177/12, 177/14, 179/29, 208/10, 302/13, 348/28; RYK 25/28, 172/27)

Allah lillah (BÇ 143/1, DA 302/5, 323/30)

allak bullak (DA 212/5, KD 402/6)

almış gelmiş (BÇ 445/4)

alsın gelsin (BÇ 265/29)

altı yedi (KD 191/26)

ana baba (DA 65/2, 109/3)

anadan babadan (BÇ 230/14)

anam babam (BÇ 115/14)

anani babanı (DA 358/8)

anlı şanlı (BÇ 159/18, 440/5)

apar topar (DA 269/8)

ara sıra (BÇ 497/12, 503/1; SD 243/24)

araç gereç (DA 257/20, 265/22)

arada sırada (DA 13/15, 105/5, 106/22, 108/18, 108/19, 155/14, 161/28, 200/25, 291/11, 356/2; KD 9/4, 64/20, 78/16, 230/6, 327/14, 433/19; SD 41/10, 197/9, 207/4)

aşağı yukarı (BÇ 169/13, 377/30; DA 20/15)

avurt zavurt (BÇ 73/23)

ayda yılda (BÇ 40/10)

az çok (BÇ 519/21)

azdan çoktan (DA 283/14)

eğri büğrü (RYK 357/9)

el kol (BÇ 34/8, 101/24; DA 293/15)

ele güne (Bç 218/26; DA 272/2)

- elin kolun (DA 374/26)
- elini kolunu (BÇ 522/6)
- enikonu (KD 380/24, 403/28, 439/25)
- enine boyuna (BÇ 38/2; DA 39/20, 106/7, RYK 67/28)
- enini boyunu (KD 78/28)
- er geç (BÇ 104/22, 158/18, 202/27, 442/8; DA 108/20, 348/26)
- erkek yiğit (RYK 102/7)
- eski püskü (BÇ 118/15)
- eski yeni (BÇ 332/6)
- eşine dostuna (RYK 94/5)
- eşkuya vurguncu (RYK 330/10)
- ettin çıktın (RYK 15/19)
- ev bark (DA 289/2)
- evir çevir (BÇ 358/4)
- evirip çevirdi (BÇ 47/25, 128/19, 196/17, 490/24; KD 126/15; RYK 283/26; SD 212/23)
- evirip çevirmiş (KD 309/3)
- ilerde geride (SD 63/10)
- in cin (RYK 320/20)
- inerken çıkarken (BÇ 521/6)
- ini cini (BÇ 59/21)
- insan hayvan (RYK 370/23)
- ipe sapa (DA 165/13; RYK 174/25)
- işe güce (BÇ 143/31)
- işi gücü (DA 207/26; KD 177/15, 215/26; RYK 88/1)
- işim gücüm (KD 394/9)
- işsiz güçsüz (RYK 70/19)
- ite kaka (BÇ 177/20)
- iyi kötü (DA 107/11, 137/13; KD 116/5; RYK 67/21, 359/19; SD 102/1)

- iyisi kötüsü (DA 222/4)
- oğlan herif (DA 244/1)
- oğlu kızı (DA 365/28)
- oğlunu kızını (DA şç358/7)
- okuması yazması (DA 386/18)
- onu bunu (BÇ 156/30, 158/7; DA 345/13, 359/4, 382/19; KD 158/15)
- oynaya zıplaya (RYK 14/24)
- ötede beride (KD 163/21)
- ötekinin berikinin (KD 426/10)
- ötekine berikine (KD 103/29, 302/20)
- ötesini berisini (DA 115/17; KD 121/27, 405/30; SD 191/4)
- ötesinden berisinden (DA 119/19)
- öteyi beriyi (DA 116/4; KD 208/22)
- özü sözü (RYK 71/13)
- uçara kaçara (RYK 16/2)
- ufak tefek (BÇ 61/16, 103/24, 119/8, 120/19, 121/29, 164/8, 215/7; DA 26/16, 48/1, 51/21, 112/29, 197/14; KD 180/30, 252/22; SD 64/4, 219/8)
- üç beş (DA 92/4; RYK 148/26)
- üç dört (BÇ 455/26; DA 54/30; KD 47/4; RYK 28/14, 97/28, 239/20, 286/10, 372/15, 379/9)
- üçer dörder (KD 422/28; SD 36/12)
- üst baş (KD 28/5; RYK 202/7, 331/19, 331/20, 382/7)
- üstü başı (BÇ 174/12; DA 41/11, 103/16; KD 26/17, 263/30; RYK 16/29, 344/30)
- üstümü başımı (DA 133/12)
- üstüne başına (DA 207/27; KD 10/9, 105/18; SD 28/10)
- üstünü başını (DA 128/3, 253/21; RYK 331/18)

4.4.4.2. İlk Sözcüğü Ünsüz, İkincisi Ünlüyle Başlayan Eş Heceli İkilemeler

Sayıda eş heceli ikilemeleri oluşturan sözcüklerden ilkinin ünsüz, ikincisinin ise ünsüz ile başladığı toplam 43 ikileme örneği bulunmaktadır. Bunlardan 23 ikileme birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır.

beşer onar

Yemek artıklarıyla doyuyor, cigara tiryakiliğini otlakçılıkla sürdürüp gelip geçenin önüne attığı **beşer onar** kuruşla tıraş parasını, hamam parasını, mektup zarfı kâğıdı pulu paralarını doğrultuyordu. (DA 306/6)

doğrusuna iğrisine

Hadi “Buldun” diyelim, savaş yangını arasında, herifin deftere yazdığı faizin **doğrusuna iğrisine**, nasıl bakacaksın? (BÇ 161/21)

karı erkek

Elli evlik bir köyün bütün adamını **karı erkek** samanlığa doldur... (RYK 80/24)

şeytan iblis

Ondaki namussuzluğun hakkından **şeytan iblis** gelemmez. (RYK 66/30)

yemek içmek

Dur durakalmadığı gibi, **yemek içmek**, uyku oturak da hiç yok... (DA 257/16)

İlk sözcüğü ünsüz, ikincisi ünlüyle başlayan eş heceli ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

baba ana (DA 39/28)

beş on (BÇ 12/10, 27/30, 43/4, 472/26; DA 250/18, 291/6, 291/11, 298/13; RYK 188/10, 188/11; SD 228/23, 245/24)

çoktan azdan (DA 277/29)

derviş abdal (RYK 94/30, 155/30)

dışisine erkeğine (BÇ 74/5)

kadın erkek (BÇ 118/6; DA 324/14)

karılı erkekli (KD 364/2)

karısı erkeği (RYK 152/28, 232/2)

kopuk ipsiz (RYK 381/27)

n'olaydı olaydı (BÇ 159/9, 170/8)

n'olmalı olmalı (BÇ 112/27; SD 17/3)

sabah akşam (BÇ 553/8; DA 268/12, 268/18; SD 56/10)

yedik içtik (RYK 323/30)

yetim öksüz (DA 290/5; RYK 344/20)

yeyip içip (BÇ 362/32)

yirmi otuz (DA 36/17)

yolu izi (BÇ 255/4)

yukarı aşağı (SD 243/17)

4.4.4.3. Her İki Sözcüğü Ünlüyle Başlayan Eş Heceli İkilemeler

İkilemeleri oluşturan eş heceli sözcüklerden her ikisinin de ünlü ile başladığı toplam 62 örnekten 22'si birbirinden farklı ikilemelerden oluşmaktadır.

ahın ofun

Geceleri sabaha kadar **ahın ofun** arasına darı tanesi sığmıyor, yataklardan sıçrayıp voltaya çıkanların sayısı gittikçe artıyordu. (DA 298/8)

evvel eski

Ulan İskender Ağa, sen **evvel eski** iyilikten, kötülükten anlamazsın. (RYK 335/27)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 182/18, 254/28, 331/29; DA 227/21, 291/9, 315/3; RYK 10/11, 48/26, 75/17, 77/11, 160/26, 174/16, 188/4, 269/16, 325/11, 333/19, 346/20)

öğretmen eğitmen

Bu iş kötüye gitmekte arkadaş, köy yerlerinin bu **öğretmen eğitmen** işi kötüye gitmekte... (BÇ 64/11)

usul erkân

Ayrıca **usul erkân** dersini de iyi aldın mı? (RYK 146/13)

Diğer örnekler için bkz. (RYK 223/18, 274/2)

üstü altı

Üstü altı, dört yanı toprak bir kovuğun içinde... (BÇ 199/11)

Her iki sözcüğü de ünlüyle başlayan eş heceli ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

adam erkek (RYK 23/28)

adam odun (BÇ 9/8)

alt alta üst üste (KD 477/17)

altı üstü (DA 22/5)

altından üstünden (BÇ 461/7; DA 216/13; RYK 79/10)

altlı üstlü (DA 22/6, 120/21, 235/26)

ana avrat (BÇ 143/29, 189/25, 461/21, 466/19; DA 73/6, 325/29; KD 199/24; RYK 104/19)

analarına avratlarına (RYK 338/22)

anasını avradını (DA 61/2, 65/5, 104/14, 104/13, 310/10; RYK 299/4, 338/10)

ata ite (RYK 367/17)

elli altmış (BÇ 246/25; DA 332/7; KD 476/14; RYK 322/30)

oflayışım ahlayışım (DA 364/21)

ofundan ahından (RYK 350/19)

oğlan uşak (RYK 43/17, 288/3)

önünü ardını (DA 318/12)

uykuda uyanık (RYK 39/30)

uyuyup uyanıp (KD 415/13)

4.4.4.4. Her İki Sözcüğü Ünsüzle Başlayan Eş Heceli İkilemeler

Eş heceli ikilemelerin her iki sözcüğünün de ünsüz ile başladığı 532 örnek bulunmaktadır. Bu örneklerden 216'sının birbirinden farklı ikilemelerden oluştuğu göz önünde bulundurulduğunda iki sözcüğü de ünsüzle başlayan eş heceli ikilemelerin kullanım sıklığının diğer eş heceli ikilemelerin kullanım sıklığından kat kat fazla olduğu görülmektedir.

bacı kardeş

Bir evde **bacı kardeş** yaşarsınız. (KD 373/3)

çatalı bıçağı

Yirmi sekiz kişi, on iki düzüne **çatalı bıçağı** nidecek? (BÇ 167/26)

derli toplu

Mustafa bir zaman **derli toplu** hiçbir şey düşünmedi. (KD 118/22)

genç yaşlı

Genç yaşlı, bütün Yamören karıları gelmiş, ayakta duracak yer kalmamıştı. (SD 112/22)

gözüne dizine

Okuduğun bunca İstanbul gazeteleri **gözüne dizine** dursun! (RYK 106/13)

kaşığı gözü

Saçları gibi **kaşığı gözü** de tüm kara... (RYK 219/20)

Her iki sözcüğü de ünlüyle başlayan eş heceli ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

bağıra çağıra (BÇ 541/23; KD 44/10, 303/29, 375/16)

baş kış (BÇ 71/12)

başı gözü (SD 10/10)

başı sonu (RYK 250/25; DA 364/30)

baştan kıçtan (BÇ 116/23)

bata çıka (BÇ 378/16; KD 367/22; RYK 251/27)

beri benzer (RYK 180/6)

beti benzi (BÇ 523/14)

bilen duyan (RYK 337/27)

biliş tanış (KD 157/24)

boylu poslu (BÇ 346/14)

boyu posu (KD 257/29)

boyun boğaz (RYK 95/29)

boyuna posuna (BÇ 122/15)

boyunu posunu (BÇ 122/20; KD 257/28, 258/1)

bölük pörçük (BÇ 378/19, 498/8)

bugün yarın (KD 387/27)

buraya şuraya (BÇ 510/29)

cahili kopuğu (RYK 339/25)

can baş (RYK 44/25, 86/8, 298/2)

cicili bicili (DA 69/11)

çalı çırpı (BÇ 295/18; KD 61/4; SD 19/29)

çalıyı dikenini (BÇ 293/32)

çarpık çurpuk (DA 54/8; RYK 47/19)

çatal bıçak (DA 339/20)

çiftliği çubuğu (BÇ 267/8)

çoluk çocuk (BÇ 138/19; DA 77/24, 117/22, 253/22, 279/4, 324/14, 390/6;
RYK 76/12, 88/1, 169/26, 278/9, 325/1)

çoluğa çocuğa (DA 200/6; RYK 324/29)

çoluğu çocuğu (RYK 171/13, 232/1, 339/25, 354/14)

çoluğum çocuğum (DA 79/2)

çoluğun çocuğun (SD 126/4)

çoluğuna çocuğuna (RYK 173/28, 371/30)

çoluğunla çocuğunla (BÇ 159/29)

çoluğunu çocuğunu (BÇ 338/11)

çoluğunuza çocuğunuza (RYK 326/11)

dağ taş (DA 156/30, 281/8, 281/10; KD 395/15; RYK 46/17, 154/12, 287/29,
324/5; SD 78/24)

dağı taşı (BÇ 129/27, 130/11, 249/8; DA 346/20, 385/24; RYK 31/17,
137/20, 238/30, 311/7)

dağın taşın (RYK 126/5, 358/23)

dalmış gitmiş (RYK 71/23)

dangul dungul (DA 318/14)

dayalı döşeli (DA 86/23)

deniz derya (RYK 257/15)

dili dişi (DA 244/25, 334/28, 319/27)

dilin dişin (DA 374/25)

dilsiz sağır (BÇ 111/2)

dörder beşer (SD 44/6)

dördüncü beşinci (DA 328/13)

dördünü beşini (DA 349/3)

dört beş (BÇ 87/16, 320/6, 395/2; DA 36/30, 56/5, 126/4, 182/27; RYK 232/30, 344/19; SD 103/23)

dört yüz beş yüz (DA 291/2)

döşeksiz yorgansız (RYK 187/3)

duyulmuş görülmüş (RYK 369/17)

dürmüş bükmüş (BÇ 481/21)

düşe kalka (BÇ 400/13, 541/23, 547/7; DA 270/2)

düşün taşın (BÇ 358/4)

falan filan (DA 356/12, 356/12; RYK 136/24, 278/21, 308/15)

falanca filanca (KD 13/25)

gacır gucur (BÇ 347/2)

gâvur cizvit (BÇ 57/11)

gece gündüz (BÇ 96/2, 224/13, 298/2; DA 334/22, 337/29, 359/10; KD 245/13, 164/7; RYK 39/30, 93/6, 94/26, 130/26, 147/9, 188/13, 232/2; SD 154/28, 197/21)

geceli gündüzlü (DA 62/11; KD 400/5)

gecesi gündüzü (SD 185/24)

geçer geçmez (RYK 282/27; SD 67/12)

geçmiş gitmiş (KD 228/18; RYK 22/27)

geçti gitti (BÇ 182/25; KD 283/11; RYK 65/28, 200/22, 367/20)

gelen giden (RYK 173/20)

gelene geçene (DA 325/28; SD 221/25)

gelene gidene (BÇ 346/2)

gelenden gidenden (DA 115/7)

- geleni geçeni (BÇ 291/9)
- geleni gideni (BÇ 291/1; RYK 344/23; SD 119/13)
- gelin kadın (BÇ 78/23; SD 53/27)
- gelir bulur (BÇ 107/7)
- gelir gider (BÇ 336/7; RYK 86/18)
- gelmiş geçmiş (DA 38/15)
- gelmişini geçmişini (DA 61/11)
- gelmiş gitmiş (BÇ 132/28)
- gider gelir (DA 353/1; KD 102/17, 225/28)
- girdisini çıktısını (BÇ 339/7, 519/21; DA 319/19, 359/15; RYK 57/2; SD 186/19)
- gire çıka (DA 270/1)
- giren çıkan (BÇ 69/6)
- girene çıkana (DA 229/29)
- girmiş çıkmış (BÇ 159/16; DA 270/21)
- git gel (BÇ 452/5)
- gitti geldi (RYK 164/20)
- giyim kuşam (KD 28/30, 61/23; RYK 232/17, 232/19, 270/27, 270/30, 365/12)
- gönlüm gözüm (DA 201/7)
- götür getir (BÇ 298/3)
- gübür gübre (RYK 162/20)
- güç zor (RYK 25/28)
- günahı sevabı (BÇ 321/15; RYK 280/9)
- hacı hoca (BÇ 118/11)
- harp zarp (DA 308/24)

hesap kitap (DA 299/25)
huri melek (RYK 153/21)
kaba saba (BÇ 34/9, 337/19)
kâğıt kalem (BÇ 21/13; DA 253/20)
kara kuru (BÇ 10/1, 103/9; DA 328/15)
karda kışta (SD 28/10)
karı koca (KD 275/29; RYK 183/18)
karını bacını (DA 358/7)
karman çorman (DA 244/2)
kavim kardaş (BÇ 216/29)
kavun karpuz (BÇ 512/10)
kaza kader (DA 29/9)
kazasız belasız (BÇ 417/15)
kazma kürek (BÇ 299/13, 394/26, 510/28)
kelle kulak (BÇ 292/13; RYK 141/10)
kenarda köşede (RYK 96/16)
kenarından köşesinden (DA 132/2)
kıvrıla büküle (BÇ 238/14)
kirli paslı (BÇ 327/13)
kolu budu (BÇ 65/19)
konu komşu (DA 34/21, 374/1)
konuyu komşuyu (DA 358/8)
köylü kentli (BÇ 143/28, 148/25)
köyü kenti (BÇ 146/9)
kulak burun (RYK 18/7)
kundağa çaputa (RYK 31/14)

kurda kuşa (DA 260/6; RYK 299/15)

kurdu kuşu (BÇ 59/21)

malı mülkü (RYK 70 /9, 120/14, 201/9, 219/24)

malım mülkün (DA 45/30)

mani koşma (BÇ 107/22)

Mervan Yezit (RYK 291/6)

paça kasnak (KD 16/24; RYK 361/23; SD 21/26)

paldır küldür (SD 13/10)

rakı şarap (BÇ 512/24, 513/1, 513/17)

saat köstek (SD 63/30)

saç baş (RYK 163/21)

saçını başını (DA 185/12)

sağa sola (BÇ 20/16, 102/27, 259/2, 474/3, 559/7, 561/5; DA 22/9, 300/26, 384/26; KD 200/30, 353/9, 374/19, 433/5; RYK 249/25, 330/25; SD 197/21, 228/8)

sağı solu (KD 415/27; RYK 302/20; SD 22/20)

sağımı solumu (DA 385/25)

sağını solunu (DA 244/19)

sağlı sollu (SD 133/5)

saklı gizli (BÇ 341/7)

saklım gizlim (RYK 168/3)

salyası sümüğü (BÇ 141/8)

salya sümük (DA 105/6; RYK 182/18)

sandığı sepeti (DA 314/21)

saydım döktüm (BÇ 70/31)

sen ben (BÇ 319/30; DA 347/19)

senden benden (RYK 211/17)

- seni beni (DA 209/23)
- sere serpe (BÇ 157/3)
- sevgi saygı (BÇ 184/7)
- sopa değnek (BÇ 554/2; SD 19/19)
- sorgu sual (RYK 88/1; SD 72/27)
- sorgusuz sualsiz (RYK 275/24)
- süklüm püklüm (DA 64/25)
- sür git (BÇ 507/3)
- sürüp gelip (RYK 181/11)
- şangır şungur (BÇ 68/25; DA 164/9, 223/2)
- şeker şerbet (RYK 193/20, 193/24)
- şöyle böyle (BÇ 394/30, 400/32; DA 189/3; RYK 57/15, 210/20)
- şuna buna (BÇ 176/26; DA 220/15, 207/19, 314/2)
- şunu bunu (DA 361/16, 377/26)
- şunun bunun (BÇ 122/19; DA 240/28, 280/10, 330/1; KD 470/10; RYK 280/1, 292/7, 317/1, 361/19; SD 259/17)
- şurada burada (DA 365/14)
- şuradan buradan (KD 47/4)
- şuramı buramı (DA 389/9)
- şurasına burasına (BÇ 415/12, 555/22; DA 345/24; KD 115/11)
- şurasında burasında (RYK 259/4)
- şuraya buraya (BÇ 92/31, 119/26, 239/12, 312/26, 313/22, 349/2; DA 249/26, 249/27, 331/13, 334/4, s359/15)
- şurayı burayı (DA 246/23)
- şurda burda (DA 341/26; RYK 302/21; SD 32/22, 190/14)
- şurdan burdan (BÇ 16/20; DA 255/5, 342/1, 354/17; RYK 157/16)

tabak çanak (BÇ 165/2)

tangır tungur (BÇ 351/19)

tarla davar (SD 77/25, 77/27)

tarla taban (RYK 316/23)

tarlayı tabanı (BÇ 530/23)

tek tük (BÇ 42/4, 280/20, 313/4; RYK 350/28; SD 136/24)

tıka basa (DA 126/21; KD 141/12, 181/17; RYK 136/4, 331/26; SD 237/12)

tuz buz (BÇ 384/15)

tuzu gazı (RYK 365/18)

valla billâ (KD 142/17, 148/22)

vallah billâh (BÇ 51/9, 52/10, 423/19; DA 80/13, 202/3, 362/4, 380/7; KD 17/10, 17/20, 22/24, 22/30, 61/22, 62/23, 66/6, 75/16, 76/10, 80/20, 81/25, 91/26, 92/18, 93/28, 100/19, 135/26, 140/26, 144/19, 167/9, 197/14, 201/22, 205/26, 211/1, 218/6, 228/28, 236/14, 236/25, 242/13, 265/6, 283/22, 284/22, 336/19, 358/10, 359/4, 360/15, 368/26, 369/15, 369/26, 369/28, 372/15, 387/17, 394/13, 396/9, 417/21, 462/14; RYK 13/25, 140/9, 182/7, 198/12, 204/10, 230 /25, 236/1, 236/24, 314/8, 336/1, 352/26; SD 28/27, 37/14, 44/19, 66/10, 88/29, 135/12, 141/1, 146/21, 147/1, 151/11, 164/17, 175/19, 200/6, 248/17, 291/7, 302/20, 302/21)

vallaha billaha (DA 56/20)

var olmak yok olmak (BÇ 118/7)

var yok (BÇ 272/17; DA 134/1, 272/8; KD 64/10, 115/10; RYK 11/22, 168/18, 219/19, 236/25, 322/30)

varsın gitsin (RYK 183/26)

vurma kırma (DA 247/23)

yalan dolan (KD 215/26)

yalan mundar (BÇ 109/10, 289/11, 292/1, 292/11, 470/9, 551/19; DA 275/15, 363/9; SD 192/18)

yalan yanlış (DA 255/27, 359/17; RYK 144/13)

yalvara yakara (DA 214/12)
yaralayıp bereleyip (DA 253/22)
yarım yırtık (BÇ 202/3, 202/5, 202/8, 206/21; KD 122/5)
yatak yorgan (DA 126/4, 272/12)
yaz çizgi boz çizgi (DA 342/22)
yaz kış (KD 59/7)
yazıyı yabamı (BÇ 238/20)
yedi sekiz (DA 208/22, 208/23; SD 228/16)
yemiş yutmuş (KD 327/8)
yere göğe (BÇ 73/27, 220/27, 363/7; RYK 23/6)
yeri göğü (BÇ 132/26; DA 243/29, 370/27)
yerlerini yurtlarını (BÇ 272/11)
yetim yoksul (BÇ 71/13)
yetmiş seksen (RYK 126/1)
yırtık pırtık (BÇ 327/13; DA 41/12; RYK 95/19)
yiter gider (DA 326/15)
yüzü gözü (DA 11/21, 41/9)
yüzümüze gözümüze (BÇ 519/27)
yüzüne gözüne (DA 289/4, 290/26, 345/27)
yüzünü gözünü (BÇ 210/5)
yüzünün gözünün (DA 105/6)
zarar ziyan (DA 269/13)
zart zurt (BÇ 209/26)
zındık çift (BÇ 57/11)
zor güç (KD 244/19)

4.4.4.5. İlk Sözcüğü Ünlü, İkincisi Ünsüzle Biten Eş Heceli İkilemeler

İkilemeleri oluşturan ilk sözcüğün ünlü, ikinci sözcüğün ise ünsüz ile bittiği toplam 57 eş heceli ikileme örneği bulunmaktadır. Bunlardan 18 ikileme, birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır.

beri benzer

Hem de öyle **beri benzer** oturmak bellemeyeceksin, dört keçi sahibi Kürt beyi kurulmuş ki... (RYK 180/6)

huri melek

İki şarap yuvarla, kafa biraz cilalansın, dünyanın çirkini sana ossaat **huri melek** görünür. (RYK 153/21)

kaza kader

Kaza kader kurbanıyız. (DA 29/9)

paça kasnak

Yalvarırsın, baktın olmadı; birkaç şamar çekersin, gene fayda vermezse, **paça kasnak** dalarsın, bu da bir güreş sayılır. (KD 16/24)

Diğer örnekler için bkz. (RYK 361/23; SD 21/26)

salya sümük

Abdal fukara takımından bir hülleci ki **salya sümük** birbirine karışmış, gözleri de müşevveş. (RYK 182/18)

Diğer örnek için bkz. (DA 105/6)

İlk sözcüğü ünlü, ikincisi ünsüzle biten eş heceli ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

ana avrat (BÇ 143/29, 189/25, 461/21, 466/19; DA 73/6, 325/29; KD 199/24; RYK 104/19)

elli altmış (BÇ 246/25; DA 332/7; KD 476/14; RYK 322/30)

gece gündüz (BÇ 96/2, 224/13, 298/2; DA 334/22, 337/29, 359/10; KD 245/13, 164/7; RYK 39/30, 93/6, 94/26, 130/26, 147/9, 188/13, 232/2; SD 154/28, 197/21)

karı erkek (RYK 80/24)

kazma kürek (BÇ 299/13, 394/26, 510/28)

kelle kulak (BÇ 292/13; RYK 141/10)

rakı şarap (BÇ 512/24, 513/1, 513/17)

sopa değnek (BÇ 554/2; SD 19/19)

sorgu sual (RYK 88/1; SD 72/27)

tarla davar (SD 77/25, 77/27)

uykuda uyanık (RYK 39/30)

yedi sekiz (DA 208/22, 208/23; SD 228/16)

yirmi otuz (DA 36/17)

4.4.4.6. İlk Sözcüğü Ünsüz, İkincisi Ünlüyle Biten Eş Heceli İkilemeler

Sayı bakımından eş heceli ikilemeleri oluşturan ilk sözcüğün ünsüz, ikinci sözcüğün ise ünlü ile bittiği 6 ikileme bulunmaktadır. Kullanım sıklığı açısından toplam 29 ikileme tespit edilmiştir. Tespit edilen örnekler ve örneklerin yer aldığı cümleler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır.

deniz derya

Aşağısı **deniz derya...** (RYK 257/15)

evvel eski

Bu köylü, bize **evvel eski** düşman. (RYK 333/19)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 182/18, 254/28, 331/29; DA 227/21, 291/9, 315/3; RYK 10/11, 48/26, 75/17, 77/11, 160/26, 174/16, 188/4, 269/16, 325/11, 335/27, 346/20)

genç yaşlı

Genç yaşlı, bütün Yamören karıları gelmiş, ayakta duracak yer kalmamıştı. (SD 112/22)

gübür gübre

Taze mayıs, **gübür gübre** kokusu bile alınmıyor. (RYK 162/20)

on beş yirmi

Dereden biraz ayrılarak **on beş yirmi** metre kadar yükseliyor, yağmuru içemediğinden akan sularla sel yatağına benziyordu. (BÇ 382/10; DA 240/19, 240/20; SD 80/24, 80/24, 258/10)

unutmuş gitmişti

Bunları **unutmuş gitmişti.** (RYK 292/15)

4.4.5. Mantık Kuralları

İkilemenin oluşumunda önemli bir yere sahip olan sıralama kurallarından biri de mantık kurallarıdır. Ağakay'a (1954: 97-104) göre, ikilemelerin dizilişi gelişmiş güzel olmamaktadır. İkilemeyi oluşturan unsurlar arasında doğanın ve mantığın anlam bakımından gerekli kıldığı bir sıra varsa buna bağlı kalınmalıdır. Bu başlık altında mantık kuralları bakımından ele alınan ikilemeler azdan çoğa, öncekinden sonrakine, ilk evreden son evreye, temel kavramdan yardımcı kavrama sıralamaları ile olumlu sözcüğün başa geçmesine bağlı olarak tasnif edilmiştir. Ayrıca tersine diziliş gösteren bir yapı varsa ikileme dizininin altında gösterilmiştir.

Tablo 10. Mantık Kuralları Bakımından İkilemeler

Mantık Kuralları	İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı	Yüzde	
			İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı
Azdan Çoğa	35	186	%20.59	%34.70
Öncekinden Sonrakine	9	35	%5.29	%6.53
İlk Evreden Son Evreye	18	54	%10.58	%10.07
Temel Kavramdan Yardımcı Kavrama	35	68	%20.59	%12.69
Olumlu Sözcüğün Başa Geçmesi	73	193	%42.95	%36.01
Toplam	170	536	%100	%100

Tablo 10'daki verilere göre mantık kuralları bakımından incelenen 170 ikilemenin %42.95'inin ilk sözcüğü olumlu ikinci sözcüğü ise olumsuz anlam içermektedir. Bunun haricinde temel kavramın birinci sözcükte yer aldığı 35 (%20.59), belirttiği anlamın sayıca az olduğunu bildiren sözcüğün ilk sırada yer aldığı 35 (%20.59), ifade ettiği kavramın ilk evresinin birinci sözcükte yer aldığı 18 (%10.58) ve son olarak da zamansal öncelik ifade eden sözcüğün ilk sırada yer aldığı 9 (%5.29) ikileme örneği tespit edilmiştir.

4.4.5.1. Azdan Çoğa Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler

İkilemeler mantık kuralları bakımından incelendiğinde, ikilemelerin gelişigüzel oluşmadıkları, anlam bakımından çokluk bildiren kelimelerin sonda yer aldığı görülmektedir. Bu kurala uyan toplam 186 ikilemenin 35'inin birbirinden farklı olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan tersine diziliş gösteren bir adet ikileme örneği ise listenin sonunda, içinde yer aldığı cümle ile birlikte, gösterilmiştir.

altı yedi

Bu iş olursa, **altı yedi** ay hiç yokum ben... (KD 191/26)

beşer onar

Yemek artıklarıyla doyuyor, cigara tiryakiliğini otlakçılıkla sürdürüp gelip geçenin önüne attığı **beşer onar** kuruşla tıraş parasını, hamam parasını, mektup zarfı kâğıdı pulu paralarını doğrultuyordu. (DA 306/6)

dokuzu onu

Bir adam, **dokuzu onu** bilmeyince, neden karavanaya yapışmalı da kazan başına koşmalı? (BÇ 280/21)

kırk elli

İki çocuklu bir aile babası olduğundan, her gece de içtiğinden, **kırk elli** liralık mahpusane kâtipliği maaşıyla geçinmesi imkânsızdı. (DA 24/18)

otuz beş kırk

Çok değil Batıda okumuş **otuzbeş kırk** milletvekili uydurmak... (BÇ 18/16)

Azdan çoğa sıralama kuralına uyan ikilemelere ait diğerk örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

ayda yılda (BÇ 40/10)

az biraz (BÇ 136/25, 159/10, 167/30, 254/23, 287/25, 293/8, 293/11, 301/32, 319/23, 353/26, 353/30, 358/18, 359/6, 363/1, 363/20, 364/27, 366/23, 370/13, 393/13, 393/29, 399/6, 464/9, 492/10, 530/14, 550/10; DA 249/14, 264/19, 276/19, 297/10, 279/20, 316/18, 322/11, 324/7, 325/27, 326/21, 337/12, 340/23, 341/4, 341/22, 343/29, 357/5, 362/3, 367/23, 373/10, 373/18, 373/23, 374/8, 376/14, 378/11, 379/14, 382/11, 384/26, 386/6, 386/13; KD 56/12, 272/2, 338/15, 378/27; SD 12/21, 129/5, 298/7, 288/9)

az çok (BÇ 519/21)

azdan çoktan (DA 283/14)

beş altı (BÇ 112/10, 446/28; DA 36/14, 126/3, 315/17, 342/9, 386/4; KD 55/8, 282/27, 317/12, 317/12, 418/7; RYK 257/21; SD 235/6)

beş on (BÇ 12/10, 27/30, 43/4, 472/26; DA 250/18, 291/6, 291/11, 298/13; RYK 188/10, 188/11; SD 228/23, 245/24)

bir iki (BÇ 139/13, 347/12, 377/9, 559/23; DA 218/28; KD 95/10, 319/10, 400/1, 446/6; SD 70/1, 102/2, 123/13, 191/21, 206/2)

birer ikişer (BÇ 360/31, 366/10, 449/18; DA 91/17; KD 73/9, 439/23; RYK 70/28)

birini ikisini (BÇ 128/23, 513/19; DA 328/8)

dörder beşer (SD 44/6)

dördüncü beşinci (DA 328/13)

dördünü beşini (DA 349/3)

dört beş (BÇ 87/16, 320/6, 395/2; DA 36/30, 56/5, 126/4, 182/27; RYK 232/30, 344/19; SD 103/23)

dört yüz beş yüz (DA 291/2)

elli altmış (BÇ 246/25; DA 332/7; KD 476/14; RYK 322/30)

iki üç (BÇ 286/12, 336/26; DA 69/15, 136/30, 267/21, 267/28; KD 362/26, 461/10; RYK 56/16, 195/9, 206/11; SD 147/23)

ikişer üçer (BÇ 11/26, 281/22; KD 256/19)

on iki on üç (RYK 22/30)

onar yirmişer (SD 121/2)

on beş yirmi (BÇ 382/10; DA 240/19, 240/20; SD 80/24, 80/24, 258/10)

otuz kırk (KD 192/25; RYK 157/30)

otuz iki otuz üç (DA 369/18)

ucuz pahalı (RYK 146/27, 165/29)

üç beş (DA 92/4; RYK 148/26)

üç dört (BÇ 455/26; DA 54/30; KD 47/4; RYK 28/14, 97/28, 239/20, 286/10, 372/15, 379/9)

üçer dörder (KD 422/28; SD 36/12)

yedi sekiz (DA 208/22, 208/23; SD 228/16)

yirmi otuz (DA 36/17)

yirmi yirmi beş (BÇ 546/2; KD 423/2)

Azdan çoğa sıralama kuralına uymayıp tersine diziliş gösteren ikilemeye ait tek örnek de aşağıdaki gibidir:

çoktan azdan

Pireye nişan mişan, bahşiş mahşiş vermemiş mi, **çoktan azdan**? (DA 277/29)

4.4.5.2. Öncekinden Sonrakine Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler

İkilemeler öncelik ve sonralık sırasına göre de diziliş göstermektedirler. Bu dizilişteki öncelik durumu zamana bağlıdır. Yani ikilemede yer alan sözcüklerden ilki öncelik bildirirken ikincisi sonralık ifade etmektedir. Fakat *gece gündüz, sabah akşam, yaz kış* örnekleri sonsuz bir döngü içinde yer almaktadır. Bu örneklerdeki ikilemeleri oluşturan sözcüklerin ilkinin önce olduğu varsayılarak bu başlık altında incelemeye alınmıştır. Bu yapıda oluşan toplam 35 örnek bulunmakta ve bu örneklerin 9'u birbirinden farklı ikilemelerden oluşmaktadır. Tespit edilen örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır.

bugün yarın

Ama, **bugün yarın**, şıp diye olmaz bu iş... (KD 387/27)

er geç

O karyı biz **er geç** yola getireceğiz. (BÇ 442/8)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 104/22, 158/18, 202/27; DA 108/20, 348/26)

gece gündüz

(BÇ 96/2, 224/13, 298/2; DA 334/22, 337/29, 359/10; KD 245/13, 164/7; RYK 39/30, 93/6, 94/26, 130/26, 147/9, 188/13, 232/2; SD 154/28, 197/21)

geceli gündüzlü

İki buçuğun biri önüne diyerek Çorum Cezaevi'nin o zamana kadar hiç görmediği kadar büyük bir kumar başladı ve **geceli gündüzlü** tam üç gün sürdü. (DA 62/11)

Diğer örnek için bkz. (KD 400/5)

gecesi gündüzü

Gecesi gündüzü yoktur. (SD 185/24)

o gün bugün

O gün bugündür, çarşılıyı paralama fırsatını kaçırttığından, köylü kentli, Cinci'ye sövmekte ki, ana avrat dümdüz... (BÇ 143/27)

Diğer örnek için bkz. (DA 348/21)

o zaman bu zamandır

İşte **o zaman bu zamandır** vazgeçtim... (SD 56/13)

sabah akşam

Sabah akşam içiyormuşsunuz! (SD 56/10)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 553/8; DA 268/12, 268/18)

yaz kış

Çamaşır taşları, **yaz kış** suyu kesilmeyen Dervez'in kıyısındadır. (KD 59/7)

4.4.5.3. İlk Evreden Son Evreye Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler

İkilemeyi oluşturan unsurların mantıkî açıdan bir araya gelmesiyle ilgili bu kural, yapılan bir eylemin ya da gösterilen bir davranışın önceliğine ve sonralığına dayanmaktadır. Mantık olarak aşağıdaki ilk örnekte görüldüğü gibi bir masanın kapanması için öncelikle o masanın açılması gerekmektedir. Bu nedenle ikilemenin ilk sözcüğü *aç-* fiil kökü ile oluşturulmuştur. Fakat bu ve buna benzer ikilemeler, fiil ve fiil soylu sözcüklerden oluşabileceği gibi isim ve isim soylu sözcüklerden de – *baş kış*, *genç yaşlı* örneklerinde olduğu gibi – oluşabilmektedir. Bu yapıda oluşan toplam 54 ikilemenin 18’i birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır.

açılır kapanır

Nuri Çevik anlamazdan gelip çocukları, **açılır kapanır** masayı, iskemleleri, karyolaları getirmeye yolladı. (BÇ 275/4)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 324/6, 401/24, 419/11, 533/22; DA 52/2; SD 212/15, 239/17)

alacağı vereceği

“Sen sonunda **alacağı vereceği** nasıl hesaplayacaksın bakalım?” dedim. (RYK 56/29)

alan satan

İkinciye doğru Sungurlu’nun “Sultan” pazarı çözülmüş gitmiş, **alan satan** savuşmuş, lakin Çerçi Süleyman Ağanın boz danası gene sabahtan beri bağlandığı yerde bir başına kalmıştı. (RYK 93/2)

alışımız verişimiz

Alışımız verişimiz Malmüdürlüğünden geçmez!... (BÇ 455/10)

alışveriş

Orta hizmetçileri – bunlar da bakkalın **alışveriş**, ziyaretçilerin getirdiklerini taşımayı temin ediyorlardı – onar lira verecekler, ayrıca Başgardiyanın sabah, öğle ve akşam yemeklerini mahpuslardan isteyip getireceklerdi. (DA 87/24)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 92/18, 161/23, 404/1; DA 92/1, 334/22; KD 177/12, 177/14, 179/29, 208/10, 302/13, 348/28; RYK 25/28, 172/27)

baş kış

“Bu Şirin’de **baş kış** bellisiz.” (BÇ 71/12)

başı sonu

Nah bu işin **başı sonu** ortada... (DA 364/30)

Diğer örnek için bkz. (RYK 250/25)

doğma büyüme

Bu adam **doğma büyüme** casus! (DA 103/12)

Diğer örnek için bkz. (BÇ 13/26)

döker saçarız

Döker saçarız gâvur malı gibi... (BÇ 320/3)

düşe kalka

İstemezler böyle söyledilerse de darboğazlara gire çıka, bunaltılara **düşe kalka** Çorum’un cezaevi peygamber şehitliğine dağ gibi kuruldu. (DA 270/2)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 400/13, 541/23, 547/7)

genç yaşlı

Genç yaşlı, bütün Yamören karıları gelmiş, ayakta duracak yer kalmamıştı. (SD 112/22)

giyim kuşam

Şurda hâlisinden ipekli **giyim kuşam** durmakta, “Değişelim kardaşlar,” diyeceğine... (RYK 270/27)

Diğer örnekler için bkz. (KD 28/30, 61/23; RYK 232/17, 232/19, 270/30, 365/12)

tıka basa

Onlar karınlarını **tıka basa** doyururken, Mustafa yutkunduğunu göstermemeye uğraşiyor; Hasan’ın büyük ekmek lokmalarını, etin kırmızı suyuna batırıp batırıp yemesine adamakıllı kızılıyordu. (SD 237/12)

Diğer örnekler için bkz. (DA 126/21; KD 141/12, 181/17; RYK 136/4, 331/26)

unuta hatırlaya

İnsanoğlunun insan olma çizgisini aşalı beri duyduğu, yüzbinlerce yıldır, **unuta hatırlaya** taşıdığı en müthiş korkuyu, doğa karşısında araçsız kalma korkusunun dehşetini ancak şimdi anlıyordu. (BÇ 402/6)

vurma kırma

Günlerden bir gün, savaş mayna olalı beri **vurma kırma** haberlerini, üç yıldan bu yana da Demokrat Parti patırtısının dedikodusunu yitirdiği için can sıkıntısıyla ne halt edeceğini bilemeyip debelenen Çorum’a hiç beklenmez bir velvele düştü. (DA 247/23)

yalamış yutmuş

“Kolumu tutarsa vallah billâh, Çankırı mahkemesine giderim” demiş, ilk sözünü **yalamış yutmuş**... (KD 336/19)

yandı yıkıldı

“Hâlinize şükredin” diye **yandı yakıldı**. (BÇ 40/24)

yemiş yutmuş

Bir İstanbullu vardır ki, kitapları **yemiş yutmuş**... (KD 327/8)

4.4.5.4. Temel Kavramdan Yardımcı Kavrama Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler

Türkiye Türkçesinde ikilemeler anlamsal açıdan incelendiğinde temel kavramın ilk sözcükte olduğu anlaşılmaktadır. İlk sözcükteki temel kavramı destekleyen yardımcı kavram da ikilemenin ikinci sözcüğünde yer almaktadır. Çünkü bu sıralama kuralındaki öncelik ve sonralık ilkesine göre temel kavramın öncül olması gerekmektedir. Örneğin, *boylu poslu* ikilemesinde temel kavram *boy* iken, *hesap kitap* ikilemesinde de vurgulanmak istenen kavram *hesap* olmaktadır. Bu yapıda oluşan 35'i birbirinden farklı olmak üzere toplam 68 ikileme örneği tespit edilmiştir.

açık seçik

Hep o eksikliği görüyorum, Halim, önüne çok belli, iyice **açık seçik**, bir amaç almamak... (BÇ 310/2)

boyu posu

Boyu posu n'olacak! (KD 257/29)

dağda bayırda

Bu cenabet, **dağda bayırda** adamın soluğunu keser. (RYK 137/17)

şeker şerbet

Ben **şeker şerbet** taraflısıyım Uzun Oğlan, benim balda, petekte gözüm yok! (RYK 193/24)

Diğer örnek için bkz. (RYK 193/20)

tuz buz

Sonunda, dünyadaki bütün boğucu, **tuz buz** edici, silip süpürücü güçleri bir araya getirmiş olarak Dumanlı Boğazın seli görüldü. (BÇ 384/15)

yalan dolan

Büyüdü mü, işi gücü **yalan dolan**... (KD 215/26)

Temel kavramdan yardımcı kavrama sıralama kuralına uyan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

ağrı sızı (SD 157/5)

bağ bahçe (RYK 316/23)

bağlık bahçelik (BÇ 115/20)

bal şeker (BÇ 259/16, 341/12)

ballı şekerli (BÇ 345/1)

boylu poslu (BÇ 346/14)

boyuna posuna (BÇ 122/15)

boyunu posunu (BÇ 122/20; KD 257/28, 258/1)

çalı çırpı (BÇ 295/18; KD 61/4; SD 19/29)

çalıyı diken (BÇ 293/32)

çatal bıçak (DA 339/20)

çatalı bıçağı (BÇ 167/26)

dağ taş (DA 156/30, 281/8, 281/10; KD 395/15; RYK 46/17, 154/12, 287/29, 324/5; SD 78/24)

dağı taşı (BÇ 129/27, 130/11, 249/8; DA 346/20, 385/24; RYK 31/17, 137/20, 238/30, 311/7)

dağın taşın (RYK 126/5, 358/23)

düşün taşın (BÇ 358/4)

ev ocak (BÇ 238/32; DA 366/24; RYK 76/12, 83/16)

hacı hoca (BÇ 118/11)

hesap kitap (DA 299/25)

işe güce (BÇ 143/31)

işi gücü (DA 207/26; KD 177/15, 215/26; RYK 88/1)

işim gücüm (KD 394/9)

işsiz güçsüz (RYK 70/19)

kanlı bıçaklı (SD 104/12)

mantık muhasebe (DA 299/25)

paraya pula (RYK 173/6)

tabak çanak (BÇ 165/2)

tuzu gazı (RYK 365/18)

yarım yırtık (BÇ 202/3, 202/5, 202/8, 206/21; KD 122/5)

4.4.5.5. Olumlu Sözcüğün Başa Geçmesi Sıralama Kuralına Uyan İkilemeler

İkilemeleri oluşturan sözcüklerden olumlu olan sözcüğün ilk sırada yer aldığı toplam 193 ikileme örneği bulunmaktadır. Kullanım sıklığı açısından değerlendirildiğinde bu örneklerin 73'ünün birbirinden farklı ikilemelerden oluştuğu tespit edilmiştir.

açar açmaz

Telefon kısmını **açar açmaz** adamın karşısına Kurşunlu çıkar. (SD 58/15)

bitirdi bitirmedi

Sözünü **bitirdi bitirmedi**, gene öne geçti. (RYK 310/23)

dokunur dokunmaz

Afyona **dokunur dokunmaz**, ellerindeki titreme sanki bir misli artmıştı. (RYK 64/12)

iner inmez

Avluya **iner inmez**, sanki herif oralarda olabilirmiş gibi çevresine baktı. (KD 303/10)

sıralı sırasız

Çocukluğunda sığırtaçlık ettiğini, babasının böyle **sıralı sırasız** söylemesine, kılığa kıyafete hiç aldırmmamasına Mustafa son günlerde kızılıyordu. (SD 71/27)

Diğer örnekler için bkz. (DA 44/18; KD 375/27; RYK 72/19, 174/18)

yerli yersiz

Çocukluğunda fukara olduğunu **yerli yersiz** söyleme. (KD 36/6)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 10/25, 310/11, 482/1)

Olumlu sözcüğün başa geçmesi sıralama kuralına uyan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

açılır açılmaz (SD 20/11)

alır almaz (DA 15/10)

anlar anlamaz (BÇ 93/8; KD 90/4, 304/15)

atar atmaz (DA 138/24)

atılır atılmaz (SD 21/27)

azalır azalmaz (BÇ 372/30)

bakar bakmaz (BÇ 60/9, 371/14; KD 179/23, 210/13; RYK 296/13, 352/20)

başladık başlamadık (RYK 52/4)

belli belirsiz (BÇ 18/30, 23/5, 162/28, 362/23, 385/10, 388/13, 449/22, 500/31, 523/22, 544/17; DA 86/12, 210/24; KD 24/18, 73/13, 193/9, 218/26, 339/15, 381/3, 414/17, 457/11; RYK 313/30, 318/10, 341/4, 345/14, 355/5; SD 16/23, 32/6, 43/15, 57/27, 91/19, 135/27, 194/24, 258/3)

biner binmez (KD 51/24)

biter bitmez (BÇ 421/24)

bitirir bitirmez (RYK 70/4)

bulur bulmaz (BÇ 21/14)

bükülür bükülmez (KD 65/3)

çıkır çıkmaz (KD 171/10, 269/24, 307/20)

değer değmez (KD 115/13)

der demez (DA 166/15; KD 370/24; RYK 49/8)

- dilsiz sağır (BÇ 111/2)
- diner dinmez (BÇ 411/5)
- döner dönmez (BÇ 314/19)
- duyar duymaz (BÇ 254/9, 278/10, 299/22, DA 77/7)
- duyulur duyulmaz (BÇ 81/23, 241/10; DA 289/29; KD 125/29)
- düşer düşmez (KD 365/10; RYK 275/17, 379/11)
- eder etmez (KD 472/20; RYK 304/23)
- eğilir eğilmez (KD 339/12)
- etmesi etmemesi (BÇ 147/32)
- geçer geçmez (RYK 282/27; SD 67/12)
- gelir gelmez (DA 27/18, 30/16, 52/27, 63/19, 83/29, 88/6, 148/22, 173/6, 318/28; KD 277/29, 309/25)
- geldi gelmedi (SD 43/16)
- gider gitmez (SD 82/7)
- girdi girmedi (BÇ 112/6)
- girer girmez (BÇ 20/10; SD 269/23)
- gitti gitmedi (BÇ 87/16)
- görür görmez (BÇ 79/5; DA 39/18, 53/20, 128/3, 138/4, 151/26; KD 108/28, 160/12, 432/2, 445/11; SD 211/24)
- hâlli hâlsiz (DA 369/16)
- hatırlar hatırlamaz (KD 390/24)
- içer içmez (BÇ 410/17, 501/17)
- ilerlemiş ilerlememişti (DA 202/20)
- inanır inanmaz (RYK 338/29)
- ister istemez (BÇ 41/4, 123/31, 267/7, 287/26, 309/29, 417/18, 472/25, 509/1, 541/9; DA 301/14, 301/14, 342/10, 347/9; KD 172/5; SD 18/3, 18/18, 99/3, 128/30, 162/23, 229/1)

istesin istemesin (BÇ 497/7)
 işitilir işitilmez (SD 185/4)
 kaldı kalmadı (RYK 87/9)
 kalkar kalkmaz (BÇ 197/21)
 karbonatlı karbonatsız (DA 212/24)
 kurtulur kurtulmaz (RYK 133/2)
 mertten namertten (RYK 211/8)
 ne olur ne olmaz (RYK 228/30, 351/26)
 n'olur n'olmaz (BÇ 417/17, 520/1; DA 266/13; KD 474/9)
 oldu olmadı (KD 244/16; RYK 57/27; SD 277/4)
 olur olmaz (DA 55/29, KD 35/26, 60/25, 67/24, 144/12, 196/4)
 olura olmaza (DA 355/24; KD 194/26; SD 129/7)
 oluru olmazı (BÇ 67/19; DA 314/28)
 oturur oturmaz (SD 264/20)
 parlar parlamaz (SD 308/18)
 soylusu soysuzu (DA 317/8)
 söyler söylemez (RYK 26/17; SD 135/14)
 tanır tanımaz (BÇ 471/2)
 toplar toplamaz (BÇ 546/27; KD 476/23)
 uğuru uğursuzu (BÇ 380/11)
 uyanır uyanmaz (KD 141/1; RYK 205/6)
 uzanır uzanmaz (BÇ 303/16)
 yaklaşmış yaklaşmamış (RYK 158/1)
 yaklaştı yaklaşmadı (RYK 46/27)
 yarıladık yarılamadık (BÇ 364/14; DA 200/29)
 yatar yatmaz (BÇ 324/10; SD 217/3)
 zamanlı zamansız (SD 271/7)

4.5. ÇEKİM EKİ ALAN İKİLEMELER

İsimler ile isimler ya da isimlerle fiiller arasında geçici ilişkiler kuran çekim ekleri, sözcükler arasında anlam bağlantıları kurarak ikilemenin oluşumuna katkı sağlamaktadırlar. Çekim eki olarak oluşan ikilemeler, isim çekim ekleri ve fiil çekim ekleri ile oluşan ikilemeler olmak üzere iki başlıkta toplanmaktadır.

Tablo 11. Çekim Eki Alan İkilemeler

Çekim Ekleri	İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı	Yüzde	
			İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı
İsim Çekim Ekleri	333	774	%74.66	%85.34
Fiil Çekim Ekleri	113	133	%25.34	%14.66
Toplam	446	907	%100	%100

Tablo 11, aldıkları çekim eklerine göre sınıflandırılan ikilemelerin sayısal verilerini göstermektedir. Buna göre isim çekim eklerini alan ikilemelerin (%74.66) fiil çekim ekleri alan ikilemelere (%25.34) sayıca daha üstün olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca isim çekim ekli ikilemelerin (%85.34) fiil çekim ekli ikilemelere (%14.66) göre çok daha işlevsel olduğu ortaya çıkmaktadır.

4.5.1. İsim Çekim Ekleri Alan İkilemeler

İsimlerin girdiği durumları karşılayan isim çekim ekleri ile oluşan ikilemeler ilgi, yükleme, yönelme, bulunma, çıkma, vasıta durumundaki ikilemeler ile iyelik eki ve çokluk eki alan ikilemelerden oluşmaktadır. İsim çekim ekleri alan ikilemelerin sayısal verileri tablo 12’de yer almaktadır.

Tablo 12. İsim Çekim Eki Alan İkilemeler

İsim Çekim Ekleri	İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı	Yüzde	
			İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı
İlgi Durumu	6	17	%1.80	%2.20
Yükleme Durumu	68	114	%20.42	%14.73
Yönelme Durumu	90	252	%27.03	%32.56
Bulunma Durumu	13	34	%3.90	%4.39
Çıkma Durumu	20	30	%6.01	%3.87
Çıkma ve Yönelme Durumu	46	186	%13.82	%24.03
Vasita Durumu	3	3	%0.90	%0.39
İyelik Eki	72	96	%21.62	%12.40
İyelik ve Yönelme Eki	13	29	%3.90	%3.75
Çokluk Eki	2	13	%0.60	%1.68
Toplam	333	774	%100	%100

Tablo 12'deki verilere göre incelenen ikilemelerin %27.03'ünün yönelme durumunda olduğu görülmektedir. İşlevsellik açısından da aynı çekim eki %32.56 ile ilk sırada yer almaktadır. İyelik eki olarak oluşan ikilemeler sayısal olarak %21.62 ile ikinci sırada yer alsa da çıkma ve yönelme durum eklerini alan ikilemelerin iyelik eki alan ikilemelere göre daha işlevsel olması (%24.03) dikkat çekici bir durumdur. Diğer ikilemelerin ise sırasıyla yükleme durumu (%20.42), çıkma durumu (%6.01), bulunma durumu (%3.90), iyelik ve yönelme durumu (%3.90), ilgi durumu (%1.80), vasita durumu (%0.90) ve çokluk (%0.60) ekleri olarak olduğu tespit edilmiştir.

4.5.1.1. İlgi Durumundaki İkilemeler

Eklendiği isimle başka bir isim arasında ilgi durumu kurarak ikileme oluşturan bu ekin kullanıldığı 17 örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerden 6'sının birbirinden farklı ikilemelerden olduğu görülmektedir.

ağzının yüzünün

Tahtaların maalesef hiçbir işe yaramayacağını, bir kere ıslak olduklarını, ıslak tahta ile bir şey yapılacak olsa, yaz gelip de kaba yel esmeye başlayınca her tarafın çatır çatır açılacağını, **ağzının yüzünün** bir tarafa gideceğini, böyle malzemedir bir şeyler yapıp müşteriye vermenin “Bir daha semtime uğrama! Mahalleden, köyden kimseyi sakın ha yollama!” demek olacağını, kaldı ki hızarıcıların bunları muntazam biçmediklerini... (DA 54/4)

dağın taşın

Dağın taşın bize dar gelse gerektir ve de gözümüze ölüm gene su içmekten kolay görünse gerektir. (RYK 126/5)

Diğer örnek için bkz. (RYK 358/23)

ötekinin berikinin

Mustafa'nın, Ankara'dan geldikten sonra, rezilliği eline aldığından, **ötekinin berikinin** namusuna dolandığından başladı. (KD 426/10)

saçının sakalının

Bakar çevresine şaşkın şaşkın, bir ah çeker, ağzından alaf uğramış gibi, **saçının sakalının** harlamasına bişey kalmaz. (BÇ 48/25)

Diğer örnek için bkz. (BÇ 376/18)

şunun bunun

Adamın suratı böyle olunca, **şunun bunun** boyunu posunu ağzına niçin almalı, hey Allah? (BÇ 122/19)

Diğer örnekler için bkz. (DA 240/28, 280/10, 330/1; KD 470/10; RYK 280/1, 292/7, 317/1, 361/19; SD 259/17)

yüzünün gözünün

Özelçi arada sırada Çerkes'i ağa takımına saldırtır, piyangoya uğrayan biçarenin deli ile boğuşmasını, **yüzünün gözünün** salya sümük içinde kalmasını gülerek seyrederdi. (DA 105/6)

4.5.1.2. Yükleme Durumundaki İkilemeler

İsim çekim eki alarak oluşan ikilemeler arasında en fazla örnek bu başlık altında bulunmaktadır. Ayrıca yükleme durum eki alarak oluşan ikilemeler cümle içinde belirtili nesne olarak görev almaktadırlar. Bu yapıda oluşan 68’i birbirinden farklı olmak üzere toplam 114 ikileme örneği tespit edilmiştir.

ananı babanı

Tutup oğlunu kızını, karını bacını, **ananı babanı** mı öldüreceksin? (DA 358/8)

çalıyı diken

Çalıyı diken, taşı tümseği koklayarak, arada bir, ard ayağını kaldırıp siyerekten gelmekte ki, doğrulamış üstüme gelmekte... (BÇ 293/32)

daireyi maireyi

Daireyi maireyi bilmem, derhal bozuşuruz. (DA 203/1)

hâli keyfiyeti

Köye Dede geldiği zaman bir uygun sırada “**hâli keyfiyeti**” söylemeyi tasarladı. (RYK 23/15)

kabını kacağını

Çünkü Peygamber şehitliğinde gazyağı pınarı gürelemiştir, yetişen **kabını kacağını** doldurur” lâfını bir besmelesiz ortaya atmasıyla, Çorum’un ortasını saymalı ki Amerika’nın atom bombası düştü. (DA 252/18)

önünü ardını

Evet bu herif atmaktadır ya **önünü ardını** kollamadan ve de hiç düşünmeden atmaktadır, ya kendi avanaktır, ya da bir düşmanımız Çorumluyu buna avanak bildirmiştir! (DA 318/12)

Yükleme durumundaki ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

adamı madamı (DA 261/18)

anasını avradını (DA 61/2, 65/5, 104/14, 104/13, 310/10; RYK 299/4, 338/10)

birini ikisini (BÇ 128/23, 513/19; DA 328/8)

boyunu posunu (BÇ 122/20; KD 257/28, 258/1)

camı kapıyı (BÇ 389/21)

cahili kopuğu (RYK 339/25)

çatalı bıçağı (BÇ 167/26)

çifti çubuğu (RYK 232/1)

çiftliği çubuğu (BÇ 267/8)

çoluğu çocuğu (RYK 171/13, 232/1, 339/25, 354/14)

çoluğunu çocuğunu (BÇ 338/11)

çulu çuvalı (DA 101/6, 273/6)

dağı taşı (BÇ 129/27, 130/11, 249/8; DA 346/20, 385/24; RYK 31/17, 137/20, 238/30, 311/7)

dayağı mayağı (SD 135/28)

dördünü beşini (DA 349/3)

ekinini mekinini (RYK 359/9)

elini kolunu (BÇ 522/6)

enini boyunu (KD 78/28)

geleni geçeni (BÇ 291/9)

geleni gideni (BÇ 291/1; RYK 344/23; SD 119/13)

gelmişini geçmişini (DA 61/11)

gelmişini geleceğini (DA 201/13)

girdisini çıktısını (BÇ 339/7, 519/21; DA 319/19, 359/15; RYK 57/2; SD 186/19)

ini cini (BÇ 59/21)

inişi yokuşu (BÇ 238/22)

karını bacını (DA 358/7)

karısını kızını (KD 124/11)

karıyı kızı (SD 97/22)

kazıkları mazıkları (BÇ 266/16)

kızını karısını (BÇ 233/26)

kitabı mitabı (DA 239/24)

konuyu komşuyu (DA 358/8)

kurdu kuşu (BÇ 59/21)

malı mülkü (RYK 70 /9, 120/14, 201/9, 219/24)

malı davarı (BÇ 254/8)

meleği melaikeyi (BÇ 322/19)

oğlunu kızını (DA 358/7)

okulu mokulu (BÇ 263/9)

oluğu moluğu (BÇ 393/14)

onu bunu (BÇ 156/30, 158/7; DA 345/13, 359/4, 382/19; KD 158/15)

ötesini berisini (DA 115/17; KD 121/27, 405/30; SD 191/4)

öteyi beriyi (DA 116/4; KD 208/22)

rahmeti mahmeti (RYK 273/24)
sağımı solumu (DA 385/25)
sağını solunu (DA 244/19)
siperi miperi (RYK 143/27)
soğuğu moğuğu (SD 10/2)
şunu bunu (DA 361/16, 377/26)
şunu şunu (BÇ 153/13)
şuramı buramı (DA 389/9)
şurayı burayı (DA 246/23)
tarlayı marlayı (BÇ 218/27)
tarlayı tabanı (BÇ 530/23)
taşını toprağını (BÇ 154/25)
tuzu gazı (RYK 365/18)
üstümü başımı (DA 133/12)
üstünü başını (DA 128/3, 253/21; RYK 331/18)
yazıyı yabamı (BÇ 238/20)
yeri göğu (BÇ 132/26; DA 243/29, 370/27)
yerlerini yurtlarını (BÇ 272/11)
yolu izi (BÇ 255/4)
yüzünü gözünü (BÇ 210/5)

4.5.1.3. Yönelme Durumundaki İkilemeler

Bu başlık altında ikilemeleri oluşturan isimleri fiile yönelme ve yaklaşma işlevi ile bağlayan bu ek ile oluşan 90'ı birbirinden farklı olmak üzere toplam 252 ikileme örneği yer almaktadır. Yönelme durumundaki ikilemeler cümlede dolaylı tümleç olarak görev yapmaktadırlar. Ayrıca “*alt alta üst üste, baş başa, göz göze*” örneklerinde olduğu gibi aynı ismin art arda tekrarından oluşan zarf görevinde ikilemeler (Korkmaz, 2003: 284) kuran yönelme durum eki “*ele güne karşı*” örneğindeki gibi yine zarf görevinde edat grupları da oluşturabilmektedir. Bunun yanında “*ipe sapa gelmez düşünceler...*” örneğinde olduğu gibi sıfat-fiille birlikte kullanılarak sıfat görevi de üstlenen yönelme durumundaki ikilemeler de bulunmaktadır.

ata ite

Ata ite bakacak sıra mı? (RYK 367/17)

beline beline

Birini önüne katmalı, sürmeli kuytuya, tüfeğin dıpçığını **beline beline** vurarak... (BÇ 474/29)

eline ayağına

Validir bunu düşünüp “Aman bu arslanı doyurmanın kolayı, Belediye Reisi bey kardeşim” diyerekten dönelemeye, şunun bunun **eline ayağına** sarılmaya başlamasın mı? (DA 280/10)

işe güce

Bana sorarsan Beyim, “Dağıtıcı gelecek... Çarşmayı millete üleştirecek” lafı çıktı çıkmalı, bizim Ilgaz toprağımızda, **işe güce** sıdkile sarılan da pek kalmadı. (BÇ 143/31)

kundağa çaputa

Analar şimdiye kadar böyle bir aslanı **kundağa çaputa** sarmamışlardı. (RYK 31/14)

pise gübüre

Yere inip **pise gübüre** karışmasın, ziyan olmasın, diye gerilir sarık tülbentleri... (BÇ 389/27)

Yönelme durumundaki ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

analarına avratlarına (RYK 338/22)

anama avradıma (BÇ 51/25)

askere maskere (BÇ 290/16)

boyuna posuna (BÇ 122/15)

buraya şuraya (BÇ 510/29)

çoluğa çocuğa (DA 200/6; RYK 324/29)

çoluğuna çocuğuna (RYK 173/28, 371/30)

çoluğunuza çocuğunuza (RYK 326/11)

dike dike (KD 22/23)

dinime imanıma (KD 114/18, 125/21, 259/24, 441/19, 463/25; RYK 150/16, 234/5; SD 24/11, 27/21, 36/20, 72/13, 102/27)

dişisine erkeğine (BÇ 74/5)

doğrusuna iğrisine (BÇ 161/21)

dosta düşmana (DA 272/2, 325/29; KD 191/27)

ele güne (BÇ 218/26; DA 272/2)

enine boyuna (BÇ 38/2; DA 39/20, 106/7, RYK 67/28)

eşine dostuna (RYK 94/5)

evine mevine (BÇ 137/4)

fakire fukaraya (RYK 31/9)

gelene geçene (DA 325/28; SD 221/25)
 gelene gidene (BÇ 346/2)
 girene çıkana (DA 229/29)
 gösteriye mösteriye (BÇ 16/9)
 gözüne dizine (RYK 106/13)
 habere mabere (BÇ 322/26)
 havaya mavaya (RYK 318/25)
 ipe sapa (DA 165/13; RYK 174/25)
 ite köpeğe (BÇ 452/7; RYK 121/24, 165/9, 199/2)
 ite mite (BÇ 521/20; DA 305/9)
 kahpelere mahpelere (BÇ 62/28)
 karısına kızına (DA 153/11)
 kariya kıza (RYK 367/23)
 kayalara kayalara (RYK 327/29)
 kılığa kıyafete (SD 71/27)
 kurda kuşa (DA 260/6; RYK 299/15)
 olmuşa olacağa (DA 325/28)
 olura olmaza (DA 355/24; KD 194/26; SD 129/7)
 öne arkaya (RYK 382/14)
 ötekine berikine (KD 103/29, 302/20)
 paraya pula (RYK 173/6)
 pazarlığa mazarlığa (DA 315/6)
 saçına sakalına (BÇ 362/9; RYK 280/29)
 suratına suratına (DA 344/15)
 şuna buna (BÇ 176/26; DA 220/15, 207/19, 314/2)
 şurasına burasına (BÇ 415/12, 555/22; DA 345/24; KD 115/11)
 şuraya buraya (BÇ 92/31, 119/26, 239/12, 312/26, 313/22, 349/2; DA 249/26,
 249/27, 331/13, 334/4, s359/15)
 taşta toprağa (DA 242/29)
 toza gübüre (DA 253/3)

uçara kaçara (RYK 16/2)
 üstüne başına (DA 207/27; KD 10/9, 105/18; SD 28/10)
 yere göğe (BÇ 73/27, 220/27, 363/7; RYK 23/6)
 yüreğine müreğine (DA 336/8)
 yüzümüze gözümüze (BÇ 519/27)
 yüzüne gözüne (DA 289/4, 290/26, 345/27)

İkinci unsurları yönelme durumunda olup zarf-fiil görevinde kullanılan ikilemeler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır.

alt alta üst üste (KD 477/17)
 art arda (RYK 333/16; SD 257/30; DA 271/6; KD 138/22, 233/2)
 baş başa (BÇ 359/10; KD 462/25)
 belki belkime (DA 256/9)
 bütün bütüne (KD 232/7; RYK 368/13)
 çatı çatıya (KD 263/14)
 diz dize (BÇ 237/3)
 duvar duvara (DA 219/6)
 el ele (SD 101/22)
 git gide (BÇ 523/29; KD 271/9)
 göz göze (DA 375/21; KD 449/3; RYK 272/16)
 iç içe (DA 22/22, 24/28; KD 473/18)
 kafa kafaya (RYK 66/21; SD 273/29)
 kardeş kardeşe (DA 217/13)
 karşı karşıya (DA 66/22, 136/28, 293/18; KD 306/8, 454/11)
 kıran kırana (KD 211/15)
 kol kola (BÇ 502/1)
 koyun koyuna (DA 188/30)
 omuz omuza (BÇ 21/19)
 savuşan savuşana (BÇ 369/3)

sıkı sıkıya (RYK 238/18)

soluk soluğa (BÇ 257/1, 376/24, 396/13, 492/27; DA 135/17; RYK 222/4, 473/22; 333/4, 363/26; SD 253/28)

uzun uzadıya (DA 12/18; KD 126/16; SD 196/9, 308/18)

üst üste (BÇ 68/6, 259/29, 273/1, 339/12, 429/8, 439/21, 485/6, 485/7, 504/20, 526/15, 536/13, 562/1; DA 134/12, 333/1, 353/9; KD 81/11, 112/20, 126/12, 135/29, 139/4, 155/1, 202/11, 221/29, 237/5, 240/6, 284/21, 325/5, 348/13, 354/3, 364/30, 399/10, 404/25, 421/29, 447/23, 455/15; RYK 39/11, 65/20, 75/20, 185/10, 209/27, 210/10, 260/19, 339/3, 339/11, 341/23, 343/27; SD 58/8, 69/19, 152/5, 173/10, 175/27, 175/27, 233/21, 243/3, 243/10, 262/24, 266/18, 301/21)

yaka yakaya (DA 299/21; RYK 325/9, 375/16)

yan yana (BÇ 412/13, 430/13; DA 130/20, 131/1, 167/30, 198/1; KD 215/18, 361/12, 372/5)

yarı yarıya (BÇ 117/32, 311/28; DA 325/26; KD 276/6, 299/26, 300/29; RYK 192/2; SD 70/7)

yüz yüze (KD 123/9; RYK 224/1, 375/17)

Yine zarf-fiil görevinde olup birinci unsuru yönelme durumunda olan ikilemeler ise aşağıdaki gibidir.

bugüne bugün

Bugüne bugün köyde cumhurbaşkanı demektir. (BÇ 524/29)

Diğer örnekler için bkz. (DA 84/7; RYK 372/11)

dike dik

Uzak bir yere **dike dik** bakarken el yordamıyla de, külâhının altına kapattığı çifte kâğıtlı esrar cıgarasını arıyordu. (BÇ 439/16)

Diğer örnekler için bkz. (KD 142/15, 270/17; SD 282/9)

4.5.1.4. Bulunma Durumundaki İkilemeler

Bulunma durumundaki ikilemeler cümle ya da yan cümle içinde dolaylı tümleç görevinde kullanılmaktadırlar. Bunun yanında “*şuarada burada, ötede beride, ilerde geride*” örneklerinde olduğu gibi eş, yakın ve zıt anlamlı isimlerden oluşan zarf görevinde ikilemeler de kurarlar. Bu yapıda kurulan toplam 34 ikilemenin 13’ü birbirinden farklı örneklerden oluştuğu tespit edilmiştir.

arada sırada

Arkadaşları olsun, mahpuslar olsun, kendisinden büyük bir fenalık ummadıklarından, işine nihayet verecek kadar ileri gitmiyorlar, **arada sırada**, birbirlerine düşüp karşılıklı gardiyanlıktan koğulacak iftiralar tertip ettikleri sırada, Hasan Kırat efendiyi akıllarına bile getirmiyorlardı. (DA 13/15)

Diğer örnekler için bkz. (DA 105/5, 106/22, 108/18, 108/19, 155/14, 161/28, 200/25, 291/11, 356/2; KD 9/4, 64/20, 78/16, 230/6, 327/14, 433/19; SD 41/10, 197/9, 207/4)

ayda mayda

Orta hâlli bir köylünün çifti çubuğu, hayvanları tarlası, çoluğu çocuğu, karısı erkeğiyle gece gündüz çalışıp bir yılda – **ayda mayda** değil tam bir yılda – ancak on banknot – on tane kağıt lira – kazanabildiği devirde tam dört bin lira... (RYK 232/2)

ayda yılda

Ayda yılda, hayvan nallatmaya gidenler de, bu işi öğretmene gördürecekti. (BÇ 40/10)

çeşmede meşmede

Bak abla, **çeşmede meşmede** bana laf atmasın. . (KD 292/18)

dağda bayırda

Bu cenabet, **dağda bayırda** adamın soluğunu keser. (RYK 137/17)

ilerde geride

Komşuna bir yumurta vermezsin, versen de **ilerde geride** lafını edersin, başına vurursun, hatırlı konuğun atına tohumluğunu yedirirsin! (SD 63/10)

kenarda köşede

Karı kısmıyla fukara takımını **kenarda köşede** güneşlenirken kazanın Belediye Kahvesi ağzına kadar dolu... (RYK 96/16)

köyde möyde

Esef, Deli Derviş'ten birkaç keredir duyduğu bu “feriştah” lafını **köyde möyde** hatırlayınca ne demeye geldiğini sormadığına üzülürdü. (BÇ 344/1)

ötede beride

Ötede beride sözünü etmedi. (KD 163/21)

şurada burada

Oğlan kısmı **şurada burada** gezinip otlayıp nice nice kızını oynakların ve de gelini dillilerin avlu çitlerinden atlayacak değil midir? (DA 365/14)

şurasında burasında

Su, koyu kurşunî renkтейdi, yıkamadığı top ağaçlar, **şurasında burasında** katran karası... (RYK 259/4)

şurda burda

Şurda burda “Biz emniyetçiler” diyerek şişinmeyeceksin, bir de kapısı, hademe, çöpçü, bekçi takımına gereksiz yere bulaşmayacaksın! (DA 341/26)

Diğer örnekler için bkz. (RYK 302/21; SD 32/22, 190/14)

taşta toprakta

Siz **taşta toprakta** çalışacaksınız! (SD 186/5)

4.5.1.5. Çıkma Durumundaki İkilemeler

Çıkma durumunda bulunan ikilemeler de yönelme ve bulunma durumundaki ikilemeler gibi dolaylı tümleç olarak kullanılmaktadırlar. Ayrıca bu ek “*ufaktan ufaktan bunaltarak...*” örneğinde olduğu gibi zarf görevinde ikilemeler de kurabilmektedir. Bu yapıda oluşan 20’si birbirinden farklı olmak üzere toplam 30 ikileme örneği tespit edilmiştir.

anadan babadan

Hısımlık mısımlık var mı **anadan babadan**? (BÇ 230/14)

elden ayaktan

Donmuşum yahu, **elden ayaktan** düşmüşüm, ben... (RYK 267/7)

Diğer örnek için bkz. (DA 381/30)

kiminden kimsesinden

Kiminden kimsesinden söz ettiğini, şimdiye kadar bir duyan olmadı. (RYK 62/28)

önden arkadan

Önden arkadan iki ok arasına iki kat çeker tahtıravandır ki eskinin sultan hanımlarını ve de vezir karılarını taşır tahtıravan idi. (DA 370/22)

senden benden

Zemanenin bebekleri **senden benden** akıllı. (RYK 211/17)

Çıkma durumundaki ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

altından üstünden (BÇ 461/7; DA 216/13; RYK 79/10)

azdan çoktan (DA 283/14)

baştan kıçtan (BÇ 116/23)

çoktan azdan (DA 277/29)

dinden imandan (BÇ 114/28, 300/29; RYK 299/5, 381/13)

gelenden gidenden (DA 115/7)

kâğıttan mağıttan (BÇ 67/20)

kenarından köşesinden (DA 132/2)

köpekten möpekten (SD 36/23)

livalıktan mivalıktan (DA 342/7)

ofundan ahından (RYK 350/19)

ötesinden berisinden (DA 119/19)

şuradan buradan (KD 47/4)

şurdan burdan (BÇ 16/20; DA 255/5, 342/1, 354/17; RYK 157/16)

ufaktan ufaktan (DA 357/30)

4.5.1.6. Çıkma ve Yönelme Durumundaki İkilemeler

Çıkma ve yönelme durum ekleri ayrı ayrı kullanılarak ikileme oluşturabilecekleri gibi bir arada kullanılarak da ikileme kurabilmektedirler. Korkmaz'a göre (2003: 312) aynı kelimenin art arda çıkma ve yönelme durumlarına girmiş biçimleriyle, zarf görevinde, eş veya zıt anlamlı ikilemeler kurulabilmektedir. Bu kurala uyan 46'sı birbirinden farklı ikilemelerden oluşmak üzere toplam 186 örnek tespit edilmiştir.

açıktan açığa

Çünkü, **açıktan açığa** başkaldırıp birleşip, bir amaca yönelerek çarpışa çarpışa elde edilmiş, yasaları kitaplarda yazılı hürlüklere benzemez. (BÇ 199/30)

baştan sona

Gündelikçi kazmasıyla hiçbir şey olmayacağı anlaşılınca, candarma binbaşısının aklıyla Merzifon Hava Birliği'ne meseleyi **baştan sona** anlatan şifreli telgraf çekilip yardım istendi. (DA 257/19)

dalgadan dalgaya

Dalgadan dalgaya sıçrayan, sağa sola çarpan ağaç gövdeleri davul gibi gümbürdüyor, selin soluğu, kopardığı kayaları tepenin temellerine çarparak dünyayı depreme veriyordu. (RYK 249/25)

haftadan haftaya

Haftadan haftaya buraya geliriz, beygiri yükleriz. (KD 314/9)

sonradan sonraya

Bakalım **sonradan sonraya** ne çıkar! (SD 152/29)

Çıkma ve yönelme durumundaki ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

akşamdan akşama (BÇ 57/10; DA 314/2)

aşağıdan yukarıya (BÇ 122/1, 405/6; DA 127/8; KD 70/18, 78/2, 143/5)

avludan avluya (KD 24/17)

aydan aya (DA 92/4; RYK 133/9, 361/15)

baştan ayağa (KD 128/21; RYK 72/27, 364/4; SD 27/15)

bayramdan bayrama (RYK 63/10)

birdenbire (DA 18/25, 24/29, 77/23, 157/19, 219/16; KD 35/30, 111/7, 111/12, 114/2, 118/29, 126/3, 139/29, 162/25, 202/10, 204/28, 215/18, 216/27, 221/4, 221/26, 254/26, 256/7, 270/27, 271/9, 271/9, 280/14, 3033/16, 309/3, 318/22, 320/26, 324/14, 334/6, 356/9, 357/8, 365/9, 367/16, 374/19, 402/14, 423/9, 425/9, 429/22, 435/8, 451/28, 461/4, 467/6, 468/13, 474/5, 477/26, 480/25; RYK 13/27, 250/25, 331/12, 333/22; SD 37/30, 43/22, 57/28, 81/2, 108/24, 120/9, 135/4, 145/29)

boydan boya (DA 53/25, 99/1, 276/23)

çalıdan çalıya (BÇ 291/16)

dilden dile (DA 42/4)

dipten doruğa (DA 239/8; KD 28/24, 143/15, 358/10, 401/15; RYK 287/12)

doğrudan doğruya (DA 32/13, 77/23)

duvardan duvara (DA 22/20)

geceden geceye (DA 37/30)

günden güne (KD 230/15)

harmandan harmana (RYK 142/8)

ineden inceye (BÇ 492/8; KD 319/3; RYK 187/5, 193/9, 290/18; SD 74/5)

ipten kuşağa (RYK 188/7, 365/1)

iyiden iyiye (KD 101/9, 111/9, 469/14, 473/3; RYK 132/3; SD 151/16, 216/4, 246/5, 259/24, 294/3)

karşıdan karşıya (KD 402/27)

kayadan kayaya (BÇ 564/28; RYK 322/28, 326/4)

kayalardan kayalara (RYK 350/27)

köyden köye (BÇ 203/21; KD 284/6, 373/27)

kulaktan kulağa (DA 30/22, 82/2)

mucizeden mucizeye (BÇ 211/1)

odadan odaya (BÇ 11/17; DA 59/10)

raftan rafa (BÇ 135/12)

ranzadan ranzaya (DA 286/19)

sabahtan akşama (KD 451/4; RYK 362/9)

sağdan sola (BÇ 377/19; DA 246/26)

soldan sağa (BÇ 377/19, 434/3)

şurdan şuraya (BÇ 136/8; DA 28/8, 92/14; KD 231/7; SD 65/12, 150/5)

taştan taşa (KD 198/5, 451/26)

tepeden tırnağa (BÇ 105/2, 208/26, 395/3; DA 185/16; KD 348/5, 441/15, 470/24)

uzaktan uzağa (BÇ 424/1; DA 243/28, 253/29, 340/4, 337/2, 340/5; KD 25/11, 319/1; SD 125/8, 172/25, 174/11)

uzaktan yakına (DA 159/4)

üçten dokuza (KD 266/22; RYK 182/17)

yediden yetmişe (BÇ 145/30, 154/26, 365/25, 367/18, 415/16; DA 243/30, 252/20, 262/20; RYK 34/18, 52/15, 132/1, 319/7; SD 174/17)

yeniden yeniye (BÇ 300/27; DA 377/25; KD 33/8)

yerden yere (BÇ 227/15, 378/3)

yukarıdan aşağıya (DA 159/4)

4.5.1.7. Vasıta Durumundaki İkilemeler

Vasıta durumundaki ikilemeler birliktelik anlamı taşımaktadırlar. Bunun yanında fiildeki oluş ve kılışın hani vasıtayla gerçekleştiğini bildiren vasıta durumundaki ikilemeler zarf görevini de üstlenmektedirler (Korkmaz, 2003: 317). Bu yapıdaki 3 ikilemenin tamamı birbirinden farklı ikileme örneklerinden oluşmaktadır.

çoluğunla çocuğunla

Çoluğunla çocuğunla helâllaşıp çizmeleri çeksene, yedi yerden gayret kemerini perkitip Hazreti Ali Efendimizin çatal Zülfükârını kuşansana... (BÇ 159/29)

lafla mafla

Kötüsü gelirse, candarmalar kavuşana kadar, durumu **lafla mafla** idare ederiz! (BÇ 519/13)

tüfeğiyle müfeğiyle

Tüfeğiyle müfeğiyle bir gelsin. (RYK 346/7)

4.5.1.8. İyelik Eki Alan İkilemeler

İkilemeyi oluşturan isimlerin karşıladıkları nesnenin kime veya neye ait olduklarını bildiren iyelik ekleri aynı zamanda vurgulu eklerdendir. İkilemelerin oluşumunda daha çok üçüncü tekil şahıs iyelik ekinin kullanıldığı, aşağıdaki örneklerden de anlaşılmaktadır. Bu yapıda oluşan toplam 96 ikilemenin 72'si birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır.

aklı fikri

Aklı fikri kızda karıda... (RYK 112/1)

beti benzi

Odada, korkudan **beti benzi** atan Topal Muhtarla ağzı açık bakakalan Korucu Hüseyin'den başka kimse yoktu. (BÇ 523/14)

cahili cühelası

Köy yerinin **cahili cühelası**, bu oyunu pek sevmişlerdir. (RYK 328/26)

dilin dişin

Dilin dişin kitlenip elin kolun tutulduğundan lüvere çalınmayıp... (DA 374/25)

elim ayağım

“Bilmem,” diye gülüverir, hele güzelcesindense karı milletinin karşısında benim **elim ayağım** kesilir. (RYK 79/28)

iti kopuğu

Veyahut elin **iti kopuğu**, kahvede, meyhanede ‘‘Ulan kavat!’’ mı demiş? (RYK 65/28)

İyelik durumundaki ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

aklım fikrim (RYK 359/17)

alacağı vereceği (RYK 56/29)

alışımız verişimiz (BÇ 455/10)

anam babam (BÇ 115/14)

ardı arkası (DA 298/4)

ayakları mayakları (BÇ 254/6)

başı sonu (RYK 250/25; DA 364/30)

başı gözü (SD 10/10)

boynun moynun (RYK 135/7)

boyu posu (KD 257/29)

çoluğum çocuğum (DA 79/2)

çoluğun çocuğun (SD 126/4)

dili dişi (DA 244/25, 334/28, 319/27)

dini imanı (KD 418/26; RYK 26/26)

dokuzu onu (BÇ 280/21)

dostumuz düşmanımız (DA 191/4)

eksiği meksiği (BÇ 104/30)

eksiğin gediğin (DA 320/22)

eli ayağı (BÇ 148/16, DA 244/26, 372/5; RYK 333/16)

elin kolun (DA 374/26)
elleri ayakları (BÇ 293/14; RYK 345/30)
etmesi etmemesi (BÇ 147/32)
evi ocağı (BÇ 530/22)
fakiri fukarası (RYK 341/18)
gâvuru Müslümanı (DA 226/20)
gecesi gündüzü (SD 185/24)
gönlüm gözüm (DA 201/7)
günahı sevabı (BÇ 321/15; RYK 280/9)
işi gücü (DA 207/26; KD 177/15, 215/26; RYK 88/1)
işim gücüm (KD 394/9)
iyisi kötüsü (DA 222/4)
karısı erkeği (RYK 152/28, 232/2)
kaşı gözü (RYK 219/20)
kılığı kıyafeti (RYK 133/11)
kolu budu (BÇ 65/19)
koynu kucağı (BÇ 322/25)
malım mülkün (DA 45/30)
oflayışım ahlayışım (DA 364/21)
oğlu kızı (DA 365/28)
okuması yazması (DA 386/18)
özü sözü (RYK 71/13)
saçını başını (DA 185/12)
sağı solu (KD 415/27; RYK 302/20; SD 22/20)
sakalı makalı (SD 248/24)
saklım gizlim (RYK 168/3)

salyası sümüğü (BÇ 141/8)

sandığı sepeti (DA 314/21)

sesi sedası (DA 149/9)

sesi soluğu (RYK 357/16)

seyitliği meyitliği (DA 315/18)

sorgusu morgusu (DA 240/10, 240/14)

soylusu soysuzu (DA 317/8)

suratı muratı (RYK 133/11)

suyu muyu (SD 254/2)

şakası makası (BÇ 138/22)

şanı şerefi (RYK 195/16)

taşı tümseği (BÇ 293/32)

topu tüfeği (BÇ 58/14)

tozu toprağı (KD 106/18)

ucu bucağı (BÇ 361/26; RYK 378/9)

ucu ortası (DA 317/2)

uğuru uğursuzu (BÇ 380/11)

üstü altı (BÇ 199/11)

üstü başı (BÇ 174/12; DA 41/11, 103/16; KD 26/17, 263/30; RYK 16/29,
344/30)

yoku yoksulu (BÇ 514/22)

yüzü gözü (DA 11/21, 41/9)

4.5.1.9. İyelik ve Yönelme Eki Alan İkilemeler

İyelik eki ile yönelme durum ekinin birlikte kullanılmasıyla da ikileme oluşturulabilmektedir. Korkmaz'a (2003: 285) göre zarf görevindeki ikilemelerden ilkinin veya her ikisinin 3. şahıs iyelik ekiyle genişletilmesiyle oluşan ikilemeler de bulunmaktadır. Bu yapıda oluşan 13'ü birbirinden farklı olmak üzere toplam 29 ikileme örneği tespit edilmiştir.

ardı ardına

Kaşarlanmış esrar tutkunlarının yaptığı gibi, her nefesin dumanını dışarı bırakmadan **ardı ardına** içiyordu. (BÇ 339/14)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 374/4, 378/5; DA 238/22, 263/8, 328/12)

arkası arkasına

Zengin kaynatasını bir haklı bulup bir ayıplayarak dert yanıyor, ipe sapa gelmez lafları **arkası arkasına** yuvarlıyordu. (RYK 174/25)

Diğer örnek için bkz. (RYK 289/1)

avurdu avurduna

Bütün bu derbederlik içinde **avurdu avurduna** çökmüş renksiz suratı, incecik boynu, çöp gibi bilekleri, oğlana, hakikatta on altı yaşında olduğu hâlde, on iki on üç yaşında hasta bir çocuk hâli veriyordu. (RYK 22/28)

boşu boşuna

Hangi meseleye geldiğini bildirip Adil'in aklını çelmeden sabah oldu mu, kumarda verdiği paralar da, içirdiği şarapla yedirdiği oğlak da **boşu boşuna** gitti demek... (RYK 193/17)

Diğer örnekler için bkz. (RYK 294/22; SD 62/16, 246/9)

cinsi cinsine

Leblebileri, incirleri, üzümleri, kurabiyeleri, kavurgaları **cinsi cinsine** ayırdı. (SD 99/6)

dakkası dakkasına

Ah **dakkası dakkasına** haber uçurtmamalısın ki, rezil Çökük, avrada nasıl sövülür görmelisin! (DA 235/15)

dengi dengine

“Şu yarıcı kızına çifte davullu düğün neyin nesiymiş, Çingen davulları bile **dengi dengine** vururken...” dediler. (RYK 174/7)

Diğer örnek için bkz. (RYK 194/10)

gramı gramına

On adımdan, bir hayvana bir baksın, ağırlığını **gramı gramına** söylesin! (RYK 98/3)

günü gününe

Burada olup bitenlerden hepsinden **günü gününe** haberi var. (BÇ 506/3)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 506/5; SD 28/30)

hüvesi hüvesine

Hüvesi hüvesine çocuk gibi bağırsır bu reziller... (BÇ 320/24)

Diğer örnekler için bkz. (KD 14/4, 156/20)

noktası noktasına

İyi benzettin Maraz Ali, **noktası noktasına** köpoğlusu... (RYK 16/18)

pisi pisine

Hem de nasıl **pisi pisine!** (DA 202/11)

Diğer örnek için bkz. (DA 202/10)

saniyesi saniyesine

Hasan Kırat'ın malı tam tamına, **saniyesi saniyesine** doğru gidiyordu. (DA 19/12)

Diğer örnek için bkz. (DA 347/12)

4.5.1.10. Çokluk Eki Alan İkilemeler

İsim çekim ekleri, isimler ile cümlenin diğer ögeleri arasında ilişki kurduklarından geniş bir kullanım alanına sahipken çokluk ekinde böyle bir özellik bulunmamaktadır. Bunun bir sonucu olarak da araştırmada çokluk eki alarak oluşan 2 farklı ikileme örneği bulunmaktadır. Kullanım sıklığı açısından değerlendirildiğinde ise bu yapıda oluşan toplam 13 ikileme örneği tespit edilmiştir.

karılar kızlar

Bunları yaparken, **karılar kızlar**, esrar kokusundan düşer bayılır. (BÇ 390/1)

durum vaziyetler

Vaktiyle, biz imparatorluk sahibisiyken **durum vaziyetler** böyleydi arkadaşım, vatanın bir ucunda olan işler, öteki ucundaki vatandaşları şaşırtırdı. (DA 355/14)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 55/24, 127/28, 291/6, 294/22, 355/24, 366/25, 399/15; DA 276/20, 344/24, 349/13, 359/9)

4.5.2. Fiil Çekim Ekleri Alan İkilemeler

Fiil çekim ekleri de isim çekim ekleri gibi, fiil kök ve gövdelerindeki hareketleri kişi ve nesnelere bağlamak, adlarla fiiller arasında geçici anlam ilişkileri kurmak için başvurulan eklerdir (Korkmaz, 2003: 25). Fiil çekim eklerini alarak oluşan ikilemeler bildirme kip ekleri ve tasarlama kip ekleri alan ikilemeler olarak iki başlık altında sınıflandırılmıştır. Bu kısımda 113'ü birbirinden farklı olmak üzere toplam 133 ikileme örneğine yer verilmiştir.

Tablo 13. Fiil Çekim Ekleri Alan İkilemeler

Fiil Çekim Ekleri	İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı	Yüzde	
			İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı
Bildirme Kipleri	84	100	%74.34	%75.19
Tasarlama Kipleri	29	33	%25.66	%24.81
Toplam	113	133	%100	%100

Tablo 13'e göre, fiil çekim ekleri alan ikilemelerin %74.34'ünün bildirme kip eki olarak, kalan %25.66'sının ise tasarlama kip eki olarak oluştuğu tespit edilmiştir. Bu oranlar taranan eserlerdeki ikilemelerin kullanım sıklığı açısından değerlendirildiğine ise bildirme kipli ikilemelerde %75.19, tasarlama kipli ikilemelerde ise %24.81 olarak görülmektedir.

4.5.2.1. Bildirme Kip Eki Alan İkilemeler

Yapılmış, yapılmakta olan veya yapılacak işleri haber verme işlevinde kullanılan fiillerden oluşan ve beş farklı zaman ifade eden 100 ikileme tespit edilmiştir. Bu örneklerin 84'ü birbirinden farklı ikilemelerden oluşmaktadır.

Tablo 14. Bildirme Kip Eki Alan İkilemeler

Bildirme Kip Ekleri	İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı	Yüzde	
			İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı
Görülen Geçmiş Zaman Eki	23	31	%27.38	%31
Duyulan Geçmiş Zaman Eki	16	18	%19.05	%18
Şimdiki Zaman Eki	-	-	-	-
Gelecek Zaman Eki	18	18	%21.43	%18
Geniş Zaman Eki	27	33	%32.14	%33
Toplam	84	100	%100	%100

Tablo 14’te bildirme kip ekleri alan ikilemelerin sayısal verilerine yer verilmiştir. Bunlardan en çok ikilemenin bulunduğu (%32.14) ve en işlevsel yapıda olan (%33) grubun bildirme kiplerinden geniş zaman eki olarak oluştuğu gözlemlenmektedir. Bunu görülen geçmiş zaman (%27.38), gelecek zaman (%21.43), duyulan geçmiş zaman (%19.05) ekli ikilemeler izlemektedir. Taranan eserlerde ikilemelerin şimdiki zaman eki almadıkları tespit edilmiştir.

4.5.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman Eki Alan İkilemeler

Görülen geçmiş zaman ekinin olumlu şekli ikilemenin her iki unsurunda yer alırken, olumsuz şekli yalnız ikinci unsurunda bulunabilmektedir.. Bu yapıda oluşan 31 ikilemenin 23’ü birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır.

aldı gitti

Sonrası Müdürüm, **aldı gitti** değırmene... (BÇ 543/14)

baktı baktı

Yüzüme **baktı baktı** da “Sen sahiden mi soruyorsun?” dedi. (DA 219/26)

Diğer örnek için bkz. (KD 325/17)

baktı maktı

Baktı maktı, burnunu uzatıp biraz kokladı. (DA 257/28)

ettin çıktın

On altı yaşındaki babayığidi küçük **ettin çıktın** Bektaş Emmi. (RYK 15/19)

geçti gitti

Boş bir kamyon hızla yaklaşp solladı, kalın bir toz bulutu bırakarak **geçti gitti**. (BÇ 182/25)

Diğer örnekler için bkz. (KD 283/11; RYK 65/28, 200/22, 367/20)

gitti geldi

Arif Ağa papasına tam on kere **gitti geldi**. (RYK 164/20)

saydım döktüm

Saydım döktüm ki birem birem. (BÇ 70/31)

sildi süpürdü

Nereyi su bastı, **sildi süpürdü**, kimin kıralı geberdi, hangi padişah savaşa girdi, Kara Dervişimiz bildirir bize, dakkasında... (BÇ 48/30)

Görülen geçmiş zaman eki ile oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

başladık başlamadık (RYK 52/4)

bitirdi bitirmedi (RYK 310/23)

geldi gelmedi (SD 43/16)

girdi girmedi (BÇ 112/6)

gitti gitmedi (BÇ 87/16)

inandım inandım (RYK 140/10)

kaldı kalmadı (RYK 87/9)

kestim kestim (RYK 343/11)

oldu olmadı (KD 244/16; RYK 57/27; SD 277/4)

uğraştı uğraştı (KD 213/11)
yaklaştı yaklaştı (RYK 46/27)
yandı yıkıldı (BÇ 40/24)
yaptı yaptı (DA 377/27)
yarıladık yarılamadık (BÇ 364/14; DA 200/29)
yedik içtik (RYK 323/30)

4.5.2.1.2. Duyulan Geçmiş Zaman Eki Alan İkilemeler

İkilemeyi oluşturan sözcüklerden her ikisi de duyulan geçmiş zaman eki alan 16'sı birbirinden farklı toplam 18 ikileme örneği tespit edilmiştir. Bu örnekler, içinde yer aldıkları cümlelerle birlikte, aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır.

almış gelmiş

Topal muhtar da **almış gelmiş** kötü Zeynel... (BÇ 445/4)

dürmüş bükmüş

Ceketi **dürmüş bükmüş** başının altına koymuş... (BÇ 481/21)

geçmiş gitmiş

Heyvah, bakarsın, **geçmiş gitmiş**... (KD 228/18)

Diğer örnek için bkz. (RYK 22/27)

gelmiş gitmiş

Hükûmatımızın dağıtıcıları **gelmiş gitmiş**... (BÇ 132/28)

girmiş çıkmış

Çok savaflara **girmiş çıkmıştır**, çok düşman cepheleri bozmuştur. (BÇ 159/16)

ilerlemiş ilerlememiş

İki adım **ilerlemiş ilerlememişti** ki: Hey hemşeri! diye seslendiğini duyarak döndü. (DA 202/20)

kırmış kırmış

Kemiklerini **kırmış kırmış**, yeniden sağaltmış... (BÇ 491/14)

neymiş neymiş

Neymiş neymiş?.. Ne hatabı?.. Kasap?.. Anlamadım ağa...(DA 239/14)

Diğer örnek için bkz. (DA 315/15)

olmuş olmuş

Ne **olmuş olmuş** da Yatırımı eskiler küstürmüş. (KD 368/3)

öldürmüş öldürmüş

Öldürmüş öldürmüş, diriltmiş, gerisin geri... (BÇ 491/15)

sararmış gitmiş

Suratın **sararmış gitmiş** ulan! (SD 56/1)

silmiş götürmüş

Kar, ağaçsız Yamören'i büsbütün **silmiş götürmüştü**. (KD 345/8)

unutmuş gitmiş

Bunları **unutmuş gitmişti**. (RYK 292/15)

yaklaşmış yaklaşmamış

Katil İlyas rahmetli, pusu yerine otuz kırk adım **yaklaşmış yaklaşmamış**, altındaki at ne yapsa iyi? (RYK 158/1)

yalamış yutmuş

"Kolumu tutarsa vallah billâh, Çankırı mahkemesine giderim" demiş, ilk sözünü **yalamış yutmuş**... (KD 336/19)

yemiş yutmuş

Bir İstanbullu vardır ki, kitapları **yemiş yutmuş**... (KD 327/8)

4.5.2.1.3. Şimdiki Zaman Eki Alan İkilemeler

Taranan eserlerde her iki unsurunda da şimdiki zaman eki bulunan ikileme örneğine rastlanmamıştır. İkilemeyi oluşturan sözcüklerden yalnızca ikinci sözcükte yer alan şimdiki zaman çekim eki ile kurulan “bakı bakıveriyor (KD 228/12), gülü gülüveriyor (SD 301/4), gülüp mülüyor (SD 51/29), sırtı sırtıveriyor (DA 228/6), unutu unutuveriyor (DA 198/22)” gibi örneklerde de bu ekin işlevi olmadığı görülmektedir. Zira şimdiki zaman eki yerine başka bir zaman ifade eden ek de getirildiğinde ikilemenin yapısı ve anlamında herhangi bir değişiklik olmamaktadır.

4.5.2.1.4. Gelecek Zaman Eki Alan İkilemeler

“Şimdiki Zaman Eki Alan İkilemeler” başlığında olduğu gibi bu başlıkta da her iki sözcüğü de gelecek zaman eki alan ikileme örneği bulunmamaktadır. Ancak gelecek zaman eki ikilemenin ikinci unsuruna gelerek ikilemeye *gerçekleşmek üzere* anlamı katmaktadır. İkili yapının ilk sözcüğünün duyulan geçmiş zaman eki, ikinci sözcüğünün ise gelecek zaman eki olarak kalıplaştığı 18 farklı örnek tespit edilmiştir.

ağardı ağaracak

Gökyüzü **ağardı ağaracak**... (RYK 300/27)

atladı atlayacak

Eşiği **atladı atlayacak**, savuştu savuşacak. (DA 284/30)

battı batacak

Güneş **battı batacak**. (KD 343/14)

bitti bitecek

Maraz Ali geldi geleli koca şişe **bitti bitecek**. (RYK 152/3)

dağıldı dağılacak

Delikanlılar odadan **dağıldı dağılacak**... (SD 14/5)

girdi girecek

Senin haberin yok, Hareket Ordusu'nun treni Sirkeci'ye **girdi girecek**" dedi.
(BÇ 369/31)

kavuştı kavuşacak

İşte Pazar bitti, gün **kavuştı kavuşacak**. (RYK 96/26)

Gelecek zaman eki ile oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

geldi gelecek (BÇ 219/20)

gitti gidecek (BÇ 64/31)

ışıldı ışıyacak (BÇ 81/28)

kaçırdı kaçırarak (BÇ 551/27)

kondu konacak (BÇ 65/4)

kurtuldu kurtulacak (RYK 159/9)

okundu okunacak (SD 174/25)

oldu olacak (DA 15/26)

savuştı savuşacak (DA 284/30)

vurdu vuracak (DA 385/8)

yırtıldı yırtılacak (BÇ 21/32)

4.5.2.1.5. Geniş Zaman Eki Alan İkilemeler

Geniş zaman eki alan, 27'si birbirinden farklı olmak üzere, toplam 33 ikileme örneği bulunmaktadır. Tespit edilen örnekler aşağıda yer almaktadır.

çeker çevirir

Huylu, huysuz hayvanları **çeker çevirir** bir başına... (BÇ 298/9)

gelir bulur

Pulsuz asker mektubu, seni **gelir bulur** mu? (BÇ 107/7)

patlar matlar

İndir şunu! **Patlar matlar...** (RYK 26/22)

yiter gider

Bakarsın araçlar sık sık bozulur, gereçler **yiter gider**, şeytan saklar ki bulunuru kalmaz. (DA 326/15)

Geniş zaman eki alan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

ağlar mağlar (RYK 204/2)

akar makar (SD 310/3)

çalınır malınır (BÇ 305/1)

döker saçarız (BÇ 320/3)

döner dolaşır (SD 131/8)

duyar muyar (RYK 18/20)

düşürür müşürürsün (RYK 133/1; 211/29)

gelir gider (BÇ 336/7; RYK 86/18)

gider gelir (DA 353/1; KD 102/17, 225/28)

gümbürder gümbürder (BÇ 508/10; RYK 332/4)

inanmaz inanmaz (SD 230/24)

incelmez incelmez (RYK 140/18, 360/28)

kapar mapar (DA 244/15)

kaptırır maptırırısın (RYK 153/1)

kaybeder maybedersin (RYK 261/24)

keser mesersin (RYK 254/11)

kırar mırarsın (RYK 216/13)

kırılır mırılır (BÇ 305/1)

korkar morkarsın (RYK 129/12)

olmaz molmaz (RYK 239/25)

olur olur (SD 123/20)

paslanır maslanır (RYK 203/24)

uyur muyur (RYK 131/5)

4.5.2.2. Tasarlama Kip Eki Alan İkilemeler

Bu bölümde şart, istek, emir ve gereklilik kipleri ile tasarlanan fiillerin ikilenmesi ile oluşan 29'u birbirinden farklı toplam 33 ikileme örneğine yer verilmiştir.

Tablo 15. Tasarlama Kip Eki Alan İkilemeler

Tasarlama Kip Ekleri	İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı	Yüzde	
			İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı
İstek Eki	1	2	%3.45	%6.06
Emir Eki	18	19	%62.07	%57.58
Dilek – Şart Eki	8	10	%27.58	%30.30
Gereklilik Eki	2	2	%6.90	%6.06
Toplam	29	33	%100	%100

Tablo 15'te tasarlama kip ekleri alan ikilemelerin sayısal verilerine yer verilmiştir. Buna göre emir eki alan ikilemelerin %62.07 oranla kendi grubunda ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bunu sırasıyla dilek şart (%27.58), gereklilik (%6.90) ve istek (%3.45) ekleri alan ikilemelerin takip ettiği saptanmıştır.

4.5.2.2.1. İstek Eki Alan İkilemeler

İstek çekiminde bulunan fiillerin bir araya gelmesiyle oluşan bir ikileme örneği bulunmaktadır.

n'olaydı olaydı

Ah n'olaydı olaydı, Gazi Paşamız, az biraz daha dişini sıkaydı da ölmeyeydi.

(BÇ 159/9)

Diğer örnek için bkz. (BÇ 170/8)

4.5.2.2.2. Emir Eki Alan İkilemeler

Emir çekiminde bulunan 19 ikileme tespit edilmiştir. Tespit edilen örneklerin 18'i birbirinden farklı ikilemelerden oluşmaktadır.

açayım açayım⁴⁴

Deminden beri **açayım açayım** dedim... (DA 350/28)

düşün taşın

Düşün taşın, evir çevir! (BÇ 358/4)

gel gel

Gel gel! Bizi bilmez gibi, hele şuna... (RYK 342/21)

sür git

Bir arada çalışan iki öğretmen, birbirinin kişiliğindeki özelliklerde **sür git** aldanır mı? (BÇ 507/3)

tut tut

Kızlar pencereyi açmışlar, köpeği: "**Tut tut!** Kış Arap! Kış aslan!" diye kışkırtmaya başlamışlardı. (SD 21/16)

Emir eki ile oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

alsın gelsin (BÇ 265/29)

değdir değdir (RYK 27/6)

doldur doldur (RYK 138/7)

dur otur (BÇ 57/12; SD 71/18)

⁴⁴ Ercilasun'a (1995: 3-9) göre, diğer tasarlama kiplerinde hikâye ve rivayet vardır fakat emrin hikâyesi ve rivayeti olmaz. *Geleyim, gelelim* gibi şekillerin istek kipi içinde ele alınmaması, emir kipine ait kabul edilmesi gerekmektedir. Aynı şekilde Ergin'e (1997: 307) göre de istek birinci şahısları için kullanılan ekin istek fonksiyonundaki emir eki olduğunu unutmamak, bu eklerin doğrudan doğruya birinci şahıs istek ekleri olduğunu zannetmemek gerekmektedir. Çünkü birinci şahıs da kendi kendisine emredebilir.

etme eyleme (BÇ 146/16)
 evir çevir (BÇ 358/4)
 geh geh (DA 280/15)
 git gel (BÇ 452/5)
 istesin istemesin (BÇ 497/7)
 sür git (BÇ 507/3)
 tut tut (SD 21/16)
 uğraş uğraş (KD 392/25)
 varsın gitsin (RYK 183/26)

4.5.2.2.3. Dilek – Şart Eki Alan İkilemeler

Türkçe gramerlerde “fiil kipleri” bahsinin “dilek şart” bölümünde verilegelen –sA eki, aslında kiplerden daha çok zarf-fiil ekleriyle fonksiyon birliği göstermektedir. Bu sebeple de gramerlerin zarf-fiil bölümünde verilmelidir (Gülsevin, 1990: 276-279). Bu durum tek başına kullanılan sözcükler için geçerli olabilir. Fakat söz konusu ikileme olduğunda anlam ön plâna çıkmaktadır.

Fiillerde dilek, şart ve niyet ifade eden –sA ekinin eklenmesi ile oluşan, diğer tasarlama kiplerinden farklı olarak tek başına bir yargı belirtmeyen (Korkmaz, 2003: 676) 8’i birbirinden farklı toplam 10 ikileme örneği tespit edilmiştir. Aşağıdaki örneklerde de –sA ekini alan ikilemelerin şart anlamı taşıdığı görülmektedir.

alsa alsa

“**Alsa alsa**, öşür alır eski hesap” dedim. (BÇ 52/3)

becerse becerse

Bunu **becerse becerse** kendisi becerirdi. (DA 87/15)

dursa dursa

Burda **dursa dursa** balık durur, o da kulağına sel çamuru kaçmamışsa. (RYK 260/15)

geçsen geçsen

İki tosunla sen bizi geçemezsin, **geçsen geçsen** bizim kabilenin ipsizliğinden geçersin. (KD 299/10)

karişsa karişsa

Bu bizim işimize, bundan böyle **karişsa karişsa** Sungurlu'nun karakol komutanı Kara Lütfü Başçavuş'la Çorum Ağırcezanın koca reisi karişır. (RYK 255/12)

neylesem netsem

Yahu **neylesem netsem!**.. (DA 242/15)

olsa olsa

Olsa olsa memur imtiyazı söz konusudur ki, devlet anlayışımız bakımından sakıncası yoktur. (BÇ 33/14) Diğer örnekler için bkz. (DA 258/19; SD 203/14)

yapsa yapsa

Yapsa yapsa, seni ciple candarmaya salar. (BÇ 518/16)

4.5.2.2.4. Gereklilik Eki Alan İkilemeler

Fiilin gereklilik çekimine girerek tekrar edilmesi yoluyla oluşan 2'si birbirinden farklı olmak üzere toplam 3 ikileme örneği tespit edilmiştir. Bulunan örnekler aşağıdaki cümlelerde gösterilmiştir.

n'olmalı olmalı

N'olmalı olmalı, bu dümbük, bir kara hap yerine, iki kara hap yutmalı... (BÇ 112/27; SD 17/3)

olmalıysa olmalı

“Yol yakınken bir iş **olmalıysa olmalı** Zeynel, herifler dağ gibi yapıları Keşiş Düzü'ne diktiler mi, Allah sayesinde, gene olur ama, az biraz çetin olur” dedim. (BÇ 550/8)

4.6. Fiilimsi Eki Alan İkilemeler

Fiilimsi eklerini Gülsevin (2004: 20-26), *tür değiştirici ekler* kategorisine almaktadır. Gülsevin'e göre bu ekler, sözlüksel kelime türetmemektedirler. Eklendikleri fiilleri, sözlükte yer almayacak isim, sıfat ya da zarf hâline getirmektedirler. Fiilimsi eklerini *üçüncü grup (ara) ekler* olarak nitelendiren Başdaş (2006: 26-27) da bu eklerin sözlüksel değer taşımayan, fiil ile isim, fiil ile sıfat ve fiil ile zarf arasında ayrı ve geçici bir gramer kategorisi oluşturduğunu belirtmektedir. Bu nedenle fiilimsi eki alarak oluşan ikilemelerin ayrı bir başlık altında sınıflandırılması uygun görülmüştür.

Fiilimsi eklerini alarak oluşan ikilemeler isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil ekleri alan ikilemeler olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir. Bu kısımda 250'si birbirinden farklı olmak üzere toplam 454 ikileme örneğine yer verilmiştir.

Tablo 16. Fiilimsi Eki Alan İkilemeler

Fiilimsi Ekleri	İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı	Yüzde	
			İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı
İsim-Fiil Ekleri	13	36	%5.20	%7.93
Sıfat-Fiil Ekleri	20	30	%8	%6.61
Zarf-Fiil Ekleri	217	388	%86.80	%85.46
Toplam	250	454	%100	%100

Tablo 16'da fiilimsi eki alan ikilemelerin sayısal verilerine yer verilmiştir. Buna göre fiilimsi eklerini alan ikilemelerden %86.80 gibi yüksek bir oranın zarf-fiil ekleri aldığı tespit edilmiştir. Bu oran, işlevsellik açısından değerlendirildiğinde ise %85.46 çıkmaktadır. Sıfat-fiil ekli ikilemeler %8 ve isim-fiil ekli ikilemeler ise %5.2 oranında kullanılmaktadır. Ancak kullanım sıklığı açısından isim-fiil eki ikilemelerin, sıfat-fiil ekli ikilemelerden sayıca daha çok olduğu görülmektedir.

4.6.1. İsim-Fiil Ekleri Alan İkilemeler

Araştırmada isim-fiil ekleri olarak oluşan 36 ikileme örneği tespit edilmiştir. Bunlardan 13 ikilemenin birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Bu ikilemeler arasında farklı cümlelerde 14 kez yer alarak en sık kullanılan örnek “alışveriş” örneği olmuştur. Bu örneğin çok kullanılmasında ikilemenin kalıplaşmış olması önemli bir etken teşkil etmektedir.

Tablo 17. İsim-Fiil Ekleri Alan İkilemeler

İsim-Fiil Ekleri	İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı	Yüzde	
			İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı
-(y)İş / -(y)Uş	4	17	%30.77	%47.22
- mA	5	14	%38.46	%38.89
- mAk	4	5	%30.77	%13.89
Toplam	13	36	%100	%100

Tablo 17’ye göre ikileme oluşumunda isim-fiil ekleri yakın oranlarda kullanılmıştır. Bu eklerden, - mAk isim-fiil eki %38.46, -(y)İş / -(y)Uş isim-fiil eki ile - mAk isim-fiil eki ise %30.77 oranında kullanılmıştır. Fakat kullanım sıklığı açısından en çok tercih edilen isim-fiil eki %47.22 ile -(y)İş / -(y)Uş olarak tespit edilmiştir.

4.6.1.1. -İş / -Uş Ekleri Alan İkilemeler

İsim-fiillerle kurulan ikilemeler içinde 4 farklı ikileme bu eklerle oluşturulmuştur. Kullanım sıklığı açısından değerlendirildiğinde toplam 17 ikilemenin bu yapıda olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen örnekler ve örnekleri içeren cümleler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır.

alışımız verişimiz

Alışımız verişimiz Malmüdürlüğünden geçmez!... (BÇ 455/10)

alışveriş

Pazar olduğu için çarşı kalabalıktı ama, **alışveriş** tatsızdı. (BÇ 92/18)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 161/23, 404/1; DA 87/24, 92/1, 334/22; KD 177/12, 177/14, 179/29, 208/10, 302/13, 348/28; RYK 25/28, 172/27)

biliş tanış

Sanki **biliş tanış** değilsin benimle... (KD 157/24)

oflayışım ahlayışım

Ya benim **oflayışım ahlayışım** nedendir, hep o sebeptendir. (DA 364/21)

4.6.1.2. – mA Eki Alan İkilemeler

– mA ekini alan birbirinden farklı ikileme sayısı 5'tir. Fakat toplamda 14 ikileme örneği bulunmaktadır. Bulunan örnekler aşağıdaki cümlelerde alfabetik sıra ile gösterilmiştir.

doğma büyüme

Bu adam **doğma büyüme** casus! (DA 103/12)

Diğer örnek için bkz. (BÇ 13/26)

okuma yazma

Okuma yazma olan yerde bunun karası kendiliğinden karılır. (BÇ 42/19)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 31/14, 186/14, 201/30, 201/32; DA 334/18, 334/25, 350/22; SD 239/16)

okuması yazması

Kocakarı, “Osman oğlumuz ne olmuş, **okuması yazması** yoksa yok mudur?” demesin mi? (DA 386/18)

öldürme möldürme

Öldürme möldürme okumadı mı ağam? (KD 231/16)

vurma kırma

Günlerden bir gün, savaş mayna olalı beri **vurma kırma** haberlerini, üç yıldan bu yana da Demokrat Parti patırtısının dedikodusunu yitirdiği için can sıkıntısıyla ne halt edeceğini bilemeyip debelenen Çorum’a hiç beklenmez bir velvele düştü. (DA 247/23)

4.6.1.3. – mAk Eki Alan İkilemeler

Bu başlıkta – mAk eki ile oluştuğu tespit edilen 4’ü birbirinden farklı olmak üzere toplam 5 ikileme örneğine yer verilmektedir. Verilen örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır.

çakmak çakmak

Kara gözleri erkeksizlikten **çakmak çakmak** parlıyor, kocaman memeleri kişneyen bir kısrak sağrısı gibi bingıldıyordu. (DA 39/22)

Diğer örnek için bkz. (BÇ 402/1)

kaçmak maçmak

Ardımıza düşen müşen olur, **kaçmak maçmak** görünür. (RYK 298/27)

var olmak yok olmak

Büyükler için, genellikle, yiyecek yetersizliği, çeşitli hastalıklar, ilkel araçlarla ağır işler yapmak zorunluluğu, sıhate zararlı yerlerde yatıp kalkmak, kadın erkek ilintisini, **var olmak yok olmak** meselesi yapıyor. (BÇ 118/7)

yemek içmek

Dur durak kalmadığı gibi, **yemek içmek**, uyku oturak da hiç yok... (DA 257/16)

4.6.2. Sıfat-Fiil Ekleri Alan İkilemeler

Sıfat-fiil ekleri ile oluşan ikilemeler arasında en çok örneğin toplam 15 ikileme –An eki alarak kurulmuş olduğu tespit edilmiştir. Diğer eklerle kurulan ikileme örnekleri sayıca daha azdır. Sıfat-fiil ekleri alarak oluşan 20’si birbirinden farklı olmak üzere toplam 30 ikileme örneği bulunmaktadır.

Tablo 18. Sıfat-Fiil Ekleri Alan İkilemeler

Sıfat-Fiil Ekleri	İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı	Yüzde	
			İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı
– An	12	15	%60	%50
– AcAk	1	1	%5	%3.33
– AsI	1	1	%5	%3.33
– DIk	1	1	%5	%3.33
– mAz	1	1	%5	%3.33
– mIş / – mUş	3	3	%15	%10
–Ir / –Ur	1	8	%5	%26.68
Toplam	20	30	%100	%100

Tablo 18'deki verilere göre ikileme oluşumunda en çok tercih edilen (%60) ve en işlevsel olan (%50) sıfat-fiil grubu eki – An ekidir. İkinci sırada %15'lik oranla – mİş / – mUş ekli ikilemeler yer almaktadır. – mİş / – mUş eki alan ikilemelerin kullanım sıklığı ise %10'dur. Geri kalan – AcAk, – AsI, – DIk, – mAz ve –Ir / –Ur eklerinin oranı %5 olarak tespit edilmiştir.

4.6.2.1. – An Eki Alan İkilemeler

– An sıfat-fiil alan 12'si birbirinden farklı olmak üzere toplam 15 ikileme örneği tespit edilmiştir. Tespit edilen örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde, içinde yer aldıkları cümleler ile birlikte, verilmiştir.

alan satan

İkinciye doğru Sungurlu'nun “Sultan” pazarı çözülmüş gitmiş, **alan satan** savuşmuş, lakin Çerçi Süleyman Ağanın boz danası gene sabahtan beri bağlandığı yerde bir başına kalmıştı. (RYK 93/2)

bilen duyan

Köyde **bilen duyan**? (RYK 337/27)

düşen müşen

Ardımıza **düşen müşen** olur, kaçmak maçmak görünür. (RYK 298/27)

gelen giden

Bu kadar **gelen giden** olup ve de arada telefon bulunup... (RYK 173/20)

gelene geçene

Kılıcına dayanmış duruyordu canlı adam gibi, **gelene geçene** bakıyordu. (SD 221/25)

Diğer örnek için bkz. (DA 325/28)

gelene gidene

Gelene gidene kuduz it gibi sırtaran herif, demek bundan döneledi fırıldak gibi... (BÇ 346/2)

gelenden gidenden

İşte bu sebepten yirmi dört saatin yirmi dört saatini de koğuştta geçiren mahpusane halkı pencereleri boş bırakmıyor, **gelenden gidenden** saniyesinde haberdar bulunuyor, ille de casusun yolunu gözlüyordu. (DA 115/7)

geleni geçeni

Herif, boğazın derininde, kale gibi değirmene yaslanmış, **geleni geçeni** dürbünle taramakta... (BÇ 291/9)

geleni gideni

Geleni gideni... Olmazsa uçan kuşları... (BÇ 291/1)

Diğer örnekler için bkz. (RYK 344/23; SD 119/13)

giren çıkan

Sana dedim muhtarların yüz karası, kerhâne mi ki **giren çıkan** bellisiz olmuş? (BÇ 69/6)

girene çıkana

Girene çıkana bakacak... (DA 229/29)

gören mören

Deme Hamarat efendi, **gören mören** var mı sakın? (DA 322/2)

4.6.2.2. – AcAk Eki Alan İkilemeler

Bu ek ile kurulan bir adet ikileme örneği tespit edilmiştir.

alacağı vereceği

“Sen sonunda **alacağı vereceği** nasıl hesaplayacaksın bakalım?” dedim.
(RYK 56/29)

4.6.2.3. – AsI Eki Alan İkilemeler

Bu eki alarak oluşturulan tek ikileme örneği sıfat tamlaması görevinde kullanılmaktadır.

durdukça durası

Kız muallim öğretmenleri vurup öldürmek işleri, dünya **durdukça durası**
Millî Şefimiz İsmet İnönü’ müzün devri yiğitliklerinden değil mi? (DA 240/22)

4.6.2.4. – DIk Eki Alan İkilemeler

Sıfat-fiil eklerinden – DIk eki alan bir adet ikileme örneği bulunmaktadır.

bağırduğım mağırdığım

Benim **bağırduğım mağırdığım** yok... (SD 15/18)

4.6.2.5. – mAz Eki Alan İkilemeler

Bu ek ile oluşturulmuş bir adet ikileme örneği tespit edilmiştir. Tespit edilen örnek dört tamlayarı bulunan sıfat tamlamasının ikinci tamlayarı olarak görev yapmaktadır.

bitmez tükenmez

Alinteriyle kazanılmış, **bitmez tükenmez**, yüceltici, gerçek umut... (BÇ
198/20)

4.6.2.6. – mİş / – mUş Ekleri Alan İkilemeler

Bu eki alan birbirinden farklı 3 ikileme örneğine, içinde kullanıldıkları cümlelerle birlikte, aşağıdaki alfabetik dizinde yer verilmiştir.

duyulmuş görülmüş

“Bu benim işimi, **duyulmuş görülmüş**, kitaplara gazetelere yazılmış işlere benzetmeyin” demiş. (RYK 369/17)

gelmiş geçmiş

Bunlardan birisi bizzat eşkıyalık eden ve bütün **gelmiş geçmiş** eşkıyalara yataklık yapan Kürk Ağabey, diğeri macerasını kısaca hikâye ettiğimiz Emirali Mustafa beydi. (DA 38/15)

girmiş çıkmış

Birçok dar geçitlerden geçmiş ve de birçok bunalım çukurlarına **girmiş çıkmış** bir cenabet mahpus damı olduğu için de yapılabilecek çok olmadığı hâlde çok şey görmüş, hakçası görmediği rezillik, alıklık, hüner kalmamıştı. (DA 270/21)

8.2.2.7. – Ir / – Ur Ekleri Alan İkilemeler

–Ir / –Ur ekleri olarak oluşan bir adet ikileme örneği bulunmaktadır. Bu ikileme örneğinin 8 farklı cümlede de sıfat görevinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu durumun daha iyi anlaşılabilmesi açısından üç farklı cümle içinde kullanılan ikileme aşağıda örneklendirilmiştir.

açılır kapanır

Nuri Çevik anlamazdan gelip çocukları, **açılır kapanır** masayı, iskemleleri, karyolaları getirmeye yolladı. (BÇ 275/4)

Öğretmen çadırının önündeki **açılır kapanır** iskemleye oturdu. (BÇ 324/6)

Hasancık Alabaş, Nuri Çeviğin **açılır kapanır** karyolasına yatırılmış, üstüne branda örtülmüştü. (BÇ 401/24)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 419/11, 533/22; DA 52/2; SD 212/15, 239/17)

4.6.3. Zarf-Fiil Ekleri Alan İkilemeler

Fiil çekim ekleri olarak oluşan ikilemeler arasında en sık kullanılan ve en fazla örneği bulunan ikilemeler zarf-fiil ekleri almaktadır. Zarf-fiil ekleri olarak oluşan 217'si birbirinden farklı olmak üzere toplam 388 ikileme örneği tespit edilmiştir.

Tablo 19. Zarf-Fiil Ekleri Alan İkilemeler

Zarf-Fiil Ekleri	İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı	Yüzde	
			İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı
– (y)A / – (y)I	105	178	%48.39	%45.88
–DI ... –(y)AII	22	44	%10.14	%11.34
– DI ... – mAdI	9	12	%4.14	%3.09
–DIkçA / –DUkçA	10	11	%4.61	%2.84
–(y)Ip / –(y)Up	17	17	%7.83	%4.38
– ken	6	7	%2.77	%1.80
–r (–Ar / –Ir / –Ur) ... –mAz	48	119	%22.12	%30.67
Toplam	217	388	%100	%100

Tablo 19'daki verilere göre zarf-fiil eklerini olarak oluşan ikilemelerden %48.39'u – (y)A / – (y)I ekini oluşturmuştur. Ayrıca bu ek %45.88'lik bir oranla en işlevsel zarf-fiil eki olarak tespit edilmiştir. İnceleme sonucuna göre sayıca en az kullanılan ek – ken zarf-fiil ekidir ve oranı %2.77'dir. Diğer zarf-fiil ekleri ise sırasıyla –r (–Ar / –Ir / –Ur) ... –mAz %22.12, –DI ... –(y)AII %10.14, –(y)Ip / –(y)Up %7.83, –DIkçA / –DUkçA %4.61 ve – DI ... – mAdI %4.14 oranında ikileme yapımında kullanılmıştır.

4.6.3.1. – (y)A / – (y)I Ekleri Alan İkilemeler

Bu ekleri alarak oluşan 105 farklı ikileme tespit edilmiştir. Kullanım sıklığı açısından değerlendirildiğinde ise bu sayı 178'e çıkmaktadır. Sayısal verilere bakılarak, zarf-fiil ekleri içinde, ikileme oluşturma konusunda en işlevsel eklerin – (y)A / – (y)I ekleri olduğunu söylemek mümkündür.

ağlaya ağlaya

Binnaz yumruğunu dizlerine vurarak **ağlaya ağlaya** konuştu. (KD 464/2)

bıraka ala

Esef vardığı zaman, kızlar, gözlerinden ip gibi yaş dökerek, arada bir içlerini çeke çeke, birbirlerinin ağızlarından lafı **bıraka ala** anlatıyorlardı. (BÇ 542/8)

çağıra çağıra

Hıdır Molla çocukluğundan beri kıskandığı köylüsü Esef'in yıkandıktan sonra katırlardan birine binip birini yedeğine alarak türkü **çağıra çağıra** geçip gittiğini gördüğünden beri suculuğa geçmeyi kurmuştu. (BÇ 251/29)

dolana dolana

Yağmur kesildi kesileli, suyu yarı yarıya azalmış olan Sağırdere, burada yüksek kayaların arasından **dolana dolana** akıyordu, başını taşlara vurdukça köpür köpür köpürüyordu. (SD 70/8)

gire çıka

İstemezler böyle söyledilerse de darboğazlara **gire çıka**, bunaltılara düşe kalka Çorum'un cezaevi peygamber şehitliğine dağ gibi kuruldu. (DA 270/1)

kıvrıla büküle

Kamyon, dönemeçleri **kıvrıla büküle**, derelere devrilip tepelere dikilerek gidiyor, çattığı kağnyı, yalıy, eşekliyi, atlıy, ille de yayan yapıldakları toza gömüyordu. (BÇ 238/14)

yutkuna yutkuna

Kendisini tutarak **yutkuna yutkuna** yalvardı. (SD 200/6)

–(y)A / –(y)I ekleri ile oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

akıta akıta (SD 255/26)

bağıra bağıra (BÇ 555/8; KD 258/7; RYK 248/24, 251/30; SD 45/23, 187/13)

bağıra çağıra (BÇ 541/23; KD 44/10, 303/29, 375/16)

basa basa (KD 410/25, 480/15)

bata çıka (BÇ 378/16; KD 367/22; RYK 251/27)

bile bile (BÇ 407/1; DA 148/6, 152/23; SD 204/19)

bula bula (RYK 375/11)

bura bura (BÇ 100/28; DA 340/11)

cızırdaya mızırdaya (DA 257/2)

çalkalaya çalkalaya (BÇ 10/10)

çarpa çarpa (DA 386/3)

çarpişa çarpişa (BÇ 199/31)

çeke çeke (BÇ 542/7)

çekine çekine (SD 63/2)

çiğneye çiğneye (SD 69/14)

çömele çömele (SD 124/13)

dalgalana dalgalana (KD 438/14)

- dike dike (KD 22/23)
- diye diye (RYK 299/25; SD 268/18)
- dolandıra dolandıra (DA 388/7)
- döke döke (RYK 329/28)
- döne dolaşa (BÇ 205/18, RYK 67/23)
- döne döne (BÇ 384/13; KD 117/7, 117/8)
- döve döve (BÇ 46/25; KD 165/23)
- dövüle dövüle (RYK 140/23)
- dura dura (KD 363/7)
- dura yuvarlana (KD 478/15)
- duraklaya duraklaya (BÇ 103/21, 328/3; KD 143/12; SD 43/1)
- düşe kalka (BÇ 400/13, 541/23, 547/7; DA 270/2)
- düşmeye müşmeye (DA 291/30)
- düşüne düşüne (KD 126/10; RYK 282/29)
- ede ede (DA 22/29)
- geyire geyire (KD 363/5)
- gide gide (DA 387/13; KD 313/3)
- göre göre (RYK 106/5)
- gözleye gözleye (KD 258/30, 260/8; SD 59/24, 59/25)
- güle güle (BÇ 493/31; DA 205/1; KD 77/26, 78/16, 171/6; RYK 45/26, 76/28, 201/20, 242/9, 242/25; SD 298/20, 299/4)
- güle oynaya (DA 356/21)
- güreşmeye güreşmeye (KD 224/14)
- hırlaya hırlaya (KD 181/23)
- hoplaya hoplaya (RYK 382/19)
- inleye inleye (SD 243/14)
- istemeye istemeye (DA 149/1; KD 400/20, 471/16; SD 32/12)
- ite ite (SD 121/12)
- ite kaka (BÇ 177/20)

kalınlaşa kalınlaşa (RYK 320/8)
 kana kana (RYK 47/6)
 karıştırıa karıştırıa (SD 237/30)
 kaybola kaybola (RYK 35/5)
 kaynaya kaynaya (BÇ 324/15)
 kibirlene kibirlene (KD 24/4, RYK 364/8)
 konuşa konuşa (KD 212/14; SD 229/20)
 korka korka (DA 22/4, 41/9; KD 147/1)
 koşa koşa (DA 66/24; KD 420/27; SD 122/23, 200/14, 286/23)
 kullana kullana (KD 430/11)
 kurulana kurulana (KD 412/10)
 kütürdete kütürdete (RYK 194/7)
 okuya okuya (SD 153/28)
 onarıla onarıla (KD 353/11)
 ovalaya ovalaya (KD 457/8)
 oynaya oynaya (KD 327/10)
 oynaya zıplaya (RYK 14/24)
 öksüre öksüre (KD 56/24, 155/17, 165/2; SD 243/4)
 salına salına (KD 79/1; SD 94/28)
 salını salını⁴⁵ (KD 217/22; SD 32/5)
 sarsıla sarsıla (BÇ 198/24)
 seçile seçile (KD 98/14)
 sendeleye sendeleye (RYK 340/28)
 sere serpe (BÇ 157/3)

⁴⁵ Ağızlarda ünlü zarf-fiil ekleriyle ({-A} ve {-I}) yapılan ikilemeler, fiil tabanındaki hece sayısına ve ağız gruplarına göre farklılık gösterir. Tek başına zarf yapımında görev almayan {-A} zarf-fiil eki, ölçünlü dilde ikilemelerde kullanılır. Tek heceli fiil tabanlarında ikileme, bütün ağızlarda {-A} eki ile yapılır. Ağızlar bu bakımdan ölçünlü dille örtüşür. Ancak çok heceli fiil tabanlarında ikileme, bazı ağız gruplarında ölçünlü dilde olduğu gibi {-A} eki ile yapılırken, bazı gruplarda düzenli olarak {-I} eki ile yapılmaktadır (Karahan, 2014: 75-84).

sine sine (BÇ 446/23, 471/15)
 soluya soluya (KD 182/12; SD 185/5, 264/28)
 sora sora (SD 235/4, 235/5)
 söylene söylene (RYK 270/22)
 süre süre (DA 244/16)
 sürtüne sürtüne (BÇ 346/32)
 sürükleye sürükleye (SD 222/30)
 sürüne sürüne (BÇ 562/12; SD 131/25)
 sürüye sürüye (KD 473/6)
 süze süze (RYK 64/20)
 şıkırdata şıkırdata (KD 318/23)
 tepe tepe (KD 378/29; RYK 115/12)
 tepine tepine (KD 134/3)
 tıka basa (DA 126/21; KD 141/12, 181/17; RYK 136/4, 331/26; SD 237/12)
 toplaya döke (BÇ 376/25)
 tutuna tutuna (SD 69/26)
 tüküre tüküre (KD 333/14)
 unuta hatırlaya (BÇ 402/6)
 utana sıkıla (DA 82/12)
 utanmaya utanmaya (KD 245/11)
 ürpere ürpere (BÇ 327/9)
 vere vere (BÇ 101/27)
 vura vura (KD 442/22)
 yalaya yalaya (KD 260/5; RYK 103/7; SD 44/11)
 yalvara yakara (DA 214/12)
 yana yana (DA 33/2; KD 454/18)
 yola yola (DA 41/30)
 yürüye yürüye (KD 175/8)
 zıplaya zıplaya (BÇ 107/9; RYK 237/23)

4.6.3.2. – DI – (y)AII Ekleri Alan İkilemeler

– DI – (y)AII zarf-fiil eklerini alarak oluşan 22 farklı ikileme örneği bulunmaktadır. Bulunan toplam örnek sayısı ise 44'tür. Bu yapıda oluşan ikilemeler cümle içinde zaman zarfı olarak kullanılmaktadırlar.

aldı alalı

Dede'yi soymak fikrini aklına **aldı alalı** yüreğini aralık aralık yoklayan korku sanki zincirlerinden boşanıp üstüne saldırmıştı. (RYK 290/4)

duydu duyalı

Hocaların Hakkı'yla ortaklığını **duydu duyalı**, Pelvan'a yüreği bozulmuştu. (KD 325/2)

gördü görelî

Müdür Beyin, yerden öteberiyi toplayıp çöp kutusuna attığını **gördü görelî**, yerleri kirletmekten çekiniyordu. (BÇ 481/24)

kesildi kesileli

Yağmur **kesildi kesileli**, suyu yarı yarıya azalmış olan Sağırdere, burada yüksek kayaların arasından dolana dolana akıyordu, başını taşlara vurdukça köpür köpür köpürüyordu. (SD 70/7)

verdi vereli

Mustafa'nın bazı işlerini, bazı sözlerini yadırgamış, hele hediye mendilini bedava **verdi vereli** sanki birisi arkadan tutuyormuş gibi rahatsızlık duyar olmuştu. (KD 312/11)

–DI –(y)AlI ekleri ile oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

açıldı açılalı (BÇ 205/22; SD 86/1)

atıldı atılalı (RYK 334/1)

ayrıldı ayrılalı (DA 157/17)

başladı başlayalı (BÇ 170/13, 504/29; DA 53/21; KD 362/22)

çıktı çıkalı (BÇ 143/31; KD 173/14; SD 154/28)

durdun duralı (RYK 297/18)

düştün düşeli (KD 376/24; SD 25/3)

geldi geleli (DA 57/7; KD 35/29, 71/30, 182/19, 266/18, 319/23, RYK 152/3; SD 274/2)

girdi gireli (RYK 222/8)

girdik gireli (BÇ 178/3)

gitti gideli (BÇ 129/4; DA 177/20)

kalktı kalkalı (BÇ 481/9)

kuruldu kurulalı (BÇ 68/13, 158/32, 295/2, 542/28; RYK 225/8)

oldu olalı (DA 145/3, 291/8; KD 115/10, 454/21)

öğrendi öğreneli (KD 214/26)

öldü öleli (BÇ 469/13)

süründü sürüneli (KD 83/3)

4.6.3.3. – DI – mAdI Ekleri Alan İkilemeler

Bu zarf-fiil ekleri ile oluşan ikilemeler de cümle içinde zaman zarfı olarak kullanılmaktadır. – DI – mAdI çekim eklerini alarak oluşan 9 farklı ikileme örneği tespit edilmiştir. Kullanım sıklığı açısından değerlendirildiğinde toplam 12 örneğin bu yapıda oluştuğu görülmektedir.

başladık başlamadık

Bir muska yazacağız pehlivan, biz muskayı Sungurlu'da yazmaya **başladık başlamadık**, kız Sarıca'dan, yani bir konaklık yerden bir kez "Ah!" diyecek, yanmaklığa başlayacak... (RYK 52/4)

bitirdi bitirmedi

Sözünü **bitirdi bitirmedi**, gene öne geçti. (RYK 310/23)

geldi gelmedi

Vahit, belli belirsiz direndikten sonra odanın ortasına kadar **geldi gelmedi**; candarma Nail'in güldüğünü gördü. (SD 43/16)

girdi girmedi

Benim oğlan sekizine **girdi girmedi**. (BÇ 112/6)

gitti gitmedi

Dört beş adım **gitti gitmedi**, kollarımı havada çevirerek durmaya çabaladı. (BÇ 87/16)

kaldı kalmadı

Yaylı düze çıktı, aramızda on adım **kaldı kalmadı**. (RYK 87/9)

oldu olmadı

On yıl **oldu olmadı**. (KD 244/16)

Diğer örnekler için bkz. (RYK 57/27; SD 277/4)

yaklaştı yaklaşmadı

"Dur etme! Bunlar imansız! Dur yavaş" demeye kalmadan merdiveni indi, kuyuya iki adım **yaklaştı yaklaşmadı**, alnından vurdular. (RYK 46/27)

yarıladık yarılamadık

İşi **yarıladık yarılamadık**, başlamaz mı İstanbul'dan toplar atılmaya... (BÇ 364/14) Diğer örnek için bkz. (DA 200/29)

4.6.3.4. – DİkçA / – DUkçA Ekleri Alan İkilemeler

İkilemeye zamanda süreklilik anlamı katan bu ekler ile oluşan 10 farklı ikileme örneği tespit edilmiştir. Bu örnekler 11 farklı cümlede kullanılmıştır. İkilemelerin kullanıldığı örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde sıralanmıştır.

artırdıkça artır-

Sonra bizimki dervişliği **artırdıkça artırdı**. (DA 218/27)

arttııkça art-

Akşamın serince esintisi kesilmiş, kızgın topraktan tüten sıcaklık **arttııkça artmıştı**. (BÇ 303/21)

bastırdıkça bastır-

Dizleri çekiliyor, can sıkıntısı **bastırdıkça bastırıyordu**. (BÇ 76/2; KD 94/17)

bozdukça boz-

Amansızlık sınırları **bozdukça bozmuştu**. (DA 300/10)

hızlandııkça hızlan-

Molla **hızlandııkça hızlanıyordu**. (BÇ 472/22)

keyiflendikçe keyiflen-

Gelenlerden habersiz türkü çağırıyor, dağı taşı inlettiği için, **keyiflendikçe keyifleniyordu**. (BÇ 249/9)

kuruldukça kurul-

Battal'ın karısıyla beraber, geçen sene evlenen kızların en talihlisi sayılıyor, bunun için **kuruldukça kuruluyordu**. (KD 437/13)

uzattıkça uzat-

Millet böyle lâf dokundurarak bizimle eğlenip gülüşürken, biz rezilliği kısa keseceğimize **uzattıkça uzattık** arkadaş. (DA 370/13)

uzattıkça uzat-

Ahmet onbaşı girip çıktığı savaşıardan açacaktı ama domuz kara sakal, İngiliz'i yenen paşayı **uzattıkça uzatıyordu**. (SD 194/16)

ürktükçe ürk-

Mustafa, nişan koyacak bir yer bulamadığı için Ankara'da tek başına gezemeyeceğini düşünerek **ürktükçe ürküyordu**. (SD 190/14)

4.6.3.5. – (y)Ip / – (y)Up Ekleri Alan İkilemeler

– (y)Ip / – (y)Up zarf-fiil ekleri alan ikilemeler cümle içinde zarf tümleci olarak görev almaktadırlar. Bu yapıda oluşan ikilemelerin 17 ikileme örneği tespit edilmiştir. Bu örneklerin hepsi de farklı cümlelerde kullanılmaktadır.

batırıp batırıp

Onlar karınlarını tika basa doyururken, Mustafa yutkunduğunu göstermemeye uğraşiyor; Hasan'ın büyük ekmek lokmalarını, etin kırmızı suyuna **batırıp batırıp** yemesine adamakıllı kızılıyordu. (SD 237/14)

doldurup doldurup

Suyu, getirenler, maşrapaları **doldurup doldurup** dolaştırdılar. (BÇ 281/26)

durup durup

Arada bir **durup durup** dışarısını dinliyordu. (SD 244/1)

edip edip

Ne **edip edip** herifi mağaralara getirir. (BÇ 552/3)

sıkıp bırakıp

Başka biri boyun vurarak, hava yollarını ufaktan ufaktan **sıkıp bırakıp** bunaltarak ve de sonunda ciğerleri parça parça kusturarak... (DA 357/30)

yeyip içip

Yeyip içip yatmaktan az biraz semirdik ve de ağır ağır usandık! (BÇ 362/32)

–(y)Ip / –(y)Up ekleri ile oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

gelip gidip (DA 12/4)

gülüp mülüp (RYK 13/22)

kaldırıp kaldırıp (DA 110/4)

kavurup kavurup (SD 62/12)

öksürüp öksürüp (KD 203/16)

sallayıp sallayıp (RYK 149/27)

sayıp mayıp (RYK 149/28)

sürüp gelip (RYK 181/11)

uyuyup uyanıp (KD 415/13)

vurup vurup (RYK 242/16)

yaralayıp bereleyip (DA 253/22)

4.6.3.6. – ken Eki Alan İkilemeler

İncelenen örnekler içinde – ken zarf-fiil eki alan üç farklı yapıda ikileme örneği bulunmaktadır. Bunlardan ilki aynı kelimenin tekrarı ile oluşurken ikincisi m-‘li yapıda oluşmaktadır. Son olarak da ilk sözcüğün –r (–Ar / –Ir / –Ur) geniş zaman eki ile kurulduğu ikili yapıdır. Bu yapıların tamamı cümlede zaman ifade etmektedir. Birbirinden farklı 6 olmak üzere toplam 7 ikileme örneği aşağıda yer almaktadır.

dinlerken dinlerken

Mustafa'nın, **dinlerken dinlerken** nedense gülmesi tutmuş, Topal İsmail'e, keyifle göz kırpmıştı. (KD 447/21)

dururken dururken

Dururken dururken kızdım: "Ulan İsmail!" dedim. (KD 168/29)

Diğer örnek için bkz. (SD 53/30)

güreşir oynaşırken

Köy yerinde delikanlılar **güreşir oynaşırken** mutlaka kendilerinden çelimsizine dalmak isterler. (RYK 11/8)

inerken çıkarken

Taş maş yuvarlamayalım **inerken çıkarken**... (BÇ 521/6)

konuşurken monuşurken

Konuşurken monuşurken bana bir iş yapar da koyverirse?... (KD 293/19)

yatarken yatarken

Yatarken yatarken sandım ki, öldüm, gitti!.. (SD 265/28)

4.6.3.7. – r (-Ar / -Ir / -Ur).....- mAz Ekleri Alan İkilemeler

Zamanda tezlik bildirmesi ve cümlede zarf tümleci olarak görev alması nedeniyle geniş zaman kipinin olumlu ve olumsuz biçimlerinin bir arada kullanılmasıyla oluşan ikilemeler bu gruba dâhil edilmiştir. Bu ikilemelerdeki fiillerin her ikisi de anlattıkları olayın bir anını ifade ederler. Tekrarlanan fiiller şekil açısından üçüncü şahıstır. Fakat işi asıl yapan, sonra gelen cümlede belli olmaktadır (Vogelin ve Ellinghausen: 1945: 114). Bu yapıda oluşan 119 ikilemeden 48'i birbirinden farklı örneklerden oluşmaktadır.

açar açmaz

Telefon kısmını **açar açmaz** adamın karşısına Kurşunlu çıkar. (SD 58/15)

bakar bakmaz

Bakar bakmaz, irkildi. (RYK 352/20)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 60/9, 371/14; KD 179/23, 210/13; RYK 296/13)

değer değmez

Boyunduruk enselerine **değer değmez** keskin boynuzlu kafalarını sallayarak huysuzlanıyorlardı. (KD 115/13)

geçer geçmez

Suyu **geçer geçmez** bir at uydur, doludizgin git, Çerçi Süleyman pezevengini temizle! (RYK 282/27)

Diğer örnek için bkz. (SD 67/12)

inanır inanmaz

Bacaklarının kendini taşıyamaz olduklarına iyice **inanır inanmaz**, yenmeye çalıştığı korkusu dehşete dönüverdi. (RYK 338/29)

kurtulur kurtulmaz

Maraz Ali danadan **kurtulur kurtulmaz** bir tenhaya saptı, Mustafa Bey'in verdiği paralardan beş lirasını ayırıp kaç zamandır biriktirdiği yedi liranın yanına koydu. (RYK 133/2)

uzanır uzanmaz

Uzanır uzanmaz da, kaya gibi uyudu. (BÇ 303/16)

-r (-Ar / -Ir / -Ur) -mAz ekleri ile oluşan ikilemelere ait diğer örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır:

açılır açılmaz (SD 20/11)

alır almaz (DA 15/10)

anlar anlamaz (BÇ 93/8; KD 90/4, 304/15)

atar atmaz (DA 138/24)

atılır atılmaz (SD 21/27)

azalır azalmaz (BÇ 372/30)

biner binmez (KD 51/24)

biter bitmez (BÇ 421/24)

bitirir bitirmez (RYK 70/4)

bulur bulmaz (BÇ 21/14)

bükülür bükülmez (KD 65/3)

bükülür bükülmez (KD 65/3)

çıkır çıkmaz (KD 171/10, 269/24, 307/20)

der demez (DA 166/15; KD 370/24; RYK 49/8)

diner dinmez (BÇ 411/5)

dokunur dokunmaz (RYK 64/12)

döner dönmez (BÇ 314/19)

duyar duymaz (BÇ 254/9, 278/10, 299/22, DA 77/7)

duyulur duyulmaz (BÇ 81/23, 241/10; DA 289/29; KD 125/29)

düşer düşmez (KD 365/10; RYK 275/17, 379/11)

eder etmez (KD 472/20; RYK 304/23)

eğilir eğilmez (KD 339/12)

gelir gelmez (DA 27/18, 30/16, 52/27, 63/19, 83/29, 88/6, 148/22, 173/6, 318/28; KD 277/29, 309/25)

gider gitmez (SD 82/7)

girer girmez (BÇ 20/10; SD 269/23)

görür görmez (BÇ 79/5; DA 39/18, 53/20, 128/3, 138/4, 151/26; KD 108/28, 160/12, 432/2, 445/11; SD 211/24)

hatırlar hatırlamaz (KD 390/24)

içer içmez (BÇ 410/17, 501/17)

inanır inanmaz (RYK 338/29)

iner inmez (KD 303/10)

ister istemez (BÇ 41/4, 123/31, 267/7, 287/26, 309/29, 417/18, 472/25, 509/1, 541/9; DA 301/14, 301/14, 342/10, 347/9; KD 172/5; SD 18/3, 18/18, 99/3, 128/30, 162/23, 229/1)

işitilir işitilmez (SD 185/4)

kalkar kalkmaz (BÇ 197/21)

olur olmaz (DA 55/29, KD 35/26, 60/25, 67/24, 144/12, 196/4)

oturur oturmaz (SD 264/20)

parlar parlamaz (SD 308/18)

söyler söylemez (RYK 26/17; SD 135/14)

tanır tanımaz (BÇ 471/2)

toplar toplamaz (BÇ 546/27; KD 476/23)

uyanır uyanmaz (KD 141/1; RYK 205/6)

yatar yatmaz (BÇ 324/10; SD 217/3)

4.7. ARALIKLI İKİLEMELER

İkilemeler, aynı sözcüğün yinelenmesi ya da farklı sözcüklerin bir araya getirilmesi yoluyla oluşturulabileceği gibi farklı biçimlerde de oluşturulabilmektedir. Yapısal açıdan ikilemenin doğasına aykırı gibi görünen fakat ikilemenin oluşum amacına, işlevine yani anlamı pekiştirme ve güçlendirme görevine sadık kalarak kurulan bir yapı da aralıklı ikilemelerdir.

Araştırmanın bu bölümünde aralıklı ikilemeler sorulu, sayılı, bağlaçlı, edatlı, ayrı ikilemeler ile üçlemeler ve dörtlemeler olmak üzere yedi alt başlıkta incelenmiştir.

Tablo 20. Aralıklı İkilemeler

Aralıklı İkileme Türleri	İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı	Yüzde	
			İkileme Sayısı	Kullanım Sıklığı
Sorulu İkilemeler	10	11	% 19.23	% 12.79
Sayılı İkilemeler	1	2	% 1.92	% 2.32
Bağlaç İkilemeler	9	11	% 17.31	% 12.79
Edatlı İkilemeler	2	2	% 3.84	% 2.32
Ayrı İkilemeler	5	24	% 9.62	% 27.91
Üçlemeler	19	30	% 36.54	% 34.89
Dörtlemeler	6	6	% 11.54	% 6.98
Toplam	52	86	% 100	% 100

Tablo 20’de yapısal açıdan farklı özelliklerde oluşan ikileme örneklerinin sayısal verilerine yer verilmiştir. Bu tablodaki verilere göre üçlemenin varlığından söz etmek mümkündür. Zira üçlemeler, aralıklı ikileme örneklerinin %36.54 gibi büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Aynı zamanda %34.89 oranında bir işlevselliğe sahip olması da dikkat çekmektedir. Sorulu ikilemeler, bu grubun, %19.23’ünü,

bağlaçlı ikilemeler ise %17.31'ini oluşturmaktadır. Dörtleme terimi ile karşılanan grup %11.54'lük oranla aralıklı ikilemeler olarak değerlendirilmiştir. Diğer örneklerin ise ayrı (%9.62), edatlı (%3.84) ve sayılı (%1.92) ikilemelerden oluştuğu tespit edilmiştir.

4.7.1. Sorulu İkilemeler

Sorulu ikilemelerin oluşum amacı bütün ikilemelerde olduğu gibi anlamı pekiştirmek ve güçlendirmektir. Bu amaçla aynı sözcüğün tekrarından oluşan ikilemelerin arasına “mI” soru eki getirilerek anlam daha da kuvvetlendirilmeye çalışmaktadır. Hatiboğlu'na (1971: 23) göre sorulu ikilemler, *cilveli mi cilveli* (çok *cilveli*) örneğinde olduğu gibi sıfatlarla oluştuğunda çokluk anlamı bildirmekte; fiillerle kurulduğunda ise *gelir mi gelir* (*gelebilir*) örneğindeki gibi cümleye olasılık anlamı katmaktadır. Bu yapıda oluşan 10'u diğerlerinden farklı olmak üzere toplam 11 örnek tespit edilmiştir. Örnekler ve içinde yer aldıkları cümleler aşağıdaki alfabetik dizinde yer almaktadır.

cilveli mi cilveli

Bunun ağzı ince, sanki hep gülüyor bu orospu, on iki yaşında var yok **cilveli mi cilveli**... (KD 64/10)

gelir mi gelir

“Sultan bu... **Gelir mi gelir**, Deli Kahpe!” diyerek sevinçle güldü, yarı yerde, “Ya biri gördüyse, izlediyse ardına düşüp...” diye düşünerek boğazı kuruyuverdi. (BÇ 79/23)

gider mi gider

İşte buna inanırım. **Gider mi gider**. (RYK 205/16)

kalkar mı kalkar

Kalkar mı kalkar tantun otobüsü... (DA 344/25)

kırar mı kırar

Contürktür, **kırar mı kırar.** (BÇ 369/9)

mal mı mal

Ayşe de **mal mı mal!** (KD 323/25)

olur m'olur

Bazı "**Olur m'olur,**" demektedirim. (RYK 276/10)

olur mu olur

Umulmaz ama, Rabbimin bir hikmeti canım! **Olur mu olur!** (RYK 319/3)

Diğer örnek için bkz. (RYK 303/18)

uyandı mı uyandı

Sabah **uyandı mı uyandı,** kalktı yatağa oturdu, gecelik entariyi Allah bismillah diye toparlayıp kavuşturdu mu, ilk cigarayı kibrit çakıp yakardı. (DA 343/15)

yapar mı yapar

Yapar mı yapar arkadaş... (BÇ 471/17)

4.7.2. Sayılı İkilemeler

Sayılardan oluşan aralıklı ikilemeler genellikle kalıplaşmış yapıda bulunmaktadırlar. Sayı adlarından kurulan *üç aşağı beş yukarı, bir deri bir kemik, iki dirhem bir çekirdek, iki gözü iki çeşme, yedi iklim dört bucak, bir rahatladı bir rahatladı* gibi pek çok aralıklı ikileme (Hatiboğlu, 1971: 25) olmasına rağmen incelenen eserlerde birbirinin aynısı olan 2 örnek bulunabilmiştir.

üç gün üç gece

Üç gün üç gece çeksin kafayı, sanırsın ki camiden geliyor! (DA 298/21)

Diğer örnek için bkz. (BÇ 14/29)

4.7.3. Bağlaçlı İkilemeler

Bağlaçlı ikilemeler, sözcüklerin arasına bağlaçların girmesi ile oluşmaktadır. Anlamı pekiştirmek için aynı sözcüklerin arasına “da” ya da “ve” bağlacı getirilerek bağlaçlı ikileme oluşturulabilmektedir. Bu tür ikilemelerin bazıları da eylemlerden kurulabilmektedir (Hatiboğlu, 1971: 22). Çalışmada “ve” bağlacı ile oluşan bağlaçlı ikileme bulunmamakla birlikte “ki” bağlacı içeren bir ikileme örneği yer almaktadır. Bu yapıda oluşan 9’u birbirinden farklı olmak üzere 11 ikileme örneği tespit edilmiştir. Tespit edilen örnekler aşağıdaki alfabetik dizinde gösterilmiştir.

bahçe de bahçe

Lâkin **bahçe de bahçe!** (DA 141/26)

bak da bak

Senin anan bayıldı oğlum, zati hastalıklı bir karı, bayıldı **bak da bak...** (RYK 231/16)

bindi de bindi

Namussuz çuval, **bindi de bindi.** (RYK 251/13)

çoktan da çok

Bu kadarı çık... **Çoktan da çok!..** Kızları dün gece bunaltmışsınız, fazladan köpeği de vurmuşsunuz. (SD 36/14)

neler de neler

Daha **neler de neler** yaptıracaktı. (DA 32/18)

Diğer örnek için bkz. (DA 355/21)

oğlak da oğlak

Oğlak da oğlak! Getirene kadar kolum koptu. (RYK 182/9)

teke de teke

Teke de teke... Şimdi öyle teke bulunmaz. (KD 123/18)

tıkır tıkır da tıkır tıkır

Geçeriz bizim emektar makinenin başına... Tıkır tıkır... **Tıkır tıkır da tıkır tıkır...** (RYK 52/22)

vay ki vay

Vay ki vay kıdemli gardiyanlarımızdan, belki de başgardiyan yardımcısı vekilimiz arslan Çökük Hamarat geldi. (DA 309/12)

Diğer örnek için bkz. (DA 369/5)

4.7.4. Edatlı İkilemeler

Edatlı ikilemeler de bağlaçlı ikilemeler gibi aynı sözcüklerin arasına “gibi” edatının eklenmesi ile oluşmaktadır. Anlamı kuvvetlendirmek için kullanılan bu yapıda oluşan birbirinden farklı 2 örnek tespit edilmiştir.

adam gibi adam

Yatak sedirlerine **adam gibi adam** sığmaz, “Uzanayım” dese bacaklarının yarısı aşağıya sallanır. (BÇ 125/16)

karı gibi karı

Karı gibi karı, Çin içinde olsa gelir erinin yanında olur. (BÇ 82/20)

4.7.5. Ayrı İkilemeler

İkilemenin etkisi Türkçede o kadar yaygındır ki, araya başka sözcükler girse de ikileme sürdürülmektedir. Hatiboğlu’na (1971: 23) göre anlamı kuvvetlendirmek, pekiştirmek için aradaki sözlerden de yardım alınarak ikilemeye devam edilir. Yalnız bu tür ikilemeler kalıplaşmamış sayılmaktadır. Aynı sözcüklerin arasına farklı bir sözcüğün eklenmesiyle ayrı ikilemeler oluşturulur. Bu yapıda oluşan toplam 24 ikilemenin 5’i diğerlerinden farklı örneklerden oluşmaktadır.

adam olacak adam

Çünkü **adam olacak adam** az biraz çabalayacak adamlığa... (BÇ 353/25)

vay babam vay

Vay babam vay! (BÇ 114/31)

gün be gün

Kötüye gitmekte bizim durumumuz **gün be gün**... (KD 143/10)

kız ehli kız

Kuma üstüne satılır mı **kız ehli kız?** (KD 203/14)

Diğer örnekler için bkz. (DA 372/20, 372/25, 383/9; KD 53/18, 143/3, 268/3, 374/2; RYK 212/30; SD 106/11)

kız oğlan kız

Kız oğlan kız olsa böyle sakınmaz! (BÇ 72/23)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 102/28; DA 294/28, 322/19; KD 60/20, 267/26, 415/12; SD 57/21, 106/8, 140/29, 142/27)

4.7.6. Üçlemeler

İkileme olayı Türkçede o kadar yaygın, o kadar etkili olmuştur ki bu yolla üçlemeye de gidilmiştir (Hatiboğlu, 1971: 23). Üstünova (1996: 217), Grönbech (2011: 104) ve Yıldız (2011: 41-46) da üçlemenin varlığından söz etmektedirler. Anlamca ilişkileri bulunan sözcüklerin bir araya gelmesiyle (*akıl fikir takat, bulur alır gider*), aynı kökün veya gövdenin eylem biçiminin birlikte kullanılmasıyla (*harıl harıl harla-*) ya da aynı sözcüğün art arda üç kez tekrarıyla (*aman aman aman*) üçlemelerin oluştuğu görülmektedir. Bu yapılarda oluşan 19'u diğerlerinden farklı olmak üzere toplam 30 ikileme örneği tespit edilmiştir.

akıl fikir takat

Çorum'un mahpus damında bir işi var, seyrine değil, dinlemesine **akıl fikir takat** getiremez. (RYK 77/26)

aman aman aman

Bunu duymuş olmalı ki Bulgaryalı Koço casus at hırsız Çerkes Memdali'yi bir sıkıp kemiklerini çatırdattı, "**Aman aman aman!**" diye bağırıp bıraktı. (DA 305/1)

bar bar bağır-

Cinci Nezir oturanlara yaklaştıkça şirretleşiyor, her adımda candarma onbaşısının elinden kurtulmak istiyormuş gibi, yalandan debelenerek gittikçe çatallaşan sesiyle **bar bar bağıryordu**. (SD 108/25)

Diğer örnekler için bkz. (BÇ 174/4; DA 15/17, 222/10; KD 309/14, 399/7; RYK 256/2)

bulur alır gider

Çünkü "Biz uyurken biri **bulur alır gider**", diye kuşku dayım. (BÇ 353/14)

doğru doğru dosdoğru

İşte **doğru doğru dosdoğru!**.. (DA 173/21)

Diğer örnek için bkz. (RYK 134/8)

geh geh geh

"Allah rızası için gerçeği bilip diyecek tanık" diyerekten çırpınırken sizler köşelerde çömelip ve de kaz sürülerini önünüze katıp "**Geh geh geh...** demek bizim Osman kardaşımız, körpeye güç yetiremeyip" diyerekten... (DA 374/17)

gek gek geyir-

Sonunda Yüzbaşı ağzını yumruğuyla silerekten ve de **gek gek geyirerekten**, başkaca, az biraz yalpalayarakten peygamber şehitliğinin yeryağı çıkmış çukuru başına geldi. (DA 264/18)

gıraaav gıraaav gıravvv

Gıraaav gıraaav gıravvv! Nallıyoruz gidiyor. (DA 341/24)

gözleye gözleye gözle-

Cami aralığından önüne çıktın mı, bakracın birisini tutarsın: “**Gözleye gözleye gözleyemez** oldum, şu bakracı ver de elinden bir su içelim,” dersin. (SD 59/14)

Diğer örnek için bkz. (SD 66/2)

gümbül gümbül gümület-

Kastamonulular, Sepetçioğlu havasını, Köroğluna çevirmişler, “Mert dayanır, nâmert kaçır” diye yazıyı yabancı **gümbül gümbül gümületmeye** başlamışlardı. (BÇ 238/20)

harıl harıl harla-

Dört köşede dört lamba yanıyor, ortadaki soba **harıl harıl harlamakta...** (KD 185/6)

inil inil inle-

Dua okur gibi **inil inil inledi** o kadar... (RYK 313/3)

inim inim inle-

Bütün seslerin üzerinde Yüzbaşı beyin havsalaya sığmaz derecede kalın ve yüksek sesi **inim inim inliyordu.** (DA 67/3)

Diğer örnekler için bkz. (DA 279/25, 346/20; RYK 347/19)

kıvrım kıvrım kıvrın-

Sonra tepeden tırnağa **kıvrım kıvrım kıvrınmaya** başladı. (KD 348/5)

kıyım kıyım kıyıl-

Başkaca harp meydanlarında insanların gülleler altında nasıl **kıyım kıyım kıyıldıklarını** gördü bu gözler... (DA 354/14)

köpür köpür köpür-

Yağmur kesildi kesileli, suyu yarı yarıya azalmış olan Sağırdere, burada yüksek kayaların arasından dolana dolana akıyordu, başını taşlara vurdukça **köpür köpür köpürüyordu**. (SD 70/8)

tak tak tak

Birini temizledin, dönüp ötekinin bileğine yapışmalı. **Tak tak tak!** Ötekini temizlemeli. (DA 360/20)

tir tir titre-

Sigarayı tutan eli **tir tir titriyor**, yüzü lambanın ışığında büsbütün çopur görünüyordu. (SD 268/22)

tütüm tütüm tüt-

Bundan ilerisi belanın **tütüm tütüm tüttüğü** yer... (RYK 318/1)

4.7.7. Dörtlemeler

Bütün ikilemelerde olduğu gibi anlamı kuvvetlendirmek ve pekiştirmek için dört farklı sözcüğün anlam ilişkisi içinde bir araya gelerek oluşturduğu yapı “dörtleme” olarak adlandırılmıştır. Dörtlemenin varlığı Tuna (1986: 187), Üstünova (1996: 219) ve Grönbech (2011: 104) tarafından kanıtlanmıştır. Fakat bu yapıdaki örneklerin aralıklı ikileme olup olmaması tartışmaya açıktır. Bu araştırmada cümledeki inandırıcılığı ve etkileyciliği artırmak amacıyla kurulan 6 farklı dörtleme örneği tespit edilmiştir.

Allah'ı namusu dini iman

Hayır belli ki kimseden korkmadan, kimseden çekinmeden, şuncacık bir şey saklamadan, şuncacık yalan katmadan, bildiğini, duyduğunu, **Allah'ı namusu dini iman** üstüne dosdoğru söylemekte... (DA 314/8)

çekip alıp sürüp çıkarıp

Adam nasıl bir dümbük olmalı ki, böylesini **çekip alıp sürüp çıkarıp** kütür kütür yememeli... (BÇ 551/4)

dinleri imanları şerefleri namusları

Yeterimce varil uyduruldu mu, artık ihtiyacın yalnız hazine sandıklarına kalacağını çünkü bir yandan varilleri satıp bir yandan hazine sandıklarını altınla doldurmaktan başka bir iş kalmayacağına bu uzmanlar **dinleri imanları şerefleri namusları** üzerine yemin ettikten başka... (DA 255/25)

ip özengi tahta kılıç

Sungurlu'nun önüne yirmi otuz sığır katar, bunları Ankara'ya gidene kadar kırk başa çıkarır, orada satıp, ana sermayesiyle beraber kumara ve kerhanelere yatırıp, **ip özengi tahta kılıç** geri dönerdi. (DA 36/20)

kadın erkek çoluk çocuk

Kadın erkek çoluk çocuk seğırtip kapısına birikip yaşasın Demirkırat diyerekten sesiniz çıktığı kadar çağrışmadınız mı? (DA 324/14)

taş toprak diken ağaç

Buldozerin koca şehit kabristanına Allah yarattı demeyip gâvur öfkesiyle daldığını, **taş toprak diken ağaç** komayıp birbirine kattığını görmesiyle keyiflenip “Ha babam more, nasıl göbek attıttırıyor be mübarek” diye sevinince, araya karışmış bazı besmelesizler de, “Yahu nedir! Buna can dayanmaz. Allah hükümetimize güçsüzlük vermesin” diye lâfi hemen değiştirdiler. (DA 246/7)

4.8. İKİLEME KURALINA UYMAYAN DİĞER İKİLİ YAPILAR

Araştırmanın bu bölümünde incelenen eserlerden elde edilen ancak sınıflandırma yapılırken herhangi bir gruba dâhil edilemeyen ikili yapılara yer verilmiştir. İlk bakışta ikileme gibi görünen bu yapılar irdelendiğinde aslında bu oluşumların ikilemenin tanımlarına uymadıkları görülmektedir.

İkileme, anlamı güçlendirmek için aynı sözcüklerin tekrar edilmesiyle veya eş, yakın ve zıt anlamlı sözcüklerin bir araya gelmesiyle oluşan bir gramer birliğidir. Ağakay'a göre bir kısım ikilemelerin anlamları kurallara bağlıdır. Bunların yanında, rastgele anlam taşıyanlar, yani anlamları ancak işitmekle öğrenilip kuralla çıkarılamayanlar, bundan ötürü yapıları serbest olmayanlar da vardır (1953b: 268-271). İkilemelerin dışında yer alan yapılar, ikilemelerin yapılarıyla paralellik göstermekte, onların etkisiyle yapıldığını ortaya koymaktadır. Sayılarının ikilemelere göre az oluşu, bunların dile yeni yeni yerleşmekte olduğunu göstermektedir. (Üstünova, 998: 464-470).

Aşağıda yer alan örnekler ise ya oluşum bakımından ya da anlamı pekiştirme bakımından bu çalışmadaki ikileme kategorileri arasında kendilerine yer bulamamışlardır. Bu durum tabii olarak tartışmaya açıktır. Aşağıdaki örneklerden birçoğu Akyaçın'a (2007) göre ikileme olarak kabul edilmektedir. Akyaçın, Türkçe İkilemeler Sözlüğüne aşağıdaki ilk örneği dâhil etmekte ve bu yapıları *aç açına: Yemek yememiş, aç bir durumda* şeklinde (2007: 43) ikinci örneği ise *adlı adınca: Her yönüyle, ayrıntılarıyla ve bütün özellikleriyle, tam olarak* şeklinde (2007: 47) örneklerle açıklamaktadır.

Yukarıda anlatılan sebepler sonucunda ikilemeye benzeyen bütün yapıların aslında ikileme olmadıkları anlaşılmaktadır. Aşağıda ikileme kuralına uymayan 71'i birbirinden farklı olmak üzere toplam 122 örnek alfabetik olarak listelenmiştir.

aç açına (RYK 60/4)
adlı adınca (DA 35/12)
almaya alacaktı (RYK 209/5)
almışsa almış (DA 299/14)
aşağıdan yukarı (DA 273/20; KD 210/13; SD 233/18)
atmaya atmaz (RYK 355/23)
atsan atamazsın (RYK 142/5)
belletirse belletir (KD 246/24)
bilirlerse bilirler (RYK 325/3)
bilse bilir (RYK 377/19)
birimizden birimizi (RYK 273/10)
birinizden biriniz (RYK 229/2)
bulunursa bulunur (RYK 313/25)
boyulu boyunca (BÇ 352/9; RYK 210/12)
çata pat (DA 358/22)
çıkmaya çıkacak (RYK 27/10)
dayanmaya dayanamaz (BÇ 481/14)
dediyse dedi (BÇ 537/22)
denedinse denedin (KD 146/15)
derse desin (RYK 377/24)
dokunulursa dokunulsun (RYK 352/18)
düşündüyse düşündü (KD 229/21; RYK 317/25)
düşünmüşse düşünmüş (KD 279/6)
eleştirilirse eleştirilsin (BÇ 189/6)
ettilerse ettiler (KD 123/22)
fenadan fena (RYK 168/7)

gâvursa gâvur (DA 287/3)
giderse gider (DA 250/24)
gitmeye gidecek (KD 468/18)
gittiyse gitmiş (DA 371/4)
götürülmüşse götürülmüş (DA 371/4)
gün günden (BÇ 160/17, 355/24; DA 376/22)
hakladılarsa hakladılar (RYK 157/25)
ıslanmaya ıslanmıştır (RYK 264/18)
işi iş (RYK 65/26)
işimiz iştir (DA 322/18)
kaçta kaçı (BÇ 176/27)
kaldırırsa kaldırsın (DA 283/29)
kalmışsa kalmıştır (RYK 263/9)
kentli kentine (RYK 44/19)
kimse kim (BÇ 84/3)
köylü köyüne (RYK 44/19)
Müslümansa Müslüman (DA 287/3)
neyse neydi (BÇ 267/23)
n'olmuşsa olmuş (BÇ 391/9; DA 289/30)
olacaksa olacak (RYK 239/8)
olursa olsun (BÇ 187/21, 273/18, 526/15; RYK 381/11)
olursa olur (DA 146/18)
oturmasına otururum (KD 74/10)
öğrendinse öğrendin (KD 338/1)
satsan satamazsın (RYK 142/5)
söktürmeye söktürdülerdi (RYK 381/1)

şşırtmaya şşırttım (RYK 320/5)

tam tamına (DA 19/11; RYK 252/28)

tamam tamamına (RYK 72/27)

tanıdınsa tanıdın (KD 146/14)

tanılırsa tanılsın (BÇ 34/20)

tıpkı tıpkısına (DA 388/10; KD 22/16, 165/26; RYK 34/19)

uydurursan uydurursun (RYK 112/19)

uyumaya uyumayacaktım (RYK 164/18)

varsa vardı (DA 260/10; SD 106/13, 110/29)

verirseniz verirsiniz (RYK 199/5)

vermişse vermiş (DA 161/3)

vuruşursam vuruşurum (KD 449/1)

yedilere yedi (RYK 212/28)

yerli yerinde (DA 350/24; KD 45/13, 144/4)

yetişirse yetişir (DA 343/30)

yiğitliğine yiğitmiş (BÇ 286/9)

yukarıdan aşağı (KD 423/15; SD 233/18)

yüzde yüz (BÇ 13/25, 21/1, 102/11, 117/6, 472/4, 483/25, 559/25; DA 222/13, 237/16, 256/29, 338/30; KD 45/14, 94/6, 169/12, 241/4, 237/15, 269/20, 305/26, 345/10, 363/25, 391/8; RYK 21/1, 66/22, 121/4, 237/5, 325/21, 331/14; SD 34/3, 38/16, 58/22, 60/10, 79/29, 278/19)

zenginliğine zengin (SD 57/23)

BEŞİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde, taranan eserlerden elde edilen bulguların *Tartışma ve Sonuç* kısmında sekiz alt başlıkta değerlendirilmesi neticesinde ortaya çıkan sonuçlara yer verilmiştir.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

İkilemeler Türkçede ilk yazılı eserlerden günümüze kadar kullanımı giderek artan bir gramer birliğidir. Anlatımda ikilemelere sıklıkla başvurulması konunun çekiciliğini artırmıştır. İkileme ile ilgili araştırmaların artmasıyla birlikte bu yapıyı karşılayan terimlerin sayısı da çoğalmıştır. Bu çalışmada söz konusu gramer birliği ile ilgili pek çok tanıma ve terime yer verilmiş, terim karmaşasının önüne geçmek amacıyla, *ikileme* teriminin kullanılmasına karar verilmiştir.

Araştırmada, Kemal Tahir'in eserleri arasından seçilen Bozkırdaki Çekirdek, Damağası, Körduman, Rahmet Yolları Kesti ve Sağırdere adlı romanlarının taranması sonucu çıkan ikilemeler incelenmiştir. İncelenen ikilemeler *yapı, tür, anlam, sıralama kuralları, aldıkları çekim ekleri, fiilimsi ekleri ve oluşumları* bakımından yedi başlıkta sınıflandırılmıştır. Sınıflama sonucunda birbirinden farklı 1404 yapıdan 71'inin, kullanım sıklığı açısından ise 3653 yapıdan 122'sinin herhangi bir başlıkta yer almadığı tespit edilmiştir. Bu yapılar ikilemelerden ayrılarak *İkileme Kuralına Uymayan Diğer İkili Yapılar* adı altında sekizinci bir başlıkta değerlendirilmiştir. Ayrıca araştırma sonucunda sıkça kullanılan ikilemelere de değinilmiştir.

Araştırmanın tasnif safhasında ikilemelerin çoğu zaman çeşitli kurallarla bir araya geldiği görülmüştür. Bu bölümde elde edilen verilerin kurallaştırılması neticesinde ortaya çıkan sonuçların aktarılması amaçlanmaktadır.

5.1. Yapı

İkilemeleri oluşturan sözcüklerin yapısal olarak incelendiği bu bölümde basit, türemiş ve birleşik sözcüklerden oluşan 516'sı birbirinden farklı toplam 2049 ikileme örneği incelenmiştir (Tablo 1). Bu örnekler içinde basit sözcüklerden oluşan ikilemeler 212 örnekle ikinci sırada yer almaktadır. Bu sayının 516 ikilemeye oranı %41.09 olarak tespit edilmiştir. Elde edilen sonuç basit sözcüklerle oluşan ikilemelerin çoğunlukta olduğu Çürük'ün (2009) çalışması ile çelişmektedir. Basit sözcüklerden oluşan ikilemeler kullanım sıklığı açısından değerlendirildiğinde ise bu oran 941 ikileme ile %45.93'e yükselmektedir.

Türemiş sözcüklerden oluşan birbirinden farklı 277 ikileme örneği tespit edilmiştir. Bu sayı yapısal açıdan incelenen ikilemelerin %53.68'ini teşkil etmektedir. Bu gruptaki ikilemelerin taranan eserlerdeki kullanım oranı ise 1003 ikileme örneği ile %48.95'tir. Bu oran da türemiş sözcüklerden oluşan ikilemelerin basit ve birleşik sözcüklerden oluşan ikilemelere göre dilde kullanımının daha işlevsel olduğunu göstermektedir. İkilemeyi oluşturan sözcüklerin türetilmesinde en çok tercih edilen yapım ekinin ise 54 örnekle (%19.49) $+II / +IU$ olduğu tespit edilmiştir (Tablo 2). Ayrıca $+II / +IU$ $+II / +IU$ yapısı ile eklendiği sözcüğe birliktelik anlamı katan ikilemeler %14.66 oranla bu bölümdeki en işlevsel grup olma özelliği taşımaktadır.

Birleşik sözcüklerden oluşan 27 ikileme örneği (%5.23) tespit edilmiştir. Bunlardan 4'ü (*alışveriş, enikonu, öteberi, minimini*) ikilemelerin kalıplaşması sonucunda oluştuğu için bitişik yazılmaktadır. Diğer 23 örnek *bugün yarın, kabadayı kabadayı, kaybola kaybola vb.* şeklinde ikilemeyi oluşturan sözcüklerden en az birinin birleşik yazılmasıyla oluşmuştur. Birleşik sözcüklerden oluşan ikilemeler kullanım sıklığı bakımından incelendiğinde ise 27 örneğin toplam 105 kez tekrar ettiği (%5.23) görülmektedir.

5.2. Tür

İkileme, bütün sözcük türleri ile oluşturulabilen bir anlatım biçimi olmasıyla ilgi çekici bir dil birliğidir. Araştırmanın sonucunda bu dil birliklerini oluşturan sözcüklerin daha çok isimlerden oluştuğu ortaya çıkmaktadır. Tablo 3'teki verilere göre taranan eserlerdeki örneklerin %34.39'luk bir kısmının isimlerden ikilendiği saptanmıştır. Bu oran kullanım sıklığı açısından değerlendirildiğinde ise %22.81'e tekabül etmektedir.

Fiillerden ikilemeler, 363 (%26.85) örnekle ikinci sırada yer almaktadır. Bu ikili yapıların işlevsellik olarak kullanım oranı ise 587 örnekle %17.17 olarak tespit edilmiştir. Zarflardan ikilemeler ise 333 (%24.63) örnekle üçüncü sırayı almaktadır. Fakat %39.90'lık kullanım sıklığı oranıyla ilk sırada bulunmaktadır. Bu durum zarf görevindeki ikilemelerin dilde işlevsel olarak kullanıldığını göstermektedir.

Sıfat görevinde bulunan 107'si birbirinden farklı toplam 275 ikileme örneği tespit edilmiştir. Tablo 3'e göre bu oran %7.91'dir.. Aynı tabloya göre ikilemelerin %2.96'sı ünlemlerden oluşmaktadır. Birbirinden farklı 40 örneğin toplam 282 kez kullanılmasıyla bu oran %8.25'e çıkmıştır. Araştırmada elde edilen verilere göre ünlemlerin ikili olarak kullanımı işlevsel açıdan sıfatlardan daha yaygındır.

Zamirlerden oluşan toplam 118 ikileme örneği tespit edilmiştir. Fakat Tablo 3'e göre çeşitlilik arz eden 33 ikileme örneği bulunmaktadır. İkileme örneği bakımından genelin %2.44'ünü oluşturan bu gruptan az sayıda örnek yer alsa da zamirlerden oluşan ikilemelerin kullanım sahası %3.45 olarak saptanmıştır.

Tarama sonucunda 9 ikileme örneğinin (%0.67) bağlaçlı olduğu tespit edilmiştir. Kullanım sıklığı açısından değerlendirildiğinde bu sayı 11'e çıkarken oran %0.32'ye gerilemektedir. Hatiboğlu (1971: 33), Türkçedeki sekiz sözcük türünün hemen hepsinden ikileme yapılabileceğini savunmuştur. Fakat "Bağlaçlardan İkileme" başlığında, bir zorlama olmadıkça her bağlaçtan ikileme yapılamayacağını

dile getirmiştir. Bazı konuşmalarda *fakat fakat, ancak ancak* gibi tekrarlara rastlanabileceğini belirtmiştir. Son olarak bağlaçlar gibi edatlardan da ikileme kurulamayacağını eklemiştir.

Bu çalışmada bağlaçlı ikilemelerin yanında edatlı ikilemelere de yer verilmiştir. Hengirmen (2007: 404), Türkçede isim, sıfat, zamir, zarf, ünlem ve fiillerden ikileme yapılabileceğini belirtmiş fakat edatlardan genellikle ikileme yapılamayacağını ileri sürmüştür, hatta çalışmasında edatlardan kurulan ikilemelere yer ve örnek vermemiştir. Fakat Tablo 3'teki verilere göre, taranan eserlerde, 2 adet edatlı ikileme örneğine rastlanmıştır. %0.15 gibi az bir oran da olsa edatlı ikilemelerin varlığı söz konusudur. Bağlaçlı ve edatlı ikilemelerin durumu ise tartışmaya açıktır.

5.3. Anlam

Bu bölümde ikilemeyi oluşturan sözcükler anlamlarına göre tasnif edilmiştir. Türkçede ikilemeyi oluşturan sözcükler anlam bakımından incelendiğinde, bu sözcüklerin anlamsal açıdan belirli kurallar çerçevesinde bir araya geldiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu başlıkta 815'i birbirinden farklı olmak üzere toplam 2516 ikileme örneği bulunmaktadır (Tablo 4). 815 ikilemeden 501'inin (%61.47) aynı sözcüğün tekrarı yoluyla oluştuğu tespit edilmiştir. İşlevsel açıdan bakıldığında ise bu sayı 1819 ikileme ile %72.30'a yükselmektedir. Bu tespite göre ikilemeler genel olarak aynı sözcüğün tekrar edilmesiyle meydana gelmektedir.

Amacı anlamı kuvvetlendirmek olan ikilemeler kimi zaman da her iki sözcüğü de anlamı açık yapılardan oluşmaktadır. Elde edilen bu örneklerden 80'i zıt, 58'i yakın ve 25'i eş anlamlı sözcüklerden oluşmaktadır. Bu sonuç da zıt anlamlı sözcüklerin yakın ve eş anlamlı sözcüklere göre ikileme oluşturmaya daha elverişli olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca kullanım sıklığı açısından da 199 örneğin zıt anlamlı sözcüklerden oluştuğu göz önünde bulundurulursa bu yapının aynı zamanda işlevsel olarak kullanıldığından bahsetmek mümkün olacaktır.

İkilemeyi oluşturan sözcükler anlam bakımından olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirildiğinde olumlu sözcüğün başa geçtiği görülmektedir. Bu yapıda oluşan 73 (%8.96) örnekten yalnızca birinin (*dilsiz sağır*) tersine diziliş gösterdiği görülmektedir. Fakat günümüzde bu ikileme de Türkçede yaygın olarak *sağır dilsiz* şeklinde kullanılmakta ve böylece kurala uymaktadır. İkilemeyi oluşturan sözcüklerin her ikisinin de olumsuz anlam taşıdığı örnek sayısı ise 36'dır (%4.42).

İkilemenin işlevlerinden biri de anlamı pekiştirmektir. Bu amaçla kurulan ikilemelerden 17'sinin (%2.08) tek sözcüğünün anlamının açık olmadığı tespit edilmiştir. Anlamı açık olmayan sözcük ise anlamı açık olan sözcüğü pekiştirme amacıyla kullanılmaktadır.

Bu yapıların haricinde 25'i (%3.07) birbirinden farklı toplam 36 (%1.43) örnek anlamca ilişkisi açık olarak görülemeyen sözcüklerden kurulmaktadır. İkilemeyi oluşturan sözcükler tek başlarına farklı anlamlara gelseler de bir arada kullanıldıklarında yeni ve tek bir anlam oluşturmaktadırlar. Bu da ikilemenin anlamsal açıdan en temel özelliklerinden biri olan anlam bütünlüğünü ortaya çıkarmaktadır.

5.4. Sıralama Kuralları

Türkçede ikilemeyi oluşturan sözcüklerin bir araya gelirken türlü kurallara göre sıralandıkları görülmektedir. Sıralamadaki amaç ikili yapılardaki üyelerin hangisinin önce geldiğini belli bir kurala bağlamaktır. Çalışmanın bu bölümünde elde edilen ikileme örneklerinin ünlü, ünsüz, hece sayısı ve mantık kuralları ile eş heceli ikilemelerde ünlü-ünsüz kulları olmak üzere toplam beş başlıktan birine tabi oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

İkilemeyi meydana getiren sözcükler ünlü kurallarına göre sınıflandırılırken ikili yapının her iki üyesinin de ilk heceleri dikkate alınmıştır. Bu kurala göre oluşturulan 123 ikileme örneğinin her iki sözcüğünün ilk hecesinde *a/e* ünlülerinden biri bulunmaktadır (Tablo 5). Bu sayı, ünlü kuralları bakımından incelenen 524

örneğin %23.47'lik kısmı ile iki sözcüğün de ilk hecesinde en fazla *a/e* ünlülerinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. İşlevsel açıdan bakıldığında ise bu oran 272 örnekle %21'e tekabül etmektedir. Ayrıca tarama sonucunda elde edilen birbirinden farklı 123 ikilemenin her iki üyesinin 54'ünün ilk hecesinde *a* sesi (*baba ana vb.*), 32'sinin ilk hecesinde ise *e* sesinin (*eski yeni vb.*) yer aldığını söylemek mümkündür. Bunun yanında ikili yapının ilk üyesinin ilk hecesinde *a*, ikinci üyesinin ilk hecesinde *e* sesi bulunan 22 örnek (*açık seçik vb.*); tersine diziliş gösteren 15 örnek (*ev bark vb.*) tespit edilmiştir. Bunun haricinde *a/e.....ı/i* yapısında 58 (%11.07), *a/e.....o/ö* yapısında 50 (%9.54) ve *a/e.....u/ü* yapısında 51 (%9.73) ikileme örneği saptanmıştır. Tablo 12'deki veriler dikkatle incelendiğinde ünlü kurallarına bağlı olarak ortaya çıkan bir başka çarpıcı sonuç da ikilemeleri oluşturan sözcüklerin %41.22 oranla büyük bir kısmının ilk hecesinde hangi ünlü grubu varsa ikinci sözcüğün ilk hecesinin de bu ünlü grubuyla devam etmesidir. Buna göre ilk sözcüğün ilk hecesinde *a/e* seslerinden biri varsa ikinci sözcüğün de ilk hecesi %43.62 oranında *a/e* seslerinden biri ile devam etmektedir (*bal şeker, derviş abdal vb.*). Bu kurala göre ilk sözcüğün ilk hecesinde; *ı/i* seslerinden biri bulunan ikilemelerden %35.62'sinin *ı/i.....ı/i* yapısında (*içli dışlı, yırtık pırtık vb.*), *o/ö* seslerinden biri bulunan ikilemelerden %36.17'sinin *o/ö.....o/ö* yapısında (*konu komşu, döne dolaşa vb.*) ve *u/ü* seslerinden biri bulunan ikilemelerden %44'ünün *u/ü.....u/ü* yapısında (*tuz buz, kül ufak vb.*) olduğu tespit edilmiştir.

İkilemelerin oluşumunda önemli bir yere sahip olan kurallardan biri de ünsüz kurallarıdır. Bu kurala göre ikili yapının bir üyesi *b*, *m* ya da *p* sesleri ile başlıyorsa bu üye ikinci sırada yer almaktadır. Fakat *b* ve *p* ya da *b* ve *m* seslerinin birlikte kullanımları durumunda *b* sesi ile başlayan üye ilk sıraya geçmektedir. Tarama sonucu elde edilen 211 ikilemeden 183'ü *m*'li yapıda bulunmaktadır (Tablo 6). Çeşitlilik arz eden örnek bakımından %86.73, kullanım sıklığı bakımından ise %71.97'lik oranla ikinci sözcüğünün başında *m*- sesi bulunan ikilemeler ilk sırada yer almaktadır. Bu durum da *m*-'li ikilemelerin dilde yaygın ve işlevsel olarak kullanıldığı sonucunu ortaya koymaktadır.

İkilemeyi oluşturan sözcükler, hece sayıları bakımından incelendiğinde yeni birtakım kurallar ortaya çıkmaktadır. Buna göre ikilemenin hece sayıları farklı olan

sözcüklerinden sayıca az heceye sahip üyesinin başta yer aldığı 246 örnek bulunmaktadır. Bu durumun aksine diziliş gösteren, hece sayısı fazla sözcüğün başta yer aldığı, 33 örnek tespit edilmiştir. Böylece, eldeki verilerden hareketle, ikilemeyi oluşturan sözcüklerden az heceli olanının %88.17 oranında ilk sırada yer aldığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Taranan eserlerden elde edilen ikileme örnekleri hece sayıları bakımından değerlendirildiğinde en çok örneğin eş heceli ikilemelere ait olduğu saptanmıştır. Hece sayısı dikkate alınarak elde edilen 636 örneğin %56.13 oranla 357'sinin her iki sözcüğünün de hece sayılarının eşit olduğu tespit edilmiştir (Tablo 7). Eş heceli ikilemeler kullanım sıklığı açısından değerlendirildiğine ise 1549 örneğin %55.97 oranla 867'sinin bu yapıda olduğu görülmektedir. Bu şekilde kurulan 357 adet ikili yapının ilk ve ikinci üyelerinin %60.51 oranında (216 adet) ünsüz ile başladığı tespit edilmiştir (Tablo 8). Eş heceli ikilemeler son sesleri bakımından incelendiğinde ise elde edilen örneklerin %75'inin ilk sözcüğünün ünlü ikinci sözcüğünün ise ünsüzle noktalandığı neticesine ulaşılmıştır (Tablo 9). Bu veriler, eş heceli ikilemelerin dilimizde hem yaygın olarak kullanıldığı hem de işlevsel olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

İkilemeyi oluşturan sözcükler sıralanırken dikkat edilen bir başka nokta da mantık kurallarıdır. Bu kurala göre 170'i birbirinden farklı toplam 536 ikileme örneği tespit edilmiştir (Tablo 10). Bu örneklerden %42.95'inin (73 adet) olumlu üyesinin başta yer aldığı görülmektedir. En çok kullanım bu yapıya ait olduğu gibi en işlevsel olan grup da %36.01 oranla (193 adet) yine bu yapıda meydana gelmiştir. Ayrıca Tablo 10'daki verilere göre temel kavramın ikilemenin ilk sözcüğünde, yardımcı kavramın ikinci sözcükte yer aldığı 35 örnek (%20.59) yer almaktadır. Anlam bakımından azlık bildiren sözcüğün başta yer aldığı 35 örnek (%20.59) bulunmaktadır. İkilemeler evresel bakımdan incelendiğinde ilk evrenin başta yer aldığı 18 örnek (%10.58) saptanmıştır. Sözcükler öncelik sonralık ilişkisine göre incelendiğinde ise öncelik bildiren sözcüğün ilk sırada yer aldığı 9 örnek (%5.29) bulunmuştur. Neticede ikilemelerin oluşumunda dil bilgisi kurallarının yanında mantık kurallarının da etkili olduğu görülmektedir.

5.5. Çekim Ekleri

İkilemelerin oluşumunda çekim ekleri de görev almaktadır. İsim ve fiil çekim ekleri ile kurulmuş 446'sı birbirinden farklı toplam 907 ikileme örneği incelenmiştir. Tablo 11'e göre ikileme oluşturmaya en müsait çekim eklerinin %74.66 (333 adet) oranla isim çekim ekleri olduğu tespit edilmiştir.

İsim çekim ekleri ile kurulan ikilemeler incelendiğinde ikileme oluşturmada en etkin görev alan ekin yönelme durum eki olduğu görülmektedir (Tablo 12). İsim çekim ekleri ile oluşmuş 333 ikileme örneğinin 90'nın (%27.03) yönelme durumunda olduğu tespit edilmiştir. Bu ek aynı zamanda %32.56 oranla en işlevsel isim çekim ekidir. İncelenen örnekler içinde iyelik ekinin de ikileme oluşturmada etkili olduğunu belirtmek gerekir. Zira isim çekim ekleri ile meydana gelmiş ikilemelerden %21.62'si (72 adet) iyelik eklerinden kurulmuştur. En az tercih edilen isim çekim ekinin ise %0.60 oranla (2 adet) çokluk eki olduğu saptanmıştır.

Fiil çekim ekleri ile kurulan ikilemelerden %74.34'ünde bildirme kip ekleri tercih edilmiştir (Tablo 13). Bildirme kiplerinden ise %32.14'lük bir oranla geniş zaman eki kullanılmıştır (Tablo 14). Tasarlama kiplerinden ise en çok tercih edilen ek %62.07 ile emir ekidir (Tablo 15).

5.6. Fiilimsi Ekleri

Fiilimsi ekleri ile kurulan ikilemelerden %86.80'inde zarf-fiil ekleri tercih edilmiştir (Tablo 16). Zarf-fiil eklerinden ise - (y)A / - (y)I ekinin %48.39 oranla (105 adet) en çok tercih edilen ek olduğu saptanmıştır (Tablo 19). Öztürk'ün (2002: 503) çalışmasında da aynı ekin ikilemeli kullanımlarda en çok tercih edilen zarf-fiil eki olduğu görülmektedir. Bunun yanında Öztürk'ün (2002: 408) de belirtildiği gibi bu çalışmada da - (y)A / - (y)I ekleri ile oluşan ikilemeler büyük oranda aynı sözcüğün tekrarı şeklinde kurulmuştur. Zarf-fiil ekleri alan sözcüklerden oluşan 105

ikileme örneğinin 90'ı bu yapıdadır. Oran olarak ifade etmek gerekirse ikilemeyi oluşturan sözcüklerden %48.39'u – (y)A/ – (y)I eklerini almaktadır. Bunun haricinde sıfat-fiil ekleri (%8) ve isim-fiil ekleri de (%5.20) ikileme oluşturmada kullanılan fiilimsi ekleridir. Bu veriler, zarf-fiil ekleriyle oluşturulan ikilemelerin dilimizde yaygın olarak kullanıldığı sonucunu ortaya koymaktadır.

5.7. Oluşum

İkilemelerin aynı sözcüklerin tekrarıyla veya farklı sözcüklerin bir araya gelmesiyle oluştuğu bilinmektedir. Fakat ikilemenin anlamı kuvvetlendirme ve pekiştirme görevleri dikkate alındığında, *aralıklı ikilemelerin* bu anlatım biçiminin doğasına aykırı olmadığı dikkat çekmektedir. Çalışmada 52'si birbirinden farklı toplam 86 aralıklı ikileme tespit edilmiştir. Aralıklı ikilemeler ise *sorulu, sayılı, bağlaçlı, edatlı, ayrı ikilemeler* ile *üçlemeler* ve *dörtlemeler* olmak üzere yedi başlıkta incelenmiştir.

Taranan eserlerde, aralıklı ikilemelerin 19'unu %36.54 oranla üçlemeler oluşturmaktadır (Tablo 20). Üçlemeler aynı zamanda %34.89 ile en işlevsel aralıklı ikileme grubuna girmektedir. Hatiboğlu'na (1971: 23) göre aynı kökten veya gövdeden kurulan bir ikilemeyle aynı kökün veya gövdenin eylem biçiminin, birlikte kullanılması *bar bar bağır-, gek gek geyir-, inim inim inle-, sürüm sürüm sürün-* örneklerinde olduğu gibi üçlemeyi oluşturmaktadır. Grönbech (2011: 104) de *süüli aşlı kirtgünçli (asker aş inanç)* örneğiyle Uygur metinlerinde de bu üçlü yapının varlığına işaret etmektedir. Ayrıca Üstünova'nın (1996: 217) çalışmasında üçlemelerin Dede Korkut Hikâyeleri'nde de varlığı *altun gümüş pul, cübbe çuğa çırğap, sin sin sin-, yalap yalap yalabıyan, yıldır yıldır yıldır-* örnekleriyle tespit edilmiştir. Bu konuda Yıldız (2011: 41-46) da Divan-ı Hikmet'te geçen *garîb fakîr yetim, ata ana karındaş* örneklerine dikkat çekmiştir. Neticede üçleme ve dörtlemeler dilimizde vardır ve varlığını sürdürmektedir.

Dörtlemeler 6 örnekle aralıklı ikilemelerin %11.54'ünü teşkil etmektedir. Bu konuda Tuna (1986: 187), Türkçede yalnız ikileme değil, üçleme hatta dörtlemelerin varlığından söz etmektedir. Çalışmasında üçleme için *at avrat pusat, bağ bahçe bostan, boy pos endam* gibi daha pek çok örnek veren Tuna, dörtleme için ise *ana avrat kız kısırak, bardak sürâhi tabak çanak, din iman insaf merhamet* gibi örnekler vermiştir. Üstünova'nın (1996: 219) Dede Korkut Hikâyeleri'nden Uşun Koca Oğlu Segrek Boyı adlı hikâyede geçen *sığın geyik kaz tavuk kırdılar* örneğinden hareketle dörtlemenin varlığından söz edilebilmektedir. Ayrıca Grönbech'in (2011: 104) de Uygur metinlerinden verdiği *tersli oñlı edgüli ayıgılı (yanlış doğru iyi kötü)* örneği bu yapının varlığını kanıtlamaktadır.

Aralıklı ikilemeler, Hatiboğlu'na (1971: 22) göre, en az üç sözcükten (arada "mı" eki gibi ayrı yazılan ek de olabilir), en çok da birkaç sözcük arayla kurulabilmektedir. Bu yollarla oluşan aralıklı ikilemelerin bazıları kalıplaşmış olabileceği gibi kalıplaşmamış olanları da bulunabilmektedir. Ağakay (1953b: 268-271) da *o ev gerçekten iyi bir evdir* gibi uzun bir anlatım yerine daha kısa ve duygulu olan *ev de ev* dendiğini belirtmiştir. Bunun gibi *ne olursa olsun, hiçbir suretle bırakmam (bırakmam da bırakmam), çok güzel, güzelliğine diycek yok (güzel de güzel)* örnekleriyle de fikirlerin az sözle fakat etkili bir şekilde dile getirilebileceğini ifade etmiştir. Buna göre diğer aralıklı ikileme örneklerinin 10'u sorulu (%19.23), 9'u bağlaçlı (%17.31), 5'i ayrı (%9.62), 2'si edatlı (%3.84) ve 1'i sayılı (%1.92) ikileme olarak adlandırılmıştır.

5.8. İkileme Kuralına Uymayan Diğer İkili Yapılar

Araştırma neticesinde ikilemeye benzeyen fakat ikilemenin tanımına uymayan yapılar tespit edilmiştir. Tespit edilen bu yapılar oluşum ve anlamı pekiştirme bakımlarından sınıflandırılan hiçbir gruba dâhil edilememişlerdir. Bu çalışmada incelenen 1404 örneğin %5.06'sının bu yapıda olduğu saptanmıştır.

5.9. Kullanım Sıklığı

Türkçenin her döneminde, her lehçesinde, belirgin bir biçimde karşılaşılan ve dilin gerek yapı, gerek sözdizimi, gerekse anlambilim açısından en önemli niteliklerinden birini oluşturan özellik, ikilemelerin sık kullanılmasıdır (Aksan, 2015: 67). Bu çalışmada ilgi çekici bir nokta da bazı ikilemelere sıkça rastlanmasıdır. Bu kullanım sıklığı yazarın üslûbunu ve taranan eserlerde anlatılan yöre halkının ağız özelliğiyle ilgili yaygın kullanımları da göstermesi açısından önemlidir.

Türkçenin sözvarlığının saptanması ve sözlük çalışmalarına faydalı olması açısından çalışmada en sık kullanılan (20 tekrar üzeri) ikili yapılar Tablo 21’de gösterilmiştir.

Tablo 21. Kullanım Sıklığı Bakımından İkilemeler

İkileme	Kullanım Sıklığı	İkileme	Kullanım Sıklığı
yavaş yavaş	96	yüzde yüz	33
Allah Allah	90	kendi kendine	29
vallah billah	80	sık sık	29
az biraz	62	kurnaz kurnaz	28
birdenbire	60	töbe töbe	28
üst üste	58	çoluk çocuk	26
ağır ağır	46	hızlı hızlı	24
derin derin	46	fısıl fısıl	23
belli belirsiz	33	hırıl hırıl	22

Tablo 21’deki verilere göre inceleme sonucunda en sık kullanılan ikileme, 96 tekrarla *yavaş yavaş* ikilemesidir. Bunu 90 tekrarla *Allah Allah* ve 80 tekrarla *vallah billah* ikilemeleri izlemektedir.

Bu araştırmada elde edilen ikileme örnekleriyle ilgili olarak aşağıdaki çıkarımları sıralamak mümkündür.

- İkillemeyi oluşturan sözcükler yapısal açıdan incelendiğinde ikilemelerin büyük bir çoğunluğunun türemiş sözcüklerden kurulduğu ortaya çıkmaktadır.
- İkilme oluşumunda $+II / +IU$ yapım ekinin oldukça işlevsel bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.
- İkillemeyi oluşturan sözcükler büyük oranda isimlerden oluşmaktadır.
- İkilme oluşumuna en müsait fiilimsi grubunu zarf-fiiller oluşturmaktadır.
- İkilmeler çoğunlukla aynı sözcüğün yinelenmesiyle meydana gelmektedir.
- İkili yapının ilk üyesinin ilk hecesinde; düz geniş sesler varsa ikinci üyesinin ilk hecesinde de umumiyetle düz geniş sesler bulunmaktadır.
- İkili yapının ilk üyesinin ilk hecesinde düz dar sesler varsa ikinci üyesinin ilk hecesinde de çoğunlukla düz dar sesler bulunmaktadır.
- İkili yapının ilk üyesinin ilk hecesinde yuvarlak geniş sesler varsa ikinci üyesinin ilk hecesinde de genellikle yuvarlak geniş sesler bulunmaktadır.
- İkili yapının ilk üyesinin ilk hecesinde yuvarlak dar sesler varsa ikinci üyesinin ilk hecesinde de ekseriyetle yuvarlak dar sesler bulunmaktadır.
- İkili yapının bir yesi **b**, **m** ya da **p** seslerinden biri ile başlıyorsa bu ye ikinci sırada yer almaktadır.
- İkillemeyi oluşturan sözcüklerde **b** ve **p** ya da **b** ve **m** seslerinin birlikte kullanımları durumunda **b** sesi ile başlayan sözcük ilk sıraya geçmektedir.
- İkillemeyi oluşturan sözcüklerden sayıca az heceli olanı çoğu kez ilk sırada yer almaktadır.
- Hece sayıları bakımından eş heceli sözcüklerden oluşan ikilemeler farklı sayıda heceye sahip sözcüklerden oluşan ikilemelere oranla daha yaygın kullanılmaktadır.
- İkilmedeki olumlu ye çoğunlukla ilk sırada bulunmaktadır.

- Anlamsal açıdan azlık ifade eden sözcük ikilemede başa geçmektedir.
- İkilemeleri oluşturan sözcükler ilk evreden son evreye doğru sıralanmaktadır.
- İkilemelerde zamansal öncelik bildiren sözcük önce gelmektedir.
- İkili yapılarda genel olarak temel kavram ilk, yardımcı kavram ikinci sırada yer almaktadır.
- İkileme kurulumunda yapım eklerine göre çekim ekleri; çekim eklerinden ise isim çekim ekleri daha çok görev almaktadır.
- İkileme oluşturulurken fiil çekim eklerinden bildirme kip ekleri; bildirme kip eklerinden ise görülen geçmiş zaman eki daha çok kullanılmaktadır.
- İkileme yapımında diğer fiilimsi eklerine göre zarf-fiil ekleri; zarf-fiil eklerinden ise – (y)A / – (y)I eki daha çok ve sıklıkla kullanılmaktadır.
- Oluşum bakımından, ikileme ile birtakım farklılıklar göstermelerine rağmen Türkçede üçleme ve dörtlemeler de bulunmaktadır.
- İlk bakışta ikileme gibi görünen fakat aslında ikileme olmayan yapılardan söz etmek mümkündür.
- Araştırmadaki bazı ikilemeler, diğer ikilemelere oranla, daha yaygın ve sık kullanılmaktadır.
- Türkçe öğretim programlarının dil bilgisi ile ilgili kazanımlarında ikilemelere yer verilmediği görülmektedir.

Dilin tarihi serüveni içerisinde, bu gramer birlikleri çeşitli aşamalardan geçerek kendilerine göre birtakım kurallar geliştirmişlerdir. Bu sonuçlar ikilemelerin rastgele seçilen sözcüklerin bir araya gelmesiyle oluşmadıklarını göstermektedir.

Çeşitli kurullarla bir araya gelen ve Türkçenin önemli yapılarından biri olan ikilemelere Türkçe öğretim programlarında yer verilmemektedir. Buna rağmen temel eğitimden ortaöğretime geçerken yapılan ortak sınavlarda ikileme bilgisi sınanmaktadır (Ek-1, Ek-2 ve Ek-3). Bu durum Türkçe dil bilgisi öğretimindeki çelişkilerden birini ortaya koymaktadır.

Türkçe dil bilgisi öğretimindeki bir diğer çelişkili durum ise 6. sınıf düzeyi kazanımlarında yer alması gereken ikilemelerin ortak sınavlarda 8. sınıf öğrencilerine soru olarak yöneltilmesinde ortaya çıkmaktadır. Bu durumda sorumlu olmadıkları konuyla ilgili bir soruyla karşı karşıya kalan öğrenciler aynı zamanda bu dil bilgisi noksanlığıyla ortaöğretime geçmektedirler.

Netice itibariyle bu çalışmada, Türkçenin tarihi gelişimi içinde, Orhun Kitabeleri'nden günümüze dek kullanılagelen mühim dil birlikleri olan ikilemelerin, sınavlarda yer almasına rağmen Türkçe öğretim programlarında yer almadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu ikili yapıların bir araya gelmesinde etkili olan kurallar ortaya konmuştur. Örnek kazanım tablosu ve ders işleniş sürecine ise önerilerde yer verilmiştir.

ALTINCI BÖLÜM

Bu bölümde Türkçe öğretim programları, Türkçe ders kitapları ve Türkçe öğretmenlerine yönelik *önerilere* yer verilmektedir.

6. ÖNERİLER

Türkçede ikilemeler sıklıkla kullanılan dil birlikleridir. Buna rağmen 2005 ve 2015 Türkçe Dersi Öğretim Programları'nda bu dil birliklerine yer verilmemektedir. İkilemeler, Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı'nın 6. sınıf düzeyinde yer almalıdır. 6. sınıf dil bilgisi öğrenme alanında yer alan *kelime türleriyle ilgili bilgi ve kuralların kavratılması* kazanımına *ikilemeler* de eklenmelidir. İkilemelerin 6. sınıf düzeyindeki temel becerilere yönelik örnek kazanım tablosu Ek-4'te gösterilmiştir.

Türkçe dersi, okullarda dil bilgisi öğretimine yer veren bir derstir ve bu derste Türkçe ders kitapları kullanılmaktadır. Türkçe ders kitaplarında, dil bilgisi konularının metinden yola çıkılarak öğretilmesi esasına uygun olan metinler tercih edilmelidir. İkileme konusunun öğretimine yardımcı olması açısından hazırlanan örnek etkinlik metni Ek-5'de yer almaktadır.

Metinler, öğrencilere mesaj vermek amacıyla oluşturulduklarından her metnin bir teması bulunmaktadır. İşlenecek ana ve alt temalar öğretim programlarında yer almaktadır. Ders işleme süreçleri de bu temalara uygun olarak gerçekleştirilmelidir. İkilemelere yönelik örnek ders işleme süreci Ek-6'da sunulmuştur.

Türkçe öğretiminin amacı dört temel beceriyi dil bilgisi konuları ile ilişkilendirerek geliştirmektir. Ders işleme süreçleri okuma/anlama, dinleme, konuşma ve yazma becerileri ile dil bilgisi konularını kapsamalıdır. Türkçe ders kitaplarında, bu becerilere yönelik etkinlikler yer almalıdır. Buna bağlı olarak Ek-7’de okuma/anlama becerisine, Ek-8’de dinleme ve konuşma becerilerine, Ek-9’da yazma becerisine yönelik örnek etkinlikler hazırlanmıştır. Dil bilgisi konusu ile ilgili örnek etkinliklere Ek-10, 11 ve 12’de bulunan çalışma kâğıtlarında yer verilmiştir.

İlköğretim 1-8. sınıflarda öğretmenler, öğrencilerin ilgisini çekebilecek metinler, tekerlemeler ve eğitici oyunlarla ikilemelerin günlük hayatta daha etkin bir şekilde kullanılabilmesine olanak sağlayabilirler. Okuma çalışmalarında ikilemelerin metne kattığı anlamlara, konuşma etkinliklerinde ikilemelerin gücüne, dinleme çalışmalarında ikilemelerin ahengine değinebilirler. Yazma çalışmalarında ise öğrencilerin yaşlarına uygun, hayal güçlerini ve kelime hazinelerini geliştirici etkinliklere yer verebilirler.

Bu çalışmada ikileme konusu ayrıntılarıyla ele alınmıştır. İlköğretim düzeyinde ikilemelerin detaylı olarak verilmesi tabii olarak mümkün değildir. Ancak öğrencilerin ikilemelerden habersiz bir şekilde mezun olmaları dilimizi etkili kullanmalarına engel olmaktadır. İkilemeler, öğrencilerin seviyelerine uygun olarak yapı, tür ve anlam bakımlarından öğretilmelidir. Türkçe öğretiminde bu dil birliklerine gereken önem ve değerin verilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abik, Ayşehan Deniz (2010). "(İsim1 +II/+IU) (İsim2 +II/+IU)" Kuruluşundaki İkilemeler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 17 (2), 1-20.
- Ağakay, Mehmet Ali (1953a). İkizlemeler Üzerine. *Türk Dili*, 2 (16), 189-191.
- Ağakay, Mehmet Ali (1953b). İkizlemeler Üzerine II. *Türk Dili*, 2 (17), 268-271.
- Ağakay, Mehmet Ali (1954). Türkçede Kelime Koşmaları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 97-104.
- Akkaya, Hüseyin (2007). Râsîh Bey'in "Üstine" Redifli Meşhur Gazelinde İkilemelerin Kullanılışı. *Turkish Studies* 2. 3. , 25-31.
- Aksan, Doğan (2000). *En Eski Türkçe'nin İzlerinde*. İstanbul: Simurg Kitapçılık.
- Aksan, Doğan (2004). *Dilbilim ve Türkçe Yazıları*. İstanbul: Multilingual.
- Aksan, Doğan (2014). *Türkçenin Zenginlikleri İncelikleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, Doğan (2015). *Türkçenin Sözcükleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Akyalçın, Necmi (2007). *Türkçe İkilemeler Sözlüğü: Tanıklı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Atalay, Besim (1992). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercemesi (Cilt 1)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Aydemir, Yaşar & Çeltik, Halil (2009). Gazelde İkileme Redif ve İkileme Kafiye. *Turkish Studies*, 4. 2. , 79-117.
- Balcı, Ahmet (2012). Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programlarında Dil Bilgisi Öğretimi. (Ed: Murat Özbay). *Türkçe Eğitimi Açısından Dil Bilgisi Öğretimi* (s. 1-44). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Balcı, Ali (2011). *Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Banarlı, Nihad Sâmî (2001). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi (Cilt 2)*. İstanbul: Millî Eğitim Yayınevi

- Banguoğlu, Tahsin (2004). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Başdaş, Cahit (2006). Türkçede Üçüncü Grup (Ara) Ekler. *I. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, (26-27). Ankara: Bilkent Üniversitesi.
- Bilgegil, Mehmet Kaya (2014). *Türkçe Dil Bilgisi*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Bilgin, Muhittin (2002). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Bonheur, Rosa (1856), *A Limier Briquet Hound*. Erişim tarihi: 2 Haziran 2016, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rosa_Bonheur_-_A_Limier_Briquet_Hound.jpg
- Böler, Tuncay (2011). Çaçtani Bey Hikâyesi'ndeki İkilemeler ve Türkçede İkilemelerin Eskiliği Meselesi. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 42 (42), 33-60.
- Calp, Mehrali (2010). *Özel Eğitim Alanı Olarak Türkçe Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayın.
- Ceylan, Nimet (2009). *Gazi Zahirüddin Muhammed Bâbur Mirza'nın Eserlerindeki İkilemeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Clauson, Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. USA: Oxford At The Clarendon Press
- Cumbur, Müjgân (2005). *Karacaoğlan Şiirler*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Çoraklı, Şahbender (2001). Türkçenin Yaratma Gücü: İkilemeler (I). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (17), 53-60.
- Çürük, Yasemin (2009). *Attila İlhan'ın Kurtlar Sofrası Adlı Romanında Geçen İkilemeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Delice, Hakkı İbrahim (2012). *Türkçe Sözdizimi*. İstanbul: Kitabevi.
- Deny, Jean (2012). *Türk Dil Bilgisi: Modern Türk Dil Bilgisi Çalışmalarının Kapsamlı İlk Örneği*. (Çev: Ali Ulvi Elöve ve Ahmet Benzer). İstanbul: Kabalcı Yayınevi

- Ercilasun, Ahmet Bican (1995). Türkçede Emir ve İstek Kipi Üzerine. *Türk Dili*, (505), 3-9s
- Erdem, Mehmet Dursun (2005). Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine. *Bilig* (33), 189-225.
- Eren, Hasan (1949). İkiz Kelimelerin Tarihi Hakkında. *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 283-286.
- Ergin, Muharrem (1997). *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayram Basım.
- Gencan, Tahir Nejat (2001). *Dil Bilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Grönbech, Kaare (2011). *Türkçenin Yapısı*. (Çev: Mehmet Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, Tuncer (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü – Etimolojik Sözlük Denemesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, Tuncer (2010). *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gülsevin, Gürer (1990). Türkçede –sA Gerundiumu Üzerine. *Türk Dili*, (467), 276-279
- Gülsevin, Gürer (2004). Türkçede “Sıra Dışı Ekler” ve Eklerin Tasnif-Tanımlanma Sorunu Üzerine. *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, (20-26), Ankara: TDK
- Güner Dilek, Figen (2004). Altay Türkçesinde İkilemeler. *Bilig: Journal Of Social Sciences Of The Turkish World* (28), 83-100.
- Güner, Filiz (2007). *Divân-ı Hikmet'te Sözcük Gruplarının İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Samsun.
- Güneş, Firdevs (2007). *Türkçe Öğretimi ve Zihinsel Yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayın.
- Güneş, Sezai (1995). *Türk Dil Bilgisi*. İzmir: Altındağ Yayınevi.
- Hatiboğlu, Vecihe (1971). *İkileme*. Ankara: TDK Yayınları.
- Hengirmen, Mehmet (2007). *Türkçe Dil Bilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.

- Hengirmen, Mehmet (2009). *Dil Bilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: DUMAT Ofset Matbaacılık.
- İpekten, Haluk (2003). *Bâki Hayatı, Sanatı, Eserleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaağaç, Günay (2012). *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karaağaç, Günay (2013). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karadüz, Adnan (2007). Dil Bilgisi Öğretimi. (Ed: Ahmet Karakılıç ve Hayati Akyol). *İlköğretimde Türkçe Öğretimi* (s. 281-308). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Karahan, Leyla (1999). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, Leyla (2008). Tekrar Gruplarında Ünlü Düzeni - Anlam İlişkisi Üzerine Düşünceler. (Ed: Ekrem Arıkoğlu). *Prof. Dr. Ahmet B. Ercilasun Armağanı* (s. 140-148). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, Leyla (2011). *Türk Dili Üzerine İncelemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, Leyla (2014). Türkiye Türkçesi Ağzlarında {-I} Zarf-Fiil Ekli İkilemeler. *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, c. II, s. 75-84*. İstanbul: Bildiri Kitabı
- Karasar, Niyazi (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karasar, Niyazi (2012). *Araştırmalarda Rapor Hazırlama*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kılıç, İbrahim & Ural, Ayhan (2011). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kinkade, Thomas (2012). *Blog de Serginho 1956*. Erişim tarihi: 2 Haziran 2016, <https://serginho1956.wordpress.com/2012/08/31/thomas-kinkade-artista-pintor/thomas-kinkade-0032/>
- Korkmaz, Zeynep (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara

- Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (2015). *Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara
- Onan, Bilginer (2011). *Anlama Sürecinde Türkçenin Yapısal İşlevleri*. Ankara: Nobel Yayın.
- Ölmez, Mehmet (1998). Eski Uygurcada odug sak İkilemesi Üzerine. *Türk Dilleri Araştırmaları* , 35-47.
- Ölmez, Zuhâl Kargı (1997). Kutadgu Bilig'de İkilemeler (1). *Türk Dilleri Araştırmaları* , 19-40.
- Özbay, Murat (2003). Türkçe Öğretiminde Hedef-Araç İlişkisinin Ders Kitabı Örneğinde Değerlendirilmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları* (13), 59-69.
- Öztürk, Jale (2002). *Memduh Şevket Esendal'ın İlk Sekiz Hikâye Kitabında Yer Alan Hikâyelerdeki Zarf-Fiiller ve Zarf Fiil Grupları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Raffaelli, Jean Francois (1879). *The Lhomme Aux Deux Painst*. Erişim tarihi: 2 Haziran2016, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Raffaelli_Jean_Francois_The_Lhomme_aux_deux_pains.jpg
- Sağlamgöncü, Tuğba (2013). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin 1. Cildindeki İkilemeler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sev, Gülsel (2004). Divanü Lûgat'it Türk'te İkilemeler. *Türk Dili Dergisi* (634), 497-510.
- Şahin, Hatice (1997). Osmanlı Araştırmaları XVII. (Ed: Halil İnalçık, Nejat Göyünç, Heath W. Lowry, İsmail Erünsal, Klaus Kreiser ve A. Atilla Şentürk). *Ferah-Nâme'de Geçen İkilemeler Üzerine (s. 125-135)*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Şen, Serkan (2002). *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Şimşek, Rasim (1987). *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*. Trabzon: Kuzey Gazetecilik.
- Tahir, Kemal (1972). *Bozkırdaki Çekirdek*. Ankara: Bilgi Yayınevi

- Tahir, Kemal (2006). *Rahmet Yolları Kesti*. İstanbul: İthaki Yayınları
- Tahir, Kemal (2007). *Damağası*. İstanbul: İthaki Yayınları
- Tahir, Kemal (2009). *Körduman*. İstanbul: İthaki Yayınları
- Tahir, Kemal (2011). *Sağırdere*. İstanbul: İthaki Yayınları
- Tarlan, Ali Nihat (1992). *Necatî Beg Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Tatçı, Mustafa (2005a). *Yûnus Emre Külliyyâtı II: Yûnus Emre Divânı Tenkitli Metin*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Tatçı, Mustafa (2005b). *Yûnus Emre Külliyyâtı IV: Âşık Yûnus*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Tatçı, Mustafa (2005c). *Yûnus Emre Külliyyâtı V: Yûnus Emre Şerhleri*. İstanbul: MEB Yayınları.
- TDK (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Toprak, Funda (2005). Harezmi Türkçesinde İkilemeler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* , 5 (2), 277-292.
- Tuna, Osman Nedim (1949). "Türkçede Tekrarlar". *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* , 3 (2-3), 429-447.
- Tuna, Osman Nedim (1950). "Türkçede Tekrarlar 2". *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* , 4 (1-2), 35-82.
- Tuna, Osman Nedim (1986). "Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi". *TDAY - Belleten 1982-1983* , 163-228.
- Ünalın, Şükrü (2006). *Türkçe Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayın.
- Ünver, İsmail (1988). İkilemelerle Yazılmış Dört Gazel. *Türk Dili*, LV (438), 291-297.
- Üstünova, Kerime (1996). *Dede Korkut Hikâyelerinde Cümleden Büyük Birlikler ve Bunların Oluşumunda Tekrarların Rolü*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, T.C. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ana Bilim Dalı, Bursa.

Üstünova, Kerime (1998). Dede Korkut Destanlarında Aralıklı İkilemeler. *Türk Dili*, 464-470.

Vardar, Berke (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.

Vogelin, C. F. ve Ellinghausen, M. E. (1945). Türkçenin Yapısı: Bahis 12. Tekrarlama. (Çev: Saffet Korkut ve Vecihe Kılıçoğlu). *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c.4, s.1, 113-115

Yalçın, Alemdar (2002). *Türkçe Öğretim Yöntemleri: Yeni Yaklaşımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları

Yıldız, Hüseyin (2011). Divân-ı Hikmet'te İkilemeler Üzerine. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 1 (1), 41-46.

Ek-1. 28 Kasım 2013 Tarihli 8. Sınıf Ortak Sınav Sorusu

A
KİTAPÇIK TÜRÜ

8. SINIF I. DÖNEM
TÜRKÇE DERSİ
ORTAK SINAVI

28 KASIM 2013 Saat: 09.00

11. Yaz güneşinin altında, derileri pırıl pırıl yanan kahverengi atların çektiği renk renk yarış arabalarının hızla meydanı döndükleri canlandı gözlerimin önünde. Arabaları çeken atlar kadar gergin, ter içinde kalmış sürücülerin haykırışları yankılandı kulaklarımda.

Bu metnin dil ve anlatımıyla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Örneklemeleden yararlanılmıştır.
- B) Devrik cümlelere yer verilmiştir.
- C) İkişimlere başvurulmuştur.
- D) Olay, birinci kişi ağzından anlatılmıştır.

Ek-2. 29 Nisan 2015 Tarihli 8. Sınıf Merkezi Ortak Sınav Sorusu

A
KİTAPÇIK TÜRÜ

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
ÖLÇME, DEĞERLENDİRME VE SINAV HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

8. SINIF 2. DÖNEM
TÜRKÇE DERSİ
MERKEZİ ORTAK SINAVI
29 NİSAN 2015 Saat: 09.00

11.

Leylek leylek lekirdek,
İki dirhem bir çekirdek.
Lak lak eder kuş dilince,
Göçüp gider güz gelince.
Yedi iklim dört bucak,
Gezip tozar şen şakrak.

Kara kara kayacık,
İçi dolu mayacık.
Pazardan getirdim,
Kor ateşte pişirdim.
Kebap oldu kestane,
At ağzına bir tane.

Bu tekerlemelerde ortak olmayan yön aşağıdakilerden hangisidir?

- A) İkilemeye yer verilmesi
- B) Dize sayılarının eşit olması
- C) Devrik cümle kullanılması
- D) Yansıma kelimelerden yararlanılması

Ek-3. 16 Mayıs 2015 Tarihli 8. Sınıf Merkezi Ortak (Mazeret) Sınav Sorusu

A
KİTAPÇIK TÜRÜ

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
ÖLÇME, DEĞERLENDİRME VE SINAV HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

8. SINIF 2. DÖNEM
TÜRKÇE DERSİ
MERKEZİ ORTAK (MAZERET) SINAVI
16 MAYIS 2015 Saat: 09.00

14. Vakit gece yarısını geçti. Uykum hiç yok. Hiçbir yerde bu denli rahat, ince, pırıl pırıl keten örtüleri olan tren görmedim. Yatmaya, oturmaya kıyamadım. Biraz dalmışım, içim geçmiş. Üç buçukta uyandım. Gece gece beyaz bir akşam loşluğu var. Burada akşamla sabah el ele vermiş, ufkun çevresinde dönüp duruyor. Biri geçerken öbürü geliyor.

Bu metnin dil ve anlatımıyla ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Kişileştirme yapılmıştır.
B) İkilemeler kullanılmıştır.
C) Devrik cümleye yer verilmiştir.
D) Deyimlerle zenginleştirilmiştir.

Ek-4. İkilemelerin 6. Sınıf Düzeyinde Yer Alan Temel Becerilere Yönelik Örnek Kazanım Tablosu

SINIF: 6. Sınıf			
SÜRE: 6 Ders Saati			
OKUMA METNİ			
OKUMA / ANLAMA	KONUŞMA / DİNLEME	YAZMA	DİL BİLGİSİ
Okuma kurallarını uygulama *Kelimleri doğru telaffuz eder. *Okuma yöntem ve tekniklerini kullanır. *Sözün ezgisine dikkat ederek okur.	Konuşma kurallarını uygulama *İstanbul Türkçesi ile konuşur. *Türkçenin kurallarına uygun cümleler kurar.	Yazma kurallarını uygulama *Kâğıt ve sayfa düzenine dikkat eder. *Düzenli ve okunaklı bitişik eğik yazıyla yazar. *Yazım ve noktalama kurallarına uyar.	Kelime grupları ile ilgili bilgi ve kuralları kavrama, uygulama *İkilemelerin kuruluş ve anlam özelliklerini kavrar.
Okuduğu metni anlama ve çözümleme *Metnin bağlamından hareketle kelimelerin anlamlarını çıkarır. *Olay, yer, zaman, şahıs, varlık kadrosu ve bunlarla ilgili unsurları belirler. *Metinle ilgili soruları cevaplandırır.	Hazırlıklı konuşmalar yapma *Konunun özelliğine uygun anlatım türleri kullanır.	Farklı türlerde metinler yazma *Şiir yazar.	
Okuma alışkanlığı kazanma *Hikâye, masal, fıkra, şiir, tiyatro gibi farklı metin türlerini okur.	Sesini ve beden dilini etkili kullanma *İşitilebilir bir sesle konuşur. *Kelimleri doğru telaffuz eder. *Konuşurken gereksiz sesler çıkarmaktan kaçınır.	Kendini yazılı olarak ifade etme alışkanlığı kazanma *Yeni öğrendiği kelimeleri ve ikilemeleri kullanır.	

Ek-5. Örnek Etkinlik Metni

EKMEK TEKNESİ

İki dağın ortasına kurulmuş küçük kasabaya, *sıra sıra* dizilmiş, *irili ufaklı* kavak ağaçlarının arasından giriliyordu. Kasabanın girişinde *şırıl şırıl* akan berrak bir dere vardı. Deredeki ördekler *sakin sakin* yüzerken, dere kenarındaki *eski püskü* sandallar ise *aheste aheste* sallanıyordular. Derenin üzerindeki *küçük küçük* taşlardan yapılmış ışıklı köprü kasabaya farklı bir güzellik katıyordu. Işıklı köprünün devamındaki ışıklı yol ise *renk renk* ağaçların arasından *kıvrıla kıvrıla* geçerek *Çıt Çıt* İbrahim'in evine kadar çıkıyordu.

Resim 1: Kinkade (2012)

Dağın yamacındaki, etrafı *kalın kalın* çitlerle çevrili evin ahşap kapısını sessizce kapatan *Çıt Çıt* İbrahim, her zaman olduğu gibi daha güneş doğmadan yola koyulmuştu. Kısacık boyuyla *hızlı hızlı* yürüyor, yürürken de kocaman göbeği *hop hop hopluyordu*. Soğuktan üşüyen elleri cebinde, önce ışıklı yoldan ve dumanı *ince ince* tüten evlerin arasından daha sonra da *küçük küçüklü büyüklü* dükkânların önünden geçerek ekmek fırınının önüne geldi. Sokağın köşesindeki sıska köpek yine oradaydı. *Çıt Çıt* İbrahim, köpeğin her zamanki gibi orada beklemesine sinirlenerek fırının kepenklerini *çabuk çabuk* kaldırdı ve kapıdan *acele acele* içeri girdi. Fırına *girer girmez* de, köpeği kovmak için, elindeki fırın küreğiyle pencere camına iki kez “*çıt çıt*” diye vurdu. Bu yüzden tüm kasaba halkı ona *Çıt Çıt* İbrahim diyordu.

Fırının *üç beş* adım önündeki portakal ağacının altında bekleyen köpek, *çıt çıt* sesiyle başını kaldırdı ve kafasını *sağa sola* salladı. Bütün gece portakal ağacının altında *Çıt Çıt* İbrahim'in gelmesini beklemişti. *Çıt Çıt* İbrahim gelince de portakal ağacının altından kalkarak kasabanın içine doğru, *kısa kısa* adımlarla, yürümeye başladı.

Çıt Çıt İbrahim, *yavaş yavaş* uzaklaşan köpeğin arkasından bakarak *kendi kendine*:

— Bıktım artık şu sıska köpekle *sabah sabah* burada karşılaşmaktan! dedi.

Er geç bu köpekten kurtulmalıydı. Bunu düşünerek, *inceli kalınlı* odunları fırının içine atarak fırını yaktı. Fırındaki odunlar *çıtır çıtır* yanarken *Çıt Çıt* İbrahim de hamuru hazırlamaya koyuldu. *Minimini* elleri, yılların verdiği tecrübeyle, bir çırpıda un, su ve tuzu karıştırıp yoğurarak hamuru hazır hâle getirdi. Ekmekleri, fırına attıktan *hemen hemen* bir saat sonra, fırından çıkardı. Fırının içi *taze taze* ekmek kokusuyla doldu.

Güneş, dağın arkasından *usul usul* yükseliyordu. Batıdan *ince ince* bir rüzgâr esiyor, ağaçlardaki kuşlar *civil civil* ötüyorlardı. Kasaba halkı da *birer ikişer* fırına gelerek *sıcak sıcak* ekmekleri evlerine götürüyorlardı. *Çıt Çıt* İbrahim, akşama kadar hem çalışıp hem de köpekten nasıl kurtulacağını düşündü durdu. Akşam olunca, köpek yine fırının önündeki portakal ağacının altına gelerek kaldırıma uzandı. Köpeği gören *Çıt Çıt* İbrahim öfkeleni ve *yorgun argın* dışarı çıktı. Fırının kapısını çekerek kepenkleri gürültüyle indirdi. Işıklı yoldan *dalgın dalgın* geçerek eve geldi.

Resim 2: Raffaelli (1879)

Gecenin ilerleyen saatlerine, kasabanın boş sokakları havlama sesleriyle yankılanıyordu. Kasabadaki *çoluk çocuk, kadın erkek, genç yaşlı*, telaş içinde uyanarak sesin geldiği yere doğru *koşa koşa* geldiler. O sıksa köpek ise fırının önünde havlayarak *ileri geri* koşturuyordu. Çünkü *Çıt Çıt* İbrahim'in fırını *alev alev* yanıyordu. *Çıt Çıt* İbrahim, akşama kadar çalışıp yorulduğu için fırını söndürmeyi unutmuştu. Fırından sıçrayan kıvılcım, tahta tezgâhının *cayır cayır* yanmasına sebep olmuştu. Neyse ki köpek sayesinde yangın ilerlemeden söndürüldü.

Ertesi gün *Çıt Çıt* İbrahim, marangoza giderek yeni bir fırın tezgâhı ile küçük bir köpek kulübesi yaptırdı. Köpek kulübesini de fırının önündeki portakal ağacının altına yerleştirdi. Artık köpeğin bütün gece neden fırının önünde beklediğini anlamıştı. Ekmek teknesini kurtaran köpek, bundan sonra *Çıt Çıt* İbrahim'in en yakın arkadaşı oldu ve küçük sevimli kulübesinde, ömrünün sonunda dek, *mutlu mesut* yaşamaya devam etti.

Resim 3: Bonheur (1856)

Metin: Kadir KORKUTAN

Ek-6. Örnek Ders İşleme Süreci**Ana Tema: Toplum Hayatı****Alt Tema: Dostluk****Sınıf: 6. Sınıf****Süre: 6 Ders Saati****A. OKUMA / ANLAMA**

a. Öğretmen, öğrencilerden yardımlaşmayla ilgili metinler bulmalarını ister. Bulunan metinler kelimelerin doğru telaffuz edilmesine dikkat edilerek okunur. Böylece çeşitli metinlerin sınıfla paylaşılması sağlanır.

b. Öğrencilerden “Ekmek Teknesi” başlıklı metnin görsellerini yorumlamaları istenir.

c. Metnin okunması

- Önce öğretmen metni örnek olarak sesli okur.
- Gönüllü öğrenciler metni sesli okurlar.
- Metin, bölümlere ayrılarak farklı öğrencilere sesli okutulurken ses kayıt cihazı ile kaydedilir. Kaydedilen bölümler öğrencilere tekrar dinletilir. Buradaki amaç, öğrencilerin telaffuz becerilerini geliştirmektir.

ç. Metni anlama, çözümleme ve yeniden yapılandırmak için aşağıdaki çalışmalar yapılır.

- Metinde geçen bilinmeyen kelimelerin anlamları metnin bağlamından yola çıkılarak tahmin ettirilir. (Ek 9. Çalışma Kâğıdı 1 / A)
- Metindeki olay, yer, zaman, şahıs ve varlık kadrosu öğrencilere buldurulur. (Ek 9. Çalışma Kâğıdı 1 / B)
- Metni anlamaya yönelik hazırlanan aşağıdaki sorular cevaplanır.
 - Çıt Çıt İbrahim işe ne zaman gitmektedir?
 - Çıt Çıt İbrahim’in fırına girince ilk yaptığı iş nedir?
 - Çıt Çıt İbrahim’e neden “çıt çıt” denilmektedir?
 - Köpek niçin her zaman fırının önünde beklemektedir?
 - Fırında çıkan yangın sonrasında Çıt Çıt İbrahim ile köpek arasındaki dostluk için neler söyleyebilirsiniz?
- Öğrencileri kitap okumaya yönlendirmek amacıyla aşağıdaki kitaplar önerilir.
 - Dede Korkut Hikâyeleri
 - Keloğlan Masalları
 - Nasrettin Hoca Fıkraları
 - Aşık Veysel Şiirleri
 - Karagöz Oyunları

B. KONUŞMA / DİNLEME

a. Öğrencilere, “Arkadaşlarımız olmasaydı günlük yaşamımız nasıl olurdu?” sorusu sorularak öğrenciler konuşturulur. Öğrencilerden Türkçenin kurallarına uygun cümleler kurmaları ve İstanbul Türkçesi ile konuşmaları istenir.

b. Öğrenciler dersten birkaç gün önce, yardımlaşma ile ilgili bir anılarını anlatacakları konusunda bilgilendirilirler. Hazırlıklı konuşmanın betimleyici anlatım, öyküleyici anlatım gibi anlatım türlerinden biri veya birkaçı ile desteklenmesi gerektiği belirtilir.

c. Canlandırma etkinliğinin kullanılabilmesi için sınıf üç gruba ayrılır. Birinci grup metni diyaloga dönüştürür. İkinci grup bu diyalogu canlandırır. Öğretmen canlandırma başlamadan önce üçüncü grup öğrencilerine konuşma ile ilgili geri bildirim formlarını fotokopi hâlinde dağıtır. Üçüncü grup öğrencilerinden, arkadaşlarını etkin bir şekilde dinleyerek, dağıtılan forma göre değerlendirmeleri istenir. (Ek 10. Form 1)

C. YAZMA

a. Öğrenciler, farklı türlerde metin yazma becerisini geliştirmek amacıyla, ikileme havuzundan seçtiği ikilemelerle oluşturacağı bir şiir yazar. Öğrencilere, şiir yazarken kâğıt ve sayfa düzenine dikkat etmeleri gerektiği söylenir. Öğrenciler şiirlerini düzgün, okunaklı ve bitişik eğik yazıyla yazarlar. Yazdıkları şiirde yazım ve noktalama kurallarına uyarlar. (Ek 11. Çalışma Kâğıdı 2)

b. Yazma çalışması sırasında öğrencilerden yeni öğrendikleri kelime, kavram ve ikilemeleri oluşturacakları metinde kullanmaları istenir. Metinler oluşturulduktan sonra sınıfla paylaşılır. Metinler fon müziği eşliğinde sınıfta okunur. Öğrenciler beğendikleri metinleri defterlerine yazarlar.

Ç. DİL BİLGİSİ

a. İkilemelerin kuruluş özelliklerini belirleyebilmeleri için öğrencilere çeşitli kelime grubu çalışmaları yaptırılır.

- Cümlede boş bırakılan yerlere uygun ikileme getirerek cümle tamamlama çalışması. (Ek 12. Çalışma Kâğıdı 3)
- Bulmaca çalışması. (Ek 13. Çalışma Kâğıdı 4)
- Cümledeki ikilemenin yerine başka ikileme kullanarak cümleyi yeniden yazma çalışması. (Ek 14. Çalışma Kâğıdı 5/A)

b. Öğrencilerden, ikilemelerin anlam özelliklerini kavrayabilmeleri için, bu anlatım türünün metne neler kazandırdığını yazmaları istenir. (Ek 14. Çalışma Kâğıdı 5/B)

Ek-7. Okuma/Anlama Becerisine Yönelik Örnek Etkinlikler

ÇALIŞMA KÂĞIDI 1

A. Aşağıdaki kelimelerin anlamlarını tahmin ettikten sonra sözlükten bularak uygun yere yazınız.

Kelimeler	Tahmin	Sözlükteki Anlamı
berrak		
aheste		
çit		
ahşap		
sıska		
tezgâh		

B. Metinden hareketle aşağıdaki bölümlere metinde geçen olay, yer, zaman, şahıs ve varlık kadrosu ile ilgili unsurları yazınız.

OLAY	YER	ZAMAN	ŞAHIS / VARLIK
.....
.....
.....
.....

Ek-8. Konuşma/Dinleme Becerilerine Yönelik Örnek Etkinlik

FORM 1

Canlandırmayı yapan arkadaşlarınızı etkin bir şekilde dinleyerek aşağıdaki “sesini ve beden dilini etkili kullanma geri bildirim formuna” göre değerlendiriniz. Değerlendirmenizi bir yıldız ile beş yıldız arasında yapınız.

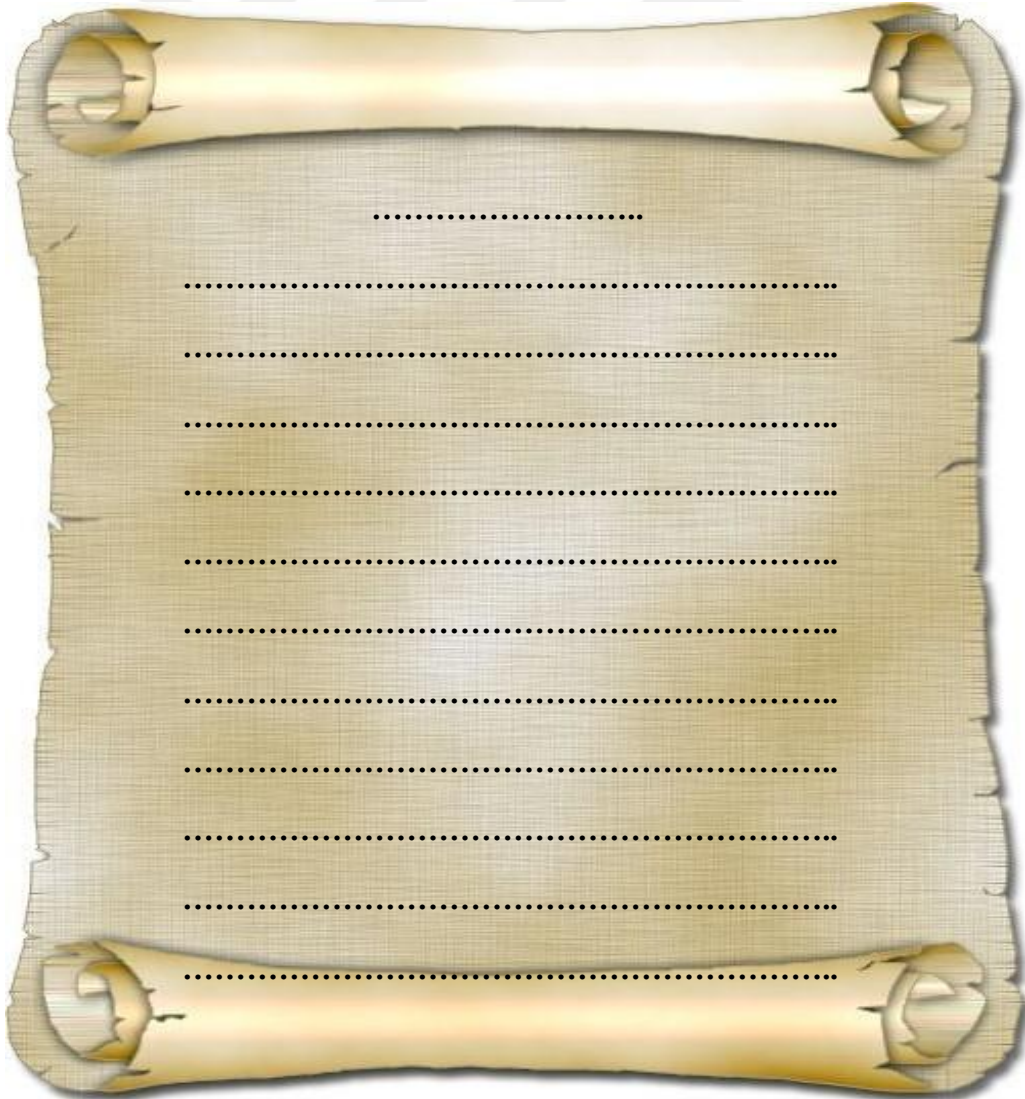
SESİNİ VE BEDEN DİLİNİ ETKİLİ KULLANMA GERİ BİLDİRİM FORMU	
Değerlendirme Ölçütleri	Derecelendirme
Konuşacağı kişiyle göz teması kurdu.	★ ★ ★ ★ ★
Konuşurken işitilebilir bir ses tonu kullandı.	★ ★ ★ ★ ★
Konuşma esnasında nefesini ayarlayabildi.	★ ★ ★ ★ ★
Konuştuğu kelimeleri doğru telaffuz etti.	★ ★ ★ ★ ★
Konuşma sırasında gereksiz sesler çıkarmadı.	★ ★ ★ ★ ★
Vurgu ve tonlamalara dikkat etti.	★ ★ ★ ★ ★
Jest ve mimikler sözlerin içeriği ile uyumluydu.	★ ★ ★ ★ ★
Canlandırdığı şahsın / varlığın rolünü iyi yaptı.	★ ★ ★ ★ ★
Canlandırma genel olarak başarılıydı.	★ ★ ★ ★ ★

Ek-9. Yazma Becerisine Yönelik Örnek Etkinlik

ÇALIŞMA KÂĞIDI 2

Yukarıdaki ikileme havuzundan seçtiğiniz ikilemelerle bir şiir yazınız.

Ek-10. Dil Bilgisi Konusuna Yönelik Örnek Etkinlik

ÇALIŞMA KÂĞIDI 3

Aşağıdaki cümlelerde yer alan boşlukları uygun ikilemelerle doldurunuz.

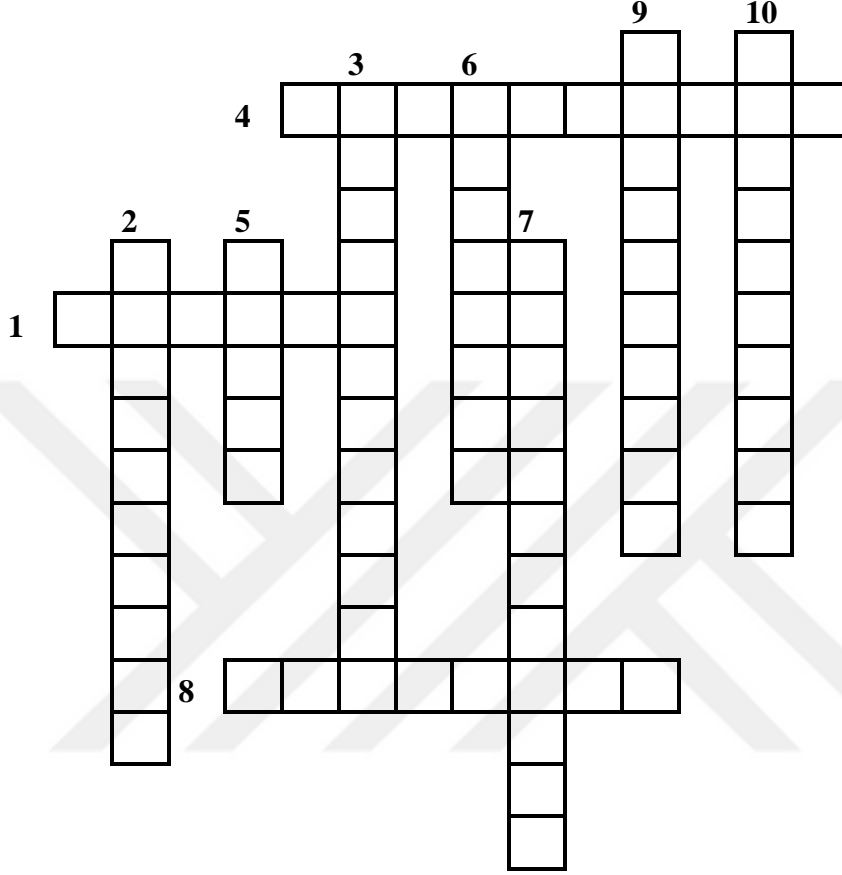
Örnek: Yağmur yağınca çatıdaki sular *damla damla* içeri sızıyor.

- ✓ Baharda açan çiçekler kokuyor.
- ✓ Kurnaz tilki yine gülüyordu.
- ✓ Yarış arabaları düz yolda ilerlediler.
- ✓ Öğretmen konuşma yaparken sınıfta kesilmişti.
- ✓ Yağmur damlaları camdan aşağı doğru süzülüyor.
- ✓ Etrafı çitlerle çevrili bahçede meyve ağaçları vardı.
- ✓ Teneffüs zili soluğu okul bahçesinde aldık.
- ✓ Yaz tatilinin başlamasına iki hafta kaldı.
- ✓ Sabahın erken saatlerinde dışarıdan kuş sesleri gelir.
- ✓ İlkbaharla birlikte hava da ısınıyor.
- ✓ papatyalardan taç yapacağım saçlarına.
- ✓ Masmavi gökyüzünü pamuk gibi bulutlar kapladı.
- ✓ Yaklaşan sınavlar nedeniyle ders çalışıyorum.
- ✓ Uçak havaalanına doğru inişe geçiyor.

Ek-11. Dil Bilgisi Konusuna Yönelik Örnek Etkinlik

ÇALIŞMA KÂĞIDI 4

Metinde geçen ikilemelerden oluşturulan aşağıdaki bulmacayı çözünüz.

1. Çıt Çıt İbrahim, fırındaki pencere camına vurunca nasıl bir ses çıkmaktadır?
2. Kasabanın girişindeki dere nasıl akmaktadır?
3. Dere kenarındaki sandallar nasıl sallanmaktadır?
4. Çıt Çıt İbrahim, kepenkleri nasıl kaldırmaktadır?
5. Portakal ağacı, fırının kaç adım önündedir?
6. Güneş, dağın arkasından nasıl yükselmektedir?
7. Çıt Çıt İbrahim, ışıklı yoldan nasıl geçerek eve gelmiştir?
8. Çıt Çıt İbrahim'in fırını nasıl yanmaktadır?
9. Fırın tezgâhı yanarken nasıl bir ses çıkarmaktadır?
10. Köpek, küçük ve sevimli kulübesinde ömrünün sonuna kadar nasıl yaşamıştır?

Ek-12. Dil Bilgisi Konusuna Yönelik Örnek Etkinlikler

ÇALIŞMA KÂĞIDI 5

A. Metinde yer alan aşağıdaki cümlelerde geçen ikilemelerin yerine aynı anlama gelen farklı ikilemeler bulunuz.

Örnek:

- ✓ Er geç bu köpekten kurtulmalıydı.
- ✓ **Eninde sonunda** bu köpekten kurtulmalıydı.

- ✓ Kasabanın içine doğru, kısa kısa adımlarla, yürümeye başladı.

✓

- ✓ Güneş, dağın arkasından usul usul yükseliyordu.

✓

- ✓ Batıdan ince ince bir rüzgâr esiyordu.

✓

- ✓ Işıklı yoldan dalgın dalgın geçerek eve geldi.

✓

- ✓ Fırının kepenklerini çabuk çabuk kaldırdı.

✓

B. Sizce bu anlatım türü metne ne kazandırmaktadır?

.....

.....

.....